
М.І. Макаренко, Т.Г. Савченко

**СИСТЕМА
ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ
В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ**

Монографія

Суми
ДВНЗ “УАБС НБУ”
2008

УДК 338.5:336.713

ББК 65.05

M15

Рекомендовано до друку вченою радою
Державного вищого навчального закладу
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”,
протокол № 5 від 15.02.2008

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

І.О. Лютий;

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри банківської справи
Державного вищого навчального закладу
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”

І.В. Сало;

доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри “Фінанси і кредит”
Академії митної служби України

А.А. Меццяков

Макаренко М.І., Савченко Т.Г.

M15 Система трансфертного ціноутворення в комерційних банках [Текст] : монографія / М.І. Макаренко, Т.Г. Савченко. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 238 с.

ISBN 978-966-8958-23-6

У монографічному дослідженні на основі систематизації та критичного опрацювання теоретичного матеріалу запропоновано авторський підхід до визначення сутності, структури, етапів формування, напрямків використання, порядку державного регулювання та шляхів удосконалення системи трансфертного ціноутворення в банках. Отримані наукові результати ґрунтуються на розрахунково-аналітичному матеріалі та проведеному дослідженні з практики трансфертного ціноутворення в банках України.

Видання призначене для студентів та аспірантів економічних спеціальностей, викладачів, співробітників банків та науковців.

УДК 338.5:336.713

ББК 65.05

ISBN 978-966-8958-23-6 © Макаренко М.І., Савченко Т.Г., 2008

© ДВНЗ “Українська академія банківської справи
Національного банку України”, 2008

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ	7
1.1. Трансфертні ціни: сутність, генезис, функції.....	7
1.2. Методи формування трансфертних цін	15
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ	24
2.1. Складові системи трансфертного ціноутворення.....	24
2.2. Етапи формування системи трансфертного ціноутворення..	31
2.3. Управлінський облік як інформаційна підсистема трансфертного ціноутворення	42
2.4. Особливості формування організаційної підсистеми трансфертного ціноутворення	57
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ.....	67
3.1. Досвід використання трансфертних цін у банках України ...	67
3.2. Трансфертні ціни як інструмент управління мережею філій та відділень банку	78
3.3. Комплексний підхід до управління центрами відповідальності банку на основі трансфертних цін.....	88
3.4. Управління ризиками за допомогою системи трансфертного ціноутворення	95
РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ.....	106
4.1. Необхідність державного регулювання трансфертного ціноутворення в банківській системі України.....	106
4.2. Напрямки удосконалення економіко-правового регулювання трансфертного ціноутворення	114
РОЗДІЛ 5. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ	129
5.1. Механізм оптимізації вибору методу трансфертного ціноутворення	129
5.2. Обґрунтування вибору орієнтирів для трансфертних цін... ..	141
5.3. Використання ставок кредитного ринку як орієнтирів трансфертного ціноутворення	160
ВИСНОВКИ	174
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	182
ДОДАТКИ.....	193

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки визначальну роль у її поступальній еволюції відіграє банківська система. Сформувавшись у перші роки незалежності України та набувши досвіду фінансового посередництва, на сьогодні вона діє в близьких до ринкових умовах, надає широкий асортимент банківських послуг та вдосконалює методологію здійснення банківських операцій. Останнім часом відбулась кількісна стабілізація комерційно-банківських установ у межах 200 банків. Водночас триває розширення мережі їх філій та відділень на теренах України, збільшується перелік пропонованих споживачам продуктів.

Подальший розвиток комерційних банків України на засадах ринкової моделі господарювання потребує розробки нових методичних підходів та практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності організації їх внутрішньогосподарських відносин. Проблема оптимізації управління внутрішніми економічними відносинами в українських комерційних банках набуває особливої актуальності в умовах посилення міжбанківської конкуренції та активної експансії закордонних грошово-кредитних установ із більш високими стандартами банківського менеджменту.

Іншою визначальною тенденцією в банківському секторі економіки є динамічне зростання балансових показників грошово-кредитних установ та активне розширення мережі філій та відділень. Зазначена тенденція спричиняє зростання масштабів та ускладнення організаційно-управлінських структур банків, що, у свою чергу, вимагає впровадження принципово нових інструментів банківського менеджменту.

Здійснюючи операції у динамічному середовищі фінансових ринків за рахунок коштів, залучених і запозичених у своїх клієнтів, банк повинен враховувати весь спектр ризиків. Пошук додаткових ефективних інструментів управління ризиками є перманентним завданням керівників банку.

Отже, існує об'єктивна необхідність запровадження системи трансфертного ціноутворення у вітчизняних комерційних банках. Основним завданням даної системи є оптимізація управління структурними підрозділами банку на основі оцінки ефективності їх діяльності. Трансфертні ціни використовуються також для підвищення якості

управління банківськими ризиками. Вітчизняні банки є високотехнологічними організаціями, які мають достатні матеріально-технічні ресурси для впровадження нових систем внутрішнього фінансового менеджменту, заснованих на трансфертних цінах.

Дослідженню трансфертних цін приділяють значну увагу такі вітчизняні та зарубіжні науковці: М.Г. Чумаченко, С.Ф. Голов, М.І. Макаренко, К.С. Васіна, О.М. Теліженко, С.М. Нікітін, В.М. Крилов, Н.Х. Вафіна, Ч.Т. Хорнгрен, Дж. Фостер, К. Друрі, Р. Танг та інші. Питанням трансфертного ціноутворення в банківських установах займаються такі вчені: Дж.Ф. Сінкі, А.А. Мещеряков, З.М. Васильченко, А.В. Зубарєв, Р.Г. Ольхова, М.В. Румянцев, К.С. Косован, В.Ю. Селезньова, Н.П. Шульга та інші.

Більшість зазначених науковців досліджують сутність, генезис, методи та значення трансфертного ціноутворення в цілому, без визначення їх особливостей для банківських установ. Інші фокусуються на певних практичних або теоретичних аспектах трансфертного ціноутворення в банках. Проте до цього часу відсутні комплексні, системні дослідження трансфертного ціноутворення у вітчизняних банківських установах.

Все вищевикладене обумовило вибір теми монографічного дослідження, її актуальність, значущість та практичну спрямованість.

Метою дослідження є розвиток науково-методичних підходів до організації системи трансфертного ціноутворення в комерційних банках. Відповідно до визначеної мети, поставлені такі завдання:

- дослідити сутність трансфертних цін та методи їх формування в цілому, а також у контексті діяльності комерційних банків;
- обґрунтувати складові системи трансфертного ціноутворення в банках та визначити їх взаємозв'язки;
- визначити та дослідити етапи формування системи трансфертного ціноутворення;
- дослідити особливості формування інформаційної та організаційної підсистем трансфертного ціноутворення;
- проаналізувати досвід трансфертного ціноутворення в банках;
- провести аналіз методик трансфертного ціноутворення, спрямованих на оцінку діяльності безбалансових відділень банку;
- дослідити теоретичні та методичні засади використання трансфертних цін для управління ризиками банку;
- вивчити особливості державного регулювання трансфертного ціноутворення та визначити напрямки його удосконалення;
- розробити механізм оптимізації вибору методу трансфертного ціноутворення;

- обґрунтувати напрямки удосконалення вибору орієнтирів для трансфертних цін;
- розробити практичні рекомендації щодо використання ринкових депозитних та кредитних ставок як орієнтирів розрахунку трансфертної ціни.

Теоретичною основою дослідження є праці вчених із теорії фінансів та кредиту в ринковій економіці, теоретичні уявлення про трансфертне ціноутворення та внутрішньогосподарський розрахунок, основні концепції управлінського обліку, наукові та методичні розробки щодо організації внутрішнього фінансового менеджменту банківської установи.

У процесі дослідження, залежно від мети і завдань, застосовувались відповідні методи аналізу економічних явищ: при визначенні сутності трансфертних цін та методів їх формування – монографічний, синтезу, дедукції; при обґрунтуванні складових системи трансфертного ціноутворення в банках та визначенні їх взаємозв'язків – основні постулати теорії систем та системного аналізу; при дослідженні досвіду трансфертного ціноутворення у вітчизняних банках – статистичне спостереження, що проводилось способом анкетного опитування; при розробці механізму оптимізації вибору методу трансфертного ціноутворення – розрахунково-аналітичний, економіко-математичне моделювання, метод експертних оцінок та спостережень; при обґрунтуванні напрямків удосконалення використання ринкових індикаторів трансфертного ціноутворення – розрахунково-аналітичний, економіко-статистичний; при розробці практичних рекомендацій щодо використання ринкових депозитних та кредитних ставок як орієнтирів розрахунку трансфертної ціни – кореляційний аналіз, моделювання, розрахунково-аналітичний.

Інформаційною базою роботи є нормативно-правові акти органів державної влади України та міжнародне законодавство з питань трансфертного ціноутворення. Монографії, публікації в періодичних виданнях, фактологічні матеріали статистичних збірників, а також матеріали наукових та науково-практичних конференцій і семінарів, які присвячені проблемам організації трансфертного ціноутворення в комерційних банках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ

1.1. ТРАНСФЕРТНІ ЦІНИ: СУТНІСТЬ, ГЕНЕЗИС, ФУНКЦІЇ

Дослідження теоретичних основ трансфертного ціноутворення доцільно розпочати із уточнення термінологічного апарату. Категорія “трансфертна ціна” складається з двох економічних термінів – “ціна” та “трансферт”. Категорія “ціна” є фундаментальною в економічній науці, тому обмежимося дослідженням сутності терміна “трансферт”. Даний термін має множинний спектр значень [4; 28; 31], але найчастіше його використовують для позначення безоплатного руху грошових коштів або матеріальних цінностей між суб’єктами економічних відносин. Зокрема, у бюджетному процесі він означає передачу коштів між суб’єктами сектора державного управління на безповоротній та безоплатній основах; при складанні платіжного балансу країни – безоплатне надання економічних цінностей (товарів, послуг або фінансових активів), у банківській справі – переказ грошових коштів без зміни їх власника та ін. У кожному із наведених вище прикладів чітко прослідковується основна риса “трансфертів” – їх безоплатність. Отже, термін “трансфертне ціноутворення” виражає ідею встановлення умовної ціни на традиційно безоплатний рух грошових коштів або матеріальних цінностей.

У російській [4, с. 1180] та українській [31, с. 683] довідково-енциклопедичній літературі економічного спрямування дається визначення категорії “трансфертна (внутрішньофірмова) ціна” як ціни, що використовується в розрахунках між структурними підрозділами фірми. Ототожнення понять “трансфертна ціна” та “внутрішньофірмова ціна” обумовлюється усталеною практикою використання в пострадянських країнах поняття “внутрішньофірмова ціна” для визначення внутрішньої ціни підприємства у межах концепції внутрішньогосподарського розрахунку. На нашу думку, наведені визначення “трансфертної ціни” є занадто спрощеними і не розкривають ряд важливих аспектів, зокрема об’єкти встановлення трансфертної ціни.

У 2007 році Національний банк України затвердив “Методичні рекомендації щодо організації процесу формування управлінської звітності

в банках України” [58]. У даному документі поняття “трансфертна ціна (трансфертна ставка)” визначається як внутрішня ставка, що встановлюється з урахуванням ринкових індикаторів та використовується для розподілу доходів і витрат між напрямками управління в усіх структурних підрозділах одного банку. Дане визначення спрямоване на розкриття методики та мети розрахунку трансфертної ціни, а не на визначення економічної сутності даного виду ціни. У ньому не розкрито ключові аспекти щодо суб’єктів та об’єкта трансфертного ціноутворення.

У зарубіжній літературі для позначення трансфертного ціноутворення в банківській установі використовується термін “fund transfer price” [123; 132; 136; 147]. Введення у структуру даного терміна слова “fund” (фонд ресурсів) на етимологічному рівні визначає об’єкт встановлення трансфертних цін – ресурси комерційного банку. У межах нашого дослідження під ресурсами комерційного банку (банківськими ресурсами) мається на увазі сукупність власних, залучених та запозичених коштів банку, що перебувають у безпосередньому його розпорядженні і використовуються для здійснення повномасштабної банківської діяльності.

Існує думка щодо доцільності встановлення трансфертних цін на внутрішньобанківські послуги [68; 115], але складність, висока собівартість розробки та низька економічна ефективність даної методики зумовлюють визначення об’єкта трансфертного ціноутворення в абсолютній більшості банківських установ саме банківських ресурсів [9; 35; 46; 89]. Визнаний фахівець у галузі банківського менеджменту Дж. Сінкі наводить таке визначення: “трансфертна ціна – це ціна на кошти, які переведені усередині банку від однієї організаційної одиниці до іншої” [99, с. 281]. Таким чином, вважаємо за доцільне сформулювати визначення поняття “трансфертна ціна” в контексті банківської діяльності на основі визначення об’єктом ціноутворення залучених, запозичених та власних ресурсів комерційного банку за умови їх передачі від однієї організаційної одиниці до іншої.

Далі необхідно провести уточнення суб’єктів трансфертного ціноутворення, за операціями яких встановлюється трансфертна ціна. У перекладі 4-го англійського видання фінансово-інвестиційного словника [28, с. 537] дається визначення трансфертної ціни, ідентичне дослідженим вище, але наголошується на можливості застосування даного типу цін лише за умови виділення центрів прибутку організації (profit center). У наведених вище визначеннях говорилося, що трансфертна ціна встановлюється на операції між “структурними підрозділами” або “організаційними одиницями” фірми, але більш правильним є використання поняття “центр відповідальності”. Центри відповідальності виділяються

умовно в системі управлінського обліку і часто не відповідають існуючій організаційній структурі фірми. Таким чином, трансфертну ціну необхідно розглядати як внутрішню ціну, за якою один центр відповідальності певної компанії передає іншому центру відповідальності продукцію або послуги [23, с. 357; 108, с. 371]. У свою чергу, центр відповідальності трактується як сфера діяльності, в межах якої в управлінському обліку окремо контролюються фінансові показники та встановлюється персональна (колективна) відповідальність працівників за досягнення їх відповідного рівня [23, с. 288; 108, с. 110]. Найчастіше використовуються три види центрів відповідальності: центри витрат (відповідальні за витрати), центри прибутку (відповідальні за витрати та доходи), центри інвестицій (відповідальні за витрати, доходи та інвестиції).

Враховуючи дані застереження, вважаємо за доцільне запропонувати таке визначення поняття “трансфертна ціна” в аспекті банківської діяльності: ціна на ресурси, які передаються усередині банку від одного центру відповідальності до іншого. Відповідно сутність поняття “трансфертне ціноутворення” можна сформулювати як сукупність економічних відносин щодо визначення трансфертних цін на ресурси, які передаються усередині банку від одного центру відповідальності до іншого.

Державні органи, міжнародні організації та суб’єкти господарської діяльності, що здійснюють зовнішньоекономічні операції, переважно використовують категорію “трансфертна ціна” в іншому значенні порівняно з дослідженням нами вище. У даному аспекті під трансфертною ціною мається на увазі ціна, яка встановлюється на будь-який об’єкт торгівлі (товари, нематеріальні активи, послуги) між взаємозалежними суб’єктами [65; 66].

У зарубіжних нормативно-правових документах для визначення категорії “взаємозалежні суб’єкти” використовується ряд близьких за сутністю термінів: “взаємозалежні особи”, “афілійовані”, “асоційовані”, “пов’язані”, “належні до однієї групи”, “залежні”. Частина даних термінів вживаються як синоніми, а частина – для ілюстрації різниці в характері зв’язку та залежності (головним чином, різниці за ступенем контролю) між певними суб’єктами. У зарубіжних нормативних документах, як правило, не наводиться аргументація щодо виняткового використання будь-якого із зазначених термінів, але у правовому регулюванні трансфертного ціноутворення з метою оподаткування у переважній більшості країн застосовується термін “пов’язані сторони” (“related parties”). Даний термін також використовується у правовому регулюванні трансфертного ціноутворення в Податковому кодексі Російської Федерації [66]. Необхідно підкреслити, що ключовим моментом

при визначенні пов'язаності осіб є підтвердження ступеня контролю або значного впливу однієї особи на іншу [65].

Відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності (International Financial Reporting Standards) особа визнається пов'язаною з організацією, якщо вона:

1. Прямо або опосередковано:
 - 1.1. Контролює або контролюється, або знаходиться під спільним контролем даної організації (включаючи материнські та дочірні компанії).
 - 1.2. Має частку участі в даній організації, яка забезпечує значний вплив у даній організації.
 - 1.3. Має спільний контроль над даною організацією.
2. Є одним із асоційованих осіб даної організації.
3. Є товариством, в якому дана організація є одним із спільних учасників.
4. Є керівником керівного складу даної організації.
5. Є близьким членом родини будь-якої фізичної особи із перерахованих у пунктах 1 та 4 [65; 66].

У Законі України “Про оподаткування прибутку підприємств” наведено визначення терміна “пов'язані особи”. Відповідно до пункту 26 статті 1 даного закону, пов'язаною особою може вважатись юридична особа, яка здійснює контроль над платником податку, або контролюється таким платником податку, або перебуває під спільним контролем з таким платником податку [78]. Здійснення контролю передбачає безпосереднє або опосередковане володіння часткою (паєм, пакетом акцій) статутного фонду платника податку, яка є не меншою 20 % від статутного фонду платника податку.

Для збереження функціонального та сутнісного навантаження на економічну категорію “трансфертна ціна” потрібно чітко розмежувати її застосування в межах двох напрямків, що досліджені нами вище. Як інструмент внутрішнього фінансового менеджменту та ключовий елемент управлінського обліку категорію “трансфертна ціна” доцільно вживати для позначення ціноутворення в межах однієї юридичної особи. При вивченні механізму взаємодії юридично незалежних, але пов'язаних характером економічних відносин осіб (“пов'язані сторони”) категорію “трансфертна ціна” необхідно розглядати з урахуванням особливостей міжгосподарських зв'язків, зокрема в аспекті зовнішньоекономічної діяльності та проблем оподаткування.

П. Дзюба підтверджує наші висновки, визначаючи “трансфертну ціну” як ціну, яка встановлюється на будь-який об'єкт торгівлі (товари, послуги або фактори виробництва) між пов'язаними компаніями або структурними підрозділами однієї компанії, якщо об'єкт торгівлі

перетинає митний кордон” [27]. Цей же автор визначає термін “трансфертне ціноутворення” як процес визначення трансфертної ціни, тобто сукупність економічних відносин, які виникають у процесі визначення трансфертної ціни на будь-який об’єкт обміну між пов’язаними компаніями або структурними підрозділами однієї компанії, якщо об’єкт торгівлі перетинає митний кордон. Однак недоліками наведених визначень є ігнорування їх автором існування трансфертного ціноутворення усередині країни та нечіткість у визначенні суб’єктів трансфертного ціноутворення.

У кінцевому варіанті визначення поняття “трансфертна ціна” в контексті банківської діяльності необхідно врахувати можливість використання трансфертних цін у відносинах між взаємозалежними суб’єктами господарювання. Таким чином, трансфертна ціна в банку – це ціна на ресурси, які передаються усередині банку від одного центру відповідальності до іншого або між взаємопов’язаними банками. Відповідно трансфертне ціноутворення в банку – це сукупність економічних відносин щодо визначення трансфертних цін на ресурси, які передаються усередині банку від одного центру відповідальності до іншого або між взаємопов’язаними банками.

У межах нашого дослідження особливого значення набуває поняття “система трансфертного ціноутворення банку”. У перших трьох та в п’ятому розділах роботи ми використовуємо поняття “система трансфертного ціноутворення банку” в контексті внутрішньогосподарських відносин банку, а в четвертому розділі розглянемо особливості трансфертного ціноутворення між взаємопов’язаними банками в контексті державного регулювання даного процесу.

При визначенні сутності даного поняття необхідно враховувати основні постулати теорії систем та сформульовані нами визначення “трансфертної ціни” та “трансфертного ціноутворення” в контексті банківської діяльності. Ми пропонуємо сформулювати визначення поняття “система трансфертного ціноутворення банку” таким чином: сукупність елементів організаційної, фінансової, інформаційної структур банку в їх взаємозв’язку, які визначають порядок розрахунку, затвердження та регулювання трансфертних цін банківських ресурсів, а також напрямки їх використання для оптимізації функціонування центрів відповідальності та управління ризиками банку. Сутність елементів системи трансфертного ціноутворення, особливості їх формування та взаємодії розглянемо у другому розділі роботи.

Трансфертне ціноутворення є складним економічним методом підвищення ефективності організації виробництва, який потребує дослідження притаманних йому функцій у межах, як мінімум, двох предметних галузей економіки: теорії ціноутворення та теорії

економіки підприємства. Трансфертна ціна, як окремий вид ціни, може розглядатись у межах загальної теорії ціноутворення [34 с. 214; 106, с. 89-92]. У даний час у теорії ціноутворення переважає комплексний підхід до розуміння сутності ціни, який поєднує вартісну теорію К. Маркса, розробки А. Маршала та А. Пігу, маржиналістську теорію та теорію індивідуального вибору П. Самуельсона [106, с. 6-9]. Останні дві теорії досліджують феномен ціни переважно з точки зору факторів, що діють з боку попиту, у той час як теорія вартості досліджує групу факторів, що впливають на виробництво з боку пропозиції. У свою чергу, А. Маршал та А. Пігу розглядають попит і пропозицію як рівнозначні ціноутворюючі фактори.

Економічна сутність трансфертної ціни може бути розкрита за допомогою вартісної теорії та ринкових теорій ціни, без зміни постулатів даних теорій, за умови введення до логіки суджень одного припущення: вважати економічними агентами (суб'єктами економічних відносин) підрозділи однієї юридичної особи. Зазначене припущення дозволяє ввести категорії “внутрішньофірмова вартість” та “внутрішньофірмова гранична корисність” для визначення сутності трансфертної ціни в межах вартісної та маржиналістської теорій ціни. Отже, повнота трактування трансфертного ціноутворення, як специфічного виду ціни, залежить від ступеня економічної свободи підрозділів організації у прийнятті економічних рішень, зокрема при визначенні рівня внутрішньофірмових цін. В організації з високим ступенем децентралізації управлінських функцій структурні підрозділи мають значну свободу при прийнятті економічних рішень. У таких організаціях трансфертна ціна виконує в межах внутрішньофірмового середовища усі 5 функцій [33, с. 30-47; 34, с. 242; 106, с. 10-18], які притаманні звичайним цінам: обліково-вимірювальну, балансуєчу, стимулюєчу, перерозподільну, розміщення виробництва. З іншого боку, в умовах жорсткої централізації внутрішньофірмових бізнес-процесів трансфертна ціна носитиме переважно інформативний характер, тобто виконуватиме лише обліково-вимірювальну функцію.

У межах теорії економіки підприємства трансфертна ціна повинна розглядатись як важлива складова внутрішнього економічного механізму підприємства, заснованого на децентралізації управління й розширенні відповідальності структурних підрозділів за результати господарювання [63, с. 301-309; 32, с. 378-401]. З цього погляду основними функціями трансфертної ціни є матеріальне стимулювання персоналу залежно від результатів діяльності підрозділів та розподіл витрат за місцем виникнення. І.О. Волков [32, с. 378-401] дає комплексне розуміння системи внутрішньозаводських економічних відносин та внутрішнього ціноутворення як одному з основних її складових. Таким чином,

з погляду теорії економіки підприємства трансфертна ціна є методом досягнення виробничих цілей підприємства. Комплексне дослідження економічної сутності категорії “трансфертна ціна” неможливе без відповідного аналізу історико-економічних передумов її виникнення і розвитку. Трансфертні ціни почали використовуватись за децентралізації управління в промислових фірмах США та Західної Європи в 20-30-ті роки ХХ ст. [31, с. 683]. Однією з перших запровадила даний тип цін американська автомобільна компанія “Дженерал моторс”. Удосконалення форм консолідації капіталу, розвиток корпоративного законодавства та телекомунікаційних технологій сприяли створенню транснаціональних корпорацій та, як наслідок, розвитку трансфертного ціноутворення. Близько 1,5 тис. фірм застосовували трансфертне ціноутворення в кінці 70-х – на початку 80-х років ХХ ст. у США, а у Великобританії – більше 300. В японських корпораціях трансфертні ціни менш розповсюджені через значну централізацію управління [51].

Категорія “трансфертна ціна” (transfer price) спочатку почала використовуватись у США та країнах Західної Європи. У пострадянських країнах дана економічна категорія поширилась у 90-х роках ХХ ст., але певні форми внутрішніх цін існували в умовах планової економіки СРСР. Проблематика внутрішньофірмового ціноутворення в СРСР тісно корелює із розвитком госпрозрахункових відносин в цілому та внутрішнього госпрозрахунку зокрема. Госпрозрахунок за часів СРСР був певним компромісом між адміністративно-командними та ринковими методами управління підприємством. Перші ґрунтувались на встановленні підприємству планових показників, другі – на показниках економічної ефективності діяльності підприємства.

Повнота та інтенсивність використання госпрозрахункових методів управління залежали від суспільно-політичної ситуації в Радянському Союзі. У науковій літературі [69, с. 51; 63, с. 206] не раз підкреслювалось, що В.І. Ленін був прибічником помірної централізації економічної системи СРСР. За часів його керівництва державою була запроваджена Нова економічна політика (НЕП) та прийнято ряд прогресивних законодавчих актів, зокрема Декрет “Про державні промислові підприємства (трести), що діють на засадах комерційного розрахунку”, датований 1923 роком [25]. У пункті 1 цього документа говориться, що державними трестами визнаються державні промислові підприємства, яким держава надає самостійність у виконанні своїх операцій та які діють на основі комерційного розрахунку з метою отримання прибутку. Кожний трест є єдиним підприємством, до складу якого входять виробничі підрозділи: фабрики, заводи, промисли, відділи, магазини, зазначено у пункті 3 декрету. У пункті 48 зазначено, що продукція трестів реалізується за цінами, що визначаються

за договором із покупцем. Нам достеменно невідомо про застосування елементів внутрішнього ціноутворення в радянських трестах на початку 20-х років ХХ ст., але, виходячи із тексту декрету, для цього були усі економічні передумови.

Прихід до керівництва країною Й.В. Сталіна та соціально-економічні наслідки Другої світової війни призвели до жорсткої централізації економіки СРСР майже на чотири десятиліття. Госпрозрахунок та внутрішнє ціноутворення – методи, засновані на частковій економічній свободі підприємств. Вони не могли використовуватись в умовах жорсткої централізації економічних відносин. Часткової лібералізації економіка країни зазнала усередині 60-х років з економічними реформами, які ґрунтувались на впровадженні окремих принципів госпрозрахунку. Як зазначають Т.Г. Євдокимова та Д.Ф. Ковалевський [33, с. 45], процес лібералізації механізму ціноутворення був фрагментарним та уповільненим. Перший крок у підвищенні гнучкості ціноутворення був зроблений у 1962 році із введенням тимчасових оптових та роздрібних цін на нові товари підвищеної якості, і лише у 1980 році окремим підприємствам дозволили встановлювати договірні роздрібні ціни на певні групи товарів.

Із започаткуванням перебудовчих процесів в економіку почали активно запроваджувати принципи так званого “повного госпрозрахунку”, що передбачали подальший розвиток госпрозрахункових відносин у напрямках переведення підприємств на самоокупність та самофінансування, а також розвиток внутрішнього госпрозрахунку. Наприкінці 80-х років ХХ ст. переосмислення багатьох питань суспільно-економічного життя СРСР відкривало широкі можливості для удосконалення економічного механізму підприємств, зокрема для широкого використання внутрішнього ціноутворення як елемента внутрішнього госпрозрахунку. В.П. Москаленко [63, с. 76-266] дає детальний аналіз розвитку фінансово-економічного механізму промислового об’єднання в 60-80-ті роки ХХ ст. Він також зазначає, що внутрішнє ціноутворення повинне стати одним із методів побудови ефективного економічного механізму промислового об’єднання в умовах ринкової економіки [63, с. 301-309].

За часів СРСР внутрішні ціни так і не були запроваджені на промислових підприємствах, але їх певний аналог, так звані “розрахункові ціни” використовувались у сільськогосподарських об’єднаннях. І.К. Протас та Л.А. Руденко у своїй статті [85], що була опублікована в 1986 році, аналізують економічну діяльність сільськогосподарського об’єднання “Одесаплодовочегосп” і пропонують для підвищення ефективності діяльності даного підприємства в розрахунках між його торговими та виробничими підрозділами використовувати розрахункові ціни. У статті наголошується, що “Одесаплодовочегосп” є юридичною особою, а використання його підрозділами розрахункових цін

сприятиме розвитку внутрішнього госпрозрахунку. Також дається посилення на нормативний документ “Указание о принципах разработки расчетных цен, який був затверджений Міністерством сільського господарства СРСР та Державним комітетом цін СРСР у 1977 році.

Аналіз міжнародного досвіду регулювання трансфертного ціноутворення засвідчує, що як на національному, так і на міжнародному рівні законодавчому регулюванню підлягають переважно трансфертні ціни, що використовуються в розрахунках між юридично незалежними, але пов’язаними відносинами контролю суб’єктами господарювання [11; 51; 105; 152]. Метою даних законодавчих актів є врегулювання податкових відносин. Процес встановлення трансфертних цін у межах однієї юридичної особи, якщо він не пов’язаний зі сплатою податків, належить до сфери внутрішнього фінансового менеджменту компанії і не регулюється законодавством. У більшості випадків втручання держави обмежується розробкою певних рекомендацій щодо суб’єктів господарської діяльності для підвищення ефективності системи трансфертного ціноутворення.

1.2. МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ТРАНСФЕРТНИХ ЦІН

З’ясувавши сутність трансфертної ціни, доцільно проаналізувати методи її формування. Більшість дослідників виділяють три основні методи трансфертного ціноутворення: на ринковій основі, на базі витрат та договірні ціни [7, с. 42; 17; 23, с. 358; 108, с. 372; 126; 104].

Використання методів трансфертного ціноутворення, заснованих на врахуванні ринкових цін, є оптимальним за умови наявності ринку чистої конкуренції на проміжний продукт (intermediate product), який передається за трансфертними цінами усередині компанії [17; 129, с. 794-797]. Встановлення трансфертних цін на основі ринкових вважається найбільш ефективним методом визначення реального економічного внеску підрозділу в загальний результат діяльності компанії. За умови наявності конкурентного зовнішнього ринку необхідні обсяги проміжного продукту в будь-який момент часу можуть бути продані або куплені на ньому за поточною ринковою ціною. Отже, використання трансфертних цін, розрахованих на основі ринкових, дає можливість оцінювати підрозділи компанії як незалежні господарюючі суб’єкти.

Якщо підрозділи компанії не можуть виробляти проміжний продукт відповідної якості за цінами ринкових аналогів, то компанії вигідніше купувати його на зовнішньому ринку, а власні підрозділи переорієнтувати на випуск іншої продукції або закрити. З іншого боку, якщо підрозділи компанії, які купують проміжний продукт за

трансфертними цінами на рівні ринкових аналогів, не можуть його трансформувати з прибутком у кінцевий продукт, то компанії вигідніше продавати проміжний продукт на зовнішньому ринку, а власні підрозділи, що випускають кінцевий продукт, переорієнтувати на випуск іншої продукції або закрити. Таким чином, використання трансфертних цін, орієнтованих на ринкові, дає можливість підтримувати ефективність виробництва проміжної та кінцевої продукції не нижче, ніж у компаній конкурентів.

Іноді ринкову ціну неможливо або недоцільно використовувати як орієнтир для внутрішніх розрахунків. Більшість організацій у таких випадках беруть за *основу розрахунку трансфертної ціни внутрішні витрати* [153]. Як базу розрахунку трансфертної ціни найчастіше використовують повну собівартість або змінні витрати.

Використання фактичної собівартості призводить до ситуації, коли підрозділ – постачальник продукції – отримує додаткові доходи при зростанні собівартості своєї продукції. Для стимулювання економії витрат центрів відповідальності більшість підприємств використовують стандартну або планову собівартість, розраховану на основі нормативів. Основним недоліком даного методу є його орієнтованість на інтереси окремого підрозділу, а не компанії в цілому, що призводить до прийняття неоптимальних управлінських рішень менеджерами підрозділу. Незважаючи на зазначений недолік, значному розповсюдженню даного методу сприяють зрозумілість та простота розрахунку [108, с. 376].

Досягнення консенсусу між цілями підрозділу та компанії в цілому можливе за умови розрахунку трансфертних цін на базі стандартних змінних витрат на одиницю продукції. До даних витрат додається також частка постійних витрат і плановий прибуток. Дані трансфертні ціни розраховуються щомісячно або щорічно і ґрунтуються на планових витратах. Іноді використовується інший варіант розглянутого методу: за основу трансфертних цін беруться змінні витрати і пропорційна їм частка загального маржинального доходу компанії. При розподілі загального маржинального доходу необхідною умовою є впевненість у достовірності інформації щодо змінних витрат підрозділів [108, с. 378].

Альтернативним методом трансфертного ціноутворення на основі витрат, в умовах відсутності обмежень щодо обсягів виробництва, є встановлення трансфертних цін на рівні граничних витрат підрозділу при оптимальних обсягах виробництва для усієї компанії [129, с. 797-801]. Даний метод доцільно використовувати при відсутності зовнішнього ринку взагалі або при недостатньому рівні його конкурентності. У випадках наявності обмежень щодо обсягів виробництва використовуються методи лінійного програмування, які дозволяють

встановлювати оптимальну для компанії ціну на основі змінних (variable costs) та альтернативних витрат (opportunity costs).

За наявності складностей із запровадженням ефективної методики розрахунку трансфертних цін можуть використовуватись *договірні трансфертні ціни*. Даний вид трансфертного ціноутворення найбільш доцільно застосовувати за умови існування неконкурентного зовнішнього ринку для проміжного продукту, особливо при наявності різних витрат реалізації для зовнішніх та внутрішніх продажів, або за умови існування декількох різних ринкових цін. За наявності зазначених неконкурентних умов на ринку менеджер підрозділу повинен мати свободу щодо купівлі (продажу) продукції на зовнішніх ринках, що у свою чергу передбачає можливість встановлення цін у процесі торгівлі продукцією між підрозділами однієї компанії на договірній основі.

Потрібно підкреслити, що договірні трансфертні ціни можуть ефективно використовуватись лише за умови високої компетенції менеджерів структурних підрозділів. Використання договірних трансфертних цін має певні обмеження: вони можуть призводити до неоптимальних рішень та конфліктів між підрозділами. Прибутковість підрозділу може залежати від уміння його менеджерів проводити переговори з іншими підрозділами, додаткових витрат часу для менеджерів підрозділів на ведення переговорів. Навіть якщо договірні трансфертні ціни не забезпечують оптимальних обсягів виробництва, мотиваційні переваги в наданні менеджерам повної незалежності щодо прийняття виробничих управлінських рішень можуть призвести до збільшення прибутків компанії, які перевищать збитки від неефективної системи трансфертного ціноутворення [129, с. 807-808].

У випадках, коли трансфертна ціна розрахована за одним методом та не влаштовує усі зацікавлені сторони, може використовуватись так зване *подвійне трансфертне ціноутворення*. Дана система найчастіше ґрунтується на синтезі двох підходів до встановлення трансфертної ціни, а саме: ринкового методу для відділів, що купують на внутрішньому ринку проміжний продукт, і, переробивши його в кінцевий, продають на зовнішньому ринку; методу витрат для відділів, що виробляють проміжний продукт і продають його іншим відділам [118]. Подвійні трансфертні ціни не дозволяють отримувати збалансовані дані в управлінському обліку, що вимагає введення певних коригувань результатів діяльності підрозділів. Подвійне трансфертне ціноутворення не дуже розповсюджене на практиці, так як воно не стимулює економію витрат і не дає ясності менеджерам центрів відповідальності щодо рівня децентралізації [108, с. 379; 130, с. 533].

Грунтуючись на дослідженнях вітчизняних [7; 23; 49] та зарубіжних [108, 129, 130] науковців, а також враховуючи результати проведеного вище аналізу, пропонуємо таку класифікацію методів трансфертного ціноутворення (табл. 1.1). У табл. 1.1 наведені основні методи визначення трансфертних цін, у межах кожного з яких застосовується ряд різновидів трансфертного ціноутворення.

Таблиця 1.1

Класифікація методів трансфертного ціноутворення

№ пор.	Метод встановлення трансфертної ціни	Сутність методу	Можливість використання в банках
<i>Методи розрахунку трансфертних цін для здійснення економічної діяльності усередині країни</i>			
1	На основі ринкових цін (market-based transfer prices)	Трансфертні ціни встановлюються на основі поточних ринкових цін	+
2	На основі витрат (cost-based transfer prices)	Трансфертні ціни розраховуються виходячи із рівня внутрішніх витрат, найчастіше використовується повна собівартість або змінні витрати	+
3	На основі переговорів (negotiated transfer prices)	Трансфертні ціни встановлюються у процесі переговорів менеджерів структурних підрозділів	-
4	Подвійне ціноутворення (dual transfer pricing)	Одночасно використовується декілька методів трансфертного ціноутворення, звичайно, поєднуються методи, орієнтовані на ринкові ціни та витрати	+/-
5	Математичні моделі	Трансфертні ціни розраховуються на основі економіко-математичної моделі	+/-
<i>Методи розрахунку та контролю трансфертних цін для здійснення міжнародної економічної діяльності</i>			
6	Методи традиційних угод (традиційні методи) (traditional transaction methods)	Методи трансфертного ціноутворення на основі ринкових цін та внутрішніх витрат, які адаптовані до умов міжнародної економічної діяльності.	+
7	Методи прибутку від угоди (transactional profit methods)	Використовуються у випадках відсутності даних для застосування традиційних методів, ґрунтуються на розподілі прибутку або чистої маржі	+/-

Наведена класифікація відображає ідею функціонального розподілу трансфертного ціноутворення у процесі економічної діяльності підприємства усередині країни та зовнішньоекономічної діяльності

пов'язаних фірм у складі транснаціональних корпорацій [105, с. 73]. Нами проведено оцінку можливості використання методів трансфертного ціноутворення в банках: “+” метод може застосовуватись, “-” метод використовувати недоцільно, “+/-” метод може застосовуватись з певними обмеженнями.

На нашу думку, договірні трансфертні ціни не можуть використовуватись у банківських установах. Використання даного типу трансфертних цін передбачає майже абсолютну децентралізацію структурних підрозділів компанії, яка суперечить деяким основним засадам банківської діяльності, зокрема ефективному управлінню ризиками. З огляду на методичні особливості найбільш доцільним видається використання в банківських установах методів трансфертного ціноутворення, які орієнтовані на ринкові ціни та внутрішні витрати. Дана теза буде підтверджена в наступних розділах роботи на основі проведення теоретичного аналізу, математичних розрахунків та дослідження досвіду трансфертного ціноутворення у вітчизняних банках.

Ефективний метод трансфертного ціноутворення повинен:

1. Мотивувати менеджерів підрозділів приймати ефективні рішення і слугувати їм інформаційною базою для прийняття таких рішень. Дана ціль буде досягнута, коли дії менеджера підрозділу будуть покращувати ефективність діяльності як його підрозділу, так і компанії в цілому.

2. Надавати об'єктивну інформацію щодо результатів діяльності підрозділів для справедливої оцінки діяльності їх менеджерів.

3. Не зменшувати автономність відділів у межах встановленої організаційної структури [129, с. 793].

Нами розглянуто підходи до визначення трансфертних цін на базі витрат, на ринковій основі та в процесі переговорів. Дані підходи є найбільш розробленими в теоретичному аспекті та інтенсивно використовуються компаніями у різних країнах світу (табл. 1.2).

Як видно із табл. 1.2, близько половини підприємств орієнтуються при встановленні трансфертних цін на власні витрати. Це пояснюється відсутністю конкурентних зовнішніх ринків для багатьох проміжних продуктів, що є об'єктами трансфертного ціноутворення. Більше третини підприємств розробляють системи трансфертного ціноутворення на основі ринкових цін. Договірні ціни використовують 10-20 % підприємств. Інші методи трансфертного ціноутворення використовують не більше 5 % компаній. Серед інших методів трансфертного ціноутворення певного розповсюдження набули математичні моделі, які ґрунтуються на трактуванні трансфертних цін як параметрів оптимізації виробничого плану підприємства [12].

**Використання методів трансфертного ціноутворення
усередині країни, %**

Методи трансфертного ціноутворення	Країна					
	США [145]	Австралія [127]	Канада [149]	Японія [145]	Індія [132]	Велико-британія [140]
На основі ринкових цін	30	46	34	34	47	41
На основі витрат	50	45	46	46	53	29
На основі переговорів	18	9	18	19	–	24
Інші методи	2	–	2	1	–	6

Більшість науковців, що займаються даною проблематикою, підкреслюють специфіку трансфертного ціноутворення в міжнародній діяльності транснаціональних корпорацій [108, с. 381; 122; 129, с. 808; 130, с. 532; 148; 150]. До 40 % експорту країн із розвинутою ринковою економікою припадає на внутрішньофірмовий обмін між підрозділами ТНК, що обумовлює важливість дослідження методів трансфертного ціноутворення в міжнародній економічній діяльності. Важливим аспектом транснаціоналізації світової економіки є функціонування транснаціональних банків, причому останнім часом чітко проявляється тенденція щодо їх укрупнення та диверсифікації діяльності шляхом злиття і поглинання не лише банків, а й інших фінансових установ: страхових, інвестиційних, лізингових компаній та ін. [117].

У табл. 1.1 наведені методи розрахунку трансфертних цін товарів (послуг), що переміщуються між підрозділами компанії, які базуються в різних країнах. Дані методи мають певну специфіку через додаткові фактори ціноутворення, основним із яких є податкове законодавство та обмеження щодо репатріації прибутків та дивідендів. Незважаючи на існування певних особливостей, в цілому методи розрахунку трансфертних цін у міжнародній економічній діяльності також можуть розглядатись у межах традиційних підходів до розрахунку трансфертної ціни (табл. 1.3).

Порівняння даних, наведених у табл. 1.2 та 1.3, дозволяє говорити про схожість структури методів трансфертного ціноутворення, які застосовуються усередині країни та в зовнішньоекономічній діяльності. Основною тенденцією є зменшення питомої ваги методів трансфертного ціноутворення, заснованих на витратах, та збільшення частки ринкових та інших методів трансфертного ціноутворення в міжнародній економічній діяльності.

**Використання методів трансфертного ціноутворення
в міжнародній економічній діяльності, %**

Методи трансфертного ціноутворення	Країна			
	США [145]	Канада [149]	Японія [145]	Великобританія [140]
На основі ринкових цін	35	37	37	31
На основі витрат	46	33	41	38
На основі переговорів	14	26	22	20
Інші методи	5	4	–	11

Методи трансфертного ціноутворення, які застосовуються у процесі здійснення зовнішньоекономічних операцій, безпосередньо впливають на величину податків, що сплачуються корпорацією у країнах базування її підрозділів, а значить, регулюються національним та міжнародним законодавством. Дані методи, в контексті державного регулювання трансфертного ціноутворення, будуть розглянуті нами у четвертому розділі роботи.

Як орієнтири трансфертного ціноутворення в банках переважно використовуються витрати або ринкові індикатори [97; 99, с. 281; 116]. Виділяють такі підходи до побудови трансфертної моделі у фінансових установах [16]:

- 1) за принципом альтернативної вартості (зовнішній ринок ресурсів (МБК));
- 2) ринкові ставки з диференціацією за строками і валютами;
- 3) середньозважена вартість пасивів;
- 4) “витрати плюс”;
- 5) середньозважена вартість пасивів з диференціацією за строками та валютами;
- 6) за принципом медіанного визначення вартості пасивів.

Перший підхід, орієнтований на встановлення трансфертних цін, враховує ставки міжбанківського кредитного ринку, а другий передбачає розрахунок трансфертної ціни на основі врахування ринкової ціни на основні банківські продукти. Дані підходи можна розглядати в межах методу трансфертного ціноутворення на основі ринкових цін. Для їх практичного застосування у вітчизняній практиці необхідні певні інституційні перетворення національних фінансових ринків, зокрема становлення ринку цінних паперів. Важливою передумовою використання методів трансфертного ціноутворення, орієнтованих на ринкові індикатори, є активізація діяльності вітчизняних банків на міжнародних фінансових ринках.

Наступні три підходи необхідно розглядати в межах методу трансфертного ціноутворення на основі витрат. Даним підходам щодо розрахунку трансфертних цін притаманні певні переваги та недоліки. Ціноутворення за методом “витрати плюс” надає центрам відповідальності можливість маніпулювати дорогими ресурсами, тим самим збільшуючи вартість ресурсної бази та зменшуючи загальну прибутковність банківського бізнесу. Ціноутворення за методом середньозваженої вартості пасивів стимулює залучення короткострокових ресурсів, що зменшує середньострокову та довгострокову ліквідність банку.

Деякі дослідники вважають, що визначення трансфертної ціни на основі середньозваженої вартості пасивів з диференціацією за строками та валютами стимулює залучення недорогих ресурсів за будь-якими строками і є найбільш оптимальним методом трансфертного ціноутворення в сучасних умовах для вітчизняних банків [16]. Даний метод потребує оперативного управління з боку казначейства внутрішнім ринком ресурсів та гнучкого механізму перегляду внутрішніх ставок для стимулювання (дестимулювання) залучення бізнес-центрами ресурсів певної строковості.

Ряд науковців виділяють “цільове” [49, с. 104] або “експертне” [97] трансфертне ціноутворення, підкреслюючи тим самим факт маніпулювання трансфертними цінами з боку керівництва для досягнення тактичних та стратегічних цілей банку. Ми вважаємо виділення “цільових” або “експертних” трансфертних цін в окрему групу методів трансфертного ціноутворення недоцільним. Методи трансфертного ціноутворення встановлюють методичні підходи до визначення розрахункової трансфертної ціни, тоді як її фактичне значення на практиці має певні відхилення від розрахункового значення через проведення коригувань. Дані коригування санкціонуються керівництвом для стимулювання (дестимулювання) центрів відповідальності в межах стратегії діяльності усієї банківської установи.

Неможливо віднайти універсального правила для розрахунку трансфертних цін, так як дане завдання має багато критеріїв оптимальності, набір яких буде змінюватись залежно від умов діяльності певного банку. Загальновизнаним є правило трансфертного ціноутворення, відповідно до якого мінімальна трансфертна ціна повинна враховувати реальні та альтернативні витрати (opportunity costs) на одиницю продукції [108, с. 380; 130, с. 525]. Під реальними витратами маються на увазі грошові витрати, які прямо віднесені на собівартість одиниці продукції, вони часто наближені до змінних витрат. Як альтернативні витрати в даному контексті використовується величина, рівна максимальному граничному прибутку, від якого фірма відмовиться

при внутрішній реалізації продукції. Якщо ринок проміжної продукції є ринком чистої конкуренції, то альтернативні витрати будуть дорівнювати ринковій ціні за мінусом реальних витрат, тобто трансфертна ціна дорівнюватиме ринковій.

Таким чином, оптимальним методом трансфертного ціноутворення є орієнтація на ринкові ціни. За умови відсутності конкурентного зовнішнього ринку для проміжного продукту використовуються інші методи трансфертного ціноутворення, найбільш розповсюдженим з яких є розрахунок трансфертних цін на основі внутрішніх витрат. Хоча існує кілька різних методів розрахунку, трансфертна ціна банківського продукту завжди має ринковий орієнтир. Вона не повинна ґрунтуватись на штучному розрахунку внутрішньої вартості дохідних активів чи собівартості платних пасивів банку, який не базується на реальній ринковій вартості вкладень та запозичень [101].

Незважаючи на достатню розробленість загальної проблематики трансфертного ціноутворення, існує необхідність проведення комплексного дослідження особливостей формування системи трансфертного ціноутворення в комерційних банках України.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ

2.1. СКЛАДОВІ СИСТЕМИ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

На сучасному етапі розвитку наукової думки універсальною методологією дослідження будь-яких процесів та явищ є принципи системного аналізу та теорії систем. Банки можна віднести до класу складних динамічних систем із першочерговими завданнями оптимізації організаційної структури, взаємодії елементів системи та режимів її функціонування. Як зазначено у попередньому розділі роботи, сукупність елементів фінансової, організаційної та інформаційної структур банку, які визначають порядок розрахунку та використання трансфертних цін, доцільно розглядати як систему трансфертного ціноутворення комерційного банку.

Враховуючи проведений аналіз наукових літературних джерел [7; 39; 61; 68; 98, с. 306-349; 131] та власний практичний досвід, пропонуємо розглядати систему трансфертного ціноутворення як сукупність восьми елементів, які знаходяться в постійній взаємодії. До них належать: суб'єкти стратегічного управління, суб'єкти поточного управління, суб'єкти перерозподілу, методи, об'єкти, цілі, підсистема інформаційного та підсистема організаційного забезпечення (рис. 2.1).

Розкриємо сутність визначених елементів системи трансфертного ціноутворення. Суб'єкти стратегічного управління концентрують повноваження щодо формування системи трансфертного ціноутворення та визначення режиму функціонування її складових. Загальні підходи до управління банківською установою визначаються главою 7 Закону України "Про банки та банківську діяльність" [80]. Зокрема, даним законом визначаються повноваження органів управління (загальних зборів учасників, спостережної ради, правління банку) та контролю (ревізійної комісії та внутрішнього аудиту) банку. У статті 44 декларується необхідність створення підрозділу з питань управління ризиками та постійно діючих комітетів (тарифного, з питань управління активами та пасивами (КУАП), кредитного) для проведення додаткових заходів щодо управління ризиками.

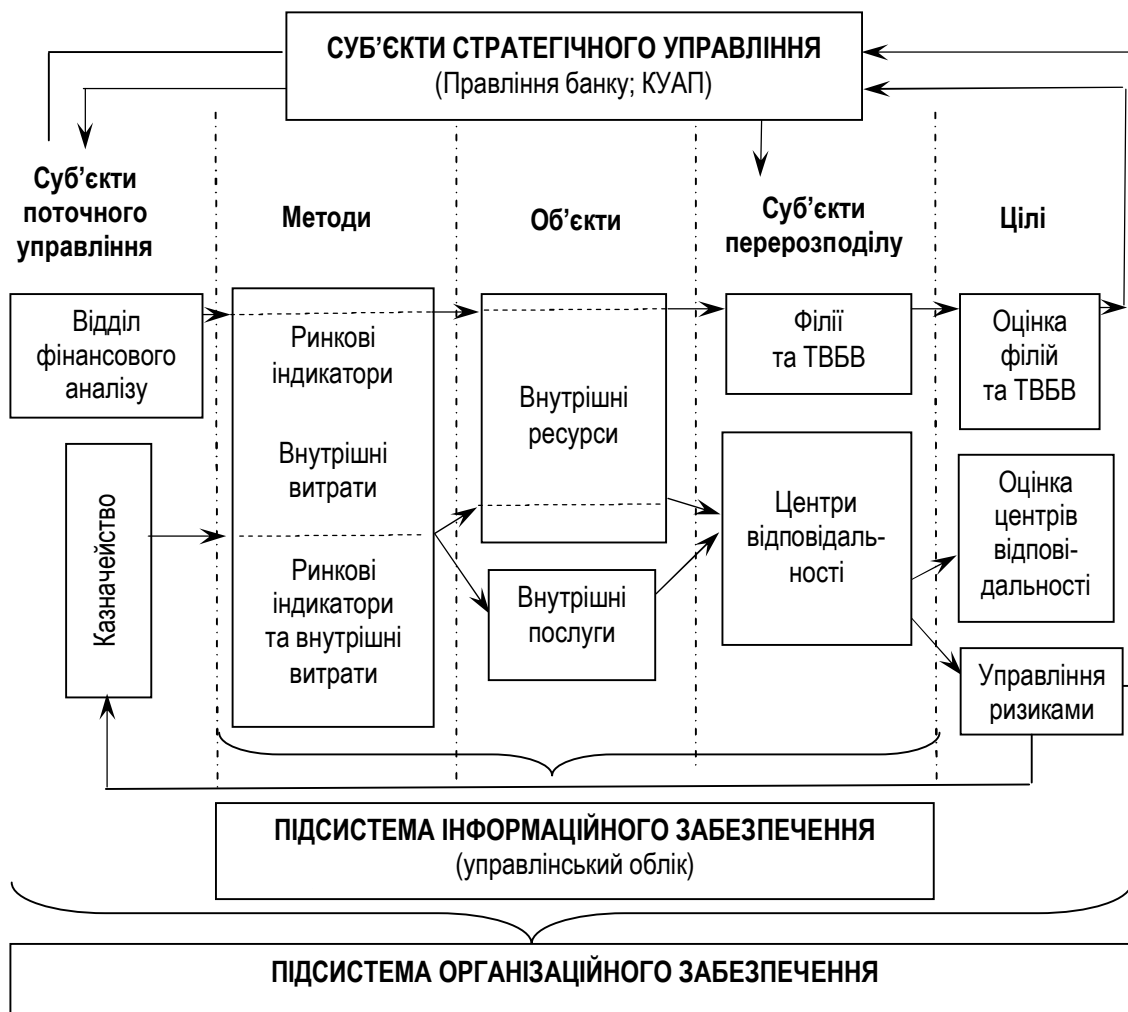

Рис. 2.1. Система трансфертного ціноутворення

Враховуючи проаналізовані вимоги національного законодавства, логічним видається віднесення функцій по *стратегічному управлінню* трансфертними цінами у більшості банківських установ до компетенції правління банку та комітету з управління активами та пасивами банку (КУАП). У більшості випадків зазначені органи приймають рішення щодо переліку центрів відповідальності, розподілу бухгалтерських рахунків за центрами відповідальності, методики розрахунку трансфертних цін, порядку використання інформації щодо трансфертних доходів (витрат) центрів відповідальності. Зазначені аспекти функціонування системи трансфертного ціноутворення регулюються відповідним внутрішнім положенням банку. Рішенням правління банку або КУАП затверджується методика розрахунку трансфертних ставок. Крім того, зазначені підрозділи здійснюють постійний управлінський вплив на суб'єкти поточного управління та суб'єкти перерозподілу (див. рис. 2.1). Зазвичай щомісячно суб'єкти поточного управління

(казначейство або відділ фінансового аналізу) звітують перед КУАП про рівень встановленої трансфертної ціни та про дотримання лімітів трансфертних доходів (витрат).

Суб'єкти поточного управління безпосередньо реалізують методи трансфертного ціноутворення для забезпечення відповідного впливу через об'єкти ціноутворення на суб'єкти перерозподілу з метою досягнення цілей системи (див. рис. 2.1). Від підходу щодо диференціації трансфертних цін залежить, який відділ буде суб'єктом поточного управління. Виділяють два основних підходи до розрахунку трансфертної ціни в комерційних банках [39; 68; 97; 100]: 1) єдина трансфертна ціна або її мінімальна диференціація; 2) значна диференціація трансфертних цін у розрізі багатьох ознак.

У межах першого підходу встановлюється єдина трансфертна ціна на всі види ресурсів. Також може проводитись незначна її диференціація у розрізі валют та обмеженої кількості строків (усі ресурси розподіляють на дві групи: строкові та до запитання). Даний варіант є найбільш простим з точки зору його практичної реалізації. У той же час він не дозволяє використовувати трансфертні ціни як інструмент управління ризиками. Таким чином, основним призначення трансфертного ціноутворення стає оцінка та регулювання діяльності відділень та філій банку. Оцінка більш розширеного спектра центрів відповідальності буде неефективною через неможливість врахування специфіки формування ними ресурсів і особливостей їх розміщення. У даному варіанті суб'єктом поточного управління у більшості випадків є відділ фінансового аналізу, який оцінює ефективність функціонування філій та відділень банку.

При реалізації другого підходу встановлюються окремі значення трансфертної ціни по досить великому спектру строків, у найбільш якісних системах трансфертна ціна диференціюється в розрізі кожного строку, за яким здійснюються відсоткові банківські операції. Також окремо встановлюються трансфертні ціни з продажу ресурсів центрами відповідальності, які їх залучили, та на купівлю ресурсів центрами відповідальності, які використовуватимуть їх для проведення активних операцій. Крім того, трансфертні ціни також можуть диференціюватись у розрізі валют, окремих клієнтів та банківських продуктів. У переважній більшості зарубіжних та у провідних національних банках впроваджується система трансфертного ціноутворення із значною диференціацією трансфертних цін у розрізі визначених вище ознак. Встановлення значного переліку трансфертних цін ускладнює впровадження даної системи, але дозволяє підвищити об'єктивність оцінки центрів відповідальності та удосконалити управління ризиками.

Впровадження системи трансфертного ціноутворення, орієнтованої на диференціацію трансфертних ставок, на операції купівлі та продажу внутрішніх ресурсів, передбачає наявність певної маржі між трансфертними доходами та витратами. При значній диференціації трансфертних цін поточне управління системою трансфертного ціноутворення здійснюється через ключовий підрозділ у системі управління грошовими потоками банку – казначейство [2; 20; 37; 46; 111]. Воно бере на себе функцію хеджування за рахунок операцій на відкритому ринку, відсоткового ризику та ризику ліквідності, за що отримує прибуток у вигляді маржі між трансфертними ставками активів та пасивів. Таким чином, управління даними фінансовими ризиками, як одна із цілей трансфертного ціноутворення, може ефективно реалізовуватись лише через казначейство банку (див. рис. 1.1).

У зарубіжній та національній банківських практиках спостерігається тенденція до все більшої диференціації трансфертних цін у розрізі строків, клієнтів та банківських продуктів. У деяких зарубіжних системах декларується можливість одночасного введення 445 000 трансфертних ставок [125; 135]. Зазначимо, що більша диференціація трансфертних цін у розрізі різноманітних ознак підвищує ймовірність покладання саме на казначейство функції поточного управління системою трансфертного ціноутворення.

Казначейство – самостійний структурний підрозділ, який у більшості вітчизняних банків має статус управління чи департаменту і виконує функції щодо забезпечення банку ресурсами на основі регулювання його грошових потоків; здійснення операцій на зовнішніх ринках грошей та капіталу; управління структурою активів та пасивів з метою узгодження їх за строками, сумами й рівнем відсоткових ставок; здійснення консолідованого управління ризиками [20]. Зважаючи на зазначені функції, видається логічним віднести до компетенції казначейства повноваження з обчислення вартості банківських ресурсів на основі встановлення трансфертних цін.

У казначействі концентрується інформація про стан зовнішніх фінансових ринків та внутрішню вартість і ефективність використання банківських ресурсів. Таким чином, даний підрозділ є своєрідним інформаційним центром банку, який щоденно отримує від різноманітних структурних підрозділів значний обсяг інформації, узагальнює її і передає на різні ієрархічні рівні. Казначейство відіграє роль посередника в управлінні ресурсами і разом з фінансово-аналітичною службою банку та підрозділами ризик-менеджменту забезпечує безперебійну роботу банку на засадах ринкового перерозподілу внутрішніх ресурсів. Щоденний моніторинг трансфертних цін та структурування

балансу дозволяє виявляти надлишки ліквідності й вживати оперативних заходів щодо вирівнювання балансу за строками та сумами і максимізувати прибуток банку.

Методи розрахунку трансфертної ціни, як один із елементів системи трансфертного ціноутворення, є безпосередніми правилами, згідно з якими визначається трансфертна ціна. Як зазначалось у підрозділі 1.2, в банках найчастіше використовуються методи трансфертного ціноутворення, орієнтовані на ринкові індикатори або внутрішні витрати. Дані методи можуть використовуватись одночасно: для короткострокових ресурсів трансфертна ціна встановлюється на основі вартості міжбанківських ресурсів, а для довгострокових – на основі витрат. На рисунку 2.1 ми не визначали залежність певного методу трансфертного ціноутворення від інших елементів системи трансфертного ціноутворення. На нашу думку, даний взаємозв'язок нечіткий, потребує окремого дослідження і необґрунтовано ускладнюватиме схему системи трансфертного ціноутворення банку. Все ж визначення оптимального методу трансфертного ціноутворення є ключовою проблемою ефективного застосування трансфертних цін, яка буде нами досліджуватись у п'ятому розділі роботи.

Наступним елементом системи трансфертного ціноутворення є *об'єкти встановлення трансфертної ціни*. Як зазначалось у підрозділі 1.1, більшість вітчизняних та зарубіжних дослідників об'єктом трансфертного ціноутворення у банку визначають внутрішні ресурси [9; 59; 97; 123].

У загальному вигляді трансфертна ціна встановлюється на проміжний продукт (послугу), тобто продукт або послугу, яка передається між підрозділами компанії і використовується для виробництва кінцевого продукту, який реалізовується зовнішнім контрагентам [108; 121; 129]. У сучасній науковій літературі продовжується дискусія щодо визначення сутності категорій “банківський продукт” та “банківська послуга”. На нашу думку, найбільш комплексно та логічно дане питання висвітлено у статті В.А. Перехожева, який виділяє чотири основні підходи до визначення сутності даних категорій: грошовий, правовий, маркетинговий та клієнтський [73]. Пропонуємо розглянути основні постулати зазначених вище підходів у межах двох концепцій розуміння сутності банку.

Перша – визначає сутність комерційного банку як специфічного підприємства-виробника унікального продукту (товар специфічної природи у вигляді грошей та платіжних засобів), а ринку банківських продуктів як “ринку виробника (банку)”. У межах даної концепції банківський продукт розглядається як певна сума грошових зобов'язань

(грошовий підхід). Банківська послуга у свою чергу трактується як “послуга грошового характеру”: послуга, що забезпечує переміщення грошей з рахунку на рахунок або створення грошових фондів.

У межах другої концепції комерційний банк трактується як фінансовий посередник, цільова функція якого орієнтується на задоволення потреб своїх клієнтів, а ринок банківських продуктів як “ринок споживача (клієнта)”. Якщо взяти за основу дану логіку суджень, то банківський продукт трактується як форма прояву банківської послуги, яка спрямована на задоволення потреб клієнта (маркетинговий та клієнтський підходи). Таким чином, банківська послуга вважається сутністю функціонування банку, а банківський продукт – формою прояву цієї сутності. Іншими словами, банківський продукт та послуга як форма та зміст знаходяться в діалектичному взаємозв’язку.

Враховуючи методологічні та методичні особливості використання трансфертного ціноутворення, пропонуємо (у межах роботи) взяти за основу визначення сутності банку як специфічного підприємства-виробника унікального продукту, а категорію “банківська послуга” як певної суми грошових зобов’язань.

На відміну від інших секторів економіки, фінансовий сектор у цілому і банківська система зокрема характеризуються єдиною (універсальною) субстанціональною основою продуктів, які вони виробляють. В основі будь-якого продукту підприємства фінансового сектора економіки є певна сума грошових зобов’язань. Зарубіжні банківські установи пропонують більше трьохсот видів банківських продуктів, вітчизняні – дещо менше, але в основі кожного із них знаходяться певні грошові зобов’язання. Проміжний банківський продукт також, по суті, є формою грошових зобов’язань і не має істотних відмінностей на субстанціональному рівні від кінцевого банківського продукту.

Наприклад, підприємство реального сектора економіки встановлює трансфертну ціну на деякі напівфабрикати (заготовки), які не обертаються на зовнішніх ринках, але є об’єктом трансфертного ціноутворення. У такому випадку дане підприємство не може використовувати трансфертні ціни, орієнтовані на зовнішній ринок, так як не існує ринкових аналогів об’єкта трансфертного ціноутворення.

На відміну від промислових підприємств, сутністю діяльності суб’єктів господарювання, що входять до складу фінансового сектора економіки (зокрема банків), є забезпечення формування та перерозподілу фінансових ресурсів. Таким чином, можемо зробити висновок, що будь-який проміжний продукт підприємства фінансового сектора економіки є внутрішнім перерозподілом фінансових ресурсів, а кінцевий продукт їх зовнішнім перерозподілом. Таким чином,

ми підтвердили доцільність трактування сутності проміжного банківського продукту як залучених та запозичених ресурсів банку, які передаються між підрозділами (центрами відповідальності) банку. Дана теза підтверджується використанням у зарубіжній науковій літературі терміна “трансфертне ціноутворення фондів” (Funds transfer pricing) для позначення ціноутворення саме на внутрішні ресурси (фонди) банку [123; 124; 135; 144; 147].

Як зазначалось вище, деякі дослідники вказують на можливість встановлення трансфертної ціни як на внутрішні ресурси, так і на послуги структурних підрозділів (центрів відповідальності) банку. Наприклад, відділ безпеки, юридичний відділ, бухгалтерія безпосередньо не впливають на внутрішньобанківські потоки ресурсів, але забезпечують підтримку функціонування інших відділів (депозитного, кредитного та ін.), які безпосередньо формують і розміщують ресурси банку. Таким чином, бек-офісні підрозділи за трансфертними цінами надають певні послуги іншим підрозділам банку. У той час методика розрахунку трансфертної ціни на дані послуги буде досить складна або економічно недоцільна (потребує значних додаткових ресурсів і дає незначний економічний ефект), тому в більшості випадків для підрозділів, які безпосередньо не контактують з клієнтом, у процесі реалізації банківських продуктів не розраховують трансфертні доходи.

Наступним елементом системи трансфертного ціноутворення є *суб'єкти перерозподілу*. До них належать філії, територіально відокремлені безбалансові відділення (ТВБВ) та інші центри відповідальності, за операціями яких розраховуються трансфертні ціни. Вивчення наукової літератури [36; 101] дає підстави стверджувати, що протягом останніх років українські банки активно запроваджують два типи систем трансфертного ціноутворення. Перші орієнтовані на оцінку та регулювання діяльності філій та територіально відокремлених безбалансових відділень (ТВБВ). Інші – на оцінку та регулювання діяльності центрів відповідальності банку (див. рис. 2.1). Причому центрами відповідальності, крім філій і ТВБВ, є також інші підрозділи банку, за якими розраховується та контролюється індивідуальний фінансовий результат в управлінському обліку.

Визначення суб'єктів перерозподілу впливатиме на цілі системи трансфертного ціноутворення. Використання трансфертних цін лише для регулювання діяльності філій та ТВБВ звужує функціональні можливості даного інструмента фінансового менеджменту.

Впровадження і супроводження комплексної системи трансфертного ціноутворення, орієнтованої на оцінку та регулювання діяльності центрів відповідальності, потребує проведення додаткової методично-організаційної роботи та фінансово-економічних ресурсів.

Перелік центрів відповідальності встановлюється у підсистемі інформаційного забезпечення трансфертного ціноутворення (в управлінському обліку). Центрами відповідальності зазвичай є філії, відділення (ТВБВ), відділи, управління, департаменти та інші структурні підрозділи банку, а також бізнес-одиниці, виділені в управлінському обліку, які відрізняються від існуючих організаційних одиниць. Даний варіант системи трансфертного ціноутворення в більшості випадків дозволяє також оцінювати ефективність клієнтів та продуктів банку. Дана система трансфертного ціноутворення значно розширює напрямки застосування трансфертних цін та посилює їх вплив на параметри функціонування банківської установи, що у свою чергу підвищує її ефективність.

Як зазначалось вище, за умови впровадження системи трансфертного ціноутворення, орієнтованої на оцінку діяльності філій та відділень банку, скоріш за все, буде реалізовуватись спрощена методика трансфертного ціноутворення, яка не передбачатиме можливість управління ризиками банку. З іншого боку, за умови впровадження системи трансфертного ціноутворення, орієнтованої на оцінку діяльності центрів відповідальності, додатковою ціллю даної системи стає управління процентним ризиком, ризиком ліквідності та валютним ризиком. Особливості використання системи трансфертного ціноутворення для управління ризиками банку будуть досліджуватись у наступному розділі роботи.

Ми розглянули елементи системи трансфертного ціноутворення та визначили їх взаємозв'язки. Але функціонування більшості систем у сфері економіки забезпечується на основі відповідних інформаційних та організаційних структур, які розглядаються нами у підрозділах 2.3 та 2.4 роботи.

2.2. ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

Розглянувши сутність та складові системи трансфертного ціноутворення в комерційних банках, пропонуємо дослідити особливості її формування. Розроблена схема формування системи трансфертного ціноутворення відображає послідовність реалізації даного процесу на основі виділення певних етапів (рис. 2.2).

Процес формування системи трансфертного ціноутворення можна подати у вигляді трьох етапів. На першому проходить аналіз доцільності впровадження системи, за результатом якого може бути сформульовано дві альтернативні однозначні відповіді або рішення щодо продовження аналізу на основі розширення часових рамок та набору

критеріїв дослідження. У разі прийняття рішення щодо недоцільності впровадження системи трансфертного ціноутворення залишається можливість для повторного дослідження даного питання за умови зміни будь-яких параметрів діяльності банку, які матимуть принципове значення для впровадження даної системи.

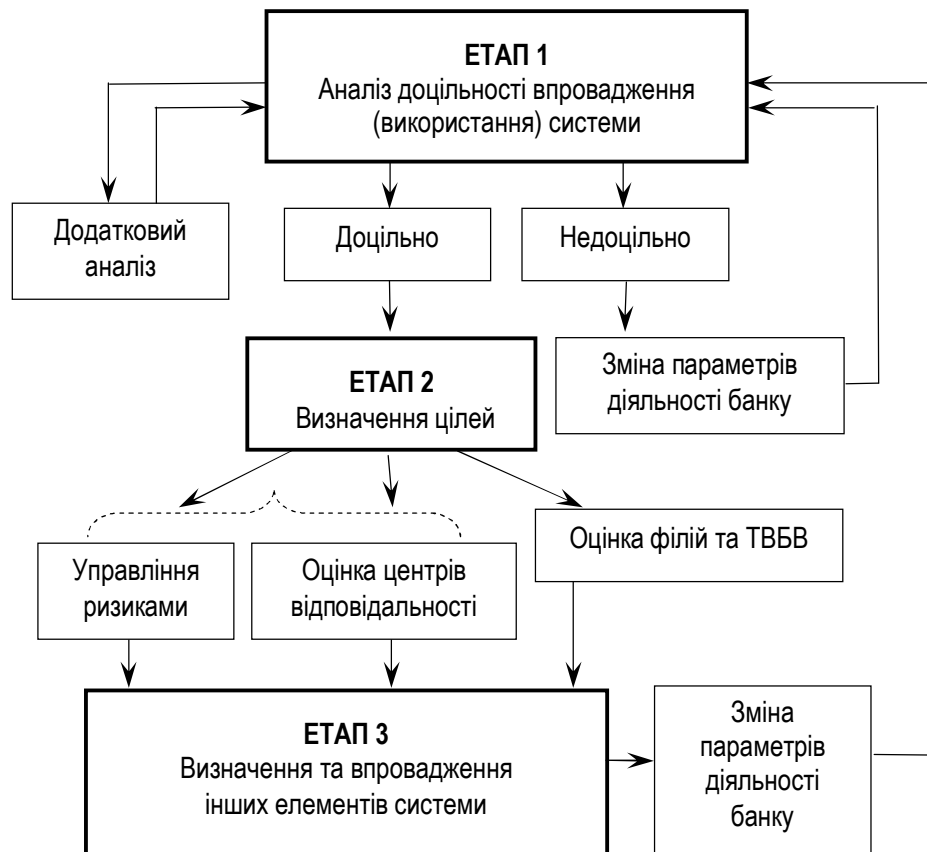

Рис. 2.2. Етапи формування системи трансфертного ціноутворення

Прийняття позитивного рішення щодо доцільності формування системи трансфертного ціноутворення призводить до необхідності визначення цілей її впровадження. Визначивши цілі, можна формувати інші елементи системи трансфертного ціноутворення, які були нами досліджені в попередньому підрозділі. Особливості формування елементів системи залежатимуть від визначених цілей та обумовлюватимуться специфічними параметрами діяльності певного комерційного банку. Розроблена схема формування системи трансфертного ціноутворення має концептуальний характер і відображає загальну логіку даного процесу.

Як зазначалось вище, на першому етапі проводиться дослідження доцільності впровадження системи трансфертного ціноутворення. Очевидно, що впровадження даної системи потребує певних

матеріальних, організаційних та часових витрат. Зазначені витрати будуть економічно обґрунтованими лише за умови отримання позитивного економічного ефекту, який повинен покращити фінансові показники діяльності банку. У свою чергу, позитивний економічний ефект буде досягнуто лише за умови впровадження системи саме в тих комерційних банках, які мають об'єктивну потребу в її використанні.

Розробка системи кількісних критеріїв доцільності впровадження трансфертного ціноутворення в комерційних банках потребує окремого ґрунтовного дослідження. Навіть якщо така система буде розроблена, вона, скоріш за все, носитиме суто теоретичний характер і не зможе повноцінно використовуватись на практиці. Складність у розробці даної системи полягає в необхідності врахування багатьох зовнішніх та внутрішніх факторів діяльності банку, причому останні матимуть унікальний характер для кожної банківської установи. Враховуючи зазначене, ми не ставили за мету розробити універсальну діючу модель аналізу доцільності впровадження системи трансфертного ціноутворення. Запропонована графічна модель лише формалізує схему аналізу певних динамічних факторів, які визначають доцільність використання трансфертних цін. Перелік наведених на схемі факторів може бути уточнений, а визначені критеріальні рівні є умовними і слугують для ілюстрації запропонованої схеми аналізу (рис. 2.3).

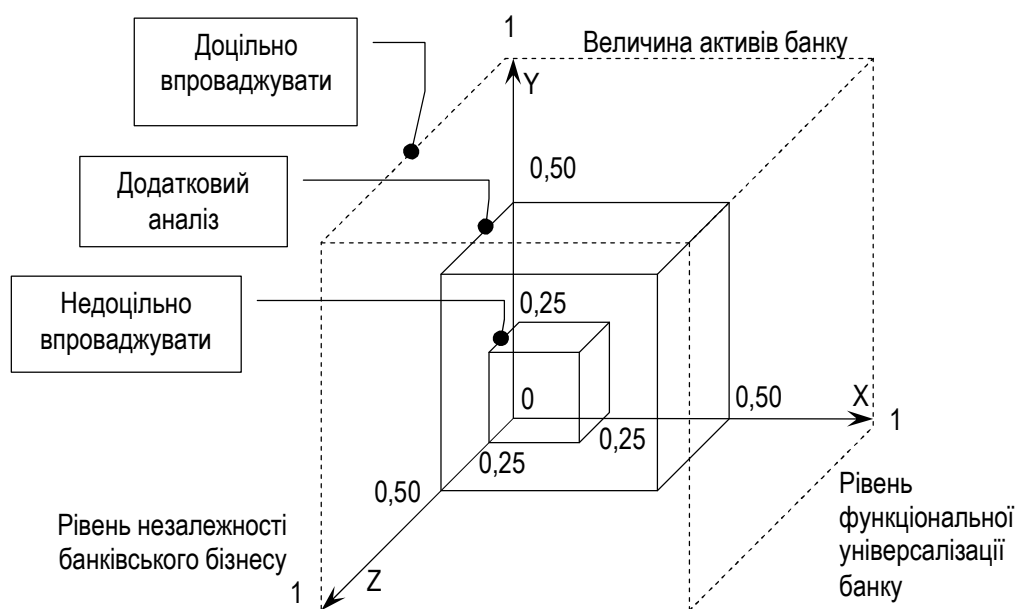

Рис. 2.3. Схема аналізу доцільності впровадження у банку системи трансфертного ціноутворення

Модель ґрунтується на врахуванні трьох факторів, кожен з яких має динамічний характер і може набувати значень від 0 (мінімально можливе значення) до 1 (максимально можливе значення). Якщо значення усіх факторів знаходиться в межах від 0 до 0,25, то систему трансфертного ціноутворення впроваджувати недоцільно, якщо коливається від 0,25 до 0,5 – необхідний додатковий аналіз, якщо знаходиться в межах від 0,5 до 1 – систему доцільно впроваджувати. Враховуючи можливість отримання будь-якої комбінації визначених факторів у тривимірному просторі, визначені вище умовні обмеження подані у вигляді кубів із відповідними координатами. Необхідно зазначити, що графічна модель побудована таким чином, що набуття навіть одним із трьох факторів вищого значення автоматично підвищує рівень доцільності впровадження системи трансфертного ціноутворення. Наприклад, певний банк знаходиться у складі фінансово-промислової групи (рівень незалежності бізнесу складає 0,25), спеціалізується на виконанні інвестиційних операцій (рівень функціональної універсалізації складає 0,25), але є найбільшим банком (величина активів складає 1). Щоб віднайти відповідну точку у графічній моделі, відкладаємо на осі OX значення 0,25, на осі OZ – значення 0,25, а на осі OY – значення 1. Отримана точка лежатиме на поверхні найбільшого куба, що означає високу доцільність впровадження системи трансфертного ціноутворення. Розглянута особливість побудови графічної моделі відображає ідею стимулювання банків до впровадження новітніх інструментів фінансового менеджменту в цілому і трансфертного ціноутворення зокрема.

Величина банку, згідно з офіційною класифікацією НБУ, визначається величиною активів. Твердження, що між величиною активів банку та іншими кількісними характеристиками його діяльності існує прямо пропорційна залежність, є очевидним. У свою чергу, кількість клієнтів, працівників, операційних площадок (філії, відділення), структурних підрозділів (департаменти, відділи, сектори), банківських продуктів визначають рівень складності його організаційно-управлінської структури. Чим більшим є банк, тим складнішу внутрішню організаційну, фінансову, інформаційну, технологічну структури необхідно сформулювати для забезпечення ефективного управління ним. Однією із основних функцій трансфертного ціноутворення є оцінка результатів діяльності структурних підрозділів та операційних площадок, а також координація їх діяльності. Найбільш якісні системи дозволяють також оцінювати ефективність окремих клієнтів та продуктів банку. Таким чином, використання трансфертних цін дає можливість керівництву

отримувати об'єктивну інформацію щодо фінансових результатів діяльності підрозділів банку, яка може використовуватись для оптимізації процесу управління ними. Крім того, управління великим банком потребує певної децентралізації управлінських функцій за рахунок їх часткового делегування на рівень менеджерів середньої ланки, що обумовлює необхідність використання трансфертних цін для аналізу ефективності використання делегованих повноважень.

З іншого боку, малі банки централізують управлінські функції, використовуючи функціональну організаційну структуру. Дана група банків характеризується невеликою кількістю філій, відділень та інших структурних підрозділів. Таким чином, впровадження системи трансфертного ціноутворення в малих банках може не виправдати понесені витрати і не дасть значного економічного ефекту. Трансфертне ціноутворення в малих банках може успішно замінюватись традиційними інструментами фінансового менеджменту та якісною системою калькуляції витрат в управлінському обліку.

Рівень незалежності комерційного банку, як самодостатнього бізнесу, проявляється в орієнтації його стратегії і тактики на досягнення економічно обґрунтованих результатів діяльності даного банку. Тобто банк функціонує як самодостатня господарююча одиниця, яка визначає напрямки своєї діяльності, керуючись винятково власними бізнес-інтересами. Для таких банків завжди буде актуальним питання підвищення своєї конкурентоспроможності, зокрема за рахунок оптимізації внутрішньогосподарських відносин на основі впровадження системи трансфертного ціноутворення.

Протилежною виглядає ситуація в банках, які мають низький рівень незалежності і знаходяться у структурі фінансових або фінансово-промислових груп. Дані грошово-кредитні інститути будуть орієнтуватись на досягнення максимального синергетичного економічного результату усією групою.

Загальновідомими є приклади входження комерційних банків до національних фінансових ("ТАС-Комерцбанк" та "ТАС-Інвестбанк" входять до фінансової групи "ТАС") та фінансово-промислових груп ("ПриватБанк" входить до групи "Приват"; "Кредит-Дніпро" – до групи "Інтерпайп"; "Донгорбанк" та "ПУМБ" – до групи "System capital management"). Рівень незалежності банків може знижуватись також після їх входження до міжнародних фінансових або фінансово-промислових груп. Останнім часом в Україні проявляється тенденція до інтенсифікації процесу входження міжнародного капіталу на національний банківський ринок.

На сьогодні ТНК контролюють понад 50 % світового промислового виробництва, 67 % міжнародної торгівлі, більш як 80 % ноу-хау, майже 90 % прямих зарубіжних інвестицій [113]. Враховуючи останнє співвідношення, динаміку прямих іноземних інвестицій можна розглядати як індикатор присутності ТНК на національному ринку. У структурі прямих іноземних інвестицій одне з провідних місць займає банківський сектор (рис. 2.4).

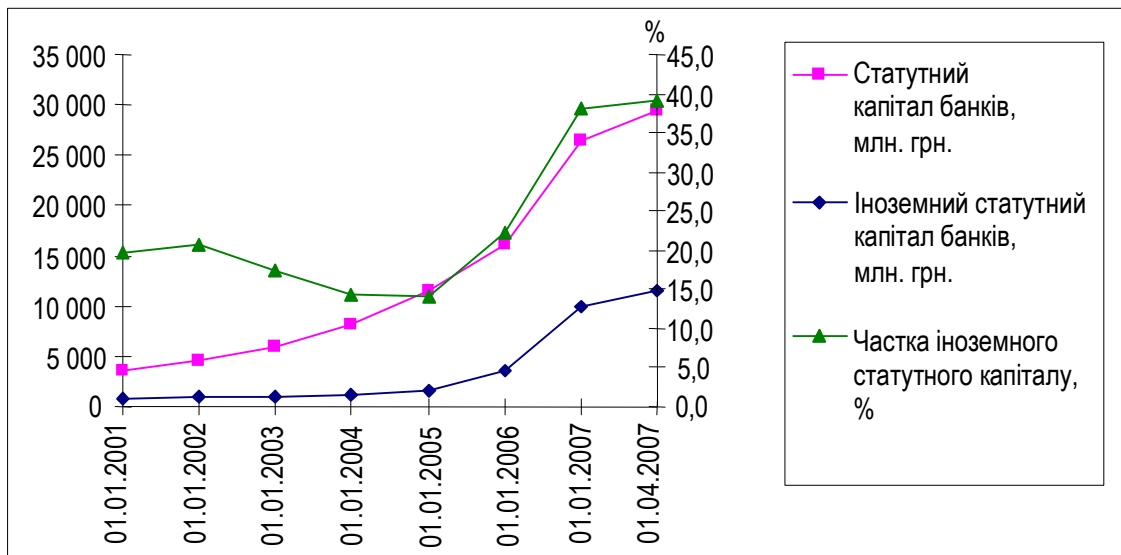

Рис. 2.4. Динаміка іноземних інвестицій у банківський сектор України в 2000-2007 роках¹

Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків України за період з 01.01.2005 по 01.04.2007 збільшилась більш ніж у 3,5 раза і майже досягла 40 %. Таким чином, чітко проявляється тенденція щодо зростання присутності на національному ринку транснаціональних фінансових груп.

Оцінка ефективності діяльності структурних підрозділів банків-членів фінансових (фінансово-промислових) груп та управління ризиками може здійснюватись на інших засадах, які не корелюють із методологією трансфертного ціноутворення. Наприклад, завдання забезпечення банку ресурсами за ціною нижче середньоринкової (ринковий метод трансфертного ціноутворення) або нижче середньозваженої вартості ресурсів по банку (витратний метод трансфертного ціноутворення) може не ставитись перед ресурсними підрозділами, якщо в цілому по групі існуватиме нагальна необхідність у ресурсах або можливість їх ефективного використання.

¹ Джерело: сайт Національного банку України: <http://www.bank.gov.ua>.

Таким чином, питання оцінки ефективності діяльності підрозділів (центрів відповідальності) банку на основі трансфертних цін значно ускладнюється. Виникає необхідність врахування міжгосподарських відносин у процесі розробки та формування системи трансфертного ціноутворення. У зарубіжній літературі, присвяченій дослідженням практики використання трансфертних цін, наголошується на доцільності диференціації методів розрахунку трансфертної ціни у сфері внутрішньогосподарських і міжгосподарських відносин [122; 133; 140]. В останньому випадку пов'язані суб'єкти господарювання повинні враховувати додаткові фактори: податкове та антимонопольне законодавство, стратегічні цілі діяльності всієї групи та ін.

Необхідність врахування особливостей міжгосподарських відносин між членами фінансової або фінансово-промислової груп ускладнюють розробку та впровадження системи трансфертного ціноутворення. Зокрема, виникає проблема розробки такої методики розрахунку трансфертної ціни, яка б враховувала інтереси усіх учасників групи. Як справедливо зазначає З.М. Васильченко, банк – член фінансово-промислової групи – нездатний самостійно накопичувати та розміщувати фінансові ресурси [10]. Основне його завдання полягає в ефективному управлінні наявними фінансовими ресурсами фірм, які входять до складу даної групи. Необхідно зазначити, що формальне знаходження банку у складі групи не завжди означатиме високий рівень його залежності. Деякі групи будують взаємовідносини між суб'єктами господарювання, які входять до їх складу, на основі децентралізованого принципу управління.

Останнім критерієм визначення доцільності впровадження системи трансфертного ціноутворення, який досліджується в межах даної роботи, є рівень функціональної універсализації банку. Відповідно до статті 4 Закону України “Про банки і банківську діяльність” виділяють такі види спеціалізованих банків: ощадні, інвестиційні, іпотечні, розрахункові (клірингові) [80]. Для спеціалізованих банківських установ законодавством визначено специфічний порядок формування і використання ресурсів, який визначається напрямком їх спеціалізації.

Спеціалізованим банкам недоцільно впроваджувати традиційну систему трансфертного ціноутворення, враховуючи такі застереження. По-перше, дані установи реалізують обмежений перелік банківських продуктів, що модифікує їх організаційно-управлінську структуру і ускладнює питання виділення центрів відповідальності та впровадження управлінського обліку. По-друге, спеціалізовані банки матимуть вищий, порівняно із універсальними банками, рівень

концентрації джерел формування ресурсів і напрямків їх розміщення. Дану специфіку потоків внутрішньобанківських ресурсів необхідно враховувати при розробці методів розрахунку трансфертної ціни. По-третє, діяльність спеціалізованих банків пов'язана з додатковими ризиками і потребує певної адаптації методів управління ними. У розділі IX Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні визначено цілий ряд обмежень та додаткових вимог щодо діяльності спеціалізованих банків, зокрема, спеціальні значення нормативів ризиків [82]. Відповідно до діючого законодавства статус спеціалізованого є динамічною характеристикою банку, яка залежить від структури його активів (пасивів). Схема, зображена на рис. 2.3, дозволяє врахувати даний факт через визначення проміжних рівнів універсалізації комерційного банку.

Таким чином, нами проаналізовані фактори доцільності формування традиційної системи трансфертного ціноутворення, елементи якої досліджені у підрозділі 2.1 роботи. У той час малі банки, банки – члени фінансових (фінансово-промислових) груп або спеціалізовані банки – можуть розробляти індивідуальні системи трансфертного ціноутворення, які передбачатимуть інший набір елементів та порядок їх взаємодії.

Другим етапом формування системи трансфертного ціноутворення є *визначення цілей впровадження* даної системи (див. рис. 2.2). Більшість науковців основними цілями трансфертного ціноутворення визначають такі: 1) оцінку діяльності філій та відділень; 2) оцінку діяльності центрів відповідальності; 3) управління ризиками. На нашу думку, зазначені цілі є основними і можуть бути класифіковані як цілі першого порядку.

Інші цілі реалізуються на основі використання інформації щодо трансфертного результату діяльності центру відповідальності, який і складає сутність оцінки його діяльності, тобто є ціллю першого порядку. Трансфертний результат – це різниця між доходами та витратами центру відповідальності, що ілюструє ефективність управління ним. Наприклад, ефективність роботи депозитного відділу можна оцінити, порівнявши його доходи від умовного продажу за трансфертними цінами залучених ресурсів іншим підрозділам банку із реальними витратами, пов'язаними із сплатою клієнтам відсотків за вкладом. За умови встановлення окремих трансфертних цін по кожному рахунку, який пов'язаний із формуванням, перерозподілом та використанням банківських ресурсів, з'являється можливість розраховувати трансфертний результат у розрізі клієнтів та банківських продуктів.

У такому випадку останні теж вважаються центрами відповідальності. Система оцінки ефективності продуктів та клієнтів банку ґрунтується на визначенні їх трансфертного результату за принципами, подібними до інших центрів відповідальності. Таким чином, оцінку центрів відповідальності та управління ризиками будемо вважати цілями першого порядку, а усі інші цілі системи трансфертного ціноутворення – цілями другого порядку.

До цілей другого порядку використання трансфертних цін можна віднести: впровадження ефективної системи стимулювання продуктивності праці, планування та контроль бюджетів у розрізі окремих центрів відповідальності, аналіз структури відсоткової маржі та ін. Деякі дослідники визначають важливість трансфертного ціноутворення у процесі оцінки вартості банківської установи. Вважається, що впровадження трансфертного ціноутворення також сприяє вирішенню таких управлінських завдань, як проведення економічно обґрунтованого розрахунку потреби у працівниках, закриття низькорентабельних та збиткових відділень та філій, реструктуризація інших неефективних підрозділів банку [115].

Проілюструємо залежність цілей другого порядку від цілей першого порядку. Наприклад, стимулювання продуктивності праці ґрунтується на встановленні залежності між економічним результатом (прибуток або збиток), розрахованим за трансфертними цінами, та величиною преміального фонду підрозділу.

Ми вважаємо принциповим окреме трактування системи трансфертного ціноутворення, яка формується для оцінки лише філій і відділень банку та системи, яка орієнтована на оцінку діяльності усіх центрів відповідальності та управління ризиками. Остання є значно складнішою з організаційної, технічної, методологічної точки зору і відповідно виконує більший широкий спектр функцій (див. рис. 2.1). У більшості випадків система трансфертного ціноутворення, орієнтована на оцінку усіх центрів відповідальності, надалі інтегрується із системою управління ризиками. При визначенні цілей впровадження системи трансфертного ціноутворення керівництву банку необхідно враховувати ряд факторів (рис. 2.5).

Основним фактором при визначенні цілей першого порядку є наявність у комерційного банку достатніх ресурсів. Формування системи, орієнтованої на оцінку центрів відповідальності і управління ризиками, вимагає значно більших фінансових та часових ресурсів ніж впровадження системи, орієнтованої лише на оцінку діяльності ТВБВ.

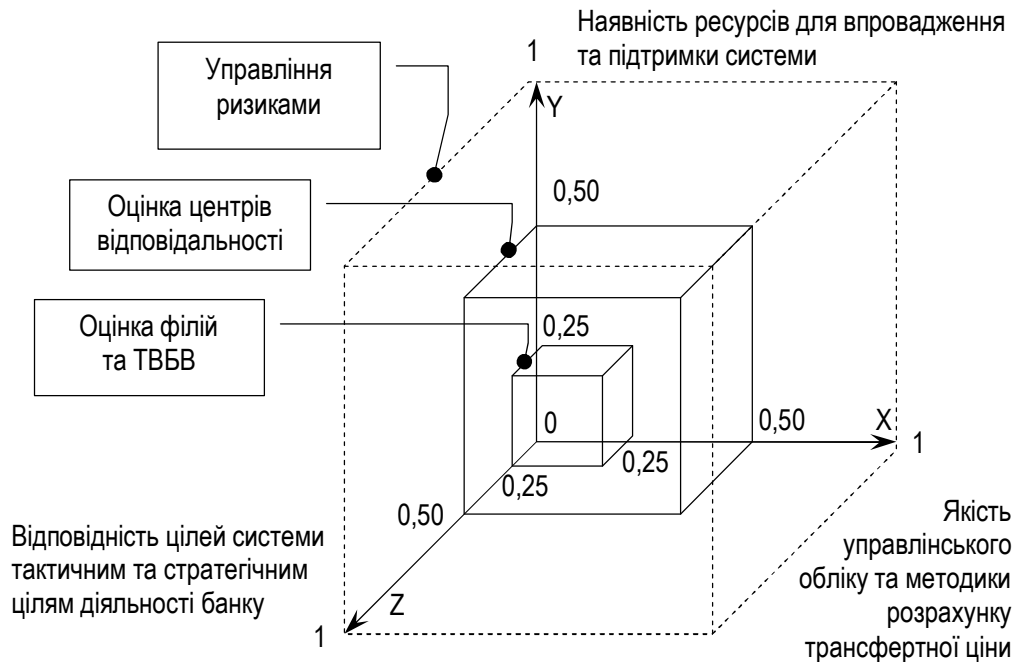

Рис. 2.5. Схема визначення цілей трансфертного ціноутворення

У зарубіжній науковій літературі зазначається, що впровадження системи трансфертного ціноутворення, яка придбана у компаній-розробників, займає близько 9 місяців [125; 135]. Причому цей період включає підготовку персоналу та тестування системи. Водночас російські практики зазначають, що впровадження готових зарубіжних систем не приносить очікуваного ефекту [98]. Самостійна розробка і впровадження банком системи трансфертного ціноутворення, спрямованої на оцінку діяльності усіх центрів відповідальності, займає близько трьох років. Розробку та впровадження системи, орієнтованої на оцінку діяльності лише філій та відділень банку, можна провести значно швидше.

Між якістю управлінського обліку та рівнем складності цілей системи трансфертного ціноутворення існує пряма залежність. Управлінський облік є інформаційною підсистемою системи трансфертного ціноутворення (див. рис. 2.1). Відповідно, рівень якості даної підсистеми та досвід її використання безпосередньо визначатимуть комплексність завдань, які можуть вирішуватись з використанням системи трансфертного ціноутворення. Якість управлінського обліку визначатиметься переліком центрів відповідальності банку та обґрунтованістю їх виділення, об'єктивністю правил розподілу витрат між центрами відповідальності, рівнем автоматизації ведення даного виду обліку, ефективністю управлінської звітності та ін.

Методика розрахунку трансфертної ціни є ключовим елементом системи трансфертного ціноутворення. Її обґрунтованість та прозорість визначатиме рівень об'єктивності розрахункових трансфертних цін і знижуватиме ймовірність появи потенційних конфліктів між центрами відповідальності. У свою чергу, визнання усіма суб'єктами системи трансфертного ціноутворення справедливості методики розрахунку трансфертних цін дозволить використовувати даний тип цін для оцінки діяльності не лише філій та відділень банку, а й інших центрів відповідальності та управління ризиками.

Рівень відповідності потенційних цілей системи трансфертного ціноутворення тактичним та стратегічним цілям діяльності банку є одним із ключових факторів визначення цільової функції системи трансфертного ціноутворення. Наприклад, на даному етапі розвитку банківської системи України стратегія цілого ряду вітчизняних банків полягає у прискореному розвитку клієнтської бази та нарощуванні балансових показників на основі прискореного розвитку регіональної мережі філій та відділень. Окреслена стратегія реалізується з метою динамічного підвищення ринкової вартості банківської установи для реалізації її зарубіжним інвесторам. Банки, які дотримуються даної стратегії, можуть бути зацікавлені у впровадженні системи трансфертного ціноутворення, яка орієнтована на оцінку діяльності філій та відділень банку. Використовуючи даний інструмент фінансового менеджменту, можна більш якісно оцінити економічну ефективність інвестицій у розвиток регіональної мережі та при потребі відкоригувати інвестиційні плани.

З іншого боку, банки, орієнтовані на нарощування своєї ринкової вартості для подальшої реалізації інвесторам, навряд чи будуть зацікавлені у впровадженні комплексної системи трансфертного ціноутворення для оцінки діяльності усіх центрів відповідальності та управління ризиками. Як зазначалось вище, самотійна розробка і впровадження такої системи може продовжуватись декілька років і потребуватиме значних фінансових ресурсів та масштабної реструктуризації бізнес-процесів. Необхідно враховувати, що існує висока ймовірність впровадження зарубіжними інвесторами власної моделі організації внутрішніх відносин між підрозділами банку, яка засновуватиметься на стандартах трансфертного ціноутворення, прийнятого в межах даної фінансової групи (транснаціонального банку). Таким чином, стає очевидним, що вибір цілей системи трансфертного ціноутворення значною мірою буде залежати від їх відповідності тактичним та стратегічним цілям банківської установи.

У попередньому підрозділі роботи нами розглянуті цілі трансфертного ціноутворення як елемента системи та визначено їх взаємозв'язок з іншими елементами. У даному підрозділі нами, на основі виділення цілей першого і другого порядку, досліджено фактори вибору цілей першого порядку у процесі впровадження системи трансфертного ціноутворення у вітчизняних комерційних банках.

Сутність останнього етапу формування системи трансфертного ціноутворення полягає у *визначенні характеристик інших елементів системи*: переліку та функцій суб'єктів стратегічного та поточного управління, переліку суб'єктів перерозподілу, методики розрахунку трансфертних цін, визначення об'єкта встановлення трансфертної ціни (див. рис. 2.1, 2.2). Визначення параметрів наведених вище елементів повинно проходити на основі моделювання зв'язків між ними. Впровадження системи трансфертного ціноутворення потребуватиме також певної адаптації таких підсистем: інформаційного забезпечення (управлінський облік) та організаційного забезпечення (організаційно-управлінська структура). Зміна зовнішніх умов функціонування банку або внутрішніх факторів його діяльності можуть спричинити необхідність повторного дослідження визначених етапів формування системи трансфертного ціноутворення.

У даному підрозділі роботи нами визначено етапи формування системи трансфертного ціноутворення та проаналізовано сутність кожного із них. Зміст кожного із визначених етапів полягає в забезпеченні обґрунтованого вибору керівництвом банку однієї із можливих альтернатив щодо впровадження трансфертних цін. Для підвищення рівня наочності дослідження нами розроблені графічні моделі, які описують процес здійснення вибору серед наявних альтернатив на основі визначених факторів.

2.3. УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ІНФОРМАЦІЙНА ПІДСИСТЕМА ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

Як зазначалось вище, інформаційною підсистемою трансфертного ціноутворення є управлінський облік. Із змісту рис. 2.1 випливає, що в управлінському обліку визначається перелік центрів відповідальності (суб'єктів перерозподілу) та об'єктів трансфертного ціноутворення, від яких залежать особливості застосування методики розрахунку трансфертної ціни.

У фундаментальних працях, присвячених дослідженню управлінського обліку, його сутність розкривається на основі аналізу процесу управління та визначення ролі інформації для прийняття ефективних

управлінських рішень [108, с. 8-11; 129, с. 8-18]. Управлінський облік забезпечує надходження менеджером усіх рівнів інформації щодо основних параметрів господарської діяльності компанії, тобто забезпечує зворотний зв'язок між об'єктом управління та менеджером для цілей контролю, аналізу та планування. Особливої актуальності даний вид обліку набуває у процесі управління банківською діяльністю, яка вирізняється високою динамічністю, соціально-економічною значущістю та складністю внутрішньої організаційно-управлінської структури.

Дослідження основних етапів розвитку управлінського обліку (management accounting) дає можливість з'ясувати сутність даної концепції та визначити її специфічні риси у порівнянні з фінансовим обліком (financial accounting) та виробничим обліком (cost accounting). Останній у вітчизняній науковій літературі, за аналогією з англійською термінологією, іноді називають обліком витрат.

Процес формування та розвитку управлінського обліку можна розподілити на три етапи [23, с. 16-17]. На першому етапі (початок ХХ ст.) на основі розробки методів нормування праці (системи Тейлора, Ганта) була посилена контрольна функція бухгалтерського обліку засобами запровадження системи калькулювання стандартних витрат та оперативного аналізу відхилень. Другий етап розпочався у середині 30-років ХХ ст. у зв'язку з розробкою системи калькулювання змінних витрат і запровадженням обліку за центрами відповідальності. Управлінський облік (як самостійна система) сформувався до середини 50-х років ХХ ст., з цього часу він стає обов'язковим навчальним курсом для менеджерів в університетах США. Третій етап розвитку управлінського обліку розпочався у середині 70-х років ХХ ст. і характеризується посиленням ролі стратегічного управління в умовах глобальних змін у технології та системах управління. Сучасний управлінський облік забезпечує інформаційну базу для прийняття управлінських рішень не лише у сфері виробничої діяльності підприємства, а й у межах маркетингової, фінансової та інших видів діяльності. Думку щодо розвитку управлінського обліку на основі виробничого обліку (обліку витрат) висловлюють також інші вчені, які вказують на остаточне його формування як науково обґрунтованої та теоретично випробуваної концепції в 50-х роках ХХ ст. [64].

На відміну від попереднього підходу, де спостерігається тенденція до чіткого розподілу управлінського та виробничого обліків, Ч.Т. Хорнегер та Дж. Фостер вважають ці поняття тотожними. Зокрема, у своїй роботі вони зазначають, що сучасний виробничий облік часто називають управлінським, так як бухгалтер сприймає діяльність підприємства з точки зору керівника [108, с. 7]. Порівнюючи виробничий

облік (облік витрат) та управлінський облік автори приходять до висновку, що останній являє собою виробничий облік плюс незначна частина фінансового обліку. Зазначену точку зору повністю поділяє інший зарубіжний науковець, який вважає управлінський облік назвою сучасного обліку витрат, так як менеджери використовують бухгалтерські дані для прийняття управлінських рішень [130, с. 3].

На противагу наведеним підходам, один із найбільш відомих спеціалістів у сфері управлінського обліку Колін Друрі чітко розмежовує зазначені види обліку і визначає причину виділення управлінського обліку з обліку витрат протягом 50-х років ХХ ст. як зміщення акценту від зовнішніх до внутрішніх користувачів інформації щодо витрат компанії. Він підкреслює важливість обліку витрат з точки зору їх акумуляції для оцінки вартості акціонерного капіталу, для потреб зовнішніх користувачів, у той час як управлінський облік надає інформацію менеджерам компанії для прийняття ефективних управлінських рішень [129, с. 16]. Таким чином, дослідники сходяться на думці, що управлінський облік виділився у процесі розвитку виробничого обліку (обліку витрат), але існують певні розбіжності щодо їх трактування на сучасному етапі розвитку економічних відносин.

Водночас спостерігається повна однаковість думок науковців щодо наявності різниці між управлінським та фінансовим обліками: перший орієнтований на потреби внутрішніх користувачів інформації, другий – зовнішніх. На офіційному рівні дані види обліку були розмежовані Національною асоціацією бухгалтерів США в 1972 р. [108, с. 8].

Ознайомлення з роботами вітчизняних науковців дає підстави стверджувати, що їх дослідження з управлінського обліку ґрунтувались на теоретичних розробках зарубіжних дослідників. Тому трактування сутності управлінського обліку, яке наведене у їх статтях та монографіях, є певною компіляцією підходів закордонних авторів. Даний термін почав використовуватись вітчизняними теоретиками та практиками лише на початку 90-х років ХХ ст., коли був здійснений переклад видань зарубіжних авторів із питань управлінського обліку та контролінгу [36]. Єдиним ґрунтовним науковим дослідженням часів СРСР вважається наукова праця з питань управлінського обліку в промисловому виробництві США, опублікована у 1971 році академіком НАН України Н. Чумаченком.

Термін “управлінський облік”, як показано вище, є результатом еволюції наукових концепцій щодо виробничого обліку (обліку витрат) у країнах із розвиненою економікою. В умовах планової економіки СРСР управління структурними підрозділами підприємства (на основі використання економічних методів) впроваджувалось у межах концепції

внутрішньогосподарського госпрозрахунку. У свою чергу, зазначена концепція може впроваджуватися лише на основі формування нової системи обліку [63, с. 81, 351]. Дану систему обліку можна вважати аналогом концепції “управлінського обліку”, що було враховано у законі “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність”, із прийняттям якого в 1999 році було офіційно визнано управлінський облік на законодавчому рівні у масштабах всієї держави [79]. Зазначеним нормативно-правовим актом визначено термін “внутрішньогосподарський (управлінський) облік”, перша частина якого відображає зв’язок із концепцією внутрішньогосподарського розрахунку, а друга – із концепціями управлінського обліку економічно розвинених країн. Даний термін трактується як система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством [79]. Крім того, визначається самостійність підприємства щодо розробки системи та форм внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності та контролю господарських операцій.

Норми Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність” дістали своє логічне продовження та необхідну деталізацію у Положенні про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України [81]. У ньому зазначено, що управлінський облік ведеться з метою забезпечення керівництва банку та його підрозділів оперативною фінансовою і нефінансовою інформацією у встановленій ними формі для планування, оцінки, контролю й використання своїх ресурсів. Основною метою даного виду обліку є забезпечення внутрішніх потреб в інформації, виходячи зі специфіки та особливостей діяльності і структури управління. Банки самостійно обирають метод обліку затрат та калькулювання собівартості послуг (робіт), визначають зміст внутрішньої звітності, а також строки її подання в різні органи управління.

У вересні 2007 року Національним банком України затверджено “Методичні рекомендації щодо організації процесу формування управлінської звітності в банках України” (далі – методичні рекомендації) [58]. Даний документ розроблено відповідно до проаналізованих вище положень нормативних актів та з урахуванням міжнародної практики з питань організації управлінського обліку та формування управлінської звітності в банках.

Методичні рекомендації визначають загальні методологічні підходи та принципи організації процесу формування фінансових показників управлінської звітності в банках України. Принциповим, на наш погляд, є те, що з формальної точки зору даний документ затверджено у формі рекомендацій. Таким чином, Національний банк не втручається у сферу внутрішнього управління комерційного банку, а лише

рекомендує до впровадження певні методологічні та методичні підходи для оптимізації управлінського обліку та управлінських рішень. Зокрема, у пункті 3 розділу I методичних рекомендацій зазначається, що банки самостійно визначають межі та зміст управлінської звітності, яка формується залежно від обсягів діяльності та рівня розвитку банку, специфіки і складності його діяльності, інших факторів.

Даним нормативним документом визначено, що управлінський облік поділяється на оперативний і стратегічний. В оперативному обліку формується інформація, необхідна для прийняття поточних і короткострокових управлінських рішень. У межах стратегічного управлінського обліку надається інформація для прийняття обґрунтованих стратегічних рішень, зокрема стосовно загальної конкурентної стратегії.

На рис. 2.6 подана структура управлінського обліку, яка пропонується Національним банком для впровадження.

Управлінський облік ведеться в розрізі певних об'єктів управління, у комерційних банках об'єктами управління є види діяльності; центри відповідальності; продукти та їх групи; клієнти та їх групи [58]. Орган управління банку (спостережна рада або наглядова рада) має регулярно отримувати інформацію про результати діяльності банку за об'єктами управління та їх порівняння із запланованими показниками.

Виконавчий орган банку (правління або рада директорів) повинен забезпечити не тільки організацію процесу формування управлінської звітності, а й узгодження та моніторинг процедур щодо визначення структури та ієрархії звітності. Формування управлінської звітності потребує більш докладної інформації порівняно з тією, що подається у фінансовій звітності згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України. Як наслідок, у банку може виникнути потреба в розширенні внутрішнього плану рахунків з метою деталізації обліку доходів і витрат, резервів, активів та зобов'язань за об'єктами управління.

Для досягнення більш ефективних результатів доцільно доручити ведення управлінського обліку та формування фінансових показників управлінської звітності окремому структурному підрозділу банку, зокрема службі управлінського обліку. Оптимальним є централізований варіант ведення управлінського обліку на основі використання стандартних для всіх структурних підрозділів одного банку методик та єдиної бази даних. Служба управлінського обліку має забезпечити звірку даних управлінської звітності з відповідними даними бухгалтерського обліку та регулярно подання управлінської звітності [58].

Рис. 2.6. Структура управлінського обліку в комерційних банках України

Проаналізувавши деякі підходи до розуміння сутності управлінського обліку, дослідивши його генезис та порядок нормативно-правового регулювання, розглянемо практичні аспекти його використання як інформаційної підсистеми системи трансфертного ціноутворення. У межах нашого дослідження ми детальніше розглянемо *особливості ведення управлінського обліку в розрізі центрів відповідальності*, методи розподілу доходів та витрат між підрозділами банку та методичні підходи до оцінки ефективності функціонування управлінського обліку в банківських установах.

У середині ХХ ст. розвиток теорії та практики управління підприємством проходив у напрямку делегування частини повноважень менеджерам середньої ланки, тобто децентралізації управлінських функцій [139]. Таким чином, поява концепції центрів відповідальності пов'язана із необхідністю забезпечення оцінки результатів діяльності

менеджерів середньої ланки на основі локалізації доходів та витрат на рівні структурних підрозділів (центрів відповідальності) організації.

Дана концепція вперше була сформульована Джоном А. Хігінсом. На початку 50-х років ХХ ст. вона вже широко використовувалась у США, а потім і в інших країнах [23, с. 289]. Інший дослідник уточнює, що деталізація обліку витрат у розрізі центрів відповідальності почала розглядатись у межах системи виробничого обліку у середині 30-х років ХХ ст. [64]. Трансфертні ціни встановлюються на рух товарів та послуг усередині компанії, тобто за трансфертними цінами центри відповідальності передають один одному ресурси. Таким чином, логічним виглядає збіг у часі появи концепцій трансфертних цін та центрів відповідальності.

Ч.Т. Хорнегер та Дж. Фостер визначають термін “центр відповідальності” (responsibility center) як сегмент організації, менеджери якого підвітні за певний напрямок роботи і контролюють визначені параметри даного сегмента [108, с. 110]. Вони вважають найбільш розповсюдженими такі центри відповідальності: центр витрат (cost center) – контролюються лише витрати; центр продажів (revenue center) – контролюється лише виручка; центр прибутку (profit center) – контролюються і витрати, і виручка; центр інвестицій (investment center) – контролюються витрати, виручка та інвестиції.

У методичних рекомендаціях щодо організації процесу формування управлінської звітності в банках України наводиться подібне, до дослідженого вище, визначення центру відповідальності: організаційний елемент банку (сфера діяльності банку), у межах якого встановлено особисту відповідальність його керівника за показники діяльності, які він контролює. Також наводиться схоже визначення центру витрат: центр відповідальності, керівник якого контролює витрати, що належать до цього центру. Але основним видом центру відповідальності банку є центр прибутку, який визначається з урахуванням специфіки банківської діяльності: центр відповідальності, керівник якого контролює доходи, витрати та відповідні ризики (залежно від напрямів діяльності), що належать до цього центру. Центр прибутку забезпечує реалізацію (просування) банківських операцій і послуг на ринку [58].

У методичних рекомендаціях також зазначається, що для центрів витрат складається внутрішній звіт про фінансові результати в межах витрат, інші звіти. Для центрів прибутку складаються внутрішній баланс і звіт про фінансові результати, інші звіти. Внутрішній баланс містить дані про активи і пасиви, які контролюються центром прибутку, зокрема й ті, які умовно продаються (купуються) у межах функціонування системи трансфертного ціноутворення (внутрішні активи і пасиви). Внутрішній звіт про фінансові результати містить дані про доходи, витрати та

фінансовий результат, які належать до центру відповідальності, зокрема внутрішні процентні доходи і витрати, які виникають у результаті умовної купівлі-продажу ресурсів за трансфертними цінами.

Облік витрат і доходів за центрами відповідальності може бути реалізований на основі систематизації та кодування витрат і доходів по кожному центру відповідальності в розрізі статей бюджету банку. Розподіл активів та пасивів у розрізі центрів відповідальності здійснюється на основі визначення у системі управлінського обліку належності балансових та аналітичних рахунків до певного центру відповідальності [68]. На основі даних поточного обліку для кожного центру відповідальності регулярно складається звіт про виконання бюджету. Зміст звіту центру відповідальності залежить від виду центру та показників, що використовуються для оцінки його діяльності. У процесі складання агрегованої звітності звіти підпорядкованих центрів відповідальності послідовно включаються у звіти тих центрів відповідальності, до складу яких вони входять.

До факторів, які впливають на виділення центрів відповідальності комерційного банку, належать такі: можливість розподілу трансакцій на зовнішні та внутрішні, однорідність та взаємозв'язок операцій, необхідний рівень автономності. Доцільно також враховувати види інформаційних та грошових потоків, що проходять та формуються у структурних підрозділах [97]. Центр відповідальності необов'язково є тотожним якомусь із підрозділів банку, він може бути як більшим, так і меншим за організаційну одиницю банківської установи.

Л.М. Кіндрацька підкреслює, що вибір певного виду центру відповідальності залежить від обраних кожним банком напрямів ведення управлінського обліку [44]. Порядок їх формування є індивідуальною справою кожного банку і залежить від технології продажу банківських продуктів, рівня організації управлінського обліку, кваліфікації персоналу та інших факторів [100; 115]. Ми погоджуємось із зазначеними вище думками, але вважаємо за доцільне відмітити безумовне переважання у практиці українських та російських банків впровадження управлінського обліку в розрізі центрів прибутку та центрів витрат [8; 18]. Статус центру прибутку закріплюється за структурними одиницями, які здійснюють продаж банківських продуктів клієнтам: бізнес-напрямки (індивідуальний, корпоративний, картковий, інвестиційний) та операційні площадки (філії та відділення). Окремі підрозділи, які за своїм характером є витратними (відділ депозитів), можуть розглядатись як центри прибутку за умови розрахунку їх доходів від умовного продажу ресурсів іншим підрозділам (кредитний відділ) за трансфертними цінами. У центрах прибутку впроваджується звіт про прибутки та збитки, в якому відображаються його доходи,

витрати та прибуток. Більшість рішень керівника центру прибутку впливає на дані зазначеного звіту, який є основним документом для аналізу ефективності його діяльності.

Окремо виділяються центри забезпечення (юридичне, бухгалтерське, методичне, інформаційне, матеріально-технічне забезпечення діяльності банку), підтримки бізнесу (ризик-менеджмент бізнес-процесів), а також центри управління банком (загальне керівництво, планування, контроль, моніторинг). Визначені центри відповідальності не контактують з клієнтами банку, а значить, безпосередньо не впливають на рівень доходів та витрат від банківської діяльності. У більшості банків центри забезпечення, підтримки та управління не розглядаються як центри прибутку і не вважаються прямими учасниками внутрішньобанківської системи перерозподілу ресурсів за трансфертними цінами.

На основі узагальнення та систематизації опрацьованих наукових літературних джерел [15; 68; 77; 97; 100; 115] пропонуємо такий розподіл структурних одиниць банку на центри прибутку та витрат (табл. 2.1). У таблиці наведені типові підрозділи вітчизняного банку в межах дивізіональної організаційної структури. Їх перелік та статус матимуть у кожній банківській установі свої особливості, що не буде впливати на віднесення даних підрозділів до центрів прибутку або витрат.

Основним критерієм, за яким підрозділ банку входить до центру прибутку, є його безпосередня взаємодія із клієнтами банку у процесі здійснення банківських операцій та, як наслідок, безпосередній вплив на перерозподіл банківських ресурсів. Усі інші підрозділи, які безпосередньо не взаємодіють з клієнтами банку в процесі здійснення банківської діяльності, у більшості випадків належать до центрів витрат.

Впровадження управлінського обліку за центрами відповідальності банку дає можливість вирішити цілий ряд актуальних управлінських завдань:

- 1) визначення фінансового результату діяльності окремого підрозділу;
- 2) проведення економічно обґрунтованого розрахунку потреби у працівниках;
- 3) удосконалення організаційної структури;
- 4) впровадження ефективної системи стимулювання працівників банку залежно від результатів їх діяльності;
- 5) підвищення продуктивності праці менеджерів центрів відповідальності;
- 6) розробка бюджетів у розрізі окремих банківських продуктів та структурних одиниць банку та контроль за їх виконанням;
- 7) закриття низькорентабельних та збиткових відділень та філій та реструктуризація інших неефективних підрозділів банку [114].

Центри відповідальності банку

Центри прибутку		Центри витрат	
Підрозділ банку	Особливості управлінського обліку	Підрозділ банку	Особливості управлінського обліку
<i>Департамент обслуговування корпоративних клієнтів</i>	Може розглядатись як єдиний центр або декілька центрів прибутку у розрізі відділів (кредитний, торгово-фінансовий та ін.)	<i>Департамент управління ризиками</i>	Всі витрати розподіляються за центрами прибутку
<i>Департамент обслуговування індивідуальних клієнтів (роздрібний)</i>	Може розглядатись як єдиний центр або декілька центрів прибутку у розрізі відділів (кредитний, депозитний та ін.)	<i>Управління маркетингу та реклами</i>	Витрати розподіляються між відповідними центрами прибутку
<i>Департамент по роботі з платіжними картками</i>	У більшості випадків визначається єдиним центром прибутку	<i>Господарський відділ</i>	Витрати розподіляються за іншими центрами відповідальності на основі нормативів та лімітів
<i>Казначейство</i>	Єдиний центр прибутку	<i>Департамент безпеки</i>	Витрати розподіляються на інші центри відповідальності
<i>Департамент розрахунково-касового обслуговування</i>	У більшості випадків визначається єдиним центром прибутку	<i>Юридичний департамент</i>	Витрати розподіляються на інші центри відповідальності
<i>Департамент валютних операцій</i>	У більшості випадків визначається єдиним центром прибутку	<i>Департамент інформаційних технологій</i>	Витрати розподіляються на інші центри відповідальності
<i>Філії та відділення</i>	Кожна філія та безбалансове відділення розглядаються як окремі центри прибутку	<i>Підрозділи управління банком</i>	Належать департаменти: бухгалтерського обліку, фінансового планування, внутрішнього контролю. Їх витрати класифікуються як загальногосподарські та розподіляються за центрами відповідальності

Більшість із зазначених вище результатів впровадження обліку в розрізі центрів відповідальності досягаються на основі визначення фінансового результату діяльності окремого підрозділу, який розраховується із використанням трансфертних цін. Основою обліку по центрах відповідальності є закріплення витрат та доходів за керівниками різних центрів відповідальності та систематичний контроль за виконанням затверджених ними бюджетів.

Локалізація витрат за місцями їх виникнення необхідна для впровадження ефективної системи трансфертного ціноутворення. *Розподіл витрат* зазвичай проходить у два етапи: по-перше, акумуляція витрат за центрами відповідальності, по-друге, віднесення їх на конкретну продукцію, що виробляється даним центром відповідальності. У процесі розподілу прямі витрати можуть бути обґрунтовано віднесені до певного об'єкта обліку витрат на основі первинних документів, а непрямі (накладні) витрати розподіляються між об'єктами витрат пропорційно величині певного фактора [24, с. 99; 43; 60, с. 266-267; 68; 74; 97]. Таким чином, постає проблема розподілу непрямих витрат між центрами відповідальності або продуктами, яка вважається однією із ключових у процесі побудови системи трансфертного ціноутворення, оскільки прозорість розподілу непрямих витрат забезпечує об'єктивність розрахунку трансфертних цін.

У більшості систем управлінського обліку дана проблема вирішується на основі використання планового коефіцієнта розподілу непрямих витрат, який розраховується на основі середньорічних даних [108, с. 78]. Вибір річного періоду розрахунку дозволяє нівелювати вплив коливань виробництва на значення коефіцієнта розподілу. Також більшість методик передбачають врахування фактора робочого часу, який у свою чергу залежить від кількості робочих днів на місяці, що зумовлює недоцільність використання місячного коефіцієнта розподілу. У загальному вигляді коефіцієнт розподілу (ставку розподілу) витрат наведено у формулі (2.1).

$$Kp = \frac{\sum_{i=1}^n NBi}{BP}, \quad (2.1)$$

де Kp – коефіцієнт розподілу;
 NBi – планові непрямі витрати i -го виду;
 BP – планова величина бази розподілу.

База розподілу витрат – кількісний вимір певного фактора, який чинить найбільший вплив на обсяг відповідних витрат. На практиці як базу розподілу найчастіше обирають кількість продукції, людино-години, машино-години, пряму заробітну плату, матеріальні витрати [24, с. 113; 68; 97]. Іноді компанії використовують різні бази розподілу для різних підрозділів.

Ідентифікація залишків на рахунках активів, пасивів, доходів та витрат банку з метою формування управлінської звітності комерційного банку в розрізі центрів відповідальності може здійснюватись

через введення додаткових параметрів аналітичного обліку або “маркування” проводок центрів відповідальності програмними засобами. Таким чином, прямі витрати можуть бути безпосередньо віднесені до певного центру відповідальності, а непрямі – розподілені із використанням коефіцієнта розподілу.

Розробка механізму розподілу неопераційних витрат банку може бути проведена на основі використання методики розподілу непрямих витрат (див. (2.1)). Основними відмінностями запропонованого методу є його цільова спрямованість на розрахунок трансфертної ціни та врахування специфіки банківської діяльності.

По-перше, банківська установа виробляє великий спектр банківських продуктів, але основою більшості із них є певні суми грошових коштів. Універсальна природа банківських продуктів дозволяє говорити про схожість процесу їх виробництва, та, як наслідок, доцільність використання єдиного механізму розподілу витрат. По-друге, ціною більшості банківських продуктів є відсоткова ставка, що зумовлює необхідність використання специфічної форми розподілу витрат. У підприємствах реального сектора економіки коефіцієнт розподілу застосовується у формі певного обсягу фінансових ресурсів (грн./людино-годину або грн./машино-годину та ін.), тоді як для банківських установ розподіл витрат здійснюватиметься у формі відсоткової ставки. По-третє, як базу розподілу витрат банківської установи доцільно використовувати середню величину валюти балансу банку. Дане твердження ґрунтується на врахуванні сутності валюти балансу банку, яка є відображенням кумулятивного обсягу реалізації банківських продуктів.

Враховуючи специфіку бухгалтерського обліку в банківських установах України, як об’єкт розподілу доцільно обрати групи адміністративних витрат та витрат на персонал. Зазначені групи є вагомим ціноутворюючим фактором, у структурі ціни банківських послуг у 2005 році вони становили близько 30 % [21]. При розробці механізму розподілу неопераційних витрат банку необхідно враховувати трудомісткість проведення активних та пасивних операцій. Враховуючи зазначене вище, розподіл неопераційних банківських витрат можна здійснювати через розрахунок компенсаційної маржі (2.2).

$$M_k = \frac{AB + ВП}{ВБ} \cdot 100\%, \quad (2.2)$$

де M_k – маржа компенсаційна;

AB – планові адміністративні витрати на центри відповідальності;

$ВП$ – планові витрати на персонал центрів відповідальності;

$ВБ$ – планова середня валюта балансу.

Визначення частки витрат, віднесених до центрів прибутку, проводиться на основі розрахунку частки працівників центрів прибутку серед працівників банківської установи в цілому. Проілюструємо порядок розрахунку компенсаційної маржі на основі звітних даних банківської установи. У табл. 2.2-2.3 наведені адміністративні витрати та витрати на персонал за попередній рік та їх планові величини. Крім того, табл. 2.3 містить дані щодо фактичної та планової середньорічної кількості працівників у цілому по банку.

Таблиця 2.2

Загальні адміністративні витрати, тис. грн.

№ пор.	Найменування статті	Плановий рік	Попередній рік
1	Адміністративні витрати	(15 330)	(12 446)
2	Амортизація	(11 810)	(10 423)
3	Збиток від вибуття основних засобів та нематеріальних активів	(232)	–
4	Витрати на утримання основних засобів та нематеріальних активів	(6 891)	(4 872)
5	Сплата інших податків та обов'язкових платежів, крім податку на прибуток	(6 834)	(3 870)
6	Інші	(707)	(532)
7	Усього	(41 804)	(32 143)

Таблиця 2.3

Витрати на персонал, тис. грн.

№ пор.	Найменування статті	Плановий рік	Попередній рік
1	Заробітна плата	(33 748)	(25 388)
2	Внески, збори на обов'язкове державне, пенсійне та соціальне страхування	(11 620)	(8 354)
3	Витрати на підготовку кадрів	(22)	(22)
4	Витрати на спецодяг та інші засоби захисту працівників	(14)	(20)
5	Інші витрати на персонал	(737)	(917)
6	Усього	(46 141)	(34701)
7	Середня кількість працівників протягом року	1 667	1425

Будемо вважати, що кількість працівників центрів прибутку, відносно яких розраховується трансфертний результат, у плановому періоді становитиме 750 осіб або 45 % від середньорічної планової кількості працівників в цілому по банківській установі. Середньорічний плановий обсяг валюти балансу складе 3 769 178 тис. грн.

Провівши математичні розрахунки за формулою (див. (2.2)), отримуємо значення компенсаційної маржі в розмірі 1,05 %. Розраховану маржу для цілей трансфертного ціноутворення необхідно розподілити між підрозділами, що залучають і розміщують ресурси залежно від трудомісткості активних та пасивних операцій.

Процес розподілу може проходити із використанням експертного методу оцінки або періодичних розрахунків трудомісткості операцій на основі використання як бази розподілу кількості працівників відділів [61, с. 283]. Будемо вважати, що кількість працівників, які задіяні у підрозділах, що залучають ресурси, становить 250 чол., а в підрозділах, що розміщують, – 500 чол. Отже, у трансфертну ціну залучених ресурсів буде включено 0,33 %, тобто третя частина компенсаційної маржі, а в трансфертну ціну розміщених ресурсів – 0,67 %, тобто дві треті компенсаційної маржі.

Актуальним видається питання *визначення ефективності впровадження управлінського обліку*. Об'єктивна оцінка економічних результатів від впровадження управлінського обліку дасть можливість менеджерам банківських установ:

- визначитись із необхідністю його впровадження в цілому та для потреб трансфертного ціноутворення зокрема;
- оцінити кількість господарських операцій, що економічно доцільно обліковувати в системі управлінського обліку;
- підвищити ступінь автоматизації процесу управлінського обліку на базі розширення сфери застосування нормативних (планових) показників, які не потребують ручного введення і дозволяють опрацьовувати дані програмними засобами.

Авторська методика оцінки економічної доцільності впровадження та використання управлінського обліку запропонована російським практиком, директором консалтингової групи, Ігорем Маркичевим [56]. Він виходить із постулату про неможливість точного розрахунку доходу від впровадження управлінського обліку, а тому саме поняття “економічна ефективність управлінського обліку” не має загальноприйнятого економічного змісту. Автор пропонує оцінювати ефективність управлінського обліку, виходячи із вартості його впровадження та супроводження, порівнюючи дані показники із фінансовими результатами банку в цілому.

Основою розрахунку витрат на поточне супроводження управлінського обліку є трудові витрати працівників організації та інших спеціалістів, а також амортизація обладнання та програмного забезпечення, що безпосередньо використовується у процесі управлінського обліку. Розрахунок витрат праці проводиться через визначення вартості однієї хвилини робочого часу співробітника, до якої включаються усі опосередковані витрати на утримання співробітника (податки, соціальний пакет, витрати на обслуговуючий персонал тощо) поділені на нормативний робочий час (480 хв. за день або 10,560 хв. на місяць). За експертною оцінкою автора, повна вартість хвилини праці найманого робітника складає приблизно 2,5 посадового окладу. Визначення кількості хвилин, необхідних для супроводження управлінського обліку в банківській установі, може визначатись за допомогою стандартного методу “фотографії” робочого часу. Використовуючи зазначені вище співвідношення, а також офіційні статистичні дані, розрахуємо вартість однієї хвилини робочого часу, витраченої на управлінський облік (2.3).

$$V_{ч} = \frac{O_{м} \cdot 2,5}{H_{ч}}, \quad (2.3)$$

де $V_{ч}$ – вартість хвилини робочого часу;
 $O_{м}$ – середньомісячний оклад працівників фінансового сектора економіки²;
 $H_{ч}$ – нормативний місячний робочий час.

Провівши розрахунки за формулою (2.3), отримуємо значення вартості однієї хвилини робочого часу працівника банківської установи, яка складе близько 46 коп. Для нормально (без дублювання введення даних та без перехресних перевірок) організованого процесу управлінського обліку продуктивність праці складає біля однієї хвилини на один обліковий запис [56].

Вартість супроводження управлінського обліку може бути розрахована, виходячи із формули (2.4).

$$V_{с} = V_{ч} \cdot K_{з}, \quad (2.4)$$

де $V_{с}$ – вартість супроводження управлінського обліку;
 $V_{ч}$ – вартість хвилини робочого часу;
 $K_{з}$ – середньомісячна кількість облікових записів у системі управлінського обліку.

² За даними Держкомстату, в січні-вересні 2006 р. середньомісячна заробітна плата працівників фінансового сектора економіки склала 1 939,97 грн.

Для використання формули (2.4) нам необхідно розрахувати значення показника K_3 . За експертними оцінками, кількість облікових записів у великому виробничо-торговому холдингу складає 100 тис. шт., а для середньої компанії оптової торгівлі 15 тис. шт. [56]. Будемо вважати, що для найбільших банків кількість облікових записів становитиме приблизно 100 тис. шт., а для малих – близько 15 тис. шт. Таким чином, вартість супроводження управлінського обліку в найбільших банках складе близько 46 000 грн., а в малих – близько 6 900 грн.

Нами проведена оцінка вартості супроводження управлінського обліку для банківських установ, тоді як витрати на впровадження управлінського обліку повинні розраховуватись методом інвестицій в проекти із малопрогнозованим (волатильним) результатом співвідношення ціна/витрати і проводитись із спеціально створених фондів на основі поетапного фінансування.

Розрахунок трансфертних цін і трансфертного результату в розрізі центрів прибутку зазвичай здійснюється щомісячно у відповідному програмному комплексі на підставі щоденних (файл 05) та щомісячних (файл 04) форм статистичної звітності щодо залишків та оборотів за рахунками процентних активів та пасивів, а також інших облікових даних. Функціонування комплексної системи трансфертного ціноутворення передбачає динамічну обробку великих масивів інформації, що у свою чергу вимагає побудови спеціально програмного комплексу для автоматизації даного процесу.

Важливість управлінського обліку в процесі управління банком не викликає сумнівів, а отже, необхідно активізувати його організаційні та методологічні ресурси для підвищення ефективності управління банком в цілому та запровадження трансфертного ціноутворення зокрема. Таким чином, підсистема інформаційного забезпечення (управлінський облік) займає особливе місце в системі трансфертного ціноутворення, так як є методологічною основою виділення центрів відповідальності та розробки механізму розподілу витрат банку. У свою чергу, дані елементи управлінського обліку впливатимуть на параметри методики розрахунку трансфертної ціни.

2.4. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ПІДСИСТЕМИ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

Сутність організаційної підсистеми трансфертного ціноутворення полягає у формуванні організаційної структури банку, яку можна визначити як взаємодію органів управління різного рівня із функціональними підрозділами у процесі обґрунтування, розробки, прийняття та реалізації управлінських рішень [112].

Організаційна структура визначає функції окремих підрозділів та відповідальність їх керівників, а значить, є одним із основних факторів запровадження виробничого (управлінського) обліку, оскільки встановлює підконтрольність доходів та витрат і порядок їх групування за центрами відповідальності [23, с. 99]. Таким чином, організаційна структура визначає характер взаємодії елементів системи трансфертного ціноутворення та особливості функціонування її інформаційної підсистеми (див. рис. 2.1). Організаційна структура також впливає на документообіг усередині банку і порядок кодування документів для автоматизованої обробки інформації.

В умовах динамічного розвитку банківського сектора економіки вітчизняні банки переважно нарощують екстенсивні показники – кількість філій та відділень, обсяги зобов'язань та активів; недостатньо інтенсивно вдосконалюючи при цьому ефективність організаційної структури. Віталій Шпачук у своєму дослідженні виділяє основні зовнішні та внутрішні фактори, які можуть справляти істотний вплив на ефективність організаційної структури та найпоширеніші помилки, які трапляються в організаційних структурах банків України (табл. 2.4) [112].

Таблиця 2.4

**Фактори впливу та помилки
в організаційних структурах банків України**

Фактори впливу		Найпоширеніші помилки
Зовнішні	Внутрішні	
Законодавча та нормативно-правова база	Якість і структура системи внутрішнього контролю	Базування організаційної структури на ієрархії структурних підрозділів, а не на визначених функціях банківської установи
Конкурентне середовище	Рівень взаємодії між структурними підрозділами	Відсутність чіткого розподілу повноважень
Розвиток технологій та інновацій	Рівень відповідності технологічних можливостей параметрам організаційної структури	Відсутність чітко визначеної процедури взаємодії між структурними підрозділами
Розширення переліку банківських продуктів та послуг	Можливості інформаційної системи	Врахування під час розробки концепції організаційної структури лише переваг певного виду структури
–	Кваліфікація менеджменту і працівників	Дублювання функцій різними підрозділами

Крім наведених у табл. 2.4 помилок, в організаційних структурах вітчизняних банків деякі автори виділяють також такі недоліки [41]:

- низький рівень контролю, що призводить до зростання ймовірності прийняття необґрунтованих та некомпетентних рішень;
- неузгодженість цілей банку в цілому й окремого підрозділу банку, що призводить до погіршення ліквідності банківської установи та низького рівня платоспроможності;
- недостатність інформації, на основі якої керівники підрозділів можуть оцінити вплив своєї діяльності на інші підрозділи банку;
- величезна кількість підрозділів не дозволяє коректно визначити ефективність діяльності окремого підрозділу чи рентабельність певної послуги.

Система трансфертного ціноутворення може ефективно функціонувати лише за умови усунення зазначених помилок та оптимізації існуючої організаційної структури. Деякі внутрішні фактори впливу на організаційну структуру банку безпосередньо пов'язані із системою управлінського обліку банку в цілому та трансфертним ціноутворенням зокрема. У процесі розробки організаційної структури банківської установи потрібно враховувати зазначені зовнішні та внутрішні фактори, причому останні матимуть унікальний характер для кожної банківської установи і визначатимуть особливості її організаційної структури.

Теоретично обґрунтовано та практично використовуються в банківській діяльності декілька основних видів організаційних структур та безліч їх модифікацій, причому дослідники наводять різні їх класифікації [30; 41; 50; 60, с. 153-160; 112]. Проаналізуємо взаємозв'язок системи трансфертного ціноутворення та різних видів організаційних структур банку, взявши за основу класифікацію, наведену Г.В. Загорим (табл. 2.5) [37].

Таблиця 2.5

Класифікація організаційних структур банківської установи

№ пор.	Класифікаційна ознака	Види організаційної структури
1	Рівень централізації управління	Централізовані
		Децентралізовані
2	Порядок організації інформаційних потоків та бізнес-процесів	Функціональні
		Дивізіональні
		Транснаціональні
3	Адаптивність	Проектні
		Матричні
		Холдингові

Стисло розглянемо наведені види організаційних структур банку з точки зору їх впливу на впровадження ефективної системи трансфертного ціноутворення. Першою ознакою класифікації організаційних структур є *рівень централізації управління*.

При розширенні підприємства перед керівництвом постають дві взаємопов'язані проблеми: як розподілити відповідальність та як контролювати виконавців. У даному контексті основна риса процесу децентралізації полягає у наданні свободи при прийнятті управлінських рішень. Теоретично ступінь децентралізації обирається виходячи з її ефективності, тобто порівнюються витрати та економічні вигоди. На практиці рідко вдається розрахувати ефективність децентралізації, але даний підхід дозволяє зосередитись на питанні організаційної структури.

Як зазначалось у попередніх розділах, необхідною умовою впровадження трансфертних цін є виділення центрів відповідальності компанії. У попередньому підрозділі з'ясовано сутність основних видів центрів відповідальності: менеджери центру витрат – контролюють тільки витрати; менеджери центру продажів – контролюють лише виручку; менеджери центру прибутку – контролюють і витрати, і виручку; менеджери центру інвестицій – контролюють витрати, виручку та інвестиції. Враховуючи наведені визначення, можна зробити висновок, що центри витрат та доходів передбачають менший рівень децентралізації організаційно-управлінської структури, а центри прибутку та інвестицій – більший.

На противагу цьому, авторитетні спеціалісти у сфері управлінського обліку Ч.Т. Хорнгрен та Дж. Фостер вважають, що характеристика рівня децентралізації організаційної структури з урахуванням видів центрів відповідальності, які використовуються в управлінському обліку компанії, часто не відображає реальний стан речей. Наприклад, іноді менеджери центрів прибутку не мають повноважень щодо купівлі або продажу товарів, робіт послуг поза організацією; вони повинні погоджуватись з рішеннями функціонального керівництва. В інших організаціях, які у своїй структурі виділяють лише центри витрат, менеджерам надається свобода вибору постачальників матеріалів та послуг [108, с. 371]. Таким чином, у процесі дослідження рівня децентралізації організаційної структури необхідно керуватись аналізом реальних повноважень менеджерів центрів відповідальності, а не формальними ознаками їх класифікації.

Як і будь-який суспільно-економічний процес, децентралізація управління має свої недоліки та переваги. Перевагами децентралізації вважають [108, с. 369]:

1. Менеджер підрозділу більш інформований, він краще володіє ситуацією (знижуються витрати на передачу усієї інформації щодо локальних параметрів діяльності підрозділу до вищого керівництва та знижується ризик втрати або викривлення інформації).

2. Менеджер підрозділу може прийняти більш своєчасне рішення (не маючи обов'язку інформувати вищих керівників, менеджер реагує на ситуацію в момент її виникнення).

3. Менеджер підрозділу більше вмотивований, що сприяє прояву ініціативи (висока мотивація менеджерів досягається через систему преміювання залежно від результатів діяльності підрозділу).

4. Менеджери підрозділів отримують цінний досвід самостійного прийняття рішень і в подальшому можуть розглядатись як кадровий резерв на вищі посади.

5. Топ-менеджери вивільняються від щоденних обов'язків контролювати діяльність окремих підрозділів і можуть зосередитись на стратегічному управлінні організацією.

Серед основних недоліків децентралізації виділяють [108, с. 370]:

1. Можливість прийняття рішень, ефективних для певного підрозділу, а не підприємства в цілому. (Причини: неузгодженість цілей підприємства, структурної одиниці або відсутність каналів зворотного зв'язку, що забезпечують менеджерів інформацією про наслідки їх рішень для інших підрозділів).

2. Дублювання діяльності.

3. Зниження рівня лояльності до підприємства (менеджери можуть надати перевагу зовнішнім контактам, а не внутрішнім, тобто менше ділитись інформацією або співпрацювати у вирішенні проблем з менеджерами інших підрозділів).

Найчастіше керівництво підприємства проводить часткову децентралізацію певних функцій підрозділів, абсолютна децентралізація або централізація майже не реалізуються на практиці. Наведене твердження цілком відповідає поточним тенденціям у банківській системі України. Вітчизняні банки з розвиненою мережею філій та відділень децентралізують фронт-офісні функції своїх структурних одиниць, водночас централізуючи управління ризиками. Процеси децентралізації та централізація управління банком розвиваються у діалектичному взаємозв'язку, що обумовлює використання трансфертних цін у двох основних напрямках: оцінка результатів діяльності стосовно самостійних (із децентралізованими функціями щодо реалізації банківських продуктів) структурних одиниць та регулювання їх діяльності через маніпулювання значеннями трансфертних цін у розрізі строків та валют з метою централізованого управління ризиками (ліквідності, валютним, процентним), а також досягнення стратегічних завдань банківської установи.

Нашу думку щодо взаємозв'язку централізації та децентралізації управління банком поділяє Г.В. Загорий [37]. Він відмічає, що в умовах динамічного зростання банківської установи оптимальним рішенням для мінімізації ризиків банківської діяльності є жорстка централізація управлінських рішень. З іншого боку, в міру розвитку мережі філій та збільшення обсягів операцій подібний підхід до управління починає суперечити потребам клієнтів та ринку. Тому керівництву необхідно делегувати частину повноважень керівникам структурних підрозділів банку.

Визначенням оптимального співвідношення між децентралізацією та централізацією організаційно-управлінської структури компанії займались David J.H. Watson та John V. Baumler [156]. Автори вважають, що система трансфертного ціноутворення, яка ґрунтується на договірних трансфертних цінах, має забезпечувати оптимальне співвідношення між децентралізацією та централізацією управлінської структури організації. Але методика встановлення договірних цін не використовується банками, так як унеможливорює маніпулювання їх величиною з боку керівництва, що не дозволяє централізувати управління ризиками банківської діяльності.

Таким чином, процеси децентралізації та централізація управління банком розвиваються в діалектичному взаємозв'язку, що обумовлює використання трансфертних цін у двох основних напрямках: оцінка результатів діяльності відносно самостійних (із децентралізованими функціями щодо реалізації банківських продуктів) структурних одиниць та централізоване управління ризиками (ліквідності, валютним, процентним).

Організаційну структуру банку можна проаналізувати в аспекті *організації інформаційних потоків та бізнес-процесів*. За визначеною класифікаційною ознакою, науковці виділяють три основні види організаційних структур: функціональну, дивізійну та транснаціональну.

Функціональна структура передбачає структурування підрозділів банку відповідно до функцій, які на них покладаються (кредитування, валютні операції, розрахунково-касове обслуговування тощо). Дана структура характерна для невеликих або спеціалізованих банків з обмеженим набором продуктів та послуг. До переваг функціональної структури можна віднести: простоту, прозорість, покращену координацію у функціональних зонах, відсутність дублювання функцій та робіт, централізацію використання матеріальних ресурсів. Недоліками такої структури, які особливо проявляються при зростанні організації,

є традиційні конфлікти між підрозділами, їх зацікавленість у досягненні своїх, а не спільних для усієї організації цілей.

Дивізіональна організаційна структура передбачає формування та організацію підрозділів відповідно до продуктового ряду банківської установи, груп клієнтів та регіональної структури. Дані структури орієнтовані на клієнта і набули значного розповсюдження в більшості зарубіжних кредитних організацій. Дивізіональні організаційні структури відповідають потребам найбільших та великих світових банків, які останнім часом активно використовують концепцію центрів прибутку [88, с. 25-29].

Наприклад, організаційна структура впливових транснаціональних банківських груп (Citigroup, HSBC, Deutsche bank, Societe Generale, BNP Paribas) ґрунтується на виділенні трьох основних бізнес-блоків: роздрібні фінанси, управління капіталами, великі клієнти (корпоративний бізнес) та банк (фінанси, ризики, технології та засоби). Таким чином, дана форма дивізіональної структури передбачає переважну орієнтацію на продуктивний ряд банківської установи та групи клієнтів [40]. Інші форми дивізіональних структур практично не зустрічаються у фінансовій сфері.

Деякі науковці наголошують, що функціональна організаційна структура передбачає досить високий рівень централізації, тоді як дивізіональна структура може бути реалізована за умови певної децентралізації повноважень [129, с. 763-766]. Таким чином, у межах функціональної структури буде реалізовуватись система трансфертного ціноутворення, яка передбачає високу централізацію повноважень суб'єктів поточного управління щодо встановлення трансфертних цін на рівні головного банку, та використання внутрішніх витрат як орієнтира розрахунку трансфертної ціни. Впровадження дивізіональної організаційної структури передбачає певну децентралізацію повноважень щодо встановлення трансфертної ціни та її переважну орієнтацію на ринкові індикатори.

Функціональна структура до цього часу є найбільш розповсюдженою схемою організаційної побудови українських банків, але спостерігається поступова переорієнтація на дивізіональні структури. Більшість дослідників сходяться на думці, що оптимальною в сучасних умовах розвитку вітчизняних банків є комбіновані структури, які поєднують певні риси функціональних та дивізіональних організаційних структур [50; 112].

Адаптивність структури – остання ознака класифікації, яка розглядається нами у межах даної роботи. Адаптивні структури вирішують важливе завдання: адаптація банку до “мінливих” ринкових умов.

У банківській практиці відомо три основних види адаптивних структур: проектні, матричні та холдингові. Проектні структури призначені для вирішення масштабних завдань, що стоять перед банком (наприклад, розробка та введення нового банківського продукту), без відволікання співробітників від основної діяльності.

Характерна особливість матричної структури – наявність двох одночасно функціонуючих структур. Наслідком такого накладання є подвійне підпорядкування деяких співробітників, зайнятих у проектній роботі. У таких структурах, крім основної організаційної структури та, відповідно, базових завдань, періодично виникають окремі завдання, пов'язані з розробкою та впровадженням нових банківських продуктів, нових технологій тощо. Для їх вирішення спеціально створюються проектні групи, що формуються із співробітників різних підрозділів, які найбільше підходять для вирішення того чи іншого завдання. Після виконання завдання проектна група розформовується. При цьому базова структура може бути як звичайною функціональною, так і дивізіональною, що орієнтована на споживача.

Холдинг являє собою поєднання декількох структур, що дозволяє банку адекватно реагувати на зміну ринкових умов. Банки, організовані як холдинги, можуть своєчасно реагувати на дії своїх підрозділів у певних ринкових сегментах. Наявність адаптивних структур у комерційному банку є важливою передумовою запровадження трансфертного ціноутворення. Ефективно функціонуюча адаптивна структура дозволить знизити витрати економічних ресурсів при організації системи трансфертного ціноутворення та її адаптації до “мінливих” ринкових умов.

Проведене дослідження характеристик організаційної підсистеми трансфертного ціноутворення в комерційних банках дозволяє виділити її параметри, врахування яких підвищать ефективність впровадження та використання трансфертних цін:

- 1) децентралізація функцій щодо продажу банківських продуктів з одночасною централізацією управління ризиками;
- 2) переважна орієнтація найбільших та великих банків на дивізіональну концепцію організаційної структури;
- 3) необхідність налагодження ефективних адаптивних структур.

Проведений аналіз наукової літератури та методик трансфертного ціноутворення дозволяє запропонувати як концептуальну теоретичну основу модель організаційної структури банку, яка створює необхідні організаційні передумови впровадження та функціонування ефективної системи трансфертного ціноутворення (рис. 2.7).

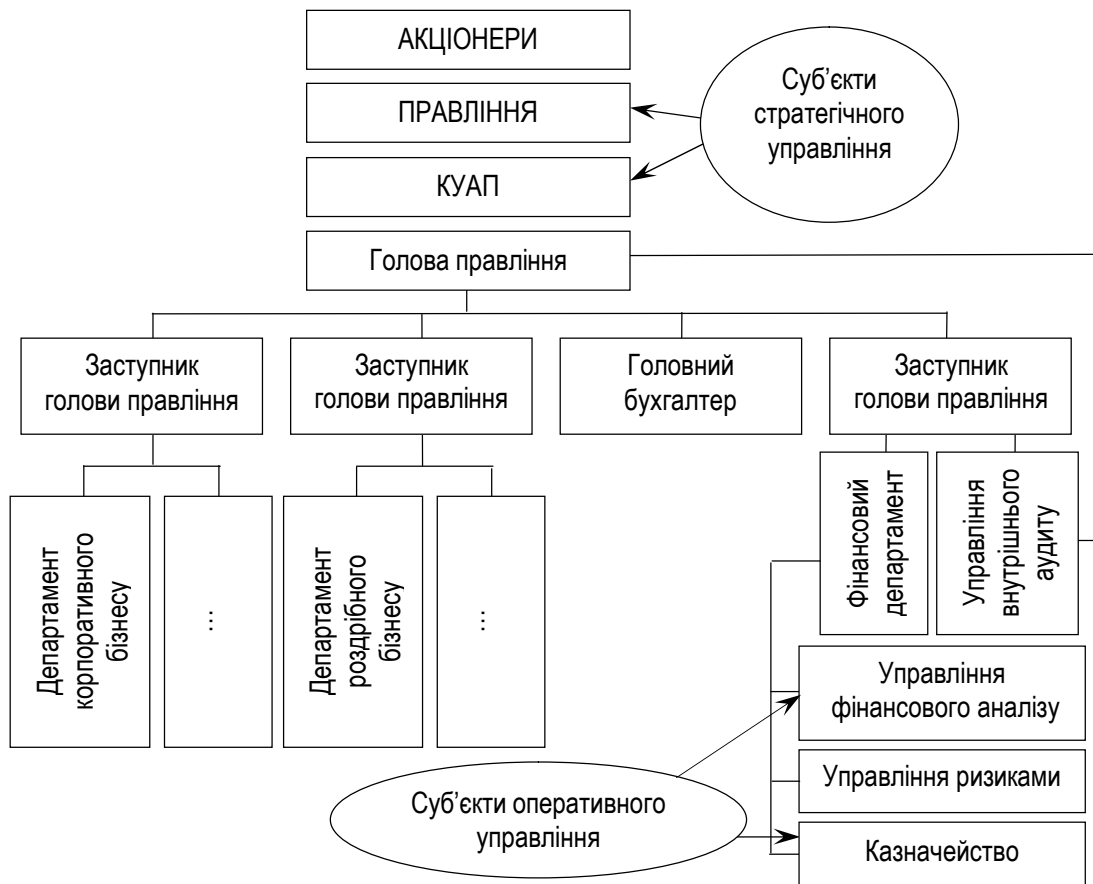

Рис. 2.7. Модель організаційної структури трансфертного ціноутворення у великому універсальному банку

Необхідно зазначити, що дану модель доцільно впроваджувати в найбільших та великих (за розміром активів) універсальних банках України. Вона ґрунтується на дивізіональній організаційній структурі, що дозволяє істотно підвищити якість управління й оперативність взаємодії співробітників банку та клієнтів в умовах значного обсягу банківських операцій. Можливість координації діяльності підрозділу з управління ризиками, економічного управління та казначейства одним топ-менеджером створює додаткові можливості для взаємодії у процесі прийняття рішень. Використання запропонованої організаційної структури дозволить великим вітчизняним банкам уніфікувати підхід до процесу управління трансфертним ціноутворенням та підвищить його ефективність. Наведена на рис. 2.7 модель організаційної структури є лише концептуальною основою, яка відображає загальну логіку управління процесом трансфертного ціноутворення в банківській установі. Кожен банк, розробляючи свою організаційну структуру, повинен орієнтуватися на внутрішні фактори, які визначатимуть її унікальність. У той час законодавство встановлює обов'язкові елементи організаційної структури банку, які враховані у процесі розробки розглянутої моделі.

Необхідно підкреслити, що кожен банк впроваджує систему трансфертного ціноутворення з певними унікальними характеристиками її елементів, які формуються під впливом внутрішніх факторів діяльності банку та визначаються станом зовнішнього середовища. На нашу думку, незважаючи на певну унікальність кожної системи трансфертного ціноутворення, набір основних елементів системи, які визначені та проаналізовані в даному розділі роботи, та базові зв'язки між ними залишатимуться сталими. Проведене дослідження формування системи трансфертного ціноутворення є теоретичною основою для визначення напрямків її використання.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

3.1. ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСФЕРТНИХ ЦІН У БАНКАХ УКРАЇНИ

У третьому розділі роботи нами досліджуються напрямки використання системи трансфертного ціноутворення в комерційних банках у розрізі основних цілей (цілі першого порядку) впровадження даної системи. Нагадаємо, що цілі першого порядку включають: 1) оцінку діяльності безбалансових відділень (ТВБВ) та філій; 2) оцінку діяльності центрів відповідальності; 3) управління ризиками; доцільність їх виділення обґрунтовано у підрозділі 2.2. Наведена класифікація цілей є досить умовною, так як, по-перше, безбалансові відділення та філії банку теж належать в управлінському обліку до центрів відповідальності, по-друге, система спрямована на оцінку діяльності центрів відповідальності (в більшості випадків) також передбачає управління ризиками. Однак, на нашу думку, зазначені цілі суттєво впливають на порядок формування та режим функціонування інших елементів системи трансфертного ціноутворення, а значить, їх виділення дозволить більш послідовно та структуровано подати матеріал щодо особливостей використання даної системи. Перш ніж перейти до викладу матеріалу в розрізі виділених цілей трансфертного ціноутворення, пропонуємо читачам ознайомитись із результатами дослідження досвіду використання трансфертних цін у банках України.

З питань функціонування системи трансфертного ціноутворення у вітчизняних комерційних банках у квітні 2006 року нами було проведене спеціально організоване, одноразове, несутільне статистичне спостереження, що проводилось способом опитування [95; 102, с. 43]. Дане дослідження являло собою анкетне опитування, бланк анкети наведено в додатку А. Анкети надсилались банківським установам поштою та електронними листами.

За охопленням одиниць сукупності дослідження проводилось методом основного масиву [102, с. 51]. Як ознака відбору одиниць сукупності, які досліджувалися нами, використовувалася величина чистих

активів банківської установи станом на 01.04.2006. Величина активів банківської установи була обрана за основну ознаку відбору банків, виходячи з таких міркувань:

1. Трансфертні ціни переважно застосовуються з метою підвищення ефективності управління фінансовими установами, що мають розгалужену мережу філій та відділень. Як відомо, кількість філій та відділень банківської установи є прямо пропорційною до величини активів банку.

2. Іншою важливою передумовою застосування трансфертних цін є наявність широкої номенклатури банківських продуктів (послуг). Різноманітність продуктового ряду здебільшого залежить від величини активів банку.

3. Проблема необхідності пошуку інноваційних інструментів внутрішнього фінансового менеджменту більш характерна для організацій зі складною та децентралізованою організаційно-управлінською структурою. Рівень складності та децентралізації організаційно-управлінської структури банку безпосередньо залежить від величини його активів.

Таким чином, анкети були надіслані групам найбільших (12 банків), великих (15 банків) та середніх (28 банків) за величиною активів банківським установам. При відборі банків, що склали об'єкт дослідження, нами використане групування Національного банку України. В цілому, об'єкт дослідження склали 55 банків, що становить 33,3 % від загальної кількості банківських установ, які мали ліцензію Національного банку України на проведення банківських операцій станом на 01.04.2006. Інформація, що характеризує параметри діяльності банків, які стали об'єктом дослідження, наведена на рис. 3.1 [158].

Частка активів та зобов'язань найбільших, великих та середніх банків у банківській системі України станом на 01.04.2006 складала 88 та 90 % відповідно. Капітал даної групи банків за результатами першого кварталу 2006 року складав 76 % сукупного капіталу банківської системи. Банки, що досліджувались, за перший квартал отримали 759 млн. грн. прибутку, що становить 99 % загального прибутку банківської системи.

Питома вага чистих активів (основної ознаки відбору) банківських установ, що включені в дослідження, в чистих активах банківської системи станом на 01.04.2006 склала 88 %. Таким чином, вибірку, проведену методом основного масиву, можна вважати репрезентативною. Відповіді надійшли від 16 банків, чисті активи яких становили 27 % чистих активів банківської системи.

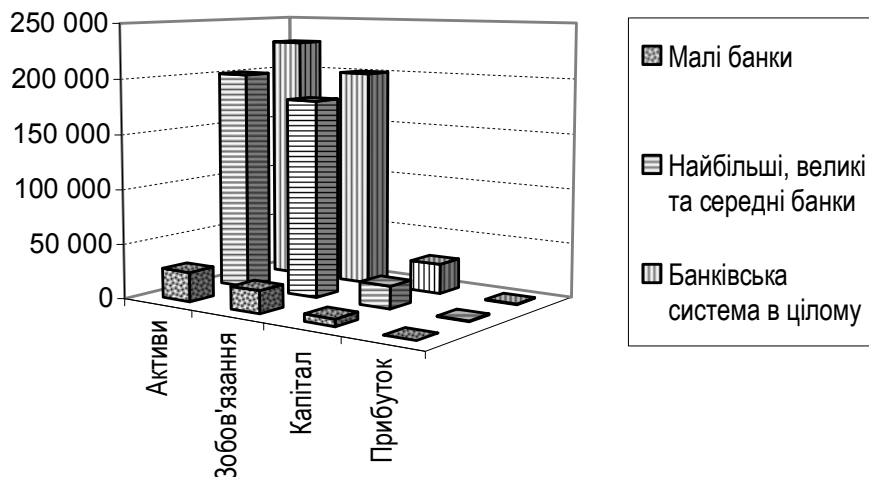

Рис. 3.1. Основні балансові показники діяльності банків станом на 01.04.2006, млн. грн.

Визначення ступеня поширення системи трансфертного ціноутворення. Спочатку нами досліджувався ступінь поширення системи трансфертного ціноутворення серед вітчизняних банківських установ. Представники шести банків відмітили, що в даний час не використовують систему трансфертного ціноутворення, але найближчим часом планують її запровадити. Представники десяти банків відзначили, що використовують систему трансфертного ціноутворення, причому лише один – більше 5 років.

Характеристику використання трансфертного ціноутворення різноманітними за величиною банківськими установами наведено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Поширення системи трансфертного ціноутворення
(за матеріалами опитування)**

Група банків	Кількість банків у групі	У тому числі надіслали відповідь		Використовують систему трансфертного ціноутворення (із опитаних)	
		Кількість банків	Частка у загальній кількості в групі, %	Кількість банків	Частка у загальній кількості в групі, %
Найбільші банки	12	3	25	3	25
Великі банки	15	5	33	3	20
Середні банки	28	8	29	4	14
Всього	55	16	29	10	18

Аналізуючи наведені дані, можна зробити висновки щодо поширення трансфертного ціноутворення в банківській системі України в цілому та в розрізі груп банків.

Визначимо спочатку поширеність системи трансфертного ціноутворення серед банків, які надіслали відповіді на анкету. Найбільше розповсюджено використання трансфертних цін у найбільших та великих банках. Частка банків, що використовують дану методику (зазначили даний факт в анкеті), становить 25 та 20 % відповідно. Менше розповсюдження трансфертне ціноутворення набуло у середніх банках: лише 14 % відзначили, що використовують даний інструмент фінансового менеджменту.

Наведені результати підтверджуються даними щодо співвідношення банків, що використовують та не використовують систему трансфертного ціноутворення. Серед найбільших банків усі установи, що брали участь у дослідженні, використовують трансфертні ціни. Серед великих банків на дві банківські установи, що використовують трансфертні ціни, припадає одна, що не використовує, а в середніх банках дане співвідношення становить один до одного. Взявши за основу зазначені вище співвідношення, екстраполюємо результати дослідження на всю сукупність банківських установ, що стали об'єктом дослідження. Отже, серед найбільших банків усі 12 банківських установ, скоріш за все, використовують систему трансфертного ціноутворення, у групі великих банківських установ приблизно 9 із 15 установ використовують трансфертні ціни, у групі середніх близько 14 із 28 установ використовують трансфертне ціноутворення. Таким чином, серед найбільших, великих та середніх банків приблизно 35 банківських установ (або близько 64 %) використовують трансфертні ціни для підвищення якості внутрішнього фінансового менеджменту. Крім того, наведені результати дослідження визначають пряму залежність між величиною активів банківської установи та використанням трансфертних цін.

Дослідження мети використання трансфертних цін. Абсолютна більшість банків (8 із 10 або 80 %) запровадили систему трансфертного ціноутворення з метою аналізу, оцінки та регулювання діяльності усіх центрів прибутку (відповідальності) банку. Лише представники двох банків продемонстрували інше бачення мети запровадження системи трансфертного ціноутворення. У першому випадку відзначалось, що трансфертні ціни в банківській установі використовуються для аналізу, оцінки та регулювання діяльності не лише центрів фінансової відповідальності банку, а також банківських продуктів. У другому випадку метою запровадження системи трансфертного ціноутворення визначено розподіл процентного прибутку між головним офісом та

філіями. Таким чином, можна сказати, що вітчизняні банківські установи запроваджують систему трансфертного ціноутворення з метою управління центрами прибутку (відповідальності) банківської установи, два інших варіанти являють собою розширене або звужене трактування наведеного вище формулювання.

Аналіз факторів впровадження системи трансфертного ціноутворення. Далі респондентам пропонувалось визначитись із ступенем впливу факторів, зазначених в анкеті, на впровадження системи трансфертного ціноутворення, проставивши бали від 1 (найменш впливовий фактор) до 10 (найбільш впливовий фактор). Результати розподілу балів за факторами, що впливають на впровадження системи трансфертного ціноутворення, наведено на рис. 3.2.

Таким чином, найбільш важливими факторами впливу на впровадження системи трансфертного ціноутворення в банківській установі є: наявність ефективного управлінського обліку (91 бал), бажання керівництва запроваджувати нові (інноваційні) інструменти фінансового менеджменту (75 балів), стратегія розвитку банківської установи (63 бали), організаційна структура та повноваження казначейства банку (59 балів).

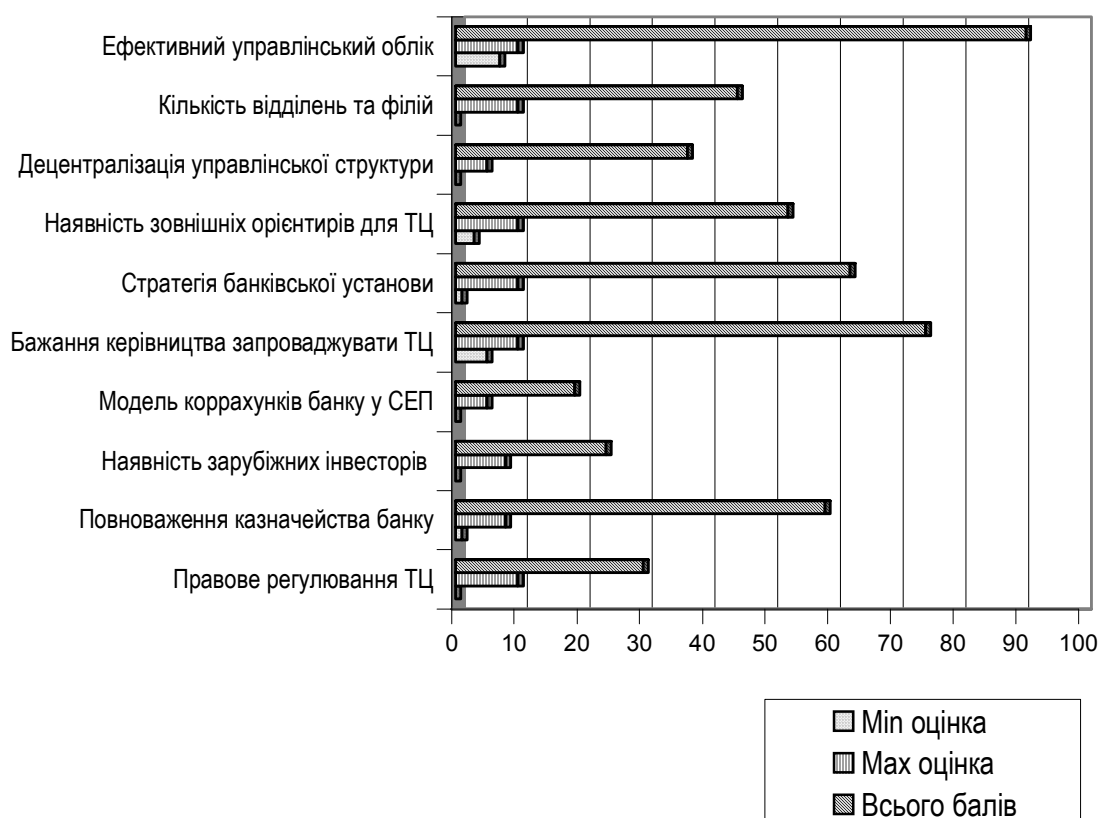

Рис. 3.2. Фактори впровадження системи трансфертного ціноутворення

На думку респондентів, найменше впливають на запровадження системи трансфертного ціноутворення модель коррахунків банку у СЕП та наявність у складі акціонерів банку зарубіжних інвесторів (19 та 24 бали відповідно).

Необхідно підкреслити неоднозначну оцінку представниками банківських установ таких факторів, як нормативно-правове регулювання трансфертного ціноутворення з боку НБУ або інших державних органів (30 балів) та кількість відділень та філій (45 балів). За даними факторами спостерігається найбільша дисперсія оцінок: від 0 до 10 балів. Причину значної розбіжності думок щодо важливості кількості філій та відділень банку однозначно пояснити важко, тоді як розбіжність думок щодо важливості нормативно-правового регулювання трансфертного ціноутворення пояснюється, з одного боку, беззаперечною важливістю даного фактора, а з іншого – недостатньою ефективністю національного законодавства. В українському законодавстві не визначені методи регулювання трансфертного ціноутворення взагалі та регулювання трансфертних цін у банківській системі зокрема. Більш детально проблема законодавчого регулювання трансфертного ціноутворення буде досліджуватись у наступному розділі роботи.

Дослідження особливостей методики розрахунку трансфертних цін. Наступним вивчалось одне з найважливіших питань запровадження системи трансфертного ціноутворення – орієнтація методики розрахунку трансфертних цін. Як зазначалось у попередніх розділах роботи, виділяють три основні орієнтири розрахунку трансфертних цін: внутрішні витрати, ціни на зовнішніх ринках та ціни, встановлені на основі переговорів. Враховуючи наукові роботи з питань практики трансфертного ціноутворення в українських [36; 101] та російських банках [39; 89], нами було зроблено припущення щодо можливості орієнтації банківських установ України на синтез методик, орієнтованих на ринкові індикатори та внутрішні витрати. Таким чином, в анкеті пропонувалось вибрати стратегічний орієнтир методики трансфертного ціноутворення серед таких трьох варіантів: витрати, ринкові ціни, ринкові ціни та витрати або зазначити власний варіант. Результати дослідження щодо особливостей методів трансфертного ціноутворення наведені на рис. 3.3.

Абсолютна більшість представників банківських установ (6 відповідей або 60 %) відмітили, що при розрахунку трансфертних цін орієнтуються як на внутрішні витрати, так і на зовнішні ринкові ціни. Таким чином, нами була підтверджена гіпотеза щодо переважаючої орієнтації українських банківських установ при розрахунку тра-

нфертних цін одночасно на витрати та ринкові ціни. Дане припущення в явній або латентній формах також висловлювалось іншими дослідниками [36; 101].

Більшість науковців [35; 97; 108; 121] сходяться на думці, що найбільш ефективною є система трансфертного ціноутворення, орієнтована на ринкові ціни, але специфіка вітчизняного ринку банківських продуктів полягає у відсутності цілого ряду активних фінансових ринків, інформація з яких може слугувати орієнтиром для трансфертних цін. Таким чином, більшість вітчизняних банківських установ доповнюють інформацію із зовнішніх ринків даними щодо внутрішніх витрат.

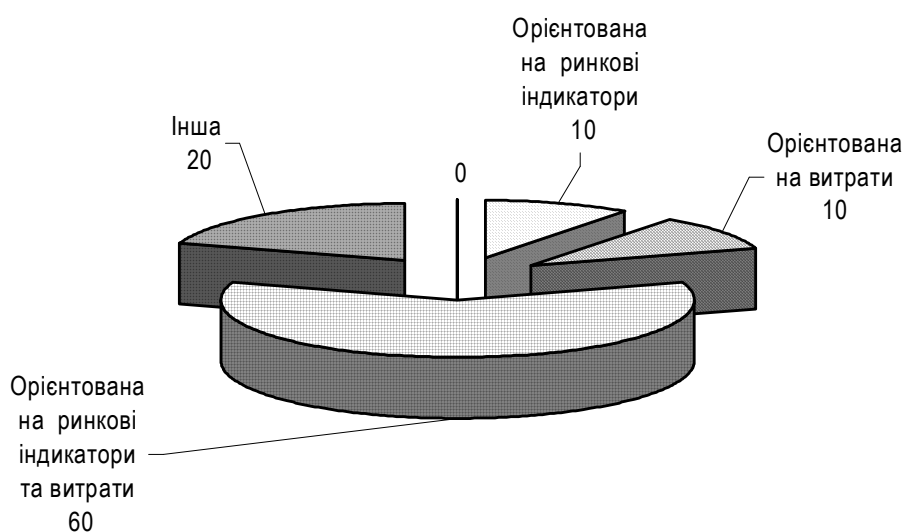

Рис. 3.3. Методи трансфертного ціноутворення, %

Лише одна банківська установа з опитаних (10 % відповідей) використовує систему трансфертного ціноутворення, орієнтовану винятково на ринкові ціни, і стільки ж – на систему трансфертних цін, орієнтовану на витрати. Представники двох банківських установ (20 % відповідей) зазначили, що використовують іншу методику трансфертного ціноутворення: одна – методику, орієнтовану на ринкові індикатори, внутрішньобанківські ставки дохідності та вартості ресурсів, друга – ринкові індикатори та спред. З певною мірою припущення дані методики можна вважати варіантами методики трансфертного ціноутворення, орієнтованої на ринкові індикатори та внутрішні витрати.

Порівняємо результати нашого дослідження із світовою практикою трансфертного ціноутворення. Взявши за основу наукове дослідження Roger Y.W. Tang [151], проаналізуємо практику трансфертного ціноутворення 500 найбільших американських корпорацій (корпорацій, які входять до розрахунку індексу Fortune 500). Дослідження здійснювалось

у 1990 році шляхом анкетування, відповідь отримано від 143 респондентів, які складають 28,6 % від загальної кількості корпорацій, що були включені в дослідження (табл. 3.2). Американські науковці Roger Y.W. Tang, С.К. Walter та R.H. Raymond [145] у 1979 році проводили аналогічне дослідження, результати якого також наведені у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

**Використання методів трансфертного ціноутворення
в найбільших корпораціях США, %**

Методи трансфертного ціноутворення	При веденні бізнесу на території США		При веденні міжнародного бізнесу	
	Рік			
	1979	1990	1979	1990
На основі витрат	50	46,2	46	41,4
На основі ринкових цін	30	36,7	35	45,9
На основі переговорів	18	16,6	14	12,7
Інші методи	2	0,5	5	0
Усього	100	100	100	100

Порівнюючи результати дослідження в 1977 та 1990 роках, можемо виявити загальну тенденцію до зменшення питомої ваги методів трансфертного ціноутворення, заснованих на витратах та переговорах, і збільшення майже на 7 % питомої ваги методів трансфертного ціноутворення, заснованих на ринкових цінах при веденні бізнесу в одній країні і на 10 % – при веденні міжнародного бізнесу.

Наведена інформація щодо світової та національної практик орієнтації методики трансфертного ціноутворення дозволяє зробити висновок щодо необхідності стратегічної переорієнтації методик трансфертного ціноутворення, що використовуються вітчизняними банківськими установами, на ринкові індикатори. Наведена теза отримає подальше наукове обґрунтування в п'ятому розділі роботи.

Аналіз результатів впровадження трансфертних цін. Далі респондентам було поставлено питання щодо позитивних (негативних) результатів впровадження системи трансфертного ціноутворення (табл. 3.3). Найчастіше серед позитивних наслідків (8 разів) респонденти зазначали використання трансфертних цін для адекватної оцінки діяльності підрозділів банку та визначення справедливого результату діяльності центрів прибутку (відповідальності) банківської установи. Звісно, трактування термінів “центр прибутку (відповідальності)” та “підрозділ банку” має спільні та відмінні риси. Тому, з одного боку,

ми віднесли дані відповіді до однієї групи, а з іншого – навели окремо кількість згадувань по кожній з них. Половина респондентів зазначила важливість системи трансфертного ціноутворення для оптимізації ресурсної бази банку (5 згадувань), приблизно на такому ж рівні банківські установи оцінюють важливість трансфертних цін для підвищення якості управління процентним ризиком (4 згадування).

Таблиця 3.3

Результати впровадження системи трансфертного ціноутворення

№ пор.	Позитивні	Кількість згадувань	Негативні	Кількість згадувань
1	Адекватна оцінка діяльності підрозділів або визначення справедливого результату діяльності центрів прибутку (відповідальності)	5 + 3	Ускладнення внутрішніх взаємовідносин (виникнення конфліктів) між підрозділами	4
2	Оптимізація ресурсної бази	5	Підвищення загальнобанківських витрат	1
3	Підвищення якості управління процентним ризиком	4	Складність урахувань у трансфертних розрахунках фактора часу	1
4	Оцінка та виважене ціноутворення на банківські продукти	3	Підвищення вимог до облікової системи	1
5	Універсальний фінансовий інструмент управління діяльністю банку	3	Складність розрахунків	1
6	Підвищення якості управління ризиком ліквідності	2	–	–
7	Підвищення мотивації праці	2	–	–
8	Покращення прозорості діяльності банку	1	–	–
	Усього	28	–	8

Також зазначались такі позитивні наслідки впровадження трансфертних цін: можливість оцінки банківських продуктів, підвищення ефективності діяльності банку в цілому, налагодження якісного управління ризиком ліквідності, підвищення ефективності системи мотивації праці та забезпечення прозорості діяльності банку.

Серед негативних результатів впровадження трансфертних цін абсолютна більшість представників банківських установ вказали на ускладнення внутрішніх взаємовідносин між підрозділами банківської установи. По одному разу згадувались такі негативні наслідки: необхідність додаткових витрат, складність врахування у розрахунку

трансфертної ціни фактора часу, підвищення вимог до облікової системи банку, складність розрахунків.

У науковій літературі, як негативний наслідок впровадження трансфертних цін на підприємствах виробничої сфери, виділяють проблему згортання довгострокових програм розвитку та стратегічних розробок на рівні підрозділів (центрів відповідальності). На нашу думку, організаційно-управлінська структура вітчизняних банківських установ характеризується достатньою збалансованістю з огляду на централізацію і децентралізацію функцій, при якій на рівні підрозділів (центрів відповідальності) здійснюється оперативне управління, а функції щодо розробки та впровадження перспективних інноваційних продуктів чи методів належать до повноважень головного банку (центрального офісу). Даний розподіл повноважень зумовлюється також необхідністю жорсткого централізованого регулювання основних напрямків банківської діяльності з метою дотримання вимог Національного банку України щодо порядку проведення банківських операцій. Таким чином, проблема згортання довгострокових програм розвитку та стратегічних розробок на рівні підрозділів (центрів відповідальності), як наслідок запровадження трансфертних цін, не є актуальною для вітчизняних банківських установ і не зазначалась жодним респондентом, що взяли участь у дослідженні.

У цілому за результатами анкетування респонденти 28 разів зазначали позитивні та 8 разів негативні наслідки. Дане співвідношення дозволяє позитивно оцінювати результати впровадження системи трансфертного ціноутворення в цілому.

Дослідження факторів ефективності методики трансфертного ціноутворення. Для спрощення аналізу ми розподілили фактори на три умовні групи: методичні, організаційно-технічні та інші (табл. 3.4).

Щодо методичних факторів ефективності системи трансфертного ціноутворення, то респондентами найбільш часто згадувались необхідність налагодження ефективного управлінського обліку та впровадження прозорих і якісних методів розподілу доходів та витрат (4 та 3 згадування відповідно). У групі інших методичних факторів згадувались: прозорість розрахунку трансфертних цін, участь оперативної ціни у прийнятті рішень щодо ціноутворення на банківські продукти, делегування повноважень щодо прийняття рішень та інші.

Серед організаційно-технічних факторів найбільш важливими виявились відповідність організаційної структури банку (зокрема, повноваження казначейства) та наявність якісного програмного забезпечення для автоматизації трансфертного ціноутворення (4 та 3 згадування відповідно).

Таблиця 3.4

**Фактори впливу на ефективність методики
трансфертного ціноутворення**

Методичні	Організаційно-технічні	Інші
Ефективний управлінський облік (кількість згадувань – 4)	Відповідність організаційно-управлінської структури банку (кількість згадувань – 4)	Ліквідність банку (кількість згадувань – 2)
Принципи розподілу доходів та витрат (кількість згадувань – 3)	Якісне програмне забезпечення (кількість згадувань – 3)	Адекватність ринкових індикаторів (кількість згадувань – 1)
Інші методичні особливості: - рівень об'єктивності та прозорості розрахунків трансфертних цін; - побудова методики ТЦ; - брутто/нетто; - волатильність; - участь оперативної трансфертної ціни в прийнятті рішень щодо продуктового ціноутворення; - делегування повноважень щодо прийняття рішень; - визначення діапазонів строковості (кількість згадувань – 1)	Думка керівництва: (кількість згадувань – 2)	Інші: - доступ до міжнародних та національного ринків капіталів; - валютна структура активів та пасивів; - стратегія банку: які сегменти діяльності банку мають зростати (кількість згадувань – 1)

Таким чином, для успішного впровадження системи трансфертного ціноутворення банківській установі необхідно перш за все сформувати ефективну інформаційну та організаційну підсистеми. Зокрема, в інформаційній підсистемі (управлінський облік) необхідно розробити прозорі і зрозумілі принципи розподілу доходів та витрат між центрами прибутку (відповідальності) банківської установи. В організаційній підсистемі необхідно вжити заходів щодо адаптації організаційно-управлінської структури банку до потреб системи трансфертного ціноутворення. Таким чином, результати вивчення досвіду трансфертного ціноутворення узгоджуються із питаннями, які досліджувались нами у підрозділах 2.3 та 2.4 роботи у межах вивчення відповідних підсистем системи трансфертного ціноутворення.

Вибірка банківських установ, що склали об'єкт дослідження (як і тих, що надіслали відповіді), за кількістю не є генеральною, так як дослідження носить несучільний характер: за охопленням одиниць

сукупності використано метод основного масиву. Доцільність у рамках дослідження відбору банківських установ за величиною активів обґрунтовано на початку даного підрозділу. Об'єкт дослідження склали банківські установи, які концентрують близько 88 % активів банківської системи (відповіді отримано від банків, що концентрують близько 27 % активів банківської системи), що забезпечує теоретичну і практичну цінність отриманих результатів.

Серед найбільших, великих та середніх банків (за класифікацією НБУ) близько 64 % установ використовують систему трансфертного ціноутворення. Таким чином, банківським установам, які не використовують даний інструмент фінансового менеджменту, необхідно розглянути можливість його запровадження для підвищення своєї конкурентоздатності. Основними передумовами запровадження системи трансфертного ціноутворення є: налагодження ефективного управлінського обліку, узгодження тактики і стратегії використання трансфертних цін зі стратегією розвитку банківської установи в цілому, адаптація організаційної структури та повноважень казначейства банку. Таким чином, отримані результати дослідження практики трансфертного ціноутворення тісно корелюють із теоретичним матеріалом щодо формування системи трансфертного ціноутворення, який був наведений у попередньому розділі роботи.

3.2. ТРАНСФЕРТНІ ЦІНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ МЕРЕЖЕЮ ФІЛІЙ ТА ВІДДІЛЕНЬ БАНКУ

Одним із ключових елементів системи трансфертного ціноутворення є суб'єкти перерозподілу, тобто структурні підрозділи банку, внутрішні ресурси яких оцінюються і перерозподіляються на основі встановлення трансфертної ціни. Як показано на рис. 2.1 (див. підрозділ 2.1), існує два підходи до визначення суб'єктів перерозподілу: 1) спрощений, коли ними є лише філії та безбалансові відділення (ТВБВ); 2) комплексний, коли суб'єктами перерозподілу є усі структурні підрозділи, які в управлінському обліку віднесено до центрів відповідальності банку: філії, ТВБВ, департаменти, відділи, управління та ін.

У даному підрозділі роботи будуть розглянуті методичні особливості систем трансфертного ціноутворення, які використовуються для оцінки діяльності безбалансових відділень. Вітчизняні банки впроваджують дану систему, розраховуючи трансфертну ціну для чистого або валового грошового потоку генерованого ТВБВ, що у свою чергу визначає певні методичні відмінності їх побудови. Залежно від того, які операції безбалансового відділення переважають (щодо розміщення чи залучення ресурсів), відділення буде покупцем чи продавцем

ресурсів. Нижче наведено умовні баланси ТВБВ, а також визначено чистий грошовий потік відповідно до джерел залучення та напрямків розміщення ресурсів (рис. 3.4).

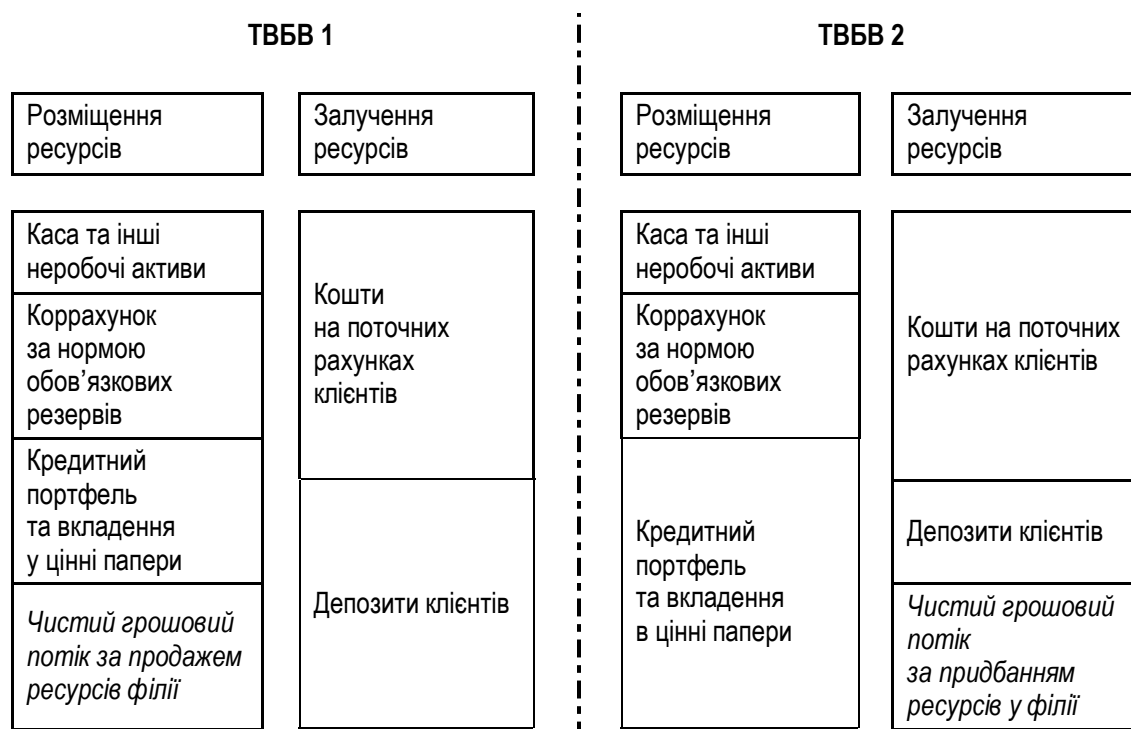

Рис. 3.4. Умовні баланси ТВБВ з відображенням чистого грошового потоку

Структурно-логічна схема процесу оцінки результатів діяльності безбалансового відділення на основі встановлення трансфертної ціни для чистого грошового потоку (нетто-підхід) наведено на рис. 3.5.

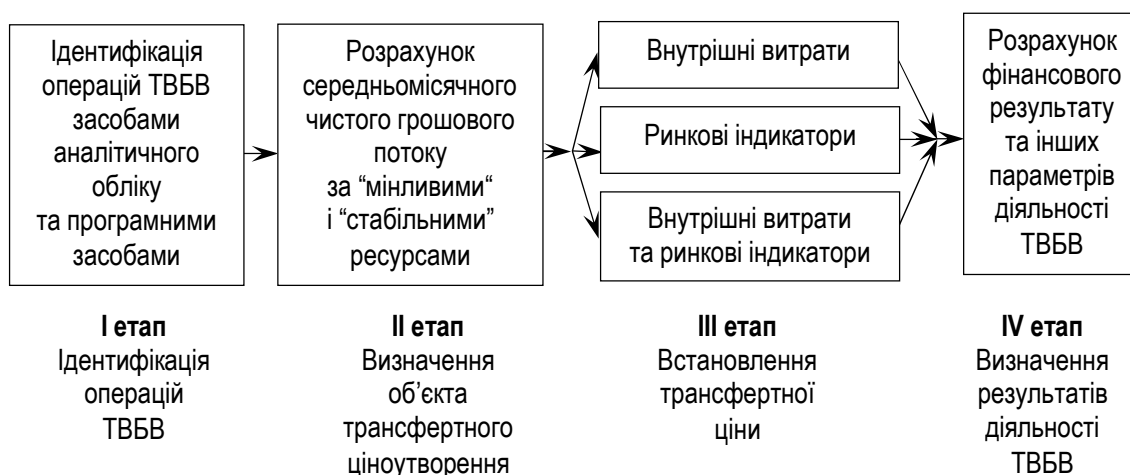

Рис. 3.5. Оцінка діяльності ТВБВ на основі розрахунку трансфертної ціни чистого грошового потоку

На першому етапі здійснюється обов’язкова реєстрація операцій ТВБВ засобами бухгалтерського обліку та ідентифікація операцій ТВБВ у балансі філії. Для цього використовується система аналітичних рахунків бухгалтерського обліку та “маркування” проводок ТВБВ програмними засобами. Перший варіант ідентифікації операцій ТВБВ реалізується через введення додаткових параметрів аналітичного обліку для певних видів рахунків, які визначають приналежність здійсненої операції до того чи іншого відділення. Другий – через “маркування” програмними засобами операцій відділення унікальним кодом відділення, у той час як в аналітичному обліку операції ТВБВ враховуються на тих же рахунках, що й операції філії. Перший варіант використовується для ідентифікації активів та пасивів ТВБВ, другий – для розподілу доходів та витрат ТВБВ (крім процентних).

На другому етапі визначається об’єкт трансфертного ціноутворення через розрахунок чистого грошового потоку. Суть цього процесу полягає в тому, що всі надлишкові ресурси, що залучаються в банк ТВБВ, умовно продаються відповідній філії банку з нарахуванням трансфертних доходів. Нестача ресурсів ТВБВ покривається ресурсами філії з нарахуванням умовних витрат.

Розрахунок умовно проданих (куплених) ресурсів відділень здійснюється за методом структурування активів і пасивів залежно від їх строковості, тобто визначаються групи “мінливих” та “стабільних” ресурсів і групи активів, на які спрямовуються ці ресурси (рис. 3.6-3.7).

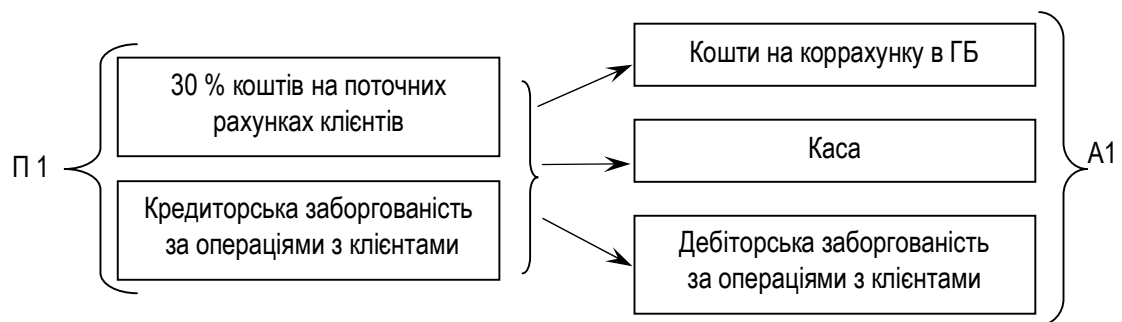

Рис. 3.6. Розрахунок обсягу умовно проданих (придбаних) “мінливих” ресурсів

Коефіцієнти віднесення коштів клієнтів на поточних рахунках до стабільної або мінливої складової (у нашому прикладі прийнято 70 і 30 % відповідно) визначаються головним банком і можуть змінюватися залежно від коливань середньоденних залишків даних видів ресурсів у цілому по банку.

Умовно продані (+) (придбані (-)) “мінливі” ресурси = $П1 - А1$. (3.1)

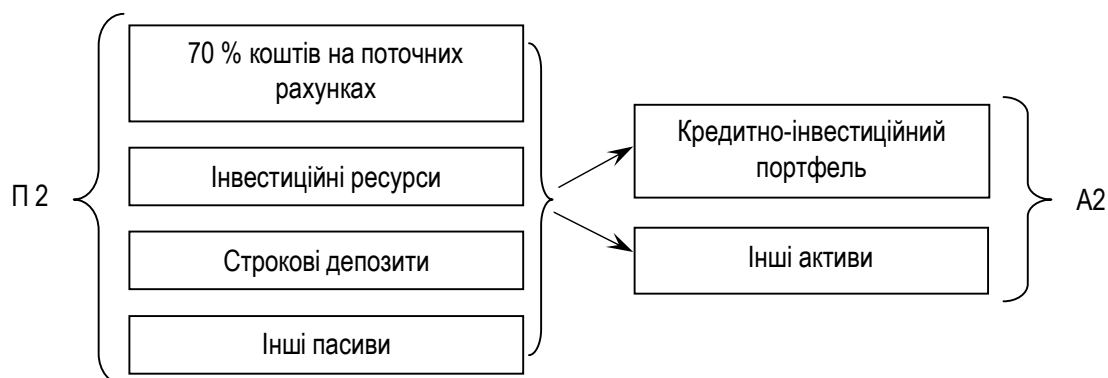

Рис. 3.7. Розрахунок обсягу умовно проданих (придбаних) “стабільних” ресурсів

Умовно продані (+) (придбані (-)) “стабільні” ресурси = $П2 - А2$. (3.2)

На третьому етапі внутрішньобанківська передача фінансових ресурсів оцінюється за трансфертною ціною. Як зазначалось вище, в банках використовуються три основні методи розрахунку трансфертної ціни, які орієнтовані на внутрішні витрати банку, на ринкові індикатори та синтез попередніх двох методів.

Трансфертна ціна ($T_{ц}$) “мінливих” ресурсів розраховується як середня ставка щоденних котирувань казначейства по залученню та розміщенню внутрішньобанківських ресурсів “овернайт”. Ставка розраховується за даними попереднього місяця. Водночас котирування казначейства залежать від коливання цін на міжбанківському ринку ресурсів.

Трансфертна ціна ($T_{ц}$) “стабільних” ресурсів розраховується за формулою:

$$T_{ц} = Vp + K, \quad (3.3)$$

де Vp – вартість залучених від фізичних осіб строкових ресурсів у цілому по банку в національній та іноземній валютах за звітний місяць;

K – маржа за строковими ресурсами, що залучаються головним банком від філій при розрахунку трансфертних цін на внутрішньобанківському ринку ресурсів за період, протягом якого склалася середня строковість коштів фізичних осіб по банку.

Маржа K розраховується казначейством за результатами торгів у звітному місяці. Трансфертні ціни “мінливих” і “стабільних” ресурсів розраховуються окремо в національній та іноземних валютах. Головний банк доводить граничні розміри трансфертних ставок до філій банку до певної дати місяця, наступного за звітним. Встановлення трансфертних ставок за операціями купівлі або продажу ресурсів між філією і підвідомчими їй відділеннями в межах граничних розмірів належить до компетенції керівництва філії.

За рішенням керівництва філії можуть встановлюватися диференційовані трансфертні ставки окремо як для купівлі ресурсів у відділень (ціна bid), так і продажу їх відділенням (ціна offer). Диференціація трансфертних ставок слугує економічним методом стимулювання роботи відділень у необхідному напрямку: 1) залучення клієнтських коштів; 2) нарощування кредитного портфеля; 3) збалансоване зростання активно-пасивних операцій. Враховуючи регіональні особливості та ефективність діяльності бізнес-центрів, ціни на умовно продані (куплені) ресурси можуть встановлюватись окремо для кожного відділення.

Умовна (трансфертна) плата за ресурси у вигляді витрат або доходів нараховується у позасистемному обліку один раз на місяць за трансфертними ставками. Сума трансфертних доходів повинна дорівнювати сумі трансфертних витрат у цілому по філії, нівелюючи таким чином вплив (умовного) трансфертного результату від перерозподілу ресурсів між операційними площадками на балансовий фінансовий результат філії з урахуванням управлінського обліку. Хоча ефективність діяльності філії з реалізації банківських продуктів також оцінюється на підставі розрахунку в управлінському обліку результату її діяльності без врахування відділень банку, що знаходяться на її балансі.

З метою забезпечення рівності між сумою умовних доходів і сумою умовних витрат в цілому по філії може використовуватись “загальнобанківський центр філії”, який виділяється в управлінському обліку. За рахунок загальнобанківського центру здійснюються коригування: умовні доходи відділень відносяться на умовні витрати загальнобанківського центру філії, а умовні витрати відділень – на його умовні доходи. Прямі доходи і витрати філії за внутрішньобанківськими операціями є результатом проведення філією операцій з казначейством банку (обліковуються на балансових рахунках 6080 та 7080) і відносяться до загальнобанківського центру. Таким чином, сформований умовний результат загальнобанківського центру повинен наближатися або бути рівним прямому результату (6080-7080) від операцій філії на внутрішньобанківському ринку з казначейством.

Характерною особливістю даної методики є використання трансфертних цін, орієнтованих на ринкові, індикатор для “мінливих” ресурсів та орієнтованих на внутрішні витрати для “стабільних” ресурсів.

На четвертому етапі проходить визначення результатів діяльності відділення та формується управлінська звітність. На базі отриманої інформації аналітичними відділами філії та головного банку здійснюється оцінка активно-пасивних операцій, процентної маржі, рентабельності та інших показників діяльності ТВБВ. Аналітичний матеріал надається керівництву банківської установи з пропозиціями щодо стимулювання праці (розрахунок преміального фонду) та застосування інших управлінських заходів впливу.

Альтернативною методикою є розрахунок трансфертної ціни для валового грошового потоку (*брutto-підхід*). Зазначений підхід полягає в тому, що безбалансові відділення банку одразу при залученні ними ресурсів безпосередньо продають їх за фіксованою процентною ставкою на відповідний, чітко визначений строк головній установі банку, а в момент, коли вони використовують їх для здійснення своїх активних операцій, купують у головного банку теж за діючою на той момент фіксованою процентною ставкою. У даній системі фіксована процентна ставка, за якою купуються (продаються) ресурси ТВБВ, є синтетично розрахованою трансфертною ціною.

З точки зору управління ліквідністю банку всі ресурси акумулюються в єдиному фонді (метод єдиного фонду коштів), з якого потім використовуються для фінансування найбільш ефективних і привабливих операцій. Витрати на забезпечення достатнього рівня ліквідності банку в такому разі бере на себе головна установа. Розрахунки щодо розподілу чистого процентного доходу (ЧПД) між відділеннями при цьому значно спрощуються, що відображено на структурно-логічній схемі даного процесу (рис. 3.8). Як бачимо на схемі, перший етап фактично ідентичний відповідному етапу оцінки результатів діяльності безбалансового відділення на основі встановлення трансфертної ціни для чистого грошового потоку.

На другому етапі засобами аналітичної системи за результатами роботи за звітний період розраховуються показники обсягу середньомісячних залишків за кожним із видів активних та пасивних операцій кожного безбалансового відділення. На відміну від попереднього підходу, при використанні методу розподілу фіксованої процентної маржі об'єктом ціноутворення є валовий грошовий потік, тобто усі активи та пасиви ТВБВ в обов'язковому порядку умовно купуються філією за ціною, що встановлена на основі нормативних значень фіксованої процентної маржі по кожному виду активних та пасивних операцій.

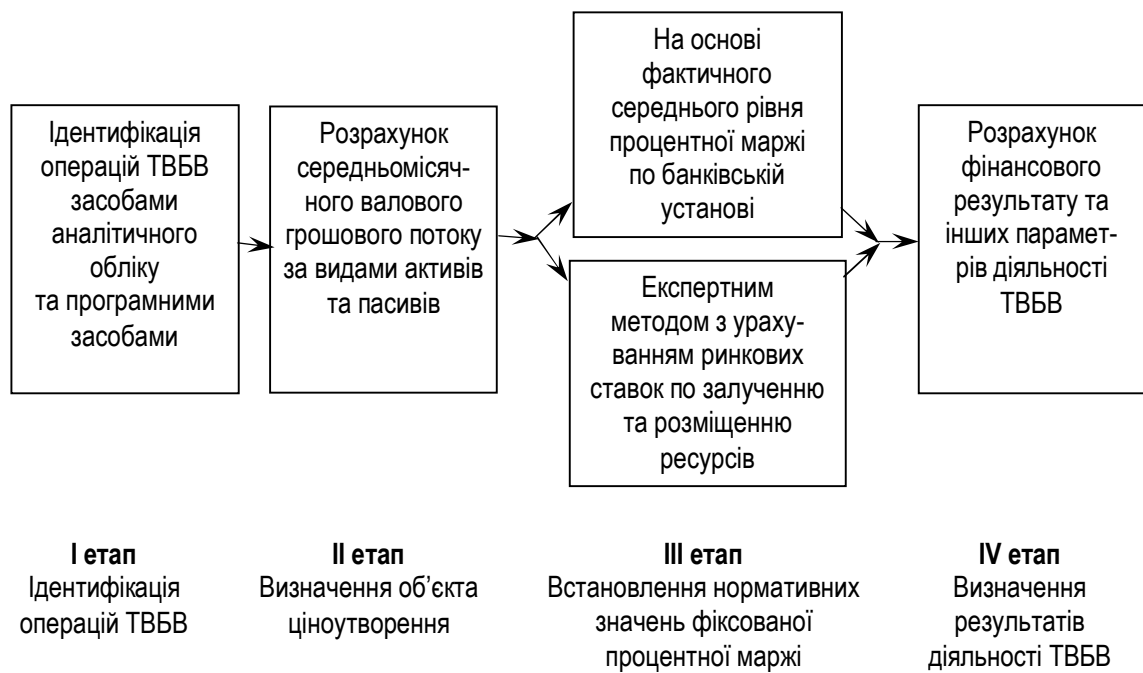

Рис. 3.8. Оцінка діяльності ТВБВ на основі розрахунку трансфертної ціни валового грошового потоку (розподіл фіксованої процентної маржі)

Із загального обсягу операцій виокремлюється середньомісячний обсяг пов'язаних операцій – операцій по розміщенню грошових коштів за фіксованою маржею, що відрізняється від нормативної, для проведення яких залучаються цільові кошти.

На третьому етапі здійснюється розрахунок нормативних значень процентної маржі або на основі фактичної інформації про її середній рівень по банківській установі в цілому або експертним методом.

На основі фактичної інформації про доходи, витрати та обсяги здійснюваних банком операцій визначається розрахунковий (фактичний) рівень процентної маржі в розрізі окремих операцій. Для цього використовуються шахові відомості розподілу залучених ресурсів в активні операції виходячи із принципів строковості та дохідності (табл. 3.5).

У результаті застосування подібного аналізу отримуємо відповідні фактичні значення процентної маржі за кожним із видів активів та пасивів банківської установи. На основі розрахованих показників процентної маржі встановлюються її нормативні значення, які використовуються для встановлення фіксованих ставок залучення та продажу ресурсів безбалансових відділень.

Таблиця 3.5

Відомість розподілу ресурсів філії за напрямками вкладень, тис. грн.

Показник	Пасив	Кошти до запитання	Строкові депозити	МФК	Власні кошти	Інші	Відхилення	Процентні доходи	Результат	Маржа, %
Актив	–	13 406,5	27 708,9	48 880,3	6 723,7	2 634,5				
Каса та коррахунок	8 339,3	8339,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	–11,5	–1,65
КІП	53 179,9	5 067,2	27 708,9	20 352,3	0,0	51,5	0,0	934,6	162,2	3,66
Цінні папери	15,9	0,0	0,0	0,0	0,0	15,9	0,0	0,1	0,1	5,71
МФК	28 528,0	0,0	0,0	28 528,0	0,0	0,0	0,0	372,3	–22,5	–0,94
Інші неробочі активи	9 290,9	0,0	0,0	0,0	6 723,7	2 567,2	0,0	0,0	0,0	0,00
Відхилення	–	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	–	–	–
Процентні витрати	–	–28,4	–384,0	–697,0	0,0	0,0	–	197,5	–	–
Результат	–	21,2	36,0	11,5	0,0	0,4	–	–	197,5	–
Маржа, %	–	1,90	1,56	0,28	0,00	0,16	–	–	–	–

Суть експертного методу полягає у розрахунку середньозваженої та граничної вартостей залучення кожної категорії ресурсів на основі вивчення інформації з відповідних ринків та визначення оптимального рівня доходності кредитних операцій, ґрунтуючись на інформації кредитного ринку. Остаточне рішення про встановлення нормативних значень фіксованої процентної маржі та розрахунку на її основі граничних ставок залучення та розміщення ресурсів ТББВ приймається відповідно до визначеного планового рівня процентної маржі.

Нормативні значення фіксованої маржі у відсотках річних встановлюються окремо для національної та іноземної валют та окремо для кожного з видів ресурсів: коштів фізичних осіб на поточних рахунках, коштів юридичних осіб на поточних рахунках, строкових депозитів фізичних осіб та строкових депозитів юридичних осіб. Диференціація також проходить за видами активних операцій ТББВ. Подальший розподіл планового рівня процентної маржі між активними, пасивними операціями та між певними банківськими продуктами здійснюється залежно від потреб у стимулюванні безбалансових відділень до нарощування обсягів активів та пасивів певної категорії, відповідно до прийнятого бізнес-плану банківської установи.

На четвертому етапі визначається результат роботи відділень, при цьому окремо для кожного відділення визначається величина ЧПД шляхом множення середньомісячних об'ємних показників на відповідний фіксований розмір нормативної процентної маржі. Розрахунок ЧПД за пов'язаними операціями здійснюється за подібним алгоритмом з використанням відмінної від нормативної фіксованої процентної маржі, що розраховується, виходячи із напрямків використання цільових ресурсів. Загальна величина чистого процентного доходу безбалансового відділення визначається як сума ЧПД по кожному із видів кредитних операцій, ЧПД за коштами на поточних рахунках, ЧПД за строковими операціями (депозитами) та ЧПД за пов'язаними операціями. Відповідно, чистий процентний дохід філії визначається як різниця між балансовим результатом філії за рахунками 6080-7080 та загальною сумою розрахункових величин ЧПД безбалансових відділень.

Отримані дані про чистий процентний дохід відділень разом із інформацією щодо інших складових доходів та витрат: чистий комісійний дохід, доходи від здійснення торговельних операцій, інші доходи та витрати, внутрішньобанківські витрати, результат від зміни витрат на формування резервів – становлять загальний фінансовий результат роботи відділення. На основі цієї інформації також здійснюється розрахунок інших показників ефективності та окупності роботи ТВБВ.

Нами досліджені дві альтернативні системи трансфертного ціноутворення, які використовуються для оцінки діяльності безбалансових відділень. Узагальнивши результати дослідження, визначимо особливості їх застосування (табл. 3.6).

Застосування методики оцінки діяльності ТВБВ на основі встановлення трансфертної ціни на чистий грошовий потік (нетто-підхід) передбачає наявність децентралізованої організаційно-управлінської структури. Тобто через систему трансфертних цін стимулюється прийняття менеджерами ТВБВ ефективних рішень щодо цінових параметрів нарощування активів та пасивів відділення у межах, встановлених філією планових завдань.

В умовах більшої централізації використовується методика розподілу фіксованої процентної маржі, яка за рахунок встановлення трансфертної ціни для валового грошового потоку (брутто-підхід) стимулює менеджерів до нарощування об'ємних показників відділення і ніяким чином не стимулює ефективність їх діяльності в напрямку проведення процентних операцій за ставками більш ефективними, ніж встановлені у середньому по банку. Таким чином, якісна робота менеджерів відділень в умовах децентралізації можлива за наявності у них більш високого кваліфікаційного рівня, ніж в умовах централізації.

Таблиця 3.6

Особливості застосування методів оцінки діяльності ТВБВ

Критерій порівняння	Методи оцінювання діяльності ТВБВ	
	Трансфертне ціноутворення чистого грошового потоку (нетто-підхід)	Трансфертне ціноутворення валового грошового потоку (брутто-підхід)
Тип організаційно-управлінської структури	Децентралізований	Централізований
Мінімально необхідний кваліфікаційний рівень менеджменту ТВБВ	Більш високий	Менш високий
Пріоритетні тактичні завдання фінансового менеджменту головного банку	Прибуток. Підвищення ефективності роботи мережі ТВБВ	Ліквідність. Збільшення частки ринку мережі ТВБВ
Пріоритетні завдання менеджменту безбалансового відділення (ТВБВ)	Збалансованість активно-пасивних операцій. Забезпечення високої рентабельності операцій	Нарощування обсягів операцій

Запровадження того чи іншого підходу оцінки діяльності безбалансових відділень буде також залежати від пріоритетних тактичних завдань фінансового менеджменту головного банку. Встановлення трансфертної ціни чистого грошового потоку перш за все спрямоване на забезпечення прибутковості роботи мережі ТВБВ, а валового грошового потоку – на нарощування об'ємних показників діяльності мережі ТВБВ. Відповідно, для збільшення чистого процентного доходу менеджери відділення, у першому випадку, можуть управляти як відсотковою маржею, так і об'ємними показниками операцій ТВБВ. Другий підхід стимулює до збільшення чистого процентного доходу відділення тільки за рахунок об'ємних показників нарощування активів та пасивів.

Враховуючи проведений аналіз, на нашу думку, для управління діяльністю філій та ТВБВ більш доцільним є розрахунок трансфертної ціни для чистого грошового потоку. Потрібно підкреслити, що ефективність даного підходу буде залежати від ступеня справедливості методики розрахунку трансфертних цін. Трансфертна ціна не повинна завищувати (занижувати) доходи або витрати безбалансового відділення від продажу (купівлі) ресурсів.

Таким чином, нами розглянуті методичні основи використання трансфертних цін для оцінки діяльності філій та безбалансових відділень. Необхідно підкреслити, що проаналізовані методики

трансфертного ціноутворення успішно використовуються у вітчизняних банках і певною мірою характеризують концептуальні основи побудови системи трансфертного ціноутворення для оцінювання діяльності філій та безбалансових відділень. Але їх впровадження потребуватиме певної адаптації на основі врахування специфічних внутрішніх факторів діяльності певного банку.

Використання трансфертних цін лише для аналізу діяльності ТВБВ звужує функціональні можливості даного інструмента фінансового менеджменту. Як показано на рис. 2.5 (див. підрозділ 2.2), впровадження і супроводження комплексної системи трансфертного ціноутворення, орієнтованої на оцінку та регулювання діяльності усіх центрів відповідальності, потребує проведення додаткової методично-організаційної роботи та фінансово-економічних ресурсів. Але даний варіант системи трансфертного ціноутворення значно розширює напрямки застосування трансфертних цін та посилює їх вплив на параметри функціонування банківської установи, що у свою чергу підвищує її ефективність.

3.3. КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ЦЕНТРАМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БАНКУ НА ОСНОВІ ТРАНСФЕРТНИХ ЦІН

У попередньому підрозділі роботи проведено дослідження методичних особливостей функціонування системи трансфертного ціноутворення, спрямованої на оцінювання діяльності філій та безбалансових відділень (ТВБВ). У даному підрозділі нами буде дана характеристика концептуального підходу до побудови більш складної системи трансфертного ціноутворення, яка спрямована на оцінювання діяльності не лише філій та відділень банку, а й інших центрів відповідальності.

Зважаючи на значну диференціацію підходів до побудови даної системи, яка спостерігається у практиці банківської діяльності (див. підрозділ 3.1), вважаємо за доцільне викласти матеріал даного підрозділу на основі змісту “Методичних рекомендацій щодо організації процесу формування управлінської звітності в банках України” (далі – рекомендації) [58]. Зокрема, у розділі II даного документа містяться положення, які визначають ключові принципи побудови системи трансфертного ціноутворення, орієнтованої на оцінювання діяльності усіх центрів відповідальності. Враховуючи рекомендовану в даному документі структуру управлінського обліку (див. рис. 2.6 у підрозділі 2.3), можна зробити висновок, що питання розробки системи

трансфертного ціноутворення розглядаються в межах методики оцінювання прибутковості та ефективності діяльності. Але необхідно враховувати, що трансфертний результат є інформаційною основою для бюджетування, аналізу результатів, прогнозування діяльності банку та складання більшості форм управлінської звітності.

Проаналізуємо особливості концепції системи трансфертного ціноутворення в межах рекомендованої методики оцінювання прибутковості та ефективності діяльності банку. Насамперед розглянемо структуру об'єктів управління та визначимо взаємозв'язки між ними в аспекті використання трансфертних цін (рис. 3.9).

Відповідно до пункту 7 розділу I рекомендацій, основними об'єктами управління банку вважаються: види діяльності; центри відповідальності; продукти та їх групи; клієнти та їх групи. Причому дані об'єкти наведено в порядку зменшення їх масштабності. Перший об'єкт управління “діяльність банку” включає комерційну та торгову діяльність, а також діяльність з управління активами і пасивами (п. 1.3, розділ II). У свою чергу, відповідно до п.1.8 розділу II, наступний об'єкт управління “центри відповідальності” поділяється на центри витрат та центри прибутку.

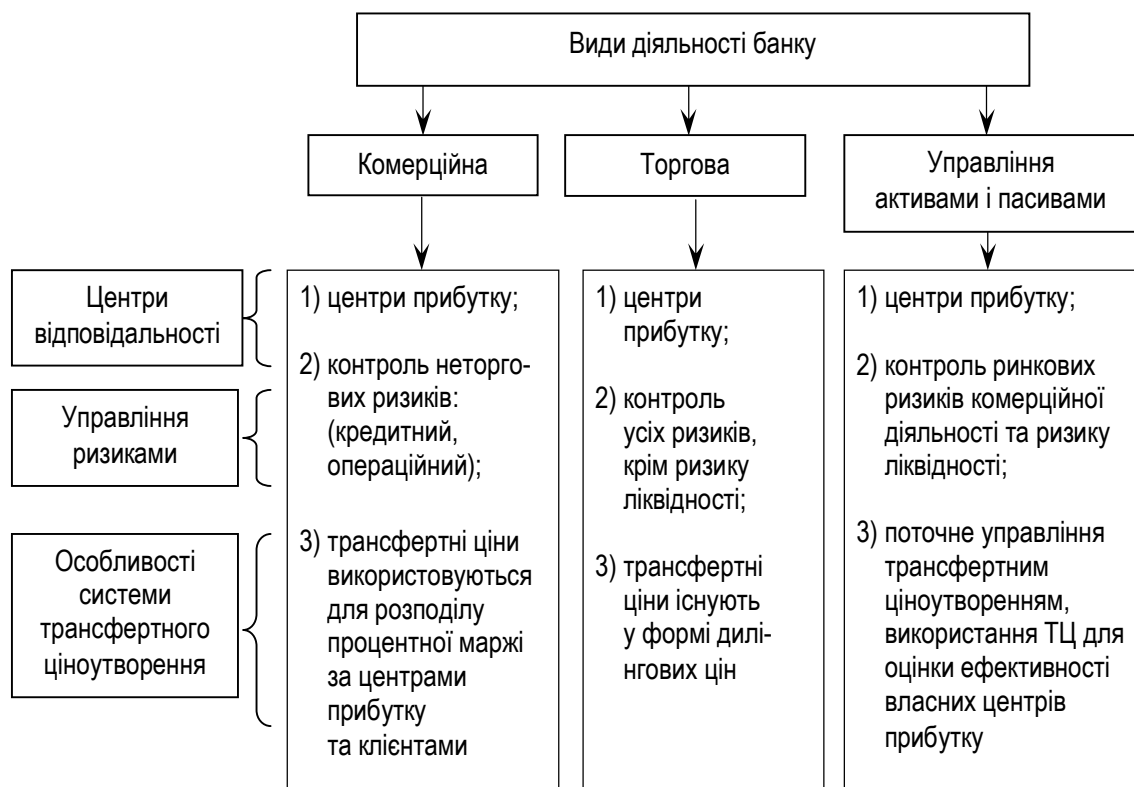

Рис. 3.9. Особливості методики оцінки прибутковості та ефективності діяльності банку

Враховуючи зміст пункту 4 розділу I, центром витрат вважається центр відповідальності, керівник якого контролює витрати, що належать до цього центру. У свою чергу, керівник центру прибутку контролює доходи, витрати та відповідні ризики (залежно від напрямів діяльності), що належать до цього центру. Крім того, зазначається, що центр прибутку забезпечує реалізацію (просування) банківських операцій і послуг на ринку.

Таким чином, на рис. 3.9 визначено особливості визначення центрів відповідальності, розподілу повноважень щодо управління ризиками та особливості системи трансфертного ціноутворення у розрізі виділених видів діяльності банку. Зміст зазначених видів діяльності банку наведено у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Зміст видів діяльності банку в межах управлінського обліку

Комерційна діяльність	Торгова діяльність	Діяльність з управління активами і пасивами
Пасивні комерційні операції банку із залученням коштів від клієнтів з первісною метою утримання таких коштів до остаточного їх повернення власнику (до погашення)	Торгівля іноземною валютою	Операції на грошовому ринку для управління ліквідністю (надання та отримання міжбанківських кредитів; операції з Національним банком щодо регулювання ліквідності шляхом рефінансування, депозитних та інших операцій)
Активні комерційні операції банку з розміщення коштів із метою утримання до погашення чи анулювання або з метою довгострокового інвестування	Торгівля на грошовому ринку (арбітраж)	Купівля-продаж цінних паперів у торговому портфелі та портфелі на продаж для управління ліквідністю
Операції з надання послуг, що безпосередньо не пов'язані з торговою діяльністю та діяльністю з управління активами і пасивами	Торгівля цінними паперами з метою отримання прибутку від короткотермінових коливань ціни або дилерської маржі тощо	Операції з хеджування процентних, валютних та інших ринкових ризиків комерційної діяльності
–	–	Довгострокові вкладення в дочірні та асоційовані компанії
–	–	Операції з власними акціями
–	–	Операції з борговими цінними паперами власної емісії з метою управління довгостроковою ліквідністю
–	–	Залучення коштів на умовах субординованого боргу тощо

Як видно із таблиці 3.7, усі види діяльності банку пов'язані з операціями із зовнішніми контрагентами тобто забезпечують реалізацію банківських операцій і послуг на зовнішньому ринку. Враховуючи визначення центру прибутку, можна вважати центри відповідальності, які виділені у межах зазначених видів діяльності банку, центрами прибутку (див. рис. 3.9). У главі I розділу II визначено види ризиків, які контролюються даними центрами відповідальності, що є додатковим атрибутом ідентифікації центру відповідальності як центр прибутку.

Центри прибутку в межах комерційної та торговельної діяльності визначаються залежно від організаційно-управлінської структури банку та інших внутрішніх факторів його діяльності. Діяльність з оперативного управління активами і пасивами зазвичай здійснює казначейство відповідно до політики та процедур, затверджених комітетом з управління активами і пасивами. У структурі казначейства, у частині діяльності з управління активами і пасивами, можуть бути виділені окремі центри прибутку, що відповідають за управління ліквідністю на грошовому ринку; управління трансфертними (внутрішніми) коштами; управління інвестиційною та фінансовою діяльністю.

Для центрів прибутку банку складаються внутрішній баланс і звіт про фінансові результати, інші звіти. Внутрішній баланс містить дані про активи і пасиви, які контролюються центром прибутку, зокрема ті, які умовно продаються (купуються) в межах функціонування системи трансфертного ціноутворення (внутрішні активи і пасиви). Внутрішній звіт про фінансові результати містить дані про доходи, витрати та фінансовий результат, які належать до центру відповідальності, зокрема внутрішні процентні доходи і витрати, які виникають у результаті умовної купівлі-продажу ресурсів за трансфертними цінами.

Як зазначалось вище, керівник центру прибутку контролює витрати, доходи та ризики, які віднесені до даного центру прибутку. Центри відповідальності комерційної діяльності мають контролювати лише відповідні неторгові ризики, зокрема кредитний ризик, операційний ризик. Ринкові ризики (процентний, валютний, інші ринкові ризики) та ризик ліквідності, що стосуються комерційної діяльності, за допомогою системи трансфертного ціноутворення передаються центрам відповідальності, які здійснюють діяльність з управління активами і пасивами. Центри відповідальності торгової діяльності приймають на себе процентний, валютний, інші ринкові ризики, які є результатом використання торгових інструментів з метою отримання прибутку, а також усі інші ризики, крім ризику ліквідності.

Таким чином, ринкові ризики для центрів прибутку комерційної діяльності та ризик ліквідності для центрів прибутку комерційної та

торговельної діяльності за допомогою системи трансфертного ціноутворення передаються центрам прибутку, які здійснюють діяльність з управління активами та пасивами (казначейство). У свою чергу, казначейство банку використовує трансфертні ціни для визначення ефективності діяльності своїх центрів відповідальності, включаючи до складу трансфертної ціни премію за управління ризиками. Більш детально методичні підходи щодо управління ризиками за допомогою системи трансфертного ціноутворення будуть розглянуті у наступному підрозділі роботи.

Зміст елементів системи трансфертного ціноутворення залежатиме від виду діяльності банку, до якого даний центр відповідальності належить. Рекомендаціями визначено, що головним інструментом формування внутрішньої інформації щодо прибутковості *комерційної діяльності* за центрами прибутку, продуктами та клієнтами є система трансфертного ціноутворення. У даній системі розрахунок процентної маржі за центрами прибутку та продуктами, що створюються в межах активних і пасивних операцій, відбувається на підставі фінансування, урівноваженого за строком. За допомогою системи трансфертного ціноутворення здійснюється аналіз за об'єктами управління, а також передаються ринкові ризики та ризик ліквідності.

Систему трансфертного ціноутворення рекомендується застосовувати в межах бруто-підходу (валового грошового потоку). Бруто-підхід передбачає умовний продаж кожним центром відповідальності комерційної діяльності всіх залучених ним коштів центру прибутку з управління трансфертними (внутрішніми) коштами та умовну купівлю в цього центру прибутку всього обсягу коштів, необхідних для розміщення, з використанням трансфертних цін. Дані ціни встановлюються комітетом з управління активами і пасивами за валютами та строками погашення відповідних активів та пасивів з урахуванням ринкових індикаторів.

Використання системи трансфертного ціноутворення забезпечує коректний аналіз фінансового результату за центрами прибутку, надає можливість банку розраховувати чисту процентну маржу як за активними, так і за пасивними продуктами (групами продуктів) на об'єктивній основі. Трансфертна ціна для кожного окремого продукту має фіксуватися в момент його створення (або надання кінцевому (зовнішньому) клієнту, або отримання від такого клієнта) і залишатися незмінною протягом усього строку дії цього продукту, за винятком продуктів з плаваючими ставками, де трансфертна ставка переглядається під час перегляду клієнтської (номінальної) ставки.

Центри прибутку, що належать до *торгової діяльності*, здійснюють операції (створюють продукти) на зовнішніх щодо банку ринках у межах лімітів, установлених комітетом з управління активами і пасивами. Кошти для проведення торгових операцій центри прибутку торгової діяльності продають або купують у центрі прибутку діяльності з управління активами і пасивами, який здійснює управління ліквідністю, на підставі внутрішнього дилінгу. З цією метою казначейство встановлює відповідні ціни. Внутрішні дилінгові ціни для торгової діяльності можуть установлюватися з урахуванням закладення додаткової маржі для фінансування управління ризиком ліквідності, яке здійснюється відповідними центрами прибутку діяльності з управління активами і пасивами.

Центри відповідальності, що здійснюють *діяльність з управління активами і пасивами*, проводять операції з внутрішньої (умовної) купівлі-продажу коштів (для комерційної діяльності) та внутрішнього дилінгу (для торгової діяльності), операції на відкритих ринках з метою управління активами і пасивами, зокрема з метою управління ліквідністю, а також операції, пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю.

Розрахунок прибутковості та ефективності роботи центрів прибутку, що здійснюють діяльність з управління активами і пасивами, визначається з використанням системи трансфертного ціноутворення. Прибутковість центрів прибутку діяльності з управління активами і пасивами може встановлюватися на рівні беззбитковості.

Комітет з управління активами і пасивами, відповідно до прийнятих політик і процедур, затверджує трансфертні ціни для центрів прибутку комерційної діяльності та внутрішні дилінгові ціни для центрів прибутку торгової діяльності, ураховуючи потреби управління ліквідністю і управління процентним, валютним та іншими ринковими ризиками комерційної діяльності. Трансфертні ціни для комерційної діяльності зазвичай розраховуються фінансовою службою, а для торгової діяльності – казначейством у момент купівлі-продажу ресурсів з урахуванням цілей управління ліквідністю та управління активами і пасивами.

Оптимальним методом встановлення трансфертних цін є методи, що орієнтовані на ринкові індикатори. Ринковими орієнтирами встановлення трансфертних цін можуть бути ставки за операціями з купівлі-продажу ресурсів на міжбанківському ринку, облікова ставка Національного банку, ставки за операціями з розміщення ОВДП на первинному або вторинному ринках тощо.

Трансфертні ціни доцільно диференціювати за строками, валютою продукту, іншими факторами. Деякі однорідні продукти можуть групуватися. У такому разі трансфертна ціна застосовується відповідно до групи (пулу) продуктів. Трансфертна ціна може встановлюватися таким чином, щоб розподіляти процентну маржу між певним центром прибутку і центром прибутку діяльності з управління активами і пасивами казначейства. З цією метою може виділятися комерційна маржа і маржа, що пов'язана з невідповідністю строків, ставок та валют активів і пасивів (трансфертна маржа). Комерційна маржа – це різниця між трансфертною ціною певного продукту та відповідною ціною цього продукту для клієнта. Трансфертна маржа – це маржа діяльності з управління активами і пасивами, яка розраховується як різниця між трансфертними цінами умовно придбаних та проданих ресурсів певного типу (за валютою, строком погашення тощо).

Процедури трансфертного ціноутворення включаються до прикладних програмних продуктів. Трансфертні ставки мають реєструватися та зберігатися з моменту створення продукту (рахунку, залишку або контракту). Після цього система повинна нараховувати трансфертні (внутрішні) доходи (витрати) на регулярній основі (доцільно щодня) та зробити розрахунок процентної маржі для продукту.

У структурі діяльності з управління активами і пасивами може виділятися окремий центр прибутку для управління інвестиціями в основні засоби та нематеріальні активи (непоточні активи), до нього умовно належать всі непоточні активи банку. Надалі ці активи розподіляються між усіма центрами відповідальності шляхом умовного їх продажу (фінансового лізингу) за спеціальними трансфертними цінами.

Таким чином, у даному підрозділі роботи нами проаналізовано концептуальні підходи до побудови системи трансфертного ціноутворення, які містяться в “Методичних рекомендаціях щодо організації процесу формування управлінської звітності в банках України” [58]. Зазначені підходи не суперечать запропонованому в попередньому розділі роботи розумінню системи трансфертного ціноутворення та її складових, але містять ряд принципових моментів, які не висвітлювались нами.

По-перше, в рекомендаціях наведено порядок розподілу центрів відповідальності залежно від видів банківських операцій, які вони виконують (комерційна, торгова, управління активами і пасивами). Зазначений розподіл реалізує ідею розмежування методів управління ризиками залежно від сутності банківських операцій, але певним його недоліком можна вважати не зовсім зрозуміле визначення місця центрів витрат у структурі центрів відповідальності банку. На нашу

думку, діяльність банку доцільно розподілити на банківську (безпосереднє створення та реалізація банківських продуктів) та іншу діяльність (обслуговування та підтримка банківської діяльності). До банківської будуть віднесені центри прибутку комерційної та торгової діяльності, а також центри прибутку з управління активами та пасивами. До іншої діяльності доцільно віднести центри витрат, працівники яких безпосередньо не контактують з клієнтами у процесі здійснення банківських операцій і не впливають на перерозподіл банківських ресурсів (див. табл. 2.1).

По-друге, в даному документі запропоновано використовувати термін “дилінгові ціни” на позначення внутрішніх цін, за якими казначейство продає ресурси центрам прибутку, що належать до торговельної діяльності банку. На нашу думку, економічна сутність дилінгових цін повністю збігається із сутністю трансфертних цін, тому введення даного терміна є недоцільним. Термін “дилінгові ціни” вказує лише на методичні особливості розрахунку та встановлення трансфертної ціни (на основі методики внутрішнього дилінгу), але не виражає нового економічного змісту. Крім того, розробники документа іноді вживають терміни “трансфертна ціна” та “дилінгові ціна” як тотожні. Наприклад, у пункті 4.4 глави 4, розділу II рекомендацій зазначається, що трансфертні ціни для комерційної діяльності зазвичай розраховуються фінансовою службою, а для торгової діяльності – казначейством у момент купівлі-продажу ресурсів. Таким чином, поняття “трансфертна ціна” поширюється не лише на комерційну, а й на торговельну діяльність.

У роботі неодноразово наголошувалось, що однією з основних цілей трансфертного ціноутворення є управління ризиками банку. У наступному підрозділі нами будуть досліджені ключові аспекти управління процентним та валютним ризиками, а також ризиком ліквідності за допомогою трансфертних цін.

3.4. УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЗА ДОПОМОГОЮ СИСТЕМИ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

Однією із основних цілей впровадження системи трансфертного ціноутворення є підвищення ефективності управління ризиками банку (див. рис. 2.2). Дане завдання може ефективно вирішуватись лише за умови впровадження комплексної системи трансфертного ціноутворення, орієнтованої на оцінювання діяльності усіх центрів відповідальності банку. Тобто трансфертні ціни повинні встановлюватись як за операціями філій та безбалансових відділень банку, так і за операціями

інших структурних підрозділів банку. Комплексна система трансфертного ціноутворення дозволяє казначейству банку централізовано управляти такими фінансовими ризиками банківської діяльності: ліквідності, валютним та процентним, а також мінімізувати податковий ризик [17; 21; 101; 143]. Зокрема, централізоване управління ризиками зумовлено необхідністю виконання економічних нормативів Національного банку.

Організаційні основи управління ризиками визначені методичними рекомендаціями щодо організації та функціонування системи ризик-менеджменту в банках України [57]. У процесі побудови системи ризик-менеджменту значна увага приділяється розподілу функцій між спостережною радою та правлінням банку. Стратегію управління ризиками в банку визначає спостережна рада, а загальне керівництво здійснює правління. Правління банку є виконавчим органом банку, який несе відповідальність за безпосередню організацію та реалізацію процесу ризик-менеджменту в банку, тобто за забезпечення виявлення (ідентифікації), оцінки, контролю та моніторингу ризиків. Як зазначалось у попередніх підрозділах роботи, правління банку є основним суб'єктом стратегічного управління системою трансфертного ціноутворення. Воно визначає цілі її впровадження, використовує отримані дані щодо трансфертного результату центрів відповідальності для прийняття управлінських рішень, зокрема в аспекті управління банківськими ризиками.

Діяльність правління банку щодо управління ризиками на основі трансфертних цін здійснюється через організаційну підсистему трансфертного ціноутворення (див. рис. 2.7). Організаційна структура підлягає періодичному уточненню та вдосконаленню, так як на неї впливають ряд внутрішніх і зовнішніх факторів. У різних банках назви суб'єктів стратегічного та поточного управління системи трансфертного ціноутворення можуть дещо відрізнятися, але набір їх функцій та розподіл повноважень залишаються сталими.

Одним із основних банківських ризиків вважається *ризик ліквідності*. Стратегія управління ліквідністю визначає методи регулювання та контролю ліквідної позиції банку. Виділяють три основні стратегії управління ліквідністю: управління активами (накопичення банком ліквідних активів), управління пасивами (запозичення банком ліквідних ресурсів у необхідних обсягах), управління активами та пасивами (накопичення ліквідних активів для задоволення очікуваного попиту на них та запозичення ліквідних ресурсів на ринку у випадку виникнення непередбачуваної потреби в ліквідності). Нині українські банки здебільшого застосовують стратегію управління активами та пасивами,

оскільки вона дає змогу найбільш ефективно управляти ризиком ліквідності [110].

Одним із основних методів регулювання ліквідної позиції банку, в межах визначеної стратегії управління ліквідністю, є застосування трансфертних цін. Для ефективного управління ліквідністю трансфертні ціни розраховуються для валового грошового потоку, тобто усі ресурси, залучені або розміщені центром відповідальності, відповідно продаються або купуються за трансфертними цінами. Таким чином, самофінансування центрів відповідальності виключається [42; 58; 89].

Іншою обов'язковою умовою ефективного управління ліквідністю банківської установи через систему трансфертного ціноутворення є диференціація трансфертних цін за строковістю активів та пасивів банку [16; 58; 111]. Наприклад, трансфертні ціни на залучені від клієнтів банку ресурси можуть бути диференційовані за такими часовими групами (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Групування пасивів за часовими групами

Умовне позначення ціни продажу ресурсів	Часова група
ТЦп_1	до запитання
ТЦп_2	до 1 місяця
ТЦп_3	від 1 до 2 місяців
ТЦп_4	від 2 до 3 місяців
ТЦп_5	від 3 до 4 місяців
ТЦп_6	від 4 до 5 місяців
ТЦп_7	від 5 до 6 місяців
ТЦп_8	від 6 до 12 місяців
ТЦп_9	понад 1 рік

Зазначені у табл. 3.8 часові групи ресурсів використовуються для диференціації трансфертних цін деякими найбільшими вітчизняними банками. Необхідно підкреслити, що наведена структура часових груп ресурсів не є універсальною і може змінюватись залежно від тенденцій щодо середньої строковості ресурсів на фінансових ринках та структури ресурсної бази окремого банку.

Здебільшого при диференціації трансфертних цін з метою ефективного управління ліквідністю враховується також цільове призначення певних груп активів та пасивів. Методика групування активів та пасивів за цільовим призначенням залежатиме від специфіки діяльності

певного банку та вибору параметрів системи трансфертного ціноутворення. Але здебільшого при визначенні трансфертних цін враховується відповідність цільового призначення залучених ресурсів та напрямків їх розміщення (табл. 3.9). Таким чином, для фінансування активів центру відповідальності використовуються трансфертні ціни купівлі ресурсів (ТЦк), а залучені (запозичені) центром відповідальності ресурси продаються за трансфертними цінами продажу (ТЦп).

Таблиця 3.9

Групування активів та пасивів за цільовим призначенням

Трансфертні ціни купівлі ресурсів	Групи активів	Трансфертні ціни продажу ресурсів	Групи пасивів
ТЦк_0	а) валютна позиція; б) інвестиції в асоційовані та дочірні компанії; в) довгострокові вклади в основні засоби та нематеріальні активи; г) розрахунки між філіями; ґ) сума обов'язкових резервів у цілому по банку на коррахунку	ТЦп_0	а) капітал; б) резерви; в) валютна позиція; г) розрахунки між філіями; ґ) нараховані витрати
ТЦк_1	а) готівкові кошти; б) банківські метали; в) кошти понад суму обов'язкових резервів у цілому по банку на коррахунку в НБУ; г) дебіторська заборгованість; ґ) інші активи	ТЦп_1	а) кредиторська заборгованість б) інші пасиви; в) кошти до запитання інших банків
		ТЦп_2	Довгострокові МБК
		ТЦп_3	Кошти на поточних рахунках клієнтів
ТЦк_2	Державні цінні папери (казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються НБУ та емітовані НБУ)	ТЦп_4	Поточні кошти бюджету (долар США, євро та інші іноземні валюти)
ТЦк_3	Довгострокові МБК	ТЦп_5	Строкові депозити юридичних осіб
ТЦк_4	Кредити клієнтам	ТЦп_6	Строкові депозити фізичних осіб
ТЦк_5	Цінні папери в торговому портфелі банку та портфелі на продаж	ТЦп_7	Цінні папери власного боргу, емітовані банком
ТЦк_6	Цінні папери в портфелі банку до погашення (крім державних)	ТЦп_8	Субординований борг банку

Управління ліквідністю відбувається через встановлення відповідної трансфертної ціни на певний вид ресурсів, що у свою чергу стимулює (дестимулює) центр відповідальності до залучення додаткових його обсягів. Щоденний моніторинг трансфертних цін та структурування балансу дозволяє виявляти надлишки ліквідності й вживати оперативних заходів щодо вирівнювання балансу за строками та сумами і максимізувати прибуток банку. Шляхом оперативного управління надлишковою ліквідністю казначейство банку за умови диференціації трансфертних цін за строками та цільовим призначенням активів та пасивів забезпечує виконання “золотого правила ліквідності”: зобов’язання на вимогу спрямовуються у високоліквідні активи, а строкові активи фінансуються відповідно строковими ресурсами.

У більшості випадків трансфертна ціна непроцентних активів (ТЦк_0 та ТЦк_1) та пасивів (ТЦп_0 та ТЦп_1) встановлюється декларативно рішенням відповідного суб’єкта поточного управління за погодженням із суб’єктом стратегічного управління системи трансфертного ціноутворення (див. рис. 2.1). Для робочих активів (від ТЦк_2 до ТЦк_6) та процентних пасивів (від ТЦп_2 до ТЦп_8) порядок розрахунку трансфертних цін залежить від їх строковості та цільового характеру використання.

Сутність *відсоткового ризику* полягає у потенційній можливості несприятливої для банку зміни динаміки ринкових відсоткових ставок по активах та пасивах, що негативно вплине на його рентабельність та фінансову стійкість. В основному, трансфертні ціни у комерційному банку розраховуються за процентними активами та пасивами, які знаходяться під впливом відсоткового ризику. Таким чином, можна вважати трансфертне ціноутворення інструментом управління процентним ризиком банківської установи. Правильно організована система трансфертного ціноутворення дозволяє оцінити ефективність формування, розподілу відсоткової маржі та забезпечити казначейством управління відсотковим ризиком банку [9; 39; 97].

Ефективна система трансфертного ціноутворення дозволяє розподілити чисту процентну маржу між трьома відділами, які виконують три функції: залучають ресурси, розміщують їх та управляють процентним ризиком [136; 144]. Менеджерам важливо розуміти, яку частину чистої процентної маржі заробляє кожен підрозділ банку для прийняття адекватних рішень щодо управління ризиками та забезпечення відповідного рівня прибутковості відсоткових операцій. Механізм розподілу процентної маржі з використанням системи трансфертного ціноутворення наведено на рис. 3.10.

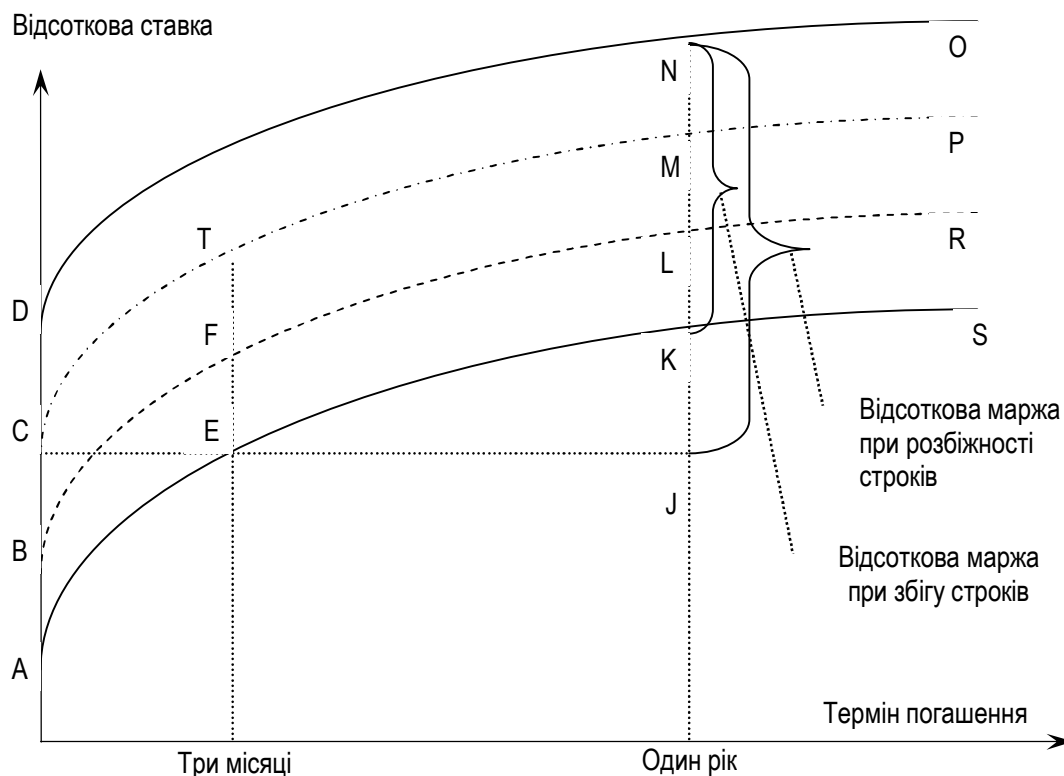

Рис. 3.10. Розподіл процентної маржі з використанням трансфертних цін

Криві DO та AS відображають фактичну середньозважену дохідність відсоткових активів банку та фактичну середньозважену витратність відсоткових зобов'язань банку відповідно. Криві BR та CR відображають величину трансфертної ціни з продажу ресурсів казначейству центрами відповідальності, що їх залучили, та купівлі ресурсів у казначейства центрами відповідальності, які займаються активними операціями. При побудові даних кривих використано припущення, що між строком активів (зобов'язань) та фактичною (трансфертною) величиною відсоткових ставок існує пряма залежність. Припустимо, що у часовому горизонті 1 рік існує повний збіг між величиною залучених відсоткових зобов'язань та робочих активів. У такому випадку фактична відсоткова маржа за відсотковими операціями із строком 1 рік складе величину NK. Дана маржа за допомогою трансфертних цін буде розподілена між центрами відповідальності: NM отримує відділ, що проводить активні операції, LK – відділ, який залучив ресурси та ML казначейство банку за управління ризиками. Навіть при збігу строків по даному часовому горизонту казначейство управляє ризиком ліквідності, який проявляється у достроковому розірванні угод, а також відсотковим ризиком.

Припустимо тепер, що в банківській установі склалась ситуація, коли річні активи фінансуються повністю за рахунок тримісячних відсоткових зобов'язань. Фактична відсоткова маржа за даними операціями складе величину NJ, причому центр відповідальності, який залучив тримісячні відсоткові ресурси, отримає маржу FE, а казначейство – маржу TF. Для підвищення наочності розрахунків припустимо, що маржа FE відповідає маржі LK, а маржа TF – маржі ML. Враховуючи такі допущення, стає очевидним, що у структурі фактичної маржі NJ нерозподіленою залишається її частка KJ. Маржа KJ у більшості систем трансфертного ціноутворення також вважається прибутком казначейства. Адже саме цей підрозділ банку бере на себе функцію управління ризиком ліквідності та відсотковим ризиком з урахуванням розриву строковості між активами та пасивами у дев'ять місяців.

Таким чином, нами проілюстровано механізм розподілу процентної маржі за допомогою трансфертних цін, який може ефективно використовуватись при управлінні відсотковим ризиком та ризиком ліквідності. При введенні допущення щодо диференціації трансфертних цін у розрізі валют, якими оперує банк, подібні криві можуть бути побудовані для відсоткових активів та пасивів, номінованих в іноземній валюті. У такому випадку даний механізм ілюструватиме також можливість управління валютним ризиком банку.

Механізм управління процентним ризиком обумовлюється методикою розрахунку трансфертних цін, адже від величини трансфертної ціни на той чи інший вид активів чи пасивів безпосередньо залежатиме його фактична ціна. Маніпулюючи значеннями трансфертної ціни, можна стимулювати менеджерів центрів відповідальності до підвищення (зниження) відсоткових ставок по банківських операціях та управляти розподілом процентних доходів в управлінському обліку.

Загальний підхід до розрахунку трансфертної ціни полягає у визначенні величини її базової ставки та застосування ставки стимулювання (дестимулювання) у вигляді додатної (від'ємної) відсоткової надбавки для її коригування. Як показано в першому розділі роботи, банківські установи переважно розраховують трансфертні ціни на основі внутрішніх витрат або ринкових індикаторів. Базова ставка, у випадку орієнтації на внутрішні витрати, розраховується на основі середньозваженої вартості певного виду ресурсів по банку відповідно до їх групування за строковістю та цільовим характером. При орієнтації методики розрахунку трансфертної ціни на ринкові індикатори базова ставка встановлюється на основі певних ставок фінансових ринків.

Найбільш ефективним у процесі управління процентним ризиком видається орієнтація трансфертних цін на ринкові індикатори: ставки

на відкритих грошових ринках та ринках капіталу. Відсоткові ставки відкритих та конкурентних фінансових ринків є найбільш об'єктивним показником вартості фінансових ресурсів. Орієнтація у процесі трансфертного ціноутворення на ринкові ставки дозволяє максимально врахувати існуючі і потенційні тенденції щодо змін їх динаміки, а значить, нівелювати відсотковий ризик. Ринковими індикаторами для короткострокових пасивів та активів найчастіше є міжбанківські ставки LIBOR або KIBOR, а також ставка рефінансування та облікова ставка НБУ. У той час для середньострокових та довгострокових пасивів вітчизняним банкам важко підібрати об'єктивний ринковий індикатор, тому трансфертні ціни для них розраховуються на основі внутрішніх витрат. У п'ятому розділі роботи буде обґрунтовано доцільність орієнтації вітчизняних банків на середньозважені ринкові кредитні та депозитні ставки, що дозволить підвищити ефективність управління відсотковим ризиком.

Природа *валютного ризику* банку проявляється у співвідношенні активів і позабалансових вимог з пасивами і позабалансовими зобов'язаннями, номінованими у певній іноземній валюті. У практиці банківської діяльності постійно виникають дисбаланси у зазначеному співвідношенні, що спричиняє наявність у банку відкритої довгої або короткої валютної позиції. Наявність відкритої валютної позиції у певній іноземній валюті становить для банку потенційну загрозу отримання економічних збитків від негативної зміни ринкового валютного курсу. Відповідно до рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду, кожен банк повинен мати систему вимірювання, моніторингу та контролю своїх позицій ліквідності в основних валютах, з якими він активно працює. Крім того, процес управління валютною позицією регулюється НБУ через встановлення економічних нормативів [82].

Банки перманентно контролюють та регулюють свою валютну позицію, використовуючи набір стандартних інструментів, найбільш розповсюдженими з яких є хеджування валютних ризиків через здійснення операцій на валютному ринку. Необхідно відмітити, що Національний банк України протягом 2005-2007 років проводить поступову лібералізацію валютного ринку, зокрема операцій з валютними деривативами, що у свою чергу розширює можливості з управління валютними ризиками. Однак виникає необхідність підвищення ефективності управління відкритою валютною позицією банку за допомогою інструментів регулювання валютної структури балансу комерційного банку (натуральне управління). Зазначене завдання може бути вирішене на основі впровадження системи трансфертного ціноутворення.

Для управління валютним ризиком здійснюється диференціація трансфертних цін у розрізі валют. Трансфертні доходи та витрати розраховуються в розрізі виділених валют у номіналі та гривневному еквіваленті з урахуванням середньомісячних залишків активів і пасивів за визначений період. Диференціація трансфертних цін у розрізі валют забезпечує балансування за строками та сумами активів та зобов'язань у кожній з іноземних валют, які складають валютний кошик банку, а отже, оптимізує управління валютною позицією банку [16].

Диференціація трансфертних цін у розрізі валют є необхідною умовою використання ринкових орієнтирів для розрахунку трансфертної ціни. Як база розрахунку трансфертної ціни на ідентичні за строками та цільовим призначенням активи та пасиви, які номіновані в різних валютах, використовуватимуться різноманітні ринкові індикатори. Наприклад, при визначенні трансфертної ціни за короткостроковими гривневими ресурсами у більшості випадків застосовуватиметься ставка вітчизняного міжбанківського кредитного ринку (KIBOR), тоді як для короткострокових ресурсів, номінованих у доларах США або євро, – ставки міжнародних міжбанківських ринків, зокрема Лондонського (LIBOR). Величина середніх ставок на міжнародних міжбанківських ринках у зазначених вільно конвертованих валютах буде значно нижча від вітчизняних, а також відрізнятиметься меншою волатильністю. Використання ринкових методів трансфертного ціноутворення дозволить керівництву банку отримувати оперативну та об'єктивну інформацію про величину та структуру валютного ризику і ефективно управляти ним.

А.А. Мещеряков у своїй дисертації, акцентуючи увагу на недоліках системи трансфертного ціноутворення, як альтернативу для оцінки ефективності діяльності центрів прибутку банку розглядає бюджетування на основі прямих витрат (*direct costing*) та методика оцінки ринкової вартості активів та пасивів підрозділів банку [61, с. 333-341]. Погоджуючись із думкою автора щодо можливості застосування інших методик для оцінювання діяльності центрів прибутку, вважаємо за необхідне підкреслити безальтернативність використання трансфертної ціни для управління валютним та процентним ризиками, а також ризиком ліквідності. Доцільність використання системи трансфертного ціноутворення для визначених цілей підтверджується досвідом застосування даного інструмента банківського менеджменту в зарубіжних банках [119; 123; 128; 143].

Таким чином, ми розглянули підходи до управління основними фінансовими ризиками банку (ліквідності, процентним, валютним) на основі системи трансфертного ціноутворення. Але банківські ризики

не обмежуються фінансовими і включають також операційні, надзвичайні та ділові ризики. Остання група ризиків пов'язана із зовнішнім середовищем, в якому банк здійснює свою господарську діяльність, зокрема макроекономічною кон'юнктурою, регуляторними функціями держави та юридичними ризиками [24, с. 257-258].

Одним із основних факторів зовнішнього середовища, що безпосередньо впливають на ефективність діяльності комерційного банку, є система оподаткування та податкова політика держави. Збільшення податкових ставок, розширення бази оподаткування та інших напрямків підвищення податкового тиску на банківську діяльність створюють потенційну можливість невиконання банками своїх тактичних та стратегічних цілей та зниження їх прибутковості. Враховуючи зазначене вище, частина науковців виділяють податковий ризик як один із основних ризиків банківської діяльності [24, с. 259; 62; 109].

Маніпулюючи трансфертними цінами, пов'язані банки або банки та їх філії, які базуються в різних країнах, можуть незаконно мінімізувати податкові платежі. У даному випадку податковий ризик може проявитись у застосуванні до банку штрафних санкцій або через посилення вимог національного законодавства щодо регулювання трансфертного ціноутворення. У банківському секторі України дана проблема знаходиться у площині міжгосподарських відносин материнського (переважно зарубіжного) та дочірнього (переважно вітчизняного) банків. Однак після внесення змін до Закону України "Про банки та банківську діяльність" щодо надання дозволу зарубіжним банкам відкривати філії на території України дана проблема, після вступу України до СОТ, пошириться на сферу внутрішньогосподарських відносин комерційного банку.

У підрозділі 2.2 роботи нами визначено, що частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків України за період з 01.01.2005 по 01.04.2007 збільшилась більш ніж у 3,5 рази. Наведені дані свідчать про збільшення присутності на національному ринку транснаціональних фінансових груп та, як наслідок, посилення проблеми ефективного управління податковим ризиком при використанні трансфертних цін. Вітчизняні та зарубіжні науковці зазначають необхідність впровадження об'єктивної методики трансфертного ціноутворення для визначення адекватного податкового навантаження фінансових та нефінансових транснаціональних корпорацій [105, с. 126-127; 113].

За даними всесвітньовідомої аудиторської компанії Ernst and Yang, представники компаній фінансового сектора економіки вважають трансфертне ціноутворення основним питанням у процесі налагодження ефективної співпраці з податковими органами більшості країн

світу [138; 155]. За інформацією зазначеної аудиторської компанії в 2006 році фінансові компанії значно збільшили ресурси, які використовуються ними для управління трансфертним ціноутворенням в аспекті оподаткування. Зокрема, за минулий рік кількість працівників, які займаються лише питаннями трансфертного ціноутворення, зросла на 14 % [138]. Посилення проблеми управління податковими ризиками трансфертного ціноутворення обумовлено змінами податкового законодавства у багатьох країнах світу в напрямку впровадження рекомендацій ОЕСР, посиленням уваги податкових органів до даних питань та складністю методів трансфертного ціноутворення, які застосовуються компаніями фінансового сектора.

На наш погляд, мета управління податковим ризиком при використанні трансфертного ціноутворення полягає у запровадженні методики розрахунку трансфертної ціни, яка відповідатиме вимогам податкового законодавства та дозволить ефективно вирішувати завдання щодо оптимізації податкового навантаження банку. Особливості державного регулювання трансфертного ціноутворення між пов'язаними банками (з метою недопущення необґрунтованої мінімізації податкових платежів до національного бюджету) будуть розглянуті в наступному розділі роботи.

РОЗДІЛ 4

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

4.1. НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Мета державного регулювання трансфертного ціноутворення полягає у запровадженні механізму контролю за об'єктивністю розрахунку та розподілу доходів і витрат корпорацій для забезпечення прозорості податкової політики транснаціональних корпорацій (ТНК). Враховуючи поточну динаміку транснаціоналізації банківського сектора України, дане питання набуває особливої актуальності в аспекті оподаткування фінансових транснаціональних корпорацій, які виходять на національний банківський ринок.

Розвиток транснаціональних корпорацій, як форми організації виробничих відносин, призвів до певної трансформації сутності поняття “трансфертна ціна”. Дане поняття все активніше використовується для позначення ціни, за якою товари, роботи та послуги передаються між господарюючими суб'єктами, що входять до складу певної транснаціональної корпорації. Таким чином, зміст поняття “трансфертна ціна” поширюється на сферу міжгосподарських відносин. Дослідження сутності трансфертного ціноутворення на рівні внутрішньогосподарських та міжгосподарських відносин проведено у підрозділі 1.1 роботи.

У процесі податкового регулювання трансфертного ціноутворення для позначення наявності відносин контролю між суб'єктами господарювання в переважній більшості країн застосовується термін “пов'язані сторони” (“related parties”). Ключовим моментом при визначенні взаємозв'язку між сторонами угоди є підтвердження ступеня контролю або значного впливу однієї особи на іншу.

Таким чином, при вивченні питання щодо можливої взаємозалежності осіб державні органи (податкові, аудиторські, судові та ін.) повинні, перш за все, враховувати економічну сутність відносин між суб'єктами господарювання, а не їх юридичну форму. До моменту

набрання чинності норми закону України “Про банки та банківську діяльність” щодо дозволу на відкриття філій зарубіжних банків в Україні, податкові проблеми, пов’язані із трансфертним ціноутворенням, необхідно розглядати на рівні міжгосподарських відносин. Зокрема, схема мінімізації податкових платежів на основі трансфертного ціноутворення може реалізовуватись між українським дочірнім банком та іноземною материнською фінансовою компанією або між українським та зарубіжним дочірніми банками, які контролюються однією материнською фінансовою компанією.

Економічна сутність проблеми, яка обумовлює необхідність державного втручання у механізм формування трансфертних цін, схематично показана на рис. 4.1.

Рис. 4.1. Сутність проблеми маніпулювання трансфертним цінами

На рис. 4.1 зображено умовну структуру транснаціонального банку, материнська компанія якого знаходиться у Франції, а дочірні структури розташовані в Австрії, Нідерландах, на Кіпрі та в Україні. У даному випадку зазначено країни, які дійсно займають лідируючі позиції при інвестуванні в банківську систему України, а також наведено реальні ставки оподаткування прибутку корпорацій (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Інвестиції нерезидентів у банківську систему України

№ пор.	Банки, які контролюються іноземними фінансовими корпораціями	Зарубіжні інвестори	Частка інвесторів у статутному капіталі, %	Резидентність інвесторів	Ставка податку на прибуток корпорації, %*
Найбільші					
1	Райффайзен Банк Аваль	“Raiffeisen International”	95,7	Австрія	25
2	УкрСиббанк	“BNP Paribas”	51	Франція	34,9
3	ОТП Банк	OTP Bank Plc.	100	Угорщина	16
Великі					
4	Альфа-банк	ABN Ukraine ltd належить до альфа-груп	100	Кіпр**	10
				Росія	24
5	ТАС-Комерцбанк	Swedbank	100	Швеція	28
6	ВТБ Банк (19.07.2007 приєднано до “Внешторгбанка”)	“Внешторгбанк”	98	Росія	24
7	ВІЕЙБІ Банк	“TBIF Financial Services Group”	48,65	Нідерланди	31,5
		Сергей Максимов	48,65	Росія	24
8	Кредобанк	PKO BP S.A.	98,18	Польща	19
9	ІНГ Банк Україна	ING Group	100	Нідерланди	31,5
10	Сіті банк	Citigroup	100	США	34
11	Індекс-банк	“Credit Agricole S.A.”	98	Франція	34,9
12	Каліон банк Україна	Calyon Corporate and Investment Bank of Crédit Agricole Group	100	Франція	34,9
Середні					
13	Ерсте Банк	Erste Bank der oesterreichischen Sparkassen AG	100	Австрія	25
14	ТАС-Інвестбанк	Swedbank 2007	100	Швеція	28
15	Прокредит банк	ProCredit Holding	60	Германія	25
		Western NIS Enterprises Fund	20	США	34
16	НРБ -Україна	NRC Holding Limited (Національна резервна корпорація)	99,99	Кіпр**	10
				Росія	24
17	Хоум кредит банк	Home Credit B.V., яка входить до PPF Group	100	Нідерланди	31,5
				Чехія	26
18	СЕБ Банк	AB Skandinaviska Enskilda Banken (SEB Group)	99,44	Швеція	28
19	Банк Петрокомерц- Україна	ОАО Банк “Петрокомерц”	74,96	Росія	24

Продовж. табл. 4.1

№ пор.	Банки, які контролюються іноземними фінансовими корпораціями	Зарубіжні інвестори	Частка інвесторів у статутному капіталі, %	Резидентність інвесторів	Ставка податку на прибуток корпорацій, %*
Малі					
20	Унікредит банк	Bank Polska Kasa Opieki; Drukbank Sp z o.o належать UniCredit Group	100	Польща Італія	19 33
21	Банк "Універсальний"	EFG Eurobank Ergasias S.A входить до складу EFG Group	99,34	Греція Швейцарія	32 30
22	Кредит Європа Банк	Credit Europe Bank N.V (Fiba International Holding N.V)	99,99	Нідерланди	31,5
23	Електрон банк	Volksbank International	98	Австрія	25
24	БМ Банк	Банк Москви	99,64	Росія	24
25	Міжнародний іпотечний банк	IBM Group	100	Кіпр**	10
26	БТА Банк	ТуранАлем	49	Казахстан	30
27	Енергобанк	Національна резервна корпорація	90,834	Росія	24
28	Банк Ренесанс Капітал	Инвестиционная группа "Ренессанс- капитал"	100	Росія	24
29	Банк "Русский стандарт"	Банк "Русский стандарт"	100	Росія	24
30	Кредитвест банк	АТ "Алтинбаш Холдінг Анонім Шґркеттґ"; АТ "Фактотурк Факторґнг Хґзметлерґ Анонім Шґркеттґ" та ФО	100	Туреччина	30
31	Банк "Приватінвест"	Home Credit Bank (PPF Group)	99,6	Нідерланди Чехія	31,5 26

*Джерело: Paying Taxes: The global picture 2006 / PricewaterhouseCoopers, World Bank.

**Джерело: Structures of the taxation systems in the European Union/ European Communities, 2004 (p. 177).

Сутність проблеми трансфертного ціноутворення полягає в можливості цілеспрямованого завищення трансфертних цін, за якими підрозділи транснаціональної фінансової групи, які базуються у країнах із нижчим рівнем оподаткування прибутку (у нашому прикладі Кіпр, ставка 10 %), передають ресурси іншим підрозділам, які базуються у країнах із вищими ставками оподаткування прибутку (у нашому прикладі Україна, ставка 25 %).

Дана операція призводить до збільшення валових витрат українського підрозділу ТНК, що, як правило, зменшує базу оподаткування податку на прибуток та, як наслідок, знижує податкові надходження в національний бюджет. З іншого боку, фінансова група оптимізує (мінімізує) свої податкові платежі, так як виводить частину прибутку у країни із нижчим рівнем оподаткування.

Дослідимо *економічні передумови, які визначають доцільність маніпуляції трансфертними цінами в банківській системі України*. Передусім, визначимо банки, які контролювались іноземними фінансовими групами на початок третього кварталу 2007 року (див. табл. 4.1). Інформаційною базою дослідження були наукові статті [3; 29], інформація з сайту НБУ [158] та офіційних сайтів комерційних банків, а також інші публічні джерела інформації.

Як видно із табл. 4.1, на кінець 2007 року нараховувалось близько 30 банків, які контролювались іноземними фінансовими групами. Із 44 банків з іноземним капіталом, які функціонували в Україні станом на 01.10.2007, ми виключили банки, які контролюються фізичними особами; набули статусу банку з іноземним капіталом протягом останніх шести місяців; іноземний інвестор не володіє 50 % статутного капіталу. Банки визначеної групи можуть отримувати фінансові ресурси від пов'язаних іноземних банків за трансфертними цінами для мінімізації податкових платежів.

У процесі дослідження резидентності інвесторів, при наявності необхідної інформації, ми визначали як номінального (наведений зверху), так і фактичного (наведений знизу) інвесторів (див. табл. 4.1).

За результатами проведених досліджень встановлено, що більшість інвестицій у банківський сектор України надходять із Австрії, Кіпру, Франції. Значною активністю також виділяються резиденти Росії, Нідерландів, Польщі. Причому для російських інвесторів доволі характерною є схема вкладання коштів у капітали вітчизняних комерційних банків через кіпрські компанії.

На основі звітності Європейського Союзу, аудиторської компанії PricewaterhouseCoopers та Світового банку визначено ставки податку на прибуток корпорацій (див. табл. 4.1). Виявилось, що більшість західноєвропейських держав, резиденти яких активно інвестують в українські банки, мають вищі, ніж в Україні ставки оподаткування. Водночас деякі східноєвропейські країни мають нижчі ставки податку на прибуток корпорацій: Угорщина – 16 %, Польща – 19 %, Росія – 24 %. Необхідно підкреслити, що резиденти Кіпру, які сплачують лише 10 % прибутку у вигляді податку, займають значну питому вагу у структурі інвестицій у банківську систему України. Отже, існують

економічні передумови для мінімізації податкових платежів у вітчизняному банківському секторі шляхом застосування трансфертних цін.

Для підтвердження даної гіпотези ми проаналізували для українських банків, що знаходяться під контролем іноземних фінансових груп, питому вагу статті “кошти інших банків” у структурі їх зобов’язань (табл. 4.2).

Виявилось, що більше двох третин банків, які належать до досліджуваної групи, залучають ресурси інших банків активніше, ніж у середньому по системі, тобто у структурі їх зобов’язань кошти банків складають не менше 30 %. Причому у восьми із досліджуваних банків більше 50 % зобов’язань формуються за рахунок коштів інших банків, що перевищує середній показник по банківській системі в 1,7 раза. Серед найбільших банків усі 3 банки з іноземним капіталом залучали кошти інших банків інтенсивніше, ніж у середньому по групі, серед великих банків 5 банків продемонстрували більшу активність, а 4 – меншу; у групі середніх дане співвідношення склало 4 до 3; у групі малих – 10 до 2.

Таблиця 4.2

Характеристика статті “кошти банків” у структурі зобов’язань банків з іноземним капіталом за період з 01.07 по 01.10 2007 р., %

№ пор.	Банки, які контролюються іноземними фінансовими корпораціями	Питома вага коштів банків у загальних зобов’язаннях*	Відношення питомої ваги коштів банків до питомої ваги коштів банків по групі	Відношення питомої ваги коштів банків до питомої ваги коштів банків по системі
Найбільші				
1	Райффайзен Банк Аваль	30	101	104
2	УкрСиббанк	55	185	191
3	ОТП Банк	61	205	211
	Усього по групі 1	30	100	103
Великі				
4	Альфа-банк	50	153	171
5	ТАС-Комерцбанк	41	126	141
6	ВТБ Банк (19.07.2007 приєднано до “Внешторгбанка”)	48	148	165
7	ВІЕЙБІ Банк	38	118	132
8	Кредобанк	15	47	53
9	ІНГ Банк Україна	48	148	166
10	Сіті банк	10	32	35

Продовж. табл. 4.2

№ пор.	Банки, які контролюються іноземними фінансовими корпораціями	Питома вага коштів банків у загальних зобов'язаннях*	Відношення питомої ваги коштів банків до питомої ваги коштів банків по групі	Відношення питомої ваги коштів банків до питомої ваги коштів банків по системі
11	Індекс-банк	17	52	58
12	Каліон банк Україна	24	74	83
	Усього по групі 2	32	100	112
Середні				
13	Ерсте Банк	85	379	295
14	ТАС-Інвестбанк	38	168	131
15	Прокредит банк	7	29	23
16	НРБ -Україна	33	145	113
17	Хоум кредит банк	6	26	20
18	СЕБ Банк	40	180	140
19	Банк Петрокомерц-Україна	10	44	34
	Усього по групі 3	23	100	78
Малі				
20	Унікредит банк (03.09.2007 приєднано до ХФБ Банк)	54	247	187
21	Банк "Універсальний"	37	171	129
22	Кредит Європа Банк	62	284	214
23	Електрон банк	34	155	117
24	БМ Банк	34	155	117
25	Міжнародний іпотечний банк	3	16	12
26	БТА Банк	30	137	104
27	Енергобанк	8	38	29
28	Банк Ренесанс Капітал	55	253	191
29	Банк "Руский стандарт"	38	174	131
30	Кредитвест банк	35	161	122
31	Банк "Приватінвест"	68	311	235
	Усього по групі 4	22	100	76
	Усього по системі	29	-	-

* Джерело: www.bank.gov.ua, показник розраховано на основі середніх залишків за статтями фінансових звітів банків станом на 01.07 та 01.10 2007 р.

Таким чином, нами доведено, що банки з іноземними інвестиціями більш інтенсивно користуються ресурсами інших банків у порівнянні із банками, що контролюються вітчизняним капіталом. Логічним видається припущення, що здебільшого ресурси надходять від пов'язаних банків-нерезидентів, які можуть розташовуватись у країнах із значно нижчими ставками оподаткування прибутку корпорацій. Необхідно зазначити, що за умови розташування материнських банків у країнах із вищим рівнем оподаткування прибутку існує можливість мінімізації податків через надання ресурсів дочірніми банками або іншими структурними підрозділами фінансової групи, які знаходяться у країнах із нижчим рівнем оподаткування прибутку. Отже, існує реальна загроза використання трансфертного ціноутворення для незаконної мінімізації податкових платежів до бюджету України вітчизняними банками із іноземним капіталом.

Визначена загроза набирає принципового значення при врахуванні відсутності ефективного механізму законодавчого регулювання трансфертного ціноутворення. У вітчизняному законодавстві відсутні спеціальні нормативно-правові акти з питань регулювання трансфертного ціноутворення, але в Законі України “Про оподаткування прибутку підприємств” [78] наведено опосередкований механізм регулювання трансфертних цін, що використовуються у розрахунках між підрозділами транснаціональної корпорації. У пункті 4 статті 7 даного закону визначаються особливості оподаткування операцій із пов'язаними особами. Зокрема, зазначається, що дохід, отриманий (витрати понесені) платником податку від операцій купівлі-продажу товарів (робіт, послуг) з пов'язаними особами, визначається виходячи із договірних цін, але не менших за звичайні ціни на такі товари (роботи, послуги), що діяли на дату таких операцій. Необхідно підкреслити, що зазначені вище норми закону поширюються також на операції з особами, які не є платниками податку згідно з нормами Закону “Про оподаткування прибутку підприємств” (пункт 7.4.3).

Відповідно до пункту 26 статті 1 даного закону, пов'язаною особою може вважатись юридична особа, яка здійснює контроль над платником податку або контролюється таким платником податку, або перебуває під спільним контролем з таким платником податку. Здійснення контролю – це безпосереднє або опосередковане володіння найбільшою часткою (паєм, пакетом акцій) статутного фонду платника податку або управління найбільшою кількістю голосів у керівному органі такого платника податку, або володіння часткою (паєм, пакетом акцій), яка не менше 20 % від статутного фонду платника податку. Отже, поняття “пов'язані особи”, має подібне трактування

у міжнародних стандартах фінансової звітності та в національному законодавстві, що дозволяє його використовувати для регулювання діяльності підрозділів транснаціональної корпорації.

Як зазначалось вище, доходи та витрати за операціями між пов'язаними особами регулюються на основі порівняння договірних цін зі “звичайною ціною”, яка у свою чергу, згідно зі статтею 1 пункту 20 [78] є справедливою ринковою ціною. Останньою може вважатись ціна угоди між взаємозалежними продавцем та покупцем, які володіють достатньою інформацією про характеристику предмета купівлі-продажу та обізнані із цінами, які склалися на ринках ідентичних або однорідних товарів (пункт 1.20.1).

Основним недоліком даного механізму є відсутність опису конкретних методів розрахунку звичайної ціни, що значно знижує ефективність його практичного застосування. Даний недолік набирає принципового значення при відсутності ринкових аналогів предмета купівлі-продажу між пов'язаними особами. Зокрема, зазначається, що в тому разі, коли на відповідному ринку товарів (робіт, послуг) не здійснюються операції з ідентичними (у разі їх відсутності – однорідними) товарами (роботами, послугами), або якщо неможливо визначити їх ціну через відсутність або недоступність відповідної інформації, звичайною ціною вважається ціна договору (пункт 1.20.6 закону). Положення останнього пункту відкриває шлях до маніпуляцій трансфертними цінами у розрахунках між підрозділами транснаціональних корпорацій з метою мінімізації податкових платежів до національного бюджету.

На нашу думку, економіко-правове регулювання трансфертного ціноутворення необхідно удосконалювати на основі використання міжнародного досвіду. Порядок використання міжнародної нормативно-правової бази щодо удосконалення законодавчого регулювання трансфертного ціноутворення в Україні буде досліджено в наступному підрозділі роботи.

4.2. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

З часу виникнення у 20-х і до кінця 70-х років ХХ ст. трансфертне ціноутворення регулювалось на національному рівні [11; 133]. У Великобританії відповідний нормативно-правовий акт був прийнятий наприкінці 50-х років ХХ ст. У ФРН деякі внутрішні проблеми концернів щодо визначення трансфертних цін були врегульовані в 1965 році законом про акціонерні товариства. Глобалізація економіки зумовила

необхідність врегулювання трансфертного ціноутворення в аспекті оподаткування транснаціональних корпорацій на міжнародному рівні. Організацією економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) в 70-ті роки було розроблено принципи запобігання подвійному оподаткуванню при використанні в міжнародній торгівлі трансфертних цін [11].

У 1979 році Комітет ОЕСР із питань оподаткування з метою встановлення рівня трансфертних цін та їх перерахунку у ринкові в інтересах податкових органів випустив документ під назвою “Трансфертне ціноутворення та багатонаціональні підприємства”. Зазначений документ був доопрацьований у 1995 році та доповнений у 1996, 1997 та 1999 роках із врахуванням поточних економічних тенденцій. Вказані вище документи були зібрані та випущені ОЕСР під назвою “Рекомендації щодо трансфертного ціноутворення для багатонаціональних корпорацій та податкових адміністрацій” (далі – рекомендації) у 2001 році [154]. Як видно із назви документа, він призначений як безпосередньо для компаній, що використовують трансфертні ціни у своїй діяльності, так і для податкових органів. Документ спрямований на вирішення потенційного конфлікту між компаніями та податковими адміністраціями для недопущення як подвійного оподаткування, так і уникнення від сплати податків.

Для оновлених “Рекомендацій” ОЕСР характерні гнучкість застосування та помірність вимог стосовно документації, неворожий характер відносин між податковими органами та ТНК; вони носять рекомендаційний характер [11]. Відповідно до зазначеного вище нормативного документа, податкові органи країни мають право вимагати надання документації, що розкриває особливості методики розрахунку трансфертних цін міжнародними корпораціями. При цьому передбачається встановлення обсягу та ступеня деталізації документів, що можуть вимагатись податковими органами. Останні можуть здійснювати аудиторські перевірки ТНК та визначати справедливність встановленого рівня трансфертних цін, беручи за основу їх ринкові аналоги. ОЕСР рекомендує встановлювати санкції за порушення порядку розрахунку трансфертних цін у межах кримінального та господарського законодавства.

Таким чином, *ефективний національний механізм законодавчого регулювання трансфертного ціноутворення у найкоротший термін може бути запроваджений на основі адаптації рекомендацій ОЕСР*, що зумовлює доцільність їх більш детального вивчення. У розділі 1 рекомендацій наводиться роз’яснення сутності та особливостей використання ключового принципу регулювання трансфертного ціноутворення (the arm’s length principle). Даний принцип, з урахуванням його

сутності, а також перекладу російських науковців [65; 66], може бути сформульовано як принцип “витягнутої руки”. Цей принцип використовується країнами-членами ОЕСР у процесі визначення трансфертних цін для цілей оподаткування. Сутність принципу “*витягнутої руки*” відображена в параграфі 1 статті 9 Податкової Конвенції ОЕСР: “Коли умови комерційних або фінансових взаємовідносин між двома асоційованими компаніями відрізняються від тих, які можуть бути між незалежними компаніями, тоді будь-який прибуток, який може бути отриманий одним із підприємств, але з певних причин (за даних умов) не отриманий, може бути включений до прибутків даної компанії та оподатковуватись відповідно” [154, с. 1-3]. Іншими словами, принцип “витягнутої руки” вимагає розглядати асоційовані компанії, що входять до складу транснаціональної корпорації, як окремі господарюючі одиниці, тобто незалежні компанії. Відповідно до статті 9, пункти 1а) та 1б) Податкової Конвенції ОЕСР, дві компанії вважаються асоційованими, якщо одна компанія прямо чи опосередковано бере участь в управлінні, контролі або капіталі іншої; або якщо одні і ті ж особи прямо чи опосередковано беруть участь у менеджменті, контролі чи капіталі обох компаній (спільний контроль). Таким чином, при розгляді особливостей взаємовідносин між асоційованими компаніями потрібно брати за основу не їх формальний (юридичний) статус, а економічну природу взаємовідносин між даними компаніями.

Цей принцип застосовується щодо банківських установ, він також поширюється на сферу взаємовідносин між філією банку та головним банком. Даний принцип може ефективно використовуватись у більшості випадків, але інколи існують труднощі із його запровадженням через складність в отриманні необхідної інформації. У пункті 1.14 рекомендацій [154] зазначено, що країни – члени ОЕСР – однозначно продовжують підтримувати використання принципу “витягнутої руки” і не бачать реальної альтернативи даному методу.

Враховуючи специфіку проведення фінансових операцій в цілому та банківської діяльності зокрема, ОЕСР розроблено документи, що деталізують особливості застосування принципу “витягнутої руки” в банківських установах. Найбільш суттєвим є уточнення визначення терміна “угода” в аспекті передачі ресурсів за трансфертними цінами між філією (постійним представництвом) банку і його головним офісом.

Визначено, що при регулюванні трансфертного ціноутворення філії (постійні представництва) банку прирівнюються до незалежних господарюючих суб’єктів, які діють у таких же або подібних умовах. Також визнано можливість використання банками своєї власної моделі вимірювання ризиків, методики розрахунку активів та капіталу філії.

Зазначені аспекти можуть використовуватись банками для обґрунтування власної методики розрахунку трансфертної ціни [147]. Реалізація принципу “витягнутої руки” проходить за схемою, яка зображена на рис. 4.2.

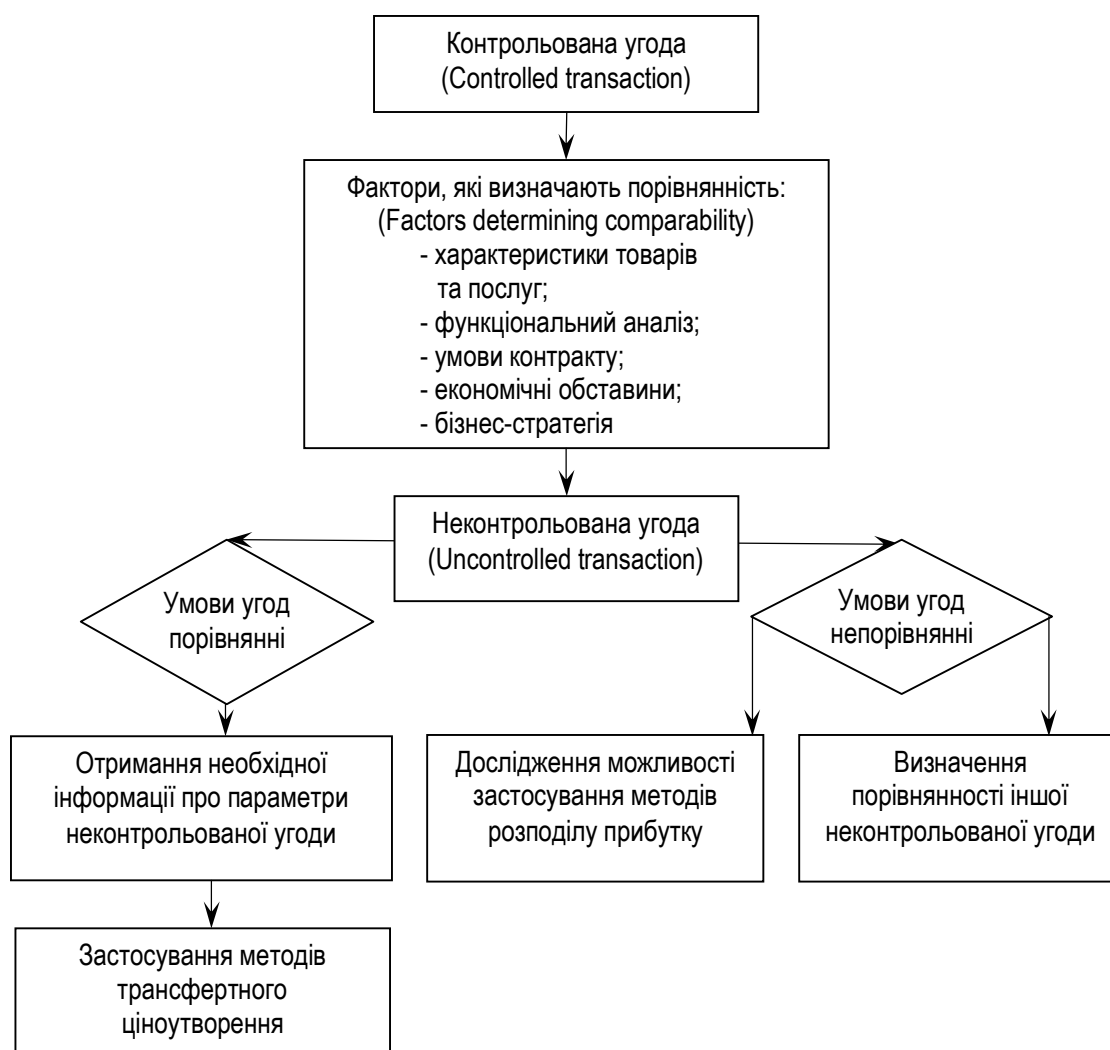

Рис. 4.2. Схема реалізації принципу “витягнутої руки”

Спочатку за групами факторів, визначених на схемі, проводиться аналіз порівнянності контрольованої (має місце між асоційованими компаніями) та неконтрольованої (має місце між незалежними компаніями) угод. Згідно з пунктом 1.15 [154] угоди визнаються порівнянними у разі відсутності різниць, які могли б суттєво впливати на параметри угоди, які будуть порівнюватись згідно з обраним методом трансфертного ціноутворення (ціна, маржа та ін.), або може бути зроблене обґрунтоване та точне визначення даного впливу будь-яких відмінностей.

Відповідно до схеми, яка зображена на рис. 4.2, у разі визнання угод порівнянними інформація щодо необхідних параметрів неконтрольованої угоди (ціна, маржа та ін.) використовується при застосуванні

методів трансфертного ціноутворення, що будуть розглянуті нижче. При визнанні умов угод непорівнянними можна провести дослідження іншої неконтрольованої угоди на предмет визначення її порівнянності або проаналізувати можливість застосування методів розподілу прибутку. Таким чином, ключовим моментом застосування принципу “витягнутої руки” є визначення порівнянності контрольованої та неконтрольованої угод, що зумовлює доцільність більш детального розгляду факторів визначення порівнянності [1-14; 154; 1-9].

Першою групою факторів є *характеристика товарів та послуг*, які є об’єктами контрольованої та неконтрольованої угод. Різниця у специфічних характеристиках товарів та послуг часто впливають на коливання їх вартості на відкритому ринку. Характеристики, що можуть бути важливими для аналізу, включають таке: у випадку передачі матеріального майна – фізичні особливості, його якість та надійність, доступність, обсяг поставки; у випадку передачі нематеріального майна – форма угоди (надання прав користування чи продаж), вид майна (патент, торгова марка або ноу-хау), його стабільність, рівень захисту та очікувані вигоди від використання. Потрібно відмітити, що дана група факторів є більш впливовою при аналізі цін, ніж при аналізі маржі прибутковості контрольованої та неконтрольованої угод.

Наступним напрямком визначення порівнянності угод є *функціональний аналіз*. При взаємодії незалежних компаній параметри угоди звичайно залежать від функції кожної компанії, тобто особливостей використання активів та політики управління ризиками. Таким чином, при визначенні порівнянності контрольованої та неконтрольованої угоди, порівняння функцій компаній, що беруть участь у даних угодах, є необхідним. Особлива увага повинна приділятися структурі незалежних компаній та особливостям організації транснаціональної корпорації. Необхідно проводити аналіз активів: вид активів (виробничі потужності, обладнання, нематеріальні активи) та інші характеристики (строк використання, ціна, розміщення тощо).

В угодах між незалежними компаніями (неконтрольовані угоди) *умови контракту* визначають розподіл відповідальності, ризиків та прибутків між сторонами. Умови контракту також можуть бути виявлені в кореспонденції або спілкуванні сторін і не відображатись безпосередньо в письмовому контракті. У взаємовідносинах між незалежними компаніями необхідність досягнення балансу інтересів призводить до напрацювання взаємовигідних умов контракту. У взаємовідносинах між асоційованими компаніями не завжди існує необхідність досягнення балансу інтересів, тому зіставлення умов контракту в контрольованій та неконтрольованій угодах може бути індикатором порівнянності даних угод.

Ціни, розраховані на основі принципу “витягнутої руки”, можуть відрізнитись на різних ринках, навіть якщо предметом угоди є однакові товари та послуги. Таким чином, аналіз *економічних обставин* є важливим для визначення порівнянності контрольованої та неконтрольованої угод. На першому етапі доцільно визначити відповідний ринок або ринки, беручи до уваги наявні замітники товарів та послуг. Далі необхідно проаналізувати економічні обставини для визначення порівнянності ринку: географічне розміщення, обсяг ринку, рівень конкуренції, конкурентну позицію покупців та продавців, рівень попиту та пропозиції, особливості державного регулювання ринку, собівартість виробництва, день і час угоди тощо.

Бізнес-стратегія також повинна бути проаналізована для визначення порівнянності угод при дослідженні трансфертного ціноутворення. Визначення бізнес-стратегії може включати дослідження таких аспектів діяльності компанії: розвиток інновацій та нових продуктів, рівень диверсифікації, управління ризиками, оцінку можливості політичних змін, зміни у трудовому законодавстві та інші фактори, що впливають на ведення бізнесу. Окремо підлягає дослідженню можливе використання стратегії проникнення на ринок, яка проявляється у заниженні ціни порівняно із цінами конкурентів для захоплення додаткової частки ринку.

Крім факторів визначення порівнянності контрольованої та неконтрольованої угод, застосування принципу “витягнутої руки” потребує розуміння таких аспектів:

- визначення сутності здійсненої угоди (Recognition of the actual transactions undertaken);
- оцінка окремих та об’єднаних угод (Evaluation of separate and combined transactions);
- використання набору показників щодо застосування принципу “витягнутої руки” (Use of an arm’s length range);
- використання даних за декілька років (Use of multiple year data);
- вплив державної політики (The effect of government policies);
- використання митної вартості (Use of customs valuations).

Ми проаналізували сутність та особливості застосування принципу “витягнутої руки”. У розділах 2 та 3 “Рекомендацій щодо трансфертного ціноутворення” [154] розкривається *сутність методів трансфертного ціноутворення*, що можуть застосовуватись для встановлення та контролю трансфертних цін у разі відповідності взаємовідносин між асоційованими компаніями принципу “витягнутої руки”. В окремих випадках для аналізу складних ситуацій одночасно можуть використовуватись декілька методів трансфертного ціноутворення. У додатку Б наведено

порівняльний аналіз методів трансфертного ціноутворення, рекомендованих ОЕСР [154].

До групи *традиційних методів* належать такі методи трансфертного ціноутворення: порівнянної неконтрольованої ціни, ціни перепродажу, “витрати плюс”. У кожному із зазначених методів у повному обсязі використовується принцип “витягнутої руки”, але найбільш послідовно він запроваджується у методі порівнянної неконтрольованої ціни.

Сутність даного методу полягає у порівнянні ціни товарів та послуг, які передаються в контрольованій угоді із ціною товарів та послуг, які передаються у порівнянній неконтрольованій угоді в порівнянних обставинах. Якщо існують будь-які відмінності між двома цінами, це може вказувати на суперечність комерційних і фінансових взаємовідносин між асоційованими компаніями принципу “витягнутої руки”, що у свою чергу веде до необхідності заміни ціни в контрольованій угоді ціною неконтрольованої угоди. Необхідною умовою запровадження даного методу є наявність порівнянної неконтрольованої угоди. Для методу порівнянної неконтрольованої ціни умови порівнянності виникають, якщо справджується одна із таких умов: 1) не існує відмінностей між угодами, які порівнюються, або компаніями, що здійснюють дані угоди, які можуть суттєво впливати на ціну на відкритому ринку; 2) обґрунтовані точні судження можуть розкрити суттєвий вплив даних відмінностей. Таким чином, у випадках, де є можливість визначити порівнянну неконтрольовану угоду (порівнянну угоду між двома незалежними компаніями), метод порівнянної неконтрольованої ціни є найбільш прозорим і обґрунтованим шляхом запровадження принципу “витягнутої руки”. Відповідно, у визначених вище обставинах використання даного методу є більш доцільним порівняно із іншими методами. Аналіз порівнянності угод повинен включати не лише порівнянність самих товарів чи послуг, а також більш широкий аналіз інших бізнесових функцій компанії, що у свою чергу утруднює процес знаходження порівнянної неконтрольованої угоди та отримання необхідної інформації про її цінові параметри.

У випадках відсутності необхідної інформації для застосування методу порівнянної неконтрольованої ціни можуть використовуватись методи ціни перепродажу та витрати плюс. Логіка застосування даних методів схожа на механізм використання методу порівнянної неконтрольованої ціни. Але, як впливає із додатка Б, принципова різниця полягає у визначенні основного параметра і сфері застосування методу.

Метод ціни перепродажу починається з ціни, за якою продукт, куплений в асоційованій компанії, перепродається незалежній компанії.

Дана ціна (ціна перепродажу) потім зменшується на відповідну маржу (маржу ціни перепродажу), яка визначається з метою покриття операційних витрат перепродавця, пов'язаних із реалізацією своїх функцій та отримання відповідного прибутку. Суму, яка залишається після вирахування маржі та коригування на інші витрати, пов'язану із купівлею товару (митні платежі та ін.), можна вважати ціною, розрахованою на основі принципу “витягнутої руки”. Маржа ціни перепродажу перепродавця в контрольованій угоді може бути визначена відповідно до маржі ціни перепродажу, яку той же перепродавець заробляє за умов купівлі-продажу у порівнянній неконтрольованій угоді. Також орієнтиром може слугувати маржа ціни перепродажу незалежної компанії у порівнянній неконтрольованій угоді. Основним параметром даного методу є маржа ціни перепродажу, саме за цим параметром проводиться аналіз порівнянності неконтрольованої угоди. Порівняною неконтрольованою угодою буде вважатись така угода, коли відмінності між даною та контрольованою угодами істотно не вплинуть на маржу ціни перепродажу на відкритому ринку. Відповідну маржу ціни перепродажу найлегше визначити, коли перепродавець не збільшує додану вартість продукту. Навпаки, коли перепродавець доопрацьовує куплений в асоційованій компанії продукт, створюючи більш складний та дорогий продукт, застосування методу ціни перепродажу значно ускладнюється. У даному випадку доцільним є аналіз можливості використання методу витрати плюс.

Метод “витрати плюс” починається з витрат постачальника продукції у контрольованій угоді з асоційованим покупцем. Дані витрати плюс націнка, що потім додається до цих витрат, забезпечують відповідний прибуток із врахуванням функції компанії та ринкових умов. Сума після додавання націнки до витрат може вважатись ціною, встановленою на основі принципу “витягнутої руки” для даної контрольованої угоди. Даний метод найбільш корисний у випадках продажу напівфабрикатів для подальшої обробки між двома інтегрованими асоційованими компаніями на основі довгострокових економічних відносин. Витрати плюс націнка постачальника у контрольованій угоді в ідеальному випадку повинні встановлюватись на основі витрат того ж постачальника в порівнянній неконтрольованій угоді. Також можуть використовуватись витрати плюс націнка, які можуть встановлювати в порівнянних угодах незалежні компанії. Основним параметром даного методу, який береться до уваги при аналізі впливу відмінностей між контрольованою та неконтрольованою угодами з метою визначення рівня їх порівнянності, є витрати плюс націнка. При реалізації даного методу можуть виникнути такі проблеми: відсутність інформації щодо витрат

або націнки в порівнянній неконтрольованій угоді, різноманітні стандарти класифікації бухгалтерського обліку витрат у різних країнах, труднощі в розподілі деяких видів витрат між асоційованими компаніями. Дані проблемні питання повинні вирішуватись у кожному конкретному випадку на основі використання принципу “витягнутої руки”. Потрібно відмітити, що маржа ціни перепродажу та націнка в методах ціни перепродажу та витрати плюс відповідно за своєю економічною сутністю є валовою маржею, яка розраховується на основі прямих та непрямих витрат асоційованої компанії. Чиста маржа, що використовується в методі чистої маржі від угоди, передбачає врахування, крім прямих та непрямих витрат, операційних витрат компанії (адміністративні витрати та ін.).

Традиційні методи трансфертного ціноутворення є найбільш послідовним і прозорим способом встановлення (оцінки) трансфертної ціни на основі принципу “витягнутої руки”. Внаслідок цього, як видно із додатка Б, традиційні методи є більш рекомендованими до застосування країнами – членами ОЕСР – порівняно із іншими методами. Проте складність реальних бізнесових ситуацій може створювати практичні проблеми у використанні традиційних методів. У надзвичайних ситуаціях, при відсутності відповідних даних щодо запровадження даних методів, можуть використовуватись інші методи.

Другою групою методів є *методи прибутку від угоди*: розподілу прибутку та чистої маржі від угоди. Дані методи ґрунтуються на дослідженні прибутку від певної контрольованої угоди. Важко знайти компанію, яка укладає угоду, де прибуток є однією з умов угоди (фактичною або опосередкованою). На практиці компанії рідко використовують методи прибутку від угоди для встановлення своїх цін. Незважаючи на вищесказане, прибуток, отриманий від контрольованої угоди, може бути надійним індикатором для встановлення ступеня відповідності умов даної угоди умовам угоди між незалежними компаніями в порівнянних обставинах. Таким чином, за умови неможливості застосування традиційних методів трансфертного ціноутворення методи прибутку від угоди можуть сприяти об’єктивному розрахунку трансфертної ціни у спосіб, передбачений принципом “витягнутої руки”.

Метод розподілу прибутку реалізується в два етапи: по-перше, визначається прибуток, отриманий асоційованими компаніями від контрольованої угоди; по-друге, проводиться розподіл даного прибутку в економічно обґрунтований спосіб, що наближений до розподілу прибутку на основі угоди, розробленої з урахуванням принципу “витягнутої руки”. Розподіл прибутку повинен проходити із врахуванням

методики розподілу прибутку між незалежними компаніями в порівнянних обставинах. Основна перевага даного методу полягає у відсутності необхідності пошуку ідеально схожої угоди між незалежними компаніями. Реалізація даного методу потребує даних від незалежних компаній щодо методики розподілу прибутку, а не прямого порівняння певних параметрів угоди (ціни або маржі), яке передбачалось традиційними методами трансфертного ціноутворення. Основним недоліком використання даного методу є складність його практичного впровадження: відсутність інформації від незалежних компаній щодо методики розподілу прибутку, складність розрахунку прибутку асоційованої компанії та необхідність використовувати не реальні, а прогнозні прибутки. Певною мірою дані проблеми можуть бути вирішені через використання методики розподілу прибутку пропорційно вартості капіталу, використаного кожною із сторін угоди.

Метод чистої маржі від угоди заснований на аналізі чистої маржі, віднесеної до відповідної бази (витрати, обсяг реалізації, вартість активів), яку компанія отримує від контрольованої угоди. Таким чином, механізм реалізації даного методу схожий на логіку використання методів витрати плюс та ціни перепродажу. В ідеальному випадку чиста маржа, отримана асоційованою компанією в контрольованій угоді, повинна дорівнювати чистій маржі, яку дана компанія може отримати в порівнянній неконтрольованій угоді. Орієнтиром також може слугувати чиста маржа, яка може бути отримана в порівнянній угоді незалежними компаніями. Однією із переваг даного методу є менша залежність чистої маржі (прибутковості активів або інших вимірників чистої маржі) від впливу відмінностей між угодами, ніж у випадку використання ціни (метод порівнянної неконтрольованої ціни). На чисту маржу менше, ніж на валову, впливають функціональні відмінності між контрольованою та неконтрольованою угодами. Відмінності у функціонуванні компаній частіше викликають коливання операційних витрат, що перш за все буде змінювати величину валової маржі, тоді як величина чистої маржі залишиться стабільною. Основним недоліком даного методу є значний вплив на чисту маржу додаткових факторів, які не впливають (або впливають меншою мірою) на ціну або валову маржу. Серед даних факторів основними є такі: небезпека появи нових компаній або замінників продукту на ринку, волатильність структури витрат, відмінності у вартості капіталу, стадія життєвого циклу компанії.

Практичний досвід країн – членів ОЕСР – засвідчує можливість використання в більшості випадків традиційних методів трансфертного

ціноутворення. Проте існують випадки, коли традиційні методи не можуть бути використані самостійно або взагалі не можуть бути використані. У таких випадках дозволяється використання методів прибутку від угоди як паралельно із традиційними методами, так і окремо [154, с. 3-17].

У рекомендаціях міститься опис *методу глобальної формули*, в якому не використовується принцип “витягнутої руки”. Даний метод інколи називають альтернативою даного принципу. Сутність методу глобальної формули полягає в розподілі консолідованого (глобального) прибутку (global profit) транснаціональної корпорації між асоційованими компаніями у різних країнах з використанням попередньо визначеної механічної формули. Процес впровадження даного методу складається із таких етапів: визначення підрозділів транснаціональної корпорації, які будуть оподатковуватись; точне визначення консолідованого прибутку ТНК; розробка формули розподілу прибутку між підрозділами ТНК. Формула, скоріш за все, може базуватись на певній комбінації витрат, активів і продажів. Прибічники використання даного методу відмічають такі його переваги: зручність у використанні, визначеність, оцінка ТНК як єдиної економічної одиниці.

Також в аналізованому нормативному документі зазначається, що країни – члени ОЕСР – не враховують наведені аргументи і не вважають метод глобальної формули реальною альтернативою принципу “витягнутої руки”, враховуючи такі чинники. По-перше, запровадження даного методу вимагає досягнення міжнародної згоди між усіма країнами щодо порядку розрахунку універсальної формули. Досягнення такої згоди є проблематичним, так як кожна країна намагатиметься включити до її складу компоненти, що забезпечуватимуть якомога більший обсяг податкових надходжень від ведення бізнесу на її економічній території. По-друге, фіксований набір показників у формулі дозволить транснаціональним корпораціям розробити механізми штучного маніпулювання ними з метою уникнення від сплати податків. По-третє, метод глобальної формули не враховує географічні відмінності, рівень ефективності окремої асоційованої компанії та інші фактори, які можуть значно впливати на розподіл прибутку між підрозділами ТНК у різних податкових юрисдикціях.

Нами проаналізовані методи трансфертного ціноутворення, що рекомендуються для використання транснаціональним корпораціям та податковим органам. Для спрощення дослідження механізму використання даних методів трансфертного ціноутворення розглянемо основні етапи їх запровадження (рис. 4.3).

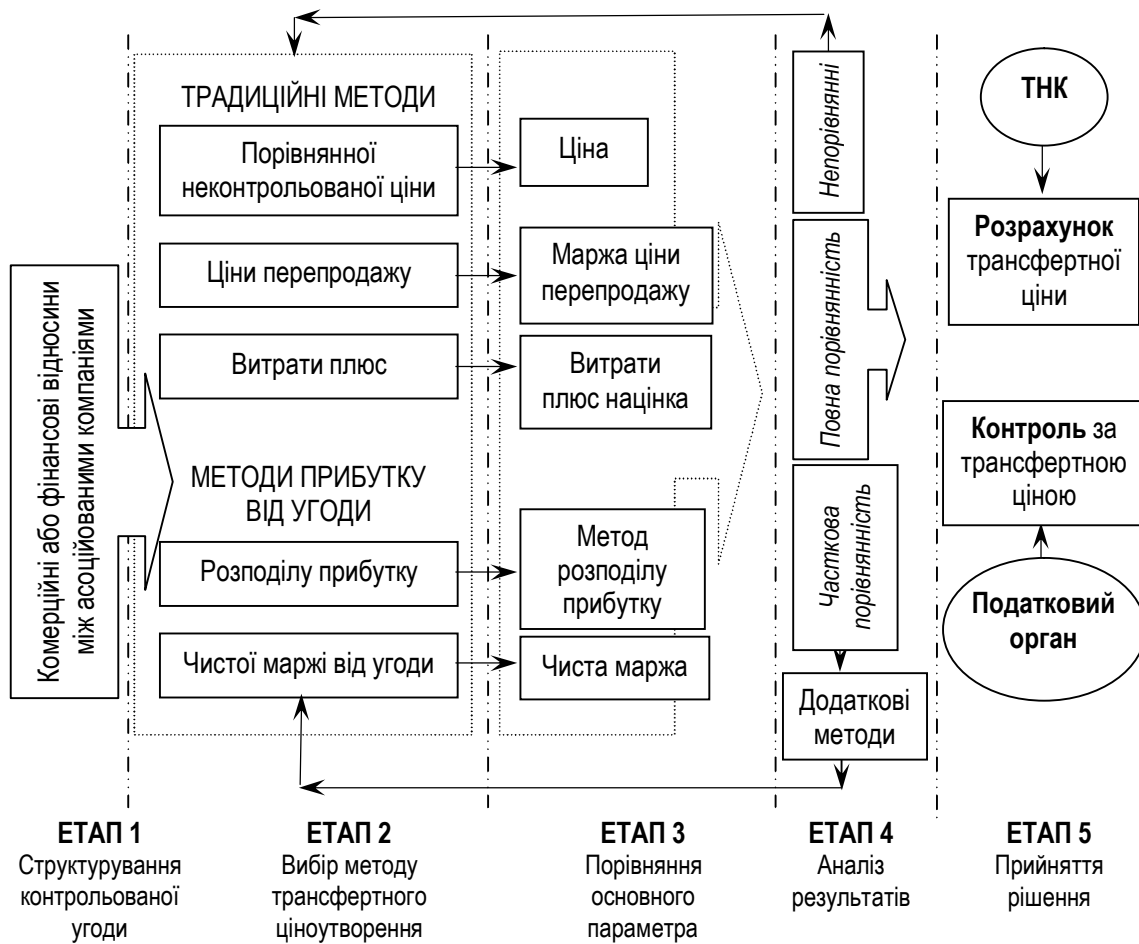

Рис. 4.3. Механізм використання методів трансфертного ціноутворення, рекомендованих ОЕСР

На першому етапі проводиться структурування контрольованої угоди: асоційовані компанії вступають у певні комерційні або фінансові відносини, які передбачають необхідність використання трансфертних цін. На другому етапі, на основі аналізу умов конкретної угоди між асоційованими компаніями, обирається метод трансфертного ціноутворення.

Далі проводиться порівняння основного параметра (ціна, маржа та ін.), що використовується в даному методі на основі застосування принципу “витягнутої руки”, тобто порівнюється відповідний параметр контрольованої та неконтрольованої угод. Як видно із рис. 4.3, за результатами порівняння основного параметра можуть виникнути три альтернативні ситуації: параметри непорівнянні (не можна віднайти порівнянну неконтрольовану угоду з необхідним параметром); часткова порівнянність (порівнянна неконтрольована угода не забезпечує достатній рівень порівнянності параметра); повна порівнянність

(параметри контрольованої та неконтрольованої угод можуть бути порівнянні з достатнім рівнем об'єктивності).

Таким чином, у першому та другому випадках необхідно повернутись до етапу вибору методу трансфертного ціноутворення, а в третьому – прийняти рішення щодо трансфертної ціни. Наведена схема відображає подвійне функціональне навантаження методів трансфертного ціноутворення: з одного боку, вони використовуються як методичні рекомендації для транснаціональних корпорацій при визначенні трансфертної ціни, а з іншого – податковими органами при перевірці її об'єктивності.

Основні положення документа (“Рекомендації з питань трансфертного ціноутворення для багатонаціональних корпорацій та податкових адміністрацій”) враховано в законодавстві країн Західної Європи і США. Наприклад, законодавство Великобританії у галузі регулювання трансфертних цін було адаптоване у 1999 році із прийняттям нових “Правил трансфертного ціноутворення” [152]. Основною відмінністю нової редакції правил трансфертного ціноутворення є розширення сфери їх застосування: діяльність біля 40 % акціонерних товариств регулюється новими правилами. Прийнятий документ повністю відповідає рекомендаціям ОЕСР і містить чіткі механізми застосування санкцій за їх порушення. У рамках реформи податку із корпорації (Corporation Tax Reform) з 1 квітня 2004 року у Великобританії набрав чинності фінансовий білл, який стосується нових правил регулювання трансфертного ціноутворення. Відповідно до зазначених нормативно-правових документів, дані правила поширюються лише на “взаємозалежні особи”. У вересні 2004 року Міністерством фінансів Канади були внесені пропозиції щодо змін у законодавстві про податок на дохід і прибуток. Певна частина їх стосувались уточнення та розширення трактування категорії “афілійовані особи”, яка у свою чергу використовується для регулювання трансфертного ціноутворення [66]. Більшість країн провели удосконалення законодавчої бази регулювання трансфертного ціноутворення шляхом введення до законодавства щодо оподаткування доходу та прибутку корпорацій відповідних статей [65]. Інші, наприклад Великобританія, удосконалили своє законодавство, відповідно до рекомендацій ОЕСР, шляхом прийняття окремих законодавчих актів.

У статті Т. Козенкової детально розкрито особливості застосування положень Податкового кодексу Російської Федерації щодо регулювання трансфертного ціноутворення [45]. Із змісту зазначеної наукової роботи можна зробити висновок, що при розробці механізму законодавчого регулювання трансфертного ціноутворення лише частково

враховані положення рекомендацій ОЕСР. Інші дослідники зазначають, що в Росії обговорюється законопроект щодо внесення змін та доповнень до статей 20 та 40 Податкового кодексу для більш повного врахування міжнародного досвіду регулювання трансфертного ціноутворення [5].

На нашу думку, *національне законодавство може бути удосконалено декількома способами*. По-перше, через внесення змін до пункту 1.20 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” у напрямку визначення методів розрахунку звичайної ціни. Дані методи повинні ґрунтуватись на результатах досліджених вище методів трансфертного ціноутворення, які застосовуються країнами – членами ОЕСР.

По-друге, шляхом прийняття Податкового кодексу України та подальшим його доопрацюванням. Необхідно підкреслити, що у проекті Податкового кодексу України від 28.03.2007 № 3405 [83] закладено правові норми, які сприятимуть підвищенню ефективності регулювання трансфертного ціноутворення. Зокрема, у статті 3 проекту кодексу визначено методи розрахунку звичайної ціни: порівнянної неконтрольованої ціни (аналогів продажів), ціни перепродажу, “витрати плюс” та балансової вартості. Також зазначається, що метод порівнянної неконтрольованої ціни є пріоритетним у застосуванні, метод ціни перепродажу застосовується, якщо немає даних для застосування методу неконтрольованої ціни, метод “витрати плюс” застосовується, якщо немає даних для застосування методів ціни перепродажу та порівнянної неконтрольованої ціни. Метод балансової вартості застосовується в останню чергу, якщо немає даних для застосування інших методів. Таким чином, проектом кодексу передбачається запровадження традиційних методів трансфертного ціноутворення, які рекомендовані до застосування ОЕСР і детально проаналізовані нами вище. У разі прийняття Верховною Радою України Податкового кодексу України проблема підвищення ефективності нормативно-правового регулювання трансфертного ціноутворення ТНК значною мірою буде вирішена. Але, на нашу думку, в подальшому необхідно буде розглянути можливість впровадження методів прибутку від угоди (розподілу прибутку та чистої маржі). Також певним недоліком проекту кодексу є відсутність визначення терміна “трансфертна ціна”, який набув широкого розповсюдження в теорії і практиці регулювання відносин транснаціональних корпорацій та податкових органів на міжнародному рівні.

Останнім варіантом удосконалення національного законодавства є прийняття спеціального закону щодо оподаткування транснаціональних корпорацій. Найбільш доцільним варіантом удосконалення

регулювання трансфертного ціноутворення, на нашу думку, є прийняття Податкового кодексу України. Однак, який би напрямок удосконалення законодавчої бази не був обраний, актуальність даної проблеми не викликає сумнівів, а необхідність врахування відповідного міжнародного досвіду на базі використання рекомендацій ОЕСР видається безальтернативною.

Як зазначає В.М. Крилов, навіть у країнах із розвинутою ринковою економікою (США, Канада та Великобританія) існують масові зловживання в аспекті уникнення від оподаткування через використання трансфертних цін [51]. Наприклад, компанією “Ніссан” у 1993 році було сплачено Податковому управлінню США 17 млрд. ієн за те, що, використовуючи трансфертні ціни, вона переводила частину своїх доходів із США в Японію, уникаючи таким чином сплати американських податків. Інша американська ТНК – компанія “Кока-Кола”, сплатила значні штрафи за порушення податкового законодавства в 1994 році. У цьому ж році податковими органами США за неправильне використання трансфертних цін були застосовані санкції до 392 ТНК і донарховано в бюджет 3,5 млрд. дол. Об’єктами аудиторських перевірок податкових органів США у 1996 році стали 56 % американських та 50 % британських корпорацій [11].

Таким чином, подальше ігнорування об’єктивної необхідності в удосконаленні економіко-правового регулювання трансфертного ціноутворення уже найближчим часом може призвести до значного недоотримання національним бюджетом податкових надходжень і стати однією із загроз національної економічної безпеки.

РОЗДІЛ 5

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ

5.1. МЕХАНІЗМ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИБОРУ МЕТОДУ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

У процесі дослідження системи трансфертного ціноутворення, результати якого наведено в попередніх розділах роботи, нами виявлено ряд проблемних питань. Серед них ключовими є:

- 1) необхідність оптимізації механізму вибору методу трансфертного ціноутворення;
- 2) обґрунтування доцільності використання ставок кредитного ринку як ринкових орієнтирів трансфертного ціноутворення для комерційних банків України. Матеріал даного розділу роботи структуровано в розрізі визначених вище проблемних питань.

Науковцями розроблено ряд підходів до оптимізації вибору трансфертної ціни, але найбільш широко застосовуються методи лінійного програмування та маржинального аналізу. Беззаперечним недоліком зазначених вище методів є можливість їх практичного застосування лише за умови врахування значної кількості спрощень та допущень.

Розроблений нами механізм не потребує принципових допущень та спрощень, що полегшує можливість його практичного використання. Іншою визначальною його характеристикою є застосування для визначення саме рекомендованого методу трансфертного ціноутворення. Дана цільова орієнтація дозволяє врахувати специфіку діяльності кожного банку на етапі застосування рекомендованого методу трансфертного ціноутворення для визначення певного значення трансфертної ціни. Відносна простота елементів даного механізму спрощує його запровадження у практичну діяльність банку без значних витрат матеріальних ресурсів. Розроблений механізм має високу чутливість до змін у мікросередовищі банку, що досягається через запровадження процедури опитування його працівників щодо інтенсивності використання основних видів корпоративної стратегії. Методологічною основою розробленого механізму оптимізації вибору методу

трансфертного ціноутворення є врахування взаємозв'язку між типом корпоративної стратегії банку та методом трансфертного ціноутворення.

Огляд наукової літератури [38; 39] та результати проведеного нами наукового дослідження практики трансфертного ціноутворення [95] дають підстави вважати стратегію діяльності банку одним із ключових факторів впровадження системи трансфертного ціноутворення в банківській установі. Як і більшість теоретичних понять у сфері економіки, поняття “стратегія банку” має неоднозначне тлумачення. Як наслідок, дослідниками пропонуються різні підходи до структурування стратегій банку за класифікаційними ознаками та ієрархією.

Значна частина авторів визначають стратегію банку як модель дій, що спрямовані на формування і утримання довгострокових конкурентних переваг на цільових ринках, підкреслюючи таким чином її розуміння в аспекті забезпечення конкурентоспроможності банку [19]. Інші дослідники визначають виняткову важливість для банку комунікаційної або інноваційної стратегій [70]. На нашу думку, поняття “стратегія банку”, як і більшість базових термінів у сфері економіки, потрібно розуміти комплексно та системно, враховуючи його внутрішню структуру та динамічність змісту при використанні у конкретно-економічних ситуаціях. Зазначені вище стратегії (конкурентоспроможності, комунікаційна та інноваційна) пропонуємо розглядати як складові загальної стратегії діяльності банку. Необхідно підкреслити, що зазначені вище види стратегій не є вичерпним їх переліком.

Деякі автори опосередковано підтверджують наші висновки і наводять більш широке тлумачення поняття “стратегія банку”. Стратегія – це вибір найбільш загальних напрямків розвитку банку, які для нього, з урахуванням конкретних ціннісних орієнтацій, є найкращими та являють собою узагальнену модель дій для досягнення підсумкових прогнозованих результатів у майбутньому [114]. Інші науковці також демонструють комплексне сприйняття даного поняття, визначаючи постійну (місія) та динамічну (набір стратегій другого порядку: ринкова, управлінська, організаційна) складові стратегії банку [13]. Вважаємо за необхідне підкреслити, що Ігор Ансофф – один із найавторитетніших у сфері стратегічного планування та стратегічного менеджменту науковців – також визначає поняття “стратегія” комплексно, визначаючи певну внутрішню структуру процесу стратегічного планування та набір стратегій корпорації [1, с. 278]. Таким чином, ми пропонуємо розглядати “стратегію діяльності” банку як певний набір його стратегій, зокрема корпоративної стратегії, яка визначає профіль управління банківською установою.

На міжнародному рівні основні підходи до управління банками визначаються рекомендаціями Базельського комітету з банківського нагляду щодо корпоративного управління, які випущені в 1999 році та переглянуті у грудні 2006 року. Дані рекомендації ґрунтуються на принципах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) щодо корпоративного управління, в яких під терміном “корпоративне управління” мається на увазі комплекс відносин між менеджментом компанії, радою директорів, акціонерами й іншими зацікавленими особами. Корпоративне управління забезпечує структуру, за допомогою якої встановлюється мета й завдання компанії, засоби їх досягнення та визначається спосіб ведення моніторингу за діяльністю компанії. У свою чергу, формування та уточнення системи корпоративного управління в банку можна вважати його корпоративною стратегією. Остання буде впливати на параметри організаційно-управлінської структури банку та визначатиме механізм координації структурних одиниць і типів контролю їхньої діяльності.

Наша думка щодо доцільності виділення корпоративної стратегії банку підтверджується В.О. Дубініним, який виділяє дві групи стратегій: бізнес-стратегії та корпоративні стратегії [30]. Дана класифікація покладена нами в основу при визначенні взаємозв'язку стратегії банку із системою трансфертного ціноутворення (рис. 5.1).

Рис. 5.1. Види стратегій комерційного банку

У визначенні сутності бізнес-стратегії автор дотримується класичного підходу щодо конкурентних стратегій, розроблених ще в 70-80 роках ХХ ст. М. Портером. Зміст даного підходу полягає у визначенні трьох

типів конкурентних стратегій: лідерство за витратами, диференціація та фокусування.

Сутність першої стратегії полягає у намаганні організації мінімізувати свої поточні витрати. Даний тип стратегії досить широко використовується на практиці вітчизняними банками, так як в умовах загострення конкурентної боротьби та зниження маржі за відсотковими операціями вони не можуть встановлювати ціни на стандартизовані банківські продукти вище середньоринкових.

Стратегія диференціації полягає у просуванні банком на ринок унікального продукту або продукту, який має значно кращі характеристики у порівнянні з конкурентами. Дана стратегія спрямована на створення додаткової споживчої цінності для споживача даного банківського продукту, що у свою чергу дозволить банку збільшити прибутковість його реалізації. Даний тип стратегій має обмежене застосування в банківському секторі, оскільки нові продукти, які з'являються на ринку, можуть бути досить швидко скопійовані конкурентами. Виняток складає певне коло банківських послуг, які базуються на технологічних, інфраструктурних та інших перевагах банку і мають досить високий ступінь унікальності.

Стратегія фокусування полягає у концентрації банку на певному сегменті ринку. Дана стратегія є доцільною за умови існування певних бар'єрів для входження конкурентів на даний сегмент ринку. Одним із прикладів обрання даної стратегії є банки-учасники фінансово-промислових груп, які концентруються на комплексному обслуговуванні підприємств певної фінансово-промислової групи.

Проаналізовані бізнес-стратегії банку лише опосередковано пов'язані із системою трансфертного ціноутворення і виявлення певних залежностей між типом бізнес-стратегії та методом трансфертного ціноутворення, на нашу думку, є недоцільним через неявний характер даного зв'язку. Більш доцільним видається можливість формалізації взаємозв'язку між методами трансфертного ціноутворення та корпоративною стратегією банку.

У трактуванні В.О. Дубініна сутність корпоративної стратегії банку полягає в налагодженні ефективної взаємодії між бізнес-одинаціями та створенні додаткових переваг для структурних підрозділів, що входять до складу корпорації, з метою забезпечення довгострокової прибутковості як кожного з них, так і корпорації в цілому. Автор справедливо відмічає, що Законом України "Про банки і банківську діяльність" передбачена заборона діяльності банку у сфері матеріального виробництва, торгівлі, страхових послуг [80]. Однак банк може діяти відразу в декількох різних галузях, здійснюючи контроль

над залежними компаніями. Без організації ефективної взаємодії між даними компаніями громіздка корпоративна система поступається своїми позиціями динамічним вузькоспеціалізованим конкурентам.

Не порушуючи загальної логіки думок, висловлених автором щодо сутності корпоративної стратегії банку, в межах нашого дослідження ми перш за все розглядатимемо її в аспекті оптимізації взаємодії структурних одиниць банку, які не завжди мають статус окремої юридичної особи. Таким чином, ми пропонуємо розширити поняття корпоративної стратегії банку на сферу організації взаємовідносин між структурним одиницями банку, зберігаючи правомірність його використання в напрямку організації взаємовідносин між юридичними особами, які пов'язані через механізм участі в капіталі. Враховуючи запропоноване вище уточнення, поняття “корпоративна стратегія банку” набуває спільної сфери застосування із поняттям “трансфертна ціна” в контексті внутрішньогосподарських відносин у банку. Трансфертні ціни, як зазначено у підрозділі 1.1 роботи, можуть встановлюватись як на ресурси, які передаються між центрами відповідальності однієї юридичної особи, так і між окремими взаємозалежними суб'єктами господарювання.

Як показано на рис. 5.1, виділяють три основні *види корпоративної стратегії*: взаємопов'язана диверсифікація, взаємозалежна диверсифікація і стратегія вертикальної інтеграції. Реалізуючи стратегію взаємопов'язаної диверсифікації, банк впроваджує нові види діяльності, що доповнюють вже існуючі в технологічному і комерційному планах, а також вибудовує внутрішню організаційну структуру, спрямовану на збалансування децентралізації та централізації повноважень структурних підрозділів та методів управління бізнес-процесами. Банк впроваджує стратегію взаємозалежної диверсифікації через вихід за межі традиційного виробничого чи комерційного ланцюга і шукає нові види діяльності, які відрізняються від вже існуючих у сфері технологій та за ринками збуту. Структурні підрозділи банку функціонують у межах децентралізованої організаційної структури з максимально допустимими повноваженнями, делегованими на їх рівень.

Стратегія вертикальної інтеграції спрямована на зростання в межах обраного сегмента ринку, за якої в рамках корпорації здійснюється об'єднання технологічно пов'язаних напрямків діяльності через централізацію бізнес-процесів та організаційної структури. Вертикально інтегровані банки прагнуть зміцнити конкурентні позиції свого основного бізнесу шляхом зниження виробничих і ринкових витрат з придбання ресурсів і реалізації банківських продуктів, а також деякого зниження впливу ринкової кон'юнктури.

Отже, основним принципом виділення виду корпоративної стратегії є ступінь диверсифікації чи інтеграції бізнес-процесів банку та його організаційної структури. Основою розробленого нами механізму оптимізації вибору методу трансфертного ціноутворення є допущення щодо існування взаємозв'язку між стратегією диверсифікації та ринковими методами трансфертного ціноутворення, а також між стратегією інтеграції та методами трансфертного ціноутворення, орієнтованими на внутрішні витрати. Зазначені стратегії можуть реалізовуватись на рівні банку або певного центру відповідальності усередині нього. Прикладом використання стратегії диверсифікації на рівні банку є різноманітні об'єднання холдингового типу, а відповідно до національного законодавства – банківська холдингова група [80]. Але частіше в практиці діяльності як вітчизняних, так і зарубіжних банків стратегія диверсифікації реалізується через встановлення значного рівня автономності і мінімального рівня взаємозалежності для центрів відповідальності. У такому випадку корпоративна стратегія набирає вигляду сукупності стратегій підрозділів, а процес стратегічного планування проходить знизу вгору.

Стратегія диверсифікації також передбачає оцінку діяльності кожного центру відповідальності як відокремленого бізнесу, менеджери якого мають значне коло повноважень і певну незалежність у прийнятті управлінських рішень. Таким чином, центри відповідальності у диверсифікованому банку підзвітні як за витрати, так і за доходи, що дозволяє їх інтерпретувати як центри прибутку (іноді центри інвестицій). У даному випадку орієнтація при визначенні трансфертної ціни на внутрішні витрати певного структурного підрозділу не відповідає цілям діяльності банку в цілому, а спроба переорієнтувати підрозділи на використання для трансфертного ціноутворення середніх витрат по банку знижуватиме їх самостійність. Рішенням даної проблеми є орієнтація на методи трансфертного ціноутворення, які засновані на ринкових цінах. Результати досліджень, які будуть наведені у підрозділі 5.2 роботи, дають підстави стверджувати, що використання ринкових індикаторів для розрахунку трансфертних цін за операціями вітчизняних комерційних банків є не лише теоретично обґрунтованим, а й практично можливим. Таким чином, доцільно використовувати ринковий метод трансфертного ціноутворення за умови переважної орієнтації банку на стратегію диверсифікації.

У диверсифікованих банках структурні підрозділи певною мірою є конкурентами, у той час як в інтегрованих акцент робиться на їх співпраці. Інтегрована фінансова установа орієнтована на функціональну організаційно-управлінську структуру та загальну корпоративну

стратегію, в межах якої функціонують всі структурні підрозділи. Оскільки відповідальність за більшість рішень зосереджена на рівні вищого керівництва, переважаючим механізмом контролю є безпосередній управлінський вплив через організаційну структуру. Для оцінювання результатів діяльності структурних підрозділів проводиться порівняння фактичних витрат із плановими та ретроспективний аналіз їх динаміки. Система преміювання в інтегрованих банках заснована на результатах діяльності всієї фінансової установи, а не окремого підрозділу.

Стратегія інтеграції передбачає значний рівень взаємозалежності центрів відповідальності та делегування мінімальних повноважень менеджерам структурних підрозділів. Вище керівництво безпосередньо задіяне в щоденному управлінні бізнес-процесами банку через контакти з підлеглими. Менеджери центрів відповідальності в інтегрованому банку мають можливість безпосередньо управляти рівнем витрат і лише опосередковано впливати на доходи. Таким чином, більшість структурних підрозділів набувають статусу центрів витрат і лише ті з них, які безпосередньо продають кінцеві продукти на зовнішньому ринку, вважаються центрами доходу (іноді центрами прибутку).

Оскільки методологію трансфертного ціноутворення доцільно, перш за все, використовувати при оцінці руху ресурсів між центрами прибутку (інвестицій), банки із значно інтегрованою організаційно-управлінською структурою можуть не використовувати систему трансфертного ціноутворення. Фінансові установи із значним рівнем інтеграції часто впроваджують методи трансфертного ціноутворення, засновані на внутрішніх витратах для підвищення ефективності діяльності центрів відповідальності. Трансфертне ціноутворення, засноване на використанні внутрішніх витрат, ґрунтується на їх розподілі за центрами відповідальності, що у свою чергу дозволяє стимулювати останні до їх зниження. Оцінюючи діяльність центру відповідальності, розглядається насамперед його роль у формуванні собівартості кінцевого банківського продукту, а не результату діяльності банку.

Пропонуємо *формалізувати взаємозв'язок між типом корпоративної стратегії банку та методом трансфертного ціноутворення* через розроблену нами матрицю “стратегія-трансфертна ціна” (рис. 5.2).

Міцність зв'язку між стратегією банку та методом трансфертного ціноутворення є прямо пропорційним ступеню переважання тієї чи іншої стратегії. На осях ОА та ОК нами наведено шкалу оцінки ступеня використання стратегії диверсифікації та інтеграції відповідно. Ступінь використання тієї чи іншої стратегії зростає у напрямку від 0 (невикористання стратегії) до 1 (найбільш повне використання).

На практиці важко уявити ситуацію, коли банк або будь-яка інша компанія використовуватимуть винятково стратегію інтеграції або диверсифікації. Логічним видається припущення, що банки використовуватимуть переваги кожної із зазначених стратегій, частково використовуючи їх у процесі організації своєї діяльності. Таким чином, виникла необхідність певної деталізації ступеня використання стратегій шляхом введення проміжних значень на осях ОА та ОК.

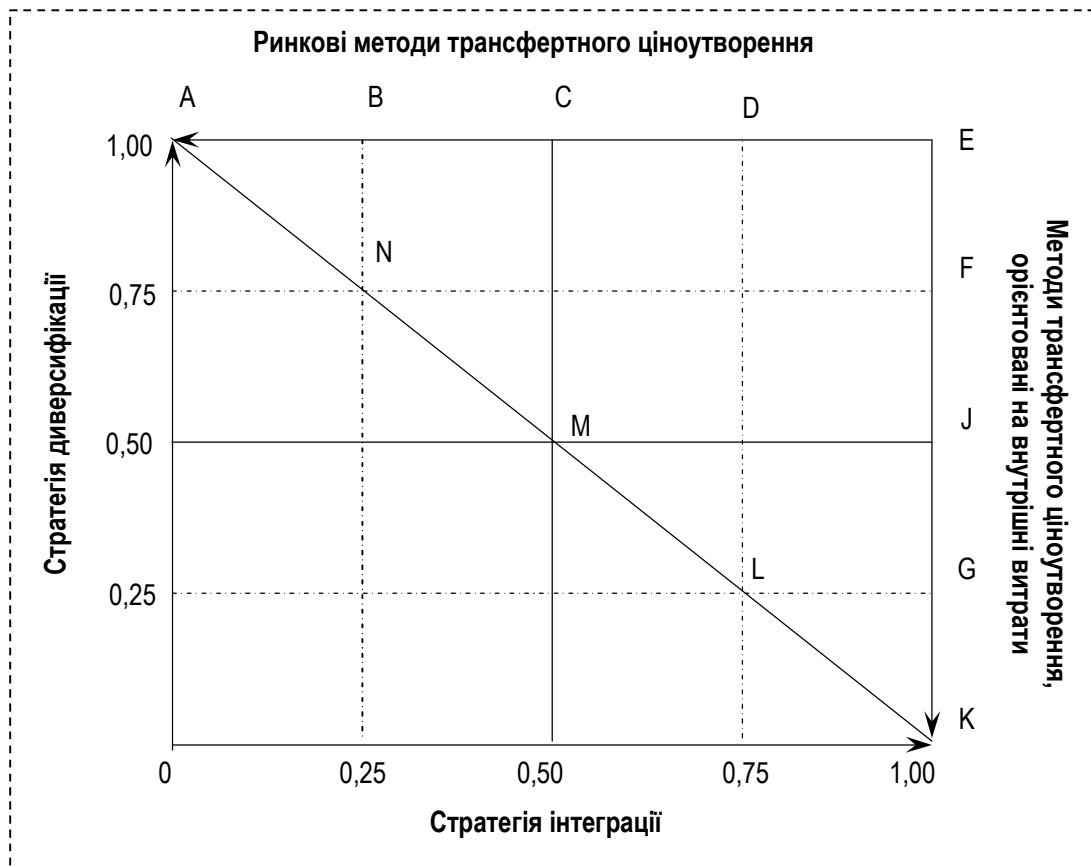

Рис. 5.2. Матриця “стратегія – трансфертна ціна”

З іншого боку, ситуація, коли стратегії інтеграції та диверсифікації використовуються однаковою мірою, може виникати лише в моменти реформування організаційної структури та концепції управління бізнес-процесами. В інших випадках невизначеність щодо пріоритетного використання певної стратегії призведе до погіршення ефективності діяльності банку в цілому. Невизначеність щодо спрямованості корпоративної стратегії спричиняє невизначеність у пріоритетності використання різноманітних методів банківського фінансового менеджменту, зокрема трансфертного ціноутворення.

Щоб вирішити проблему “невизначеності”, для побудови матриці нами використано припущення щодо існування обернено пропорційної залежності між інтенсивністю використання стратегій диверсифікації та інтеграції, а також їх взаємодоповнюваності. Наприклад, якщо банк застосовує стратегію диверсифікації на 70 % (0,7 балів), це призводить до використання стратегії інтеграції лише на 30 % (0,3 бала). Впроваджуючи зміни в організаційно-управлінську структуру та реформуючи систему фінансового менеджменту, банк може підвищити (знизити) рівень диверсифікації, що відповідно призведе до зменшення (підвищення) рівня інтеграції.

Ключовим моментом використання розробленої матриці є визначення ступеня використання тієї чи іншої стратегії банку. Бальну оцінку ступеня використання стратегій диверсифікації та інтеграції доцільно проводити за результатами опитування керівників та працівників банку. Оцінку використання стратегії банку пропонуємо проводити за шістьма напрямками: сутність корпоративної стратегії та процесу стратегічного планування, тип організаційної структури, сутність процесів управління, система оцінки діяльності структурних одиниць, система преміювання, основний спосіб контролю з боку вищого керівництва (додаток В).

Для проведення оцінки респонденти спочатку за визначеними вище напрямками проставляють відповідну кількість балів (від 0 до 1) у розрізі стратегій, далі розраховується середньоарифметичне значення даних оцінок, яке вважається бальною оцінкою використання стратегії. З метою дотримання допущення щодо обернено пропорційної залежності та взаємодоповнюваності між стратегією диверсифікації та стратегією інтеграції респондентом проводиться коригування отриманих результатів бальною оцінкою використання стратегії у напрямку приведення їх суми до 1 бала.

Скоригована бальна оцінка використання стратегії застосовується для розрахунку загальної бальної оцінки використання стратегії за формулою (5.1).

$$S = \sum_{i=1}^n P_i \cdot W_i, \quad (5.1)$$

- де S – загальна бальна оцінка використання стратегії;
 P_i – скоригована бальна оцінка використання стратегії, яка проводиться окремим респондентом;
 W_i – ваговий коефіцієнт респондента;
 n – загальна кількість респондентів.

Загальна бальна оцінка використання стратегії проводиться окремо для стратегії диверсифікації та інтеграції за однією шкалою вагових коефіцієнтів. Останні встановлюються диференційовано для певних груп респондентів і підлягають перегляду не частіше ніж раз на рік. Величина вагових коефіцієнтів повинна залежати від рівня компетентності, досвіду роботи у сфері банківського фінансового менеджменту та кількості осіб, які підлягають анкетуванню. Також необхідно враховувати, чи входить дана особа до керівного складу банку, оскільки лише керівництво має достатню інформацію щодо стратегії діяльності банківської установи. Наприклад, голові правління у структурі вагових коефіцієнтів може належати 10 %, членам правління – 2-5 %; директорам департаментів та філій – 1-2 %; начальникам управлінь та відділів – 0,5-1 %; рядовим спеціалістам – 0,1-0,5 %.

Допущення щодо обернено пропорційної залежності та взаємодоповнюваності між рівнем диверсифікації та інтеграції повинно також враховуватись у процесі загальної бальної оцінки використання стратегії (5.2).

$$SD + SI = 1, \quad (5.2)$$

де SD – загальна бальна оцінка використання стратегії диверсифікації;
 SI – загальна бальна оцінка використання стратегії інтеграції.

На нашу думку, опитуванню підлягають перш за все керівники банку, тобто особи, які зазначені в частині першій статті 42 Закону України “Про банки й банківську діяльність” [80]. Опитування менеджерів середньої ланки та рядових співробітників є вибіркоvim залежно від ступеня їх компетентності у даному питанні та функціональних обов’язків. Пропонується щоквартальна або щомісячна періодичність опитування визначеного вище кола осіб з метою з’ясування об’єктивної інформації щодо поточного стану та перспективи зміни корпоративної стратегії банку.

Запропонований нами механізм опитування доцільно реалізувати в автоматизованому режимі, використовуючи внутрішній сайт банку або інші телекомунікаційні технології, що дозволить мінімізувати матеріальні та часові витрати на його організацію. Автоматизація даного процесу дозволить також підвищити оперативність обробки результатів, а також їх достовірність.

За результатами опитування розраховується бальна оцінка рівня використання стратегії інтеграції та диверсифікації. Уся множина можливих результатів даної оцінки буде знаходитися на прямій АК. Виходячи із можливих проміжних значень бальної оцінки рівня інтеграції та

диверсифікації, пряма АК розбивається на відрізки, яким відповідають певні значення на осях ЕА та ЕК, які у свою чергу визначають метод трансфертного ціноутворення, рекомендований до застосування.

Потрібно підкреслити, що у процесі розробки матриці “стратегія-трансфертна ціна”, ми виходили із ідеї можливості одночасного застосування ринкових методів трансфертного ціноутворення та трансфертних цін, орієнтованих на внутрішні витрати. Дане твердження ґрунтується на результатах дослідження практики трансфертного ціноутворення, які наведено у підрозділі 3.1 роботи.

Водночас ми враховували той факт, що в практичній діяльності майже неможливо досягти рівномірного використання зазначених вище методів трансфертного ціноутворення. Як правило, банк обирає собі базовий метод, а інший використовує як додатковий при визначенні трансфертної ціни по обмеженому колу операцій, які неможливо (недоцільно) оцінювати за базовим методом. Таким чином, використання матриці “стратегія-трансфертна ціна” дозволяє визначити пріоритетний (базовий) метод трансфертного ціноутворення та рекомендований ступінь використання додаткового методу (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Визначення рекомендованого методу трансфертного ціноутворення

Відрізок прямої АК матриці “стратегія – трансфертна ціна”	Метод трансфертного ціноутворення		
	Методи, засновані на ринкових цінах	Система подвійного ціноутворення	Методи, засновані на внутрішніх витратах
AN	+	–	–
NM	+/-	+	–
ML	–	+	+/-
LK	–	–	+

При структуруванні даних (див. табл. 5.1) використано такі умовні позначення: “+” пріоритетне застосування даного методу (базовий метод), “–” метод використовувати недоцільно, “+/-” метод може застосовуватись з певними обмеженнями (додатковий метод).

Невизначеність щодо пріоритетності застосування методів трансфертного ціноутворення виникає в точці М прямої АК, якій відповідають координати (0,5; 0,5) та (С; J) по осях ОА, ОК та ЕА, ЕК відповідно. На нашу думку, дана ситуація, якщо вона виникне у практичній діяльності банків, носитиме тимчасовий характер і відповідатиме періоду перетворень в організаційно-управлінській структурі та в системі внутрішнього фінансового менеджменту в цілому.

На нашу думку, стратегія інтеграції та, відповідно, методи трансфертного ціноутворення, засновані на внутрішніх витратах, характерні перш за все для малих банків. Дані фінансові установи мають чітку орієнтацію на реалізацію стандартних банківських продуктів визначеному колу клієнтів, не мають розвиненої мережі відділень та філій.

Найбільші та великі вітчизняні банки орієнтуються на співпрацю з необмеженою кількістю потенційних клієнтів на різноманітних сегментах фінансового ринку в цілому та банківського зокрема. Можуть реалізовувати через достатньо розвинену мережу філій та відділень банківські продукти з унікальними характеристиками. Вони найчастіше впроваджують дивізіональну організаційно-управлінську структуру із досить високим рівнем делегування повноважень менеджерам середньої ланки. Таким чином, найбільші та великі банки мають достатньо вагомі передумови для переважної реалізації стратегії диверсифікації та використання трансфертних цін, орієнтованих на ринкові індикатори.

Запропонований нами механізм оптимізації вибору методу трансфертного ціноутворення не може розглядатись як винятковий і самодостатній. Наприклад, зарубіжні науковці пропонують використовувати методіку дискримінантного аналізу для визначення доцільності застосування певних методів трансфертного ціноутворення [140]. Даний аналіз проводиться на основі визначення впливу факторів (змінних) на вибір методіки трансфертного ціноутворення. На першому етапі застосування дискримінантного аналізу здійснюється відбір теоретично обґрунтованих факторів та проводиться опитування компетентного кола респондентів з метою бального оцінювання впливовості кожного з них на вибір певного методу трансфертного ціноутворення. На другому – проводиться обробка результатів опитування методами багатомірного статистичного аналізу та визначається набір факторів (змінних), які визначають застосування певного методу трансфертного ціноутворення. Зазначена методіка набула певного поширення в Україні і використовується, головним чином, для оцінки фінансового стану підприємства [103].

У той же час розроблений нами механізм має значні переваги в аспекті простоти його практичного застосування та може стати одним із дієвих інструментів оптимізації вибору методу трансфертного ціноутворення.

5.2. ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ОРІЄНТИРІВ ДЛЯ ТРАНСФЕРТНИХ ЦІН

Теорія маржиналізму є універсальним і найбільшим розповсюдженим методом дослідження ефективності прийняття цінових рішень на рівні фірми [53; 75]. Маржинальний аналіз широко використовується для визначення ефективності поведінки фірми на різних, за рівнем конкуренції, ринках. У 50-70 роках ХХ ст. зарубіжними науковцями на основі використання методології маржиналізму розроблено ряд графічних моделей трансфертного ціноутворення [120; 121; 131; 134; 141; 146].

Для розгляду пропонуються три *графічні моделі*, які описують поведінку банку при відсутності або наявності зовнішнього ринку для проміжного продукту та враховують рівень конкуренції на ньому. У моделях використані такі припущення:

- фірма складається із двох підрозділів: підрозділу, що виробляє проміжний продукт (далі підрозділ постачання), та підрозділу, що споживає даний продукт для трансформації його в кінцевий продукт (далі підрозділ споживання);
- проміжний продукт є об'єктом трансфертного ціноутворення і використовується для виробництва кінцевого продукту даної фірми, який реалізується зовнішнім споживачем;
- теоретично правильною є трансфертна ціна, що спонукає підрозділи працювати на оптимальному для усієї фірми рівні випуску кінцевого продукту.

Адаптуючи вказані вище припущення до особливостей функціонування банківської установи, можна зазначити таке: 1) підрозділами постачання в банківській установі можна вважати структурні одиниці, що формують ресурсну базу банку (депозитний підрозділ), а підрозділами споживання – ті, що проводять розміщення залучених ресурсів (кредитний підрозділ); 2) проміжний банківський продукт є формою певної суми грошових зобов'язань; 3) теоретично правильною є трансфертна ціна, що дозволяє оптимізувати діяльність усієї банківської установи.

Спочатку розглянемо модель трансфертного ціноутворення при наявності конкурентного зовнішнього ринку для проміжного продукту [121; 131]. Конкурентний ринок – це ринок абсолютної конкуренції, на якому існує велика кількість продавців та покупців, що не мають можливості впливати на його кон'юнктуру. У короткостроковому періоді ціна реалізації продукту розглядається у вигляді горизонтальної прямої (рис. 5.3).

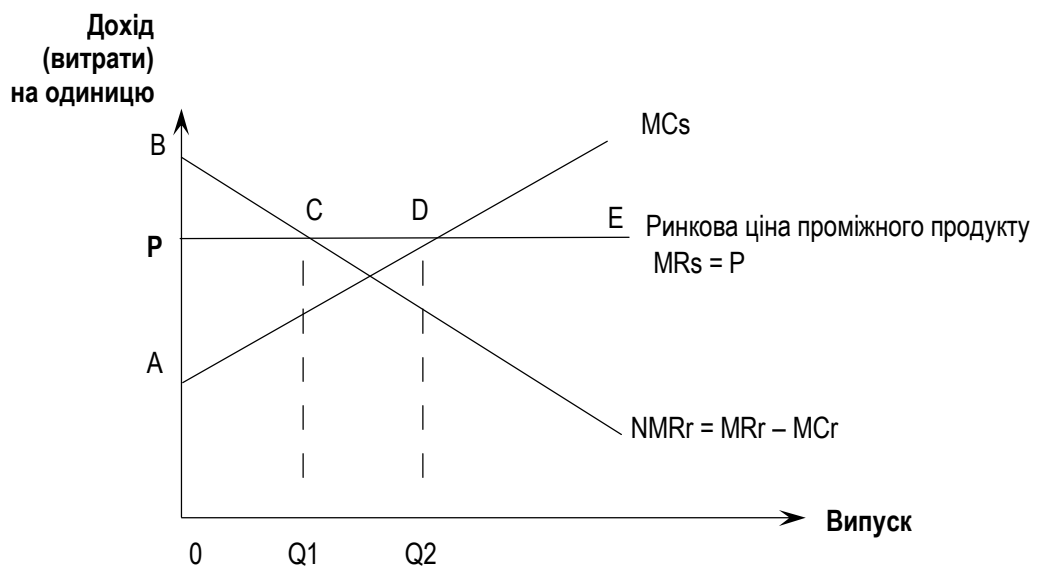

Рис. 5.3. Трансфертне ціноутворення при наявності конкурентного зовнішнього ринку для проміжного продукту

Зовнішня ринкова ціна для проміжного продукту встановлюється на рівні OP , оскільки зовнішній ринок за допущенням є конкурентним, граничний дохід від реалізації проміжного продукту є фіксованим і поданий у вигляді горизонтальної прямої PE . NMR – пряма чистого маржинального доходу підрозділу, що споживає проміжний продукт та реалізує кінцевий продукт, відображає різницю між граничними доходами та граничними витратами цього підрозділу за винятком трансфертної ціни, сплаченої підрозділу постачання. Трансфертна ціна буде встановлена на рівні ринкової ціни проміжного продукту на зовнішньому конкурентному ринку, тобто OP . За цією трансфертною ціною підрозділ споживання потребуватиме проміжного продукту в обсязі OQ_1 , оскільки забезпечується рівність між його граничними витратами ($P = MC_r$) та доходами (NMR_r). Підрозділ споживання за однаковою ціною може отримувати проміжний продукт як із підрозділу постачання, так із зовнішнього ринку. Підрозділ постачання також матиме можливість реалізувати проміжний продукт за однаковою ціною на внутрішньофірмовому або зовнішньому ринках. Для досягнення оптимального рівня виробництва ($MC_s = MR_s$) підрозділ постачання може виробляти проміжний продукт в обсязі OQ_2 та реалізовувати додатковий обсяг продукції Q_1Q_2 на зовнішньому ринку, в той час як обсяг OQ_1 постачати по трансфертній ціні підрозділу споживання.

Потрібно відмітити, що чистий граничний дохід усього банку відображає крива BCDE, а найбільш прибутковий рівень виробництва для усього банку забезпечується в точці перетину граничних витрат усього банку, які відображає крива ADE, тобто в точці D. Таким чином, банку необхідно забезпечити виробництво проміжного продукту в обсязі OQ_2 , що є тотожним оптимальному обсягу виробництва підрозділу постачання проміжного продукту. Таким чином, за умови наявності конкурентного зовнішнього ринку на проміжний продукт, орієнтація трансфертного ціноутворення на ціну зовнішнього ринку стимулюватиме підрозділи банку до встановлення оптимального обсягу виробництва.

Далі проаналізуємо трансфертне ціноутворення при відсутності зовнішнього ринку для проміжного продукту. Іноді взагалі не існує зовнішнього ринку для проміжного продукту (рис. 5.4).

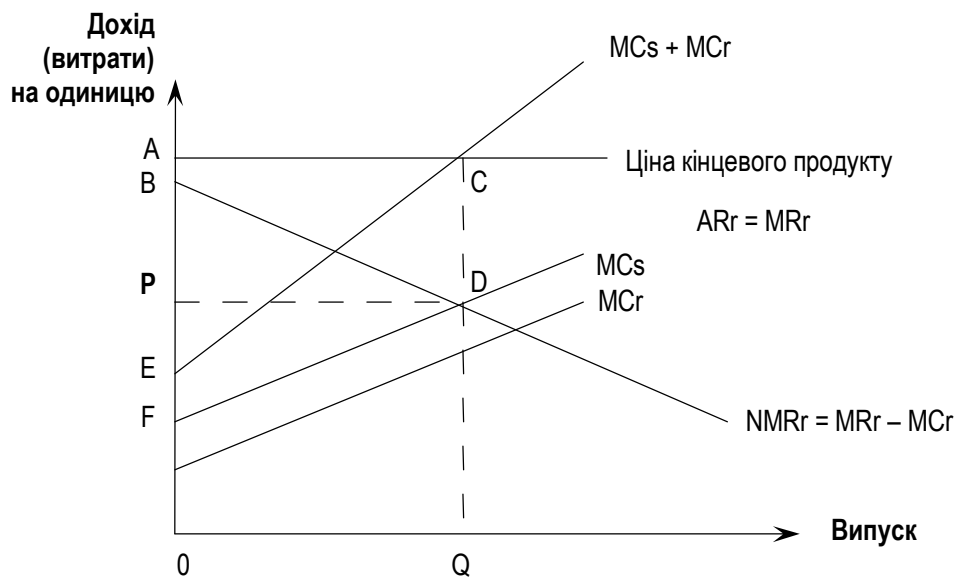

Рис. 5.4. Трансфертне ціноутворення при відсутності зовнішнього ринку для проміжного продукту

При умові, що підрозділ, який постачає проміжний продукт, не має виробничих обмежень, трансфертна ціна повинна встановлюватись на рівні OP (лінія PD відображає маржинальний дохід підрозділу постачання проміжного продукту), що забезпечує максимізацію прибутку для підрозділу постачання проміжного продукту при оптимальному для банку рівні виробництва кінцевого продукту. Більш детальний аналіз даної графічної моделі наведено у роботах зарубіжних дослідників [120; 129].

Останньою розглянемо модель трансфертного ціноутворення при наявності неконкурентного зовнішнього ринку для проміжного продукту. Оптимальна трансфертна ціна, що стимулюватиме підрозділи компанії, забезпечуватиме необхідний рівень виробництва (OQ_3) та відповідатиме величині OP_t (за рахунок цього досягається оптимізація прибутку для підрозділу постачання проміжного продукту та банку в цілому). Підрозділ постачання максимізуватиме свій прибуток, продаючи проміжний продукт в обсязі OQ_1 за ціною OP_e на зовнішньому ринку та додаткову кількість (Q_1Q_3) за ціною OP_t підрозділу споживання (рис. 5.5).

Дане рішення також відповідає оптимальному рішення для підрозділу споживання, який потребує проміжний продукт в обсязі OQ_2 , так як відрізок OQ_1 дорівнює Q_2Q_3 , а отже, відрізок OQ_2 дорівнює Q_1Q_3 . Більш детальний аналіз наведеної графічної моделі можна знайти в роботах зарубіжних дослідників [129; 134].

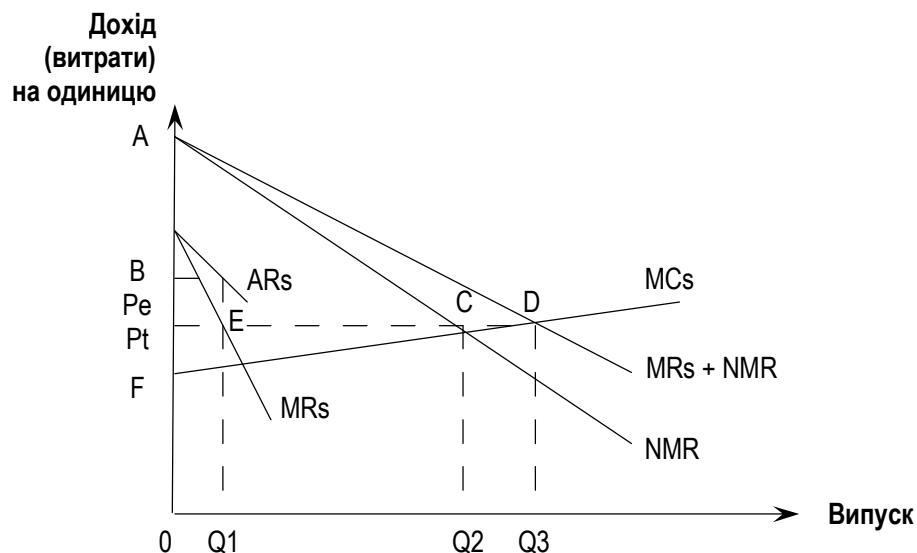

Рис. 5.5. Трансфертне ціноутворення при наявності неконкурентного зовнішнього ринку для проміжного продукту

Для практичного застосування проаналізованих вище графічних моделей необхідно визначитись із наявністю зовнішнього ринку для проміжного банківського продукту. У підрозділі 2.1 проведено дослідження елементів системи трансфертного ціноутворення в банку, зокрема визначено економічну сутність проміжного банківського продукту як об'єкта трансфертного ціноутворення. У більшості випадків він трактується як внутрішні ресурси банку, які передаються від одного підрозділу (центру відповідальності) до іншого, і, відповідно, об'єкт трансфертного ціноутворення має аналоги на зовнішніх фінансових ринках. Для України – це міжбанківський кредитний ринок, міжбанківська валютна біржа,

ринок цінних паперів, ринок депозитів та кредитів юридичних та фізичних осіб та ін. Можна дискутувати щодо ліквідності даних ринків, об'єктивності інформації, що від них надходить, але сам факт їх існування є беззаперечним.

Ми прийшли до висновку, що для проміжного банківського продукту існують ринкові аналоги. Проаналізувавши рівень *конкуренції на банківському ринку України*, визначимо, яка з графічних моделей трансфертного ціноутворення може стати теоретичною базою для розробки ефективної методики трансфертного ціноутворення.

Віднесення реальних ринків до теоретично обґрунтованих моделей ринків (ринок чистої конкуренції, ринок монополістичної конкуренції, олігополія та чиста монополія) є одним із найбільш складних питань мікроекономіки, оскільки на кон'юнктуру функціонуючих ринків перманентно впливають різноманітні економічні та соціально-політичні фактори. Визначимо рівень конкурентності вітчизняного ринку банківських продуктів, застосовуючи найбільш розповсюджені у світовій практиці методики оцінки конкурентності ринків. Предметом дослідження є ринок банківських продуктів у цілому без його сегментації за видами банківських операцій та послуг.

По-перше, проаналізуємо вітчизняний банківський ринок, використовуючи формально-логічний метод. За обґрунтованими в науковій літературі [53] формальними ознаками проведемо аналіз українського ринку банківських продуктів (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Формальні ознаки основних моделей ринків

Формальні ознаки основних моделей ринку	Модель ринку			
	Чиста конкуренція	Монополістична конкуренція	Олігополія	Чиста монополія
Кількість фірм	Дуже велика	Велика	Декілька	Одна
Тип продукту	Стандартизований	Диференційований	Стандартизований або диференційований	Унікальний
Контроль за ціною	Відсутній	Деякий, але в доволі вузьких рамках	Обмежений, значний при таємному зговорі	Значний
Умови вступу до галузі	Дуже легкі, бар'єри для вступу відсутні	Порівняно легкі	Наявність істотних бар'єрів для вступу	Вступ блокований
Нецінова конкуренція	Відсутня	Значний акцент на рекламу, торгові знаки, товарні марки тощо	Дуже типова, особливо при диференціації продукту	Головним чином, реклама соціальної діяльності фірми

Результати аналізу банківського ринку України за визначеними вище критеріями наведено в табл. 5.3. Ступінь відповідності значення формальної ознаки дійсному стану речей проранжовано за балами: 0 – зовсім не відповідає; 0,5 – справджується частково; 1 – повністю відповідає.

Таблиця 5.3

Характерні риси вітчизняного банківського ринку

Характерні риси	Модель ринку, бал відповідності				Вітчизняний банківський ринок
	Чиста конкуренція	Монополістична конкуренція	Олігополія	Чиста монополія	
Кількість фірм	1	0,5	0	0	Дуже велика
Тип продукту	1	0	0,5	0	В основному стандартизований, іноді диференційований
Контроль над ціною	1	0,5	0	0	В основному відсутній, іноді незначний
Умови вступу до галузі	0	1	0	0	Порівняно легкі
Нецінова конкуренція	0	0,5	0,5	0	Присутня незначною мірою
Усього балів	3	2,5	1	0	–

Найбільше балів за формально-логічним методом аналізу отримали ринок чистої конкуренції та ринок монополістичної конкуренції – 3 та 2,5 бала відповідно. Таким чином, можна охарактеризувати вітчизняний ринок банківських продуктів як такий, що частково відповідає теоретичній моделі ринку чистої конкуренції та частково належить до ринку монополістичної конкуренції.

Наступний підхід до вимірювання стану конкуренції на ринку ґрунтується на дослідженні показника “відносної націнки” або індексу Лернера. Даний спосіб вимірювання монопольної влади фірми був запропонований у 1934 р. економістом Абба Лернером, а тому він називається лернерівським ступенем монопольної влади [87]. Значення індексу Лернера завжди перебуватиме між нулем та одиницею. Для абсолютно конкурентної фірми $P = MC$, а отже, $L = 0$. Чим більшим є значення індексу, тим більший ступінь монопольної влади має дана фірма на ринку.

Математично даний критерій виражається формулою:

$$I_l = \frac{P - MC}{P} = \frac{1}{E}, \quad (5.3)$$

де I_l – лернерівський ступінь монопольної влади;
 P – ціна;
 MC – граничні витрати;
 E – еластичність попиту на товар даної фірми.

Для забезпечення аналізу всього ринку банківських продуктів пропонуємо адаптувати формулу 5.3, помноживши її чисельник та знаменник на загальний обсяг виробництва банківських продуктів, вироблених усіма банками України в 2005 році (Q). Таким чином, добуток $P \cdot Q$ відобразитиме загальні доходи, а добуток $MC \cdot Q$ – загальні витрати банківської системи України у 2005 році (в межах нашого аналізу вважатимемо граничні витрати (MC) тотожними середнім загальним витратам АТС).

Виходячи із даних офіційного сайту НБУ, у 2005 році загальні доходи та витрати банків склали 27 480,6 млн. грн. та 25 073,1 млн. грн. відповідно. Використовуючи адаптований варіант індексу Лернера, знаходимо, що середня націнка по банківській системі України у 2005 році склала 0,088 грн. на 1 гривню доходів банків. Провівши аналогічні розрахунки, за даними офіційного сайту НБУ, про фінансові підсумки діяльності комерційних банків України у 2006-2007 роках, отримуємо коефіцієнти 0,108 та 0,104 відповідно. Рівень націнки в межах 9-11 % у порівнянні із іншими секторами економіки є незначним і характеризує ринок вітчизняний банківських продуктів як досить конкурентний.

Далі пропонуємо використати методику визначення концентрації ринку за індексом Херфіндаля-Хіршмана. Для розрахунку значень даного індексу використовуються дані про частку продукції фірми в галузі, тобто ринкової частки фірми. Передбачається, що чим більша частка фірми в галузі, тим більша потенційна можливість для виникнення монополії.

Потрібно відмітити, що ринкову частку банківської установи можна оцінити через визначення частки активів банку в загальній сумі активів банківської системи. Даний підхід зумовлюється специфікою банківської діяльності, коли статті активів (пасивів) повною мірою відображають обсяги реалізації банківських продуктів.

Індекс Херфіндаля-Хіршмана розраховується за формулою (5.4) [67, с. 230-232]:

$$I_{HH} = S_1^2 + S_2^2 + S_3^2 + \dots + S_n^2, \quad (5.4)$$

де I_{HH} – індекс Херфіндаля-Хіршмана;

S_1 – ринкова частка самої великої фірми;

S_2 – ринкова частка наступної за величиною фірми;

S_n – ринкова частка найменшої за величиною фірми.

Якщо на ринку функціонує лише одна фірма (тобто ми маємо приклад чистої монополії), то $S_1=100\%$, а $I_{HH} = 10\,000$. Якщо в галузі працюють 100 однакових фірм, то $S_i = 1\%$, а $I_{HH} = 100 \cdot S_i^2 = 100$. Високомонополізованим вважається ринок, на якому індекс Херфіндаля-Хіршмана перевищує 1 800 [67]. Даний індекс широко використовується у практиці антимонопольного регулювання.

За даними офіційного сайту НБУ ми провели розрахунок ринкової частки кожної із 163 банківських установ, що мали ліцензію НБУ на виконання банківських операцій станом на 1 січня 2006 року, просумували їх квадрати і отримали значення індексу Херфіндаля-Хіршмана для банківської системи України. Значення даного індексу складає 389,39 одиниць, що знову ж підтверджує відсутність на вітчизняному ринку банківських продуктів надмірної концентрації. Більш детальний розрахунок значення індексу наведено в додатку Г. Станом на 01.10.2002 значення даного індексу (концентрації активів) по банківській системі України становило 451,64 одиниць [84]. Таким чином, спостерігалась тенденція до зниження концентрації ринку банківських продуктів за період 2002-2005 років на 62,5 одиниць або 13,8 %.

Також нами проведено розрахунок значення даного індексу станом на 01.01.2007 в розрізі кредитного та депозитного портфелів банків України (додаток Д). Результати розрахунків підтверджують наявність досить високого рівня конкуренції на даних сегментах ринку банківських продуктів.

Далі скористаємось більш простим, але прозорим і зрозумілим методом вимірювання ринкової влади, який запропоновано Полом А. Семюельсоном та Вільямом Д. Нордгаузом [75, с. 241-243]. Сутність даного методу полягає в аналізі ринкової частки лідерів ринку. На основі емпіричних даних авторами запропоновані такі критерії визначення конкурентності ринків: ринок має високий ступінь концентрації, якщо

чотири найбільші компанії контролюють понад 60 % ринку, на ринках з низьким рівнем концентрації чотири найбільші компанії виробляють не більше 20 % продукції.

Лідерами банківської системи України станом на 01.01.2006 були ПриватБанк – 10,3 % ринку, банк “Аваль” – 9,0 % ринку, Промінвестбанк – 6,8 % ринку та Укрсоцбанк – 5,1 % ринку. Визначені банки-лідери в сукупності контролюють 31,2 % ринку банківських продуктів України. Більш детальний розрахунок значення індексу наведено у додатку Г. Провівши аналогічні розрахунки за інформацією офіційного сайту НБУ станом на 01.10.2007, ми визначили, що ПриватБанк контролював 9,5 % ринку, Райффайзен Банк Аваль – 8,1 %, УкрСиббанк – 6,4 %, Укрсоцбанк – 5,4 %. У сукупності чотири банки-лідери на початок четвертого кварталу 2007 року контролювали 29,4 % ринку. Станом на 01.01.2007 даний показник становив 30,2 %. Таким чином, протягом 2005-2007 років чотири банки-лідери контролювали близько третини банківського ринку України, причому спостерігалась тенденція до поступового зменшення значення даного показника приблизно на 1 відсотковий пункт щороку. Отже, за даним критерієм вітчизняний банківський ринок не має значного рівня концентрації, причому протягом останніх трьох років рівень концентрації поступово зменшується.

Проаналізувавши український ринок банківських продуктів, ми з'ясували, що він характеризується достатнім рівнем конкуренції. Крім того, жоден із його учасників не має монопольної влади для контролю цін, крім Національного банку України. У свою чергу, НБУ не може розглядатись як рядовий учасник ринку банківських продуктів, так як виконує специфічні функції регулятора і забезпечує стабільність національної валюти.

Грунтуючись на результатах дослідження сутності проміжного банківського продукту та визначення рівня конкуренції на національному ринку банківських продуктів, ми прийшли до висновку, що стратегічним орієнтиром у розробці методик трансфертного ціноутворення повинна стати графічна модель, що передбачає наявність конкурентного зовнішнього ринку для проміжного продукту (див. рис. 5.3). Дана модель визначає необхідність орієнтації (при розробці методики трансфертного ціноутворення) на ринкові індикатори.

Таким чином, враховуючи результати проведених у даному підрозділі розрахунків, вважаємо за доцільне дослідити можливості переорієнтації методик розрахунку трансфертних цін вітчизняних банків у напрямку більш повного використання ринкових орієнтирів. Необхідно підкреслити, що абсолютна більшість науковців, які займаються

проблемами трансфертного ціноутворення, відзначають безумовну доцільність впровадження методики трансфертного ціноутворення, орієнтованої на ринкові індикатори [7; 35; 76; 108; 121].

Як показано в попередніх розділах роботи, більшість вітчизняних банківських установ одночасно використовують як ринкові ціни, так і внутрішні витрати при визначенні рівня трансфертних цін. Даний факт пояснюється недостатнім розвитком оптових фінансових ринків, які традиційно використовуються у практиці трансфертного ціноутворення зарубіжних банків, в яких при встановленні трансфертної ціни орієнтуються на ринок державних боргових цінних паперів, ринок депозитних сертифікатів та міжбанківський ринок [9; 68; 89; 101; 119; 128]. У вітчизняному фінансовому секторі економіки (із перерахованих вище ринків) повноцінно функціонує лише міжбанківський ринок. Причому даний ринок має чітко виражений короткостроковий характер. Національний ринок боргових цінних паперів також характеризується низьким рівнем ліквідності та відсутністю на ньому інструментів по необхідному спектру строків та валют.

На нашу думку, на даному етапі розвитку банківської системи України, поряд із ставками міжбанківського ринку, доцільно розглянути можливість *використання як орієнтир розрахунку трансфертної ціни ринкові кредитні і депозитні ставки* за операціями з фізичними і юридичними особами.

Для запровадження ринкових методів трансфертного ціноутворення, зокрема заснованих на використанні ринкових кредитних та депозитних ставок, необхідно враховувати ряд принципів умов. По-перше, дані ринкові ставки повинні встановлюватись на аналоги проміжного банківського продукту. По-друге, зовнішні ринки, на яких обертаються аналоги проміжних продуктів, повинні мати досить високий рівень конкуренції для забезпечення об'єктивності ціноутворення.

На основі аналізу сутності категорії “проміжний продукт” в аспекті банківської діяльності нами показано, що для проміжних банківських продуктів ринкові аналоги існують на зовнішніх фінансових ринках (підрозділ 2.1 роботи). Кінцевий (зовнішній) продукт може бути визнаний аналогом проміжного (внутрішнього) продукту за умови можливості заміщення останнього першим. Отже, аналогами проміжного банківського продукту виступатимуть фінансові ресурси зовнішніх ринків, на яких банк може виконувати свої операції. Депозитні та кредитні продукти являють собою певні суми грошових коштів, що відповідно залучаються або розміщуються банком. Як наслідок, при встановленні трансфертної ціни на певні види внутрішньобанківських ресурсів можна орієнтуватись на ринкові кредитно-депозитні ставки

за умови дотримання вимог щодо подібності строків та валют. Таким чином, умови щодо наявності аналогів на зовнішніх ринках для проміжних банківських продуктів повністю виконуються.

Нами проведено розрахунок рівня конкурентності на вітчизняному банківському ринку за найбільшим загальним показником: частками активів банку у сукупних активах банківської системи. Для визначення рівня конкуренції на ринках депозитів та кредитів нами розраховані індекси Херфіндаля-Хіршмана та ринкової влади лідерів ринку за частками кредитного (депозитного) портфеля кожного банку в сукупному кредитному (депозитному) портфелі банківської системи (додаток Д). Розрахунки проведено на основі даних станом на 01.01.2007, які оприлюднені на офіційному сайті Національного банку України [158].

За результатами розрахунків визначено, що індекс Херфіндаля-Хіршмана складає для кредитного портфеля 438,92 одиниць, а для депозитного портфеля – 415,22. За даним показником кредитний та депозитний ринки України можна вважати досить конкурентними. Індекс ринкової влади лідерів, який розраховується як сума ринкових часток чотирьох компаній – найбільших на даному ринку – склав для кредитного ринку 33,89 % а для депозитного – 33,68 %. Таким чином, за індексом ринкової влади лідерів кредитний та депозитний ринки України теж можна вважати наближеними до ринків з низьким рівнем концентрації ринкової влади.

Не заперечуючи доцільність орієнтації трансфертних цін банку на ціни зовнішніх грошових ринків, вітчизняні та російські дослідники зазначають деякі застереження щодо їх використання. Зокрема, зазначаються такі недоліки їх використання вітчизняними банками:

- 1) високий рівень відсоткових ставок та значна частота їх коливань [16; 35; 97];
- 2) регіональна диференціація вартості ресурсів [16];
- 3) існування технологічних та адміністративних обмежень для здійснення операцій підрозділами банку на зовнішніх ринках [97];
- 4) недоцільність використання ринкових індикаторів грошових ринків малими банками [97].

Враховуючи зазначені вище недоліки, науковці роблять висновок щодо можливості часткової орієнтації системи трансфертного ціноутворення лише на ставки міжбанківського ринку [16; 35; 39; 101].

Кредитно-депозитні операції належать до базових банківських операцій, які складають сутність банківської діяльності та виконуються на підставі ліцензії НБУ і не потребують отримання додаткового дозволу [80]. В організаційно-технологічному аспекті виконання

даних операцій є відносно простим. Таким чином, не існує суттєвих обмежень технологічного та адміністративного характеру щодо виконання даних операцій підрозділами (центрами відповідальності) банку.

Ми погоджуємось із зазначеною вище думкою деяких науковців щодо необхідності обмеженого використання ринкових цін як орієнтира для розрахунку трансфертної ціни малими банками. Для формування ресурсної бази банки даної групи часто проводять агресивну цінову політику, пропонуючи відсоткові ставки по залученню коштів від населення та юридичних осіб, які значно вищі ринкових. Забезпечуючи необхідний рівень процентної маржі, дані банки також кредитують за ставками, які вищі за ринкові. Малим банкам також необхідно рахуватись із неможливістю впливу на рівень ринкових ставок, так як їх ринкова частка по всьому спектру банківських продуктів є мінімальною. Як показано в пункті 2.2 дослідження, даним банкам необхідно проаналізувати доцільність впровадження системи трансфертного ціноутворення. У разі прийняття позитивного рішення щодо впровадження трансфертних цін розраховувати їх на основі внутрішніх витрат. Зазначена рекомендація також ґрунтується на розробленому механізмі оптимізації вибору методу трансфертного ціноутворення на основі матриці “стратегія-трансфертна ціна”.

Головним критерієм відбору ринкових ставок для використання їх як індикаторів трансфертної ціни С. Соколовський вважає можливість двосторонньої роботи банку за даними ставками (як залучення, так і розміщення коштів) [101]. На нашу думку, даний критерій є основним при визначенні трансфертних цін для короткострокових активів та пасивів банку. Управління короткостроковими джерелами ресурсів та відповідними напрямками розміщення передбачає управління миттєвою ліквідністю. Система управління миттєвою ліквідністю більшості банків ґрунтується на використанні міжбанківських кредитів як оперативного інструмента поповнення або тимчасового розміщення ліквідних ресурсів. Необхідність використання ресурсів міжбанківського ринку також обумовлена необхідністю виконання вимог НБУ щодо формування обов’язкових резервів за залученими ресурсами на кореспондентському рахунку банку. Такими чином, використання ставок міжбанківського ринку для визначення трансфертних цін за високоліквідними активами та поточними зобов’язаннями є досить ефективним.

У попередніх розділах роботи показано, що ефективна система трансфертного ціноутворення повинна передбачати диференціацію трансфертних ставок за строковістю активів та пасивів банку. Для визначення трансфертних цін за середньостроковими та довгостроковими

активами та зобов'язаннями, використання ставок міжбанківського ринку, через його короткостроковий характер, більшістю дослідників вважається недоцільним [16; 35; 101]. Необхідно підкреслити, що управління середньостроковою та довгостроковою ліквідністю банку передбачає наявність певного часового лага для ліквідації розривів ліквідності, що у свою чергу розширює перелік інструментів для практичної реалізації даного процесу. У зазначеному аспекті доцільним є використання кредитно-депозитних інструментів за операціями з юридичними і фізичними особами, які можуть нівелювати розриви середньострокової та довгострокової ліквідності. Таким чином, вимога щодо двосторонньої роботи банку за ринковими ставками, які обрані орієнтиром трансфертної ціни для середньострокових та довгострокових зобов'язань та активів банку, є необґрунтованою.

Доцільність орієнтації методики трансфертного ціноутворення на ринкові депозитно-кредитні ставки підтверджується статистичним аналізом волатильності та ліквідності кредитно-депозитних ринків. Основними параметрами кредитного та депозитного ринків, які досліджувались у межах роботи, були суми вимог банків та відсоткові ставки за кредитами та зобов'язаннями. Як інформаційна база використовувались дані грошово-кредитної і банківської статистики, оприлюднені на офіційному сайті Національного банку України [158], та інформація із офіційного сайту Державного комітету статистики [26].

Часовим інтервалом дослідження нами обрано період з 1998 по 2006 рік. Даний період обрано із таких міркувань: по-перше, після 1997 року спостерігається певна стабілізація макроекономічних параметрів у цілому та параметрів грошових ринків зокрема; по-друге, НБУ, починаючи з 1997 року, запроваджує більш досконалі форми статистичної звітності, які дозволяють отримувати і оприлюднювати досить детальну інформацію щодо основних параметрів діяльності вітчизняних банків.

Дослідження рівня стабільності національного ринку депозитів та кредитів фізичних та юридичних осіб проводилось у розрізі валют та строків, а також з урахуванням їх регіонального розподілу. Основним показником, який розраховувався нами для дослідження волатильності ринків депозитів та кредитів, став коефіцієнт варіації [102, с. 163]:

$$V_{\sigma} = \frac{\sigma}{\bar{x}} \cdot 100\%, \quad (5.5)$$

де σ – середнє квадратичне відхилення;
 \bar{x} – середня арифметична (хронологічна).

Суми депозитів та кредитів фізичних та юридичних осіб є моментним рядом динаміки, і для розрахунку коефіцієнта варіації використовувалась формула середньої хронологічної [102, с. 303]:

$$\bar{Y} = \frac{\frac{1}{2}Y_1 + Y_2 + \dots + Y_{n-1} + \frac{1}{2}Y_n}{n-1}, \quad (5.6)$$

де \bar{Y} – середній рівень моментного ряду;
 Y_i – рівень ряду динаміки;
 n – кількість рівнів.

Ставки за депозитами та кредитами фізичних та юридичних осіб є інтервальним рядом динаміки, коефіцієнт варіації за ними розраховувався з використанням формули середньої арифметичної [102, с. 302]:

$$\bar{Y} = \frac{\sum_{i=1}^n Y_i}{n}, \quad (5.7)$$

де \bar{Y} – середній рівень інтервального ряду;
 Y_i – рівень ряду динаміки;
 n – кількість рівнів.

Результати дослідження волатильності та динаміки кредитно-депозитних ставок наведено в табл. 5.4.

Річні коефіцієнти варіації, наведені в табл. 5.4, розраховані по рядах динаміки середньозважених місячних відсоткових ставок за портфелем кредитів та депозитів (додаток Е). Як видно із табл. 5.4, абсолютне значення коефіцієнта варіації знижується за кредитними і депозитними відсотковими ставками в національній та іноземній валютах. Дана тенденція дещо порушується у 2000 році, що обумовлено значними темпами зниження вартості кредитно-депозитних банківських продуктів у даний період (до 7,1 % у місяць по депозитах у національній валюті). Мінімальних рівнів (1,3-9,1 %) коефіцієнти варіації досягли в 2006 році, що у свою чергу характеризує досягнення даними ринками високого рівня стабільності.

Потрібно підкреслити, що в жодному із досліджуваних періодів, зокрема проблемних для вітчизняної економіки та її фінансового сектора (1998 та 2004 рр.), варіація відсоткових ставок за кредитно-депозитними операціями не перевищувала 26 %, а в абсолютній більшості періодів була в межах 15 %. Тоді, як відповідно до теорії статистики, сукупність вважається однорідною, якщо коефіцієнт варіації не

перевищує 33 % [102, с. 163]. Причому середньорічні показники варіації за кредитним портфелем у 1998-2006 роках становили 7,9 % та 6,8 % в національній та іноземній валютах відповідно, а за портфелем депозитів у національній валюті – 12,8 %, та в іноземній – 13,7 %.

Таблиця 5.4

Темпи зростання та варіація середньозважених відсоткових ставок за кредитами та депозитами в банківській системі України, %

Рік	Показник за портфелем кредитів (з урахуванням овердрафту)				Показник за портфелем депозитів			
	у національній валюті		в іноземній валюті		у національній валюті		в іноземній валюті	
	темпи зростання	коефіцієнт варіації	темпи зростання	коефіцієнт варіації	темпи зростання	коефіцієнт варіації	темпи зростання	коефіцієнт варіації
1998	103,0	15,3	101,3	11,3	101,9	14,7	105,9	21,2
1999	100,2	12,0	100,6	6,1	99,4	13,0	96,8	26,0
2000	96,0	13,3	98,5	14,0	92,9	26,4	94,9	23,5
2001	98,0	7,0	96,8	11,8	97,4	15,6	100,3	8,5
2002	97,4	10,0	101,0	4,5	96,6	12,8	96,8	9,6
2003	100,9	2,3	99,0	5,3	101,5	7,3	103,6	8,0
2004	98,9	3,3	98,4	3,0	99,5	12,0	100,6	9,6
2005	98,8	4,9	99,0	3,8	96,4	9,4	97,9	7,7
2006	99,8	2,8	100,4	1,3	99,7	4,4	98,7	9,1
У середньому	99,2	7,9	99,4	6,8	98,4	12,8	99,5	13,7

Як назначалось вище, деякі дослідники вказували на високий рівень кредитно-депозитних ставок нашої банківської системи. Для дослідження динаміки зміни абсолютної величини кредитно-депозитних ставок нами розраховувались місячні ланцюгові темпи зростання (додаток Е). Далі ми визначали середній темп зростання як середнє геометричне ланцюгових місячних темпів зростання [102, с. 306].

$$\bar{T}_p = \sqrt[n]{T_1 \cdot T_2 \cdot \dots \cdot T_n}, \quad (5.8)$$

де \bar{T}_p – середній темп зростання;

T_i – ланцюговий темп зростання;

n – кількість ланцюгових темпів зростання.

Значення середніх темпів зростання визначає середньомісячний приріст показника у відповідному році (див. табл. 5.4). Таким чином, у більшості періодів, починаючи із 1999 року, спостерігається зниження рівня ставок як у національній, так і в іноземній валютах. Причому найбільшими темпами у 1998-2006 роках знижувались ставки за депозитами в національній валюті у середньому (на 1,6 % від попереднього щомісячного значення), темпи зменшення інших ставок були повільніші: за кредитами в національній валюті у середньому на 0,8 % від попереднього щомісячного значення, за кредитами та депозитами в іноземній валюті у середньому на 0,6 та 0,5 % від попереднього значення відповідно.

Як зазначалось вище, деякі вітчизняні дослідники вказують на недоцільність використання кредитно-депозитних ставок зовнішніх ринків як орієнтирів для трансфертних цін через їх значну регіональну варіацію. Нами проведений аналіз регіональної волатильності ставок за кредитами та депозитами, який доповнює дослідження їх часової волатильності (табл. 5.5).

Таблиця 5.5

Коливання відсоткових ставок за кредитами та депозитами за регіонами України, %

Показник	Січень 2005 р.		Січень 2006 р.		Січень 2007 р.	
	Національна валюта	Іноземна валюта	Національна валюта	Іноземна валюта	Національна валюта	Іноземна валюта
Коефіцієнт варіації за портфелем депозитів	14,3	10,2	17,6	11,4	15,2	8,9
Коефіцієнт варіації за портфелем кредитів	8,2	7,2	6,3	6,2	8,1	6,8
У середньому	11,3	8,7	12,0	8,8	11,7	7,9

Інформаційною основою розрахунку даних табл. 5.5 стали щомісячні середньозважені ставки за кредитами (додаток Ж) та депозитами (додаток З) у розрізі областей України, Автономної Республіки Крим та м. Києва. За відсутності даних щодо регіональної диференціації відсоткових ставок у річному обчисленні нами наведено результати розрахунку коефіцієнтів варіації за середньозваженими ставками за січень 2005-2007 років. За результатами розрахунку визначено, що протягом останніх років коливання кредитно-депозитних ставок, залежно від регіону України, знаходилось у прийнятних межах. Середня варіація ставок в іноземній валюті склала близько 8 %, причому

спостерігалось коливання ставок за депозитами приблизно в 1,5 раза більше, ніж за кредитами. Ставки в національній валюті мають більшу волатильність, середні показники коефіцієнтів варіації знаходяться у межах 11,3-12 %, причому спостерігається схожа тенденція щодо більшої інтенсивності коливань ставок за депозитним портфелем. Таким чином, розраховані значення показників регіональної варіації кредитно-депозитних ставок знаходяться у прийнятних межах, що підтверджує можливість їх використання як орієнтирів трансфертного ціноутворення.

Аналіз волатильності кредитно-депозитних ставок засвідчує стійку тенденцію щодо зменшення їх коливань у кожному наступному році і досягнення мінімальних значень коефіцієнта варіації у 2006 році. Водночас регіональна варіація цінових параметрів кредитно-депозитних ринків знаходиться на прийнятному рівні. Крім того, спостерігається тенденція щодо зменшення їх абсолютних значень. Таким чином, за ціновими параметрами кредитно-депозитні ринки є досить стабільними і можуть слугувати інформаційною основою для розрахунку трансфертних цін. Доцільним видається проведення дослідження волатильності об'ємних параметрів (суми наданих кредитів та залучених депозитів) даних ринків (табл. 5.6).

Таблиця 5.6

Коефіцієнт варіації сум залишків кредитів та депозитів, %

Рік	Депозитний портфель				Кредитний портфель	
	Національна валюта		Іноземна валюта		Національна валюта	Іноземна валюта
	До запитання	Строкові	До запитання	Строкові		
1998	11,8	13,5	24,3	33,4	10,5	28,4
1999	16,6	12,1	19,7	17,9	11,2	15,7
2000	19,4	14,4	11,0	19,1	19,1	15,6
2001	11,8	24,1	11,0	14,2	13,9	14,4
2002	15,7	18,9	14,1	17,5	17,1	15,5
2003	16,2	21,7	14,1	19,7	18,8	19,7
2004	17,0	14,1	17,1	17,8	14,2	13,5
2005	16,7	18,5	14,9	17,3	19,6	20,1
2006	13,6	16,1	13,5	17,3	16,9	24,8
У середньому	15,4	17,0	15,5	19,4	15,7	18,6

Інформаційною основою для розрахунку даних табл. 5.6 стали суми залишків за кредитами (додаток И) та депозитами (додаток К) на кінець періоду. Як видно із табл. 5,6, середній коефіцієнт варіації за депозитами до запитання в національній та іноземній валютах знаходився на рівні 15 %, у той час як значення даного показника за строковими депозитами в національній валюті становило 17 %, а в іноземній – 19,4 %. Пояснення визначеної тенденції щодо більш інтенсивних коливань строкового сегмента депозитного ринку знаходиться у площині дослідження темпів зростання абсолютних показників залишків за кредитами та депозитами.

Інтенсивність зростання строкових ресурсів у період стабілізації макроекономічної ситуації суттєво перевищувала темпи приросту залишків на поточних рахунках, які перш за все обмежені темпами зростання грошової маси. Таким чином, більші значення коефіцієнтів варіації за строковими ресурсами як в іноземній, так і у національній валютах пояснюються насамперед високими темпами їх зростання. Варіація залишків за кредитним портфелем вітчизняних банків знаходилась у межах коливань залишків депозитного портфеля і теж пояснювалась значними темпами його зростання. У цілому, розраховані значення показника варіації підтверджують наші висновки щодо достатнього рівня стабільності та прогнозованості кредитно-депозитних ринків.

Далі оцінимо обсяг кредитного та депозитного ринків шляхом визначення зростання їх питомої ваги у структурі інших динамічних економічних показників (табл. 5.7). Щоб підтвердити тезу щодо випереджальних темпів зростання величини національних ринків кредитів та депозитів, визначимо динаміку їх частки у структурі ВВП та загальних активів банківської системи (додаток Л та додаток М). Питома вага кредитів у ВВП за період з 01.01.99 по 01.01.2007 зросла в 5,3 раза, а депозитів – у 4,2 раза. Таким чином, національний кредитний та депозитний ринки розвивалися більш інтенсивно, ніж економіка України в цілому. Питома вага кредитів в активах та депозитів у пасивах банківської системи за досліджуваний період зросла на 68 та 35 % відповідно. Кредитні та депозитні операції виконувались вітчизняними банками більш інтенсивно, ніж інші, що призвело до збільшення питомої ваги кредитного портфеля у структурі загальних активів станом на 01.01.2007 до 69,5 %, а депозитного у структурі пасивів – до 52,2 %. Для порівняння зазначимо, що за результатами 2006 року по банківській системі питома вага коштів, розміщених в інших банках, у структурі загальних активів склала 12 %, тобто частка міжбанківських кредитів у 5,8 разів менша, ніж частка кредитного портфеля, та в 4,3 раза менша, ніж частка депозитів.

Таблиця 5.7

Динаміка кредитного та депозитного портфелів

Рік	Кредитний портфель			Депозитний портфель		
	Значення, млн. грн.	Частка у ВВП, %	Частка в активах, %	Значення, млн. грн.	Частка у ВВП, %	Частка в пасивах, %
1998	8 873	8,6	41,4	8 278	8,1	38,6
1999	11 787	9,0	41,6	12 156	9,3	42,9
2000	19 574	11,5	49,1	18 738	11,0	47,0
2001	28 373	13,9	55,9	25 674	12,6	50,6
2002	42 035	18,6	62,0	37 715	16,7	55,6
2003	67 835	25,4	64,3	61 365	23,0	58,1
2004	88 579	25,7	62,6	82 959	24,0	58,6
2005	143 418	32,5	64,3	132 745	30,1	59,5
2006	245 226	45,8	69,5	184 234	34,4	52,2

Проаналізовані співвідношення у структурі активів та пасивів підтверджують нашу думку щодо доцільності обмеженого використання ставок міжбанківського ринку та необхідності активізації застосування методів трансфертного ціноутворення на основі ринкових кредитних та депозитних ставок за операціями з юридичними та фізичними особами.

Тенденція щодо випереджального зростання обсягу операцій на кредитно-депозитних ринках, у порівнянні із національною економікою та активами (пасивами) банківської системи, була сталою протягом 1998-2005 років, лише в 2006 році спостерігалось деяке зменшення частки депозитного портфеля у структурі пасивів банківської системи. Даний факт пов'язаний із об'єктивними тенденціями щодо нарощування ресурсної бази за рахунок розміщення вітчизняними банками єврооблігацій та отримання ресурсів вітчизняними дочірніми банками від своїх зарубіжних материнських установ. Зростання обсягів кредитно-депозитних ринків характеризується збільшенням їх ліквідності, тобто підвищується можливість комерційних банків залучати (розміщувати) на даних ринках необхідні суми ресурсів, що підтверджує доцільність використання ринкових кредитних та депозитних ставок як орієнтирів розрахунку трансфертної ціни. Проаналізувавши волатильність та обсяги національного кредитного та депозитного ринків у розрізі валют, строків та регіонів за період з 1998 по 2006 рік можемо зробити висновок щодо чіткої тенденції до збільшення стабільності та ліквідності даних ринків. Причому дана тенденція не

порушувалась навіть у досить проблемні для вітчизняної банківської системи 1998-1999 та 2004 роки.

Зарубіжні банки мають достатньо широкий вибір ринкових орієнтирів трансфертного ціноутворення. Для вітчизняних банків в умовах нерозвиненості усіх сегментів національного ринку цінних паперів та короткострокового характеру міжбанківського ринку єдиним прийнятним ринковим орієнтиром для розрахунку трансфертних цін за строковими внутрішньобанківськими ресурсами є ставки кредитного та депозитного ринків. Проведений у даному розділі теоретичний аналіз та математичні розрахунки підтверджують доцільність орієнтації системи трансфертного ціноутворення комерційних банків на ринкові індикатори в цілому та ринкові кредитні і депозитні ставки за операціями з фізичними та юридичними особами зокрема.

5.3. ВИКОРИСТАННЯ СТАВОК КРЕДИТНОГО РИНКУ ЯК ОРІЄНТИРІВ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

Теоретичне обґрунтування доцільності застосування ринкових кредитних та депозитних ставок як орієнтира розрахунку трансфертної ціни доцільно доповнити практичними рекомендаціями щодо їх використання. Практичні рекомендації розроблено на основі адаптації методики трансфертного ціноутворення для оцінки діяльності безбалансових відділень банку. Дана методика детально проаналізована у підрозділі 3.2 роботи, зокрема на рис. 3.5 наведено етапи оцінки діяльності відділення банку. Основними положеннями досліджуваної методики є:

- 1) обрання об'єктом трансфертного ціноутворення чистого грошового потоку, тобто різниці між обсягом ресурсів залучених і розміщених відділенням банку;
- 2) встановлення окремо трансфертної ціни для чистого грошового потоку за “мінливими” (3.1) та “стабільними” (3.2) ресурсами;
- 3) розрахунок трансфертної ціни за поточними ресурсами на основі ставки “овернайт” міжбанківського ринку;
- 4) розрахунок трансфертної ціни за строковими ресурсами на основі вартості залучених від фізичних осіб строкових ресурсів у цілому по банку та маржі по строкових ресурсах, що залучаються головним банком від філій (3.3).

Результати оцінки діяльності безбалансового відділення Сумської філії одного із вітчизняних банків (для спрощення застосовуватимемо далі умовну назву – ТВБВ № 3) за описаною вище методикою наведено у додатку Н. Оцінка здійснена за квітень 2007 року, тобто використано балансові показники станом на 30.04.2007, а дані щодо доходів та витрат за період з 01.04 по 30.04 2007 р. Аналітична форма містить

деякі балансові показники, дані звіту про фінансові результати та розрахункові фінансові показники. Необхідно зазначити, що переважна більшість даних вноситься в дану аналітичну форму автоматично із операційного дня банку за допомогою додаткових параметрів управлінського обліку, але деякі дані обліковуються централізовано і коригуються за результатами звітного місяця аналітиками філії (табл. 5.8).

Таблиця 5.8

Перелік коригувань показників діяльності ТББВ № 3

№ пор.	Назва статті	Розшифровка	ТББВ № 3
1	Карткові рахунки до запитання	Середньомісячні залишки на карткових рахунках до запитання в гривнях	94 165
		Середньомісячні залишки на карткових рахунках до запитання у валюті	8
		Усього	94 173
2	Коригування інших пасивів	Сальдо умовних доходів за попередні місяці	0
		Інші статті (вказуються конкретні назви статей коригувань)	–
		Усього:	0
3	Коригування інших активів	Сальдо умовних витрат за попередні місяці	–
		Інші статті (вказуються конкретні назви статей коригувань)	–
		Усього	0
4	Умовний результат від операцій з готівкою та валютообмінних операцій	Від валютообмінних операцій	1 345
		Від операцій з готівкою	0
		Від операцій з банкоматами та ПОС-терміналами	689
		Усього	2 034
5	Коригування операційних небанківських витрат та витрат на сплату податків	За нарахованою амортизацією	2 454
		За заробітною платою	14 769
		За відрахуваннями до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб	–
		За податками	–
		За витратами на рекламу	–
		За витратами на інкасацію	–
		Інші статті (вказуються конкретні назви статей коригувань)	–
Усього	17 223		
6	Інші коригування фінансового результату	За відрахуваннями в резерви	–
		Інші статті (вказуються конкретні назви статей коригувань)	–
		Усього	0

Враховуючи дані, наведені в табл. 5.8 та в додатку Н, можна визначити, на які показники аналітичної форми впливають коригування: карткові рахунки до запитання 94 173 грн. (рядок 1.2.), умовний результат від операцій з готівкою та валютнообмінних операцій 2 034 грн. (рядок 29), коригування операційних небанківських витрат та витрат на сплату податків 17 223 грн. (рядок 34). Таким чином, при оцінці діяльності відділення банку враховуються усі операційні та неопераційні доходи і витрати та трансфертний результат.

Загальний обсяг проданих (куплених) відділенням ресурсів (рядок 17 + рядок 18), які є об'єктом трансфертного ціноутворення, розраховується як сума залучених відділенням пасивів (рядок 6) та інвестиційних ресурсів головного банку (рядок 37) за мінусом активів (рядок 14). Розподіл ресурсів на "мінливі" (рядок 17) та "стабільні" (рядок 18) здійснюється за методом структурування активів і пасивів залежно від їх строковості (рис. 3.6-3.7).

Як зазначалось у підрозділі 3.2 роботи, методика трансфертного ціноутворення передбачає можливість встановлення керівництвом філії відмінних трансфертних ставок для куплених та проданих відділенню ресурсів та їх диференціацію для різних відділень, що знаходяться на балансі даної філії. Керівництво філії має можливості регулювати значення трансфертних цін для здійснення управлінського впливу на підконтрольні відділення. Для цього трансфертні ставки доводяться щомісячно головним банком у вигляді граничних (мінімальної та максимальної) ставок, які розраховуються у межах таких відхилень: $\pm 2\%$ для національної валюти та $\pm 1,5\%$ для іноземної валюти.

У квітні 2007 року головним банком були встановлені граничні трансфертні ставки "мінливі" ресурсів: від 1 до 3% – для національної валюти та від 2 до 4,5% – для іноземної валюти, а для "стабільних" ресурсів такі: від 12 до 16% – для національної валюти та від 7 до 10% – для іноземної валюти. Нами визначено фактичні трансфертні ціни як середні значення зазначених вище інтервалів: "мінливі" ресурси 2% – для національної валюти та 3,25% – для іноземної валюти (рядок 19.1); "стабільні" ресурси 14% – для національної валюти та 8,5% – для іноземної валюти (рядок 20.1).

Використовуючи зазначені фактичні трансфертні ціни, розраховано умовні витрати ТВБВ № 3 за придбання "мінливі" – 234,07 грн. (рядок 21) та "стабільних" – 6 180,44 грн. (рядок 22) ресурсів. Визначені трансфертні витрати є результатом недостатності власних "мінливі" ресурсів відділення на суму 126 073,87 грн. (рядок 17) та власних "стабільних" ресурсів на суму 276 957,87 грн. (рядок 18). Дані щодо дисбалансів ресурсів (чистого грошового потоку) наведені

в цілому по національній та іноземній валютах у гривневому еквіваленті. Розрахований трансфертний результат використовується для визначення суми процентних доходів (рядок 23), процентної маржі (рядок 24), операційного прибутку (рядок 31) та фінансового результату звітного періоду (рядок 35). Таким чином, використовуючи діючу методика трансфертного ціноутворення, розраховано фінансовий результат діяльності ТББВ № 3 за квітень 2007 року, який складає 4 927,59 грн.

Використання ставок “овернайт” міжбанківського ринку, як орієнтира розрахунку трансфертної ціни для “мінливих” ресурсів, не викликає заперечень. З іншого боку, методика розрахунку трансфертної ціни за “стабільними” ресурсами видається недостатньо обґрунтованою. Як показано у підрозділі 3.2 роботи, за діючою методикою трансфертна ціна “стабільних” ресурсів розраховується як вартість залучених від фізичних осіб строкових ресурсів (у розрізі валют) у цілому по банку за звітний місяць плюс маржа по строкових ресурсах, що залучаються головним банком від філій за період, протягом якого склалася середня строковість коштів фізичних осіб по банку (3.3). Використання як складової розрахунку трансфертної ціни вартості залучених від фізичних осіб строкових депозитів має ряд недоліків: 1) не враховується структура ресурсної бази окремого відділення, в якій можуть переважати інші види ресурсів, наприклад строкові депозити юридичних осіб; 2) орієнтація на вартість залучених депозитів, тобто вартість депозитних операцій, які були проведені в минулому, не відображає поточну кон’юнктуру на ринку депозитних ресурсів; 3) не враховуються регіональні особливості діяльності безбалансового відділення; 4) не враховується маржа за кредитними операціями відділення, які є основним видом його активних операцій.

Останній недолік частково нівелюється за рахунок додавання до вартості депозитів фізичних осіб маржі за строковими ресурсами, що залучаються головним банком від філій за період, протягом якого склалася середня строковість коштів фізичних осіб по банку. Але не зовсім зрозумілий механізм розрахунку даної маржі казначейством. Середня строковість коштів фізичних осіб по банківській установі здебільшого знаходиться в межах від шести до дванадцяти місяців. Дані строки перевищують середню строковість операцій на міжбанківському ринку між комерційними банками. Таким чином, висока ймовірність орієнтації казначейства банку при визначенні маржі за строковими ресурсами на ставки рефінансування Національного банку України, який може надавати ресурси на більш тривалий термін. Оцінимо вірність нашої гіпотези, дослідивши взаємозв’язок фактичних

трансфертних та середньозважених ставок рефінансування банків НБУ (рис. 5.6).

Визначимо наявність взаємозв'язку фактичних трансфертних ставок, тобто ставок, розрахованих за діючою методикою, та середньозважених ставок рефінансування банків НБУ, які оприлюднені на його офіційному сайті [158]. Дослідження проводились на основі розрахунку коефіцієнта кореляції місячних значень фактичних трансфертних ставок та ставок рефінансування [22, с. 176-179].

$$\rho_{x,y} = \frac{\text{cov}(X, Y)}{\sigma_x \cdot \sigma_y}, \quad (5.9)$$

де X, Y – вибіркові середні значення відповідних масивів даних;
 σ_x, σ_y – середні квадратичні відхилення відповідних масивів даних;
 $\text{cov}(X, Y)$ – коваріація значень масивів даних.

Дослідження за період із вересня 2004 по травень 2007 року обумовлено початком функціонування ТВБВ № 3 у вересні 2004 року.

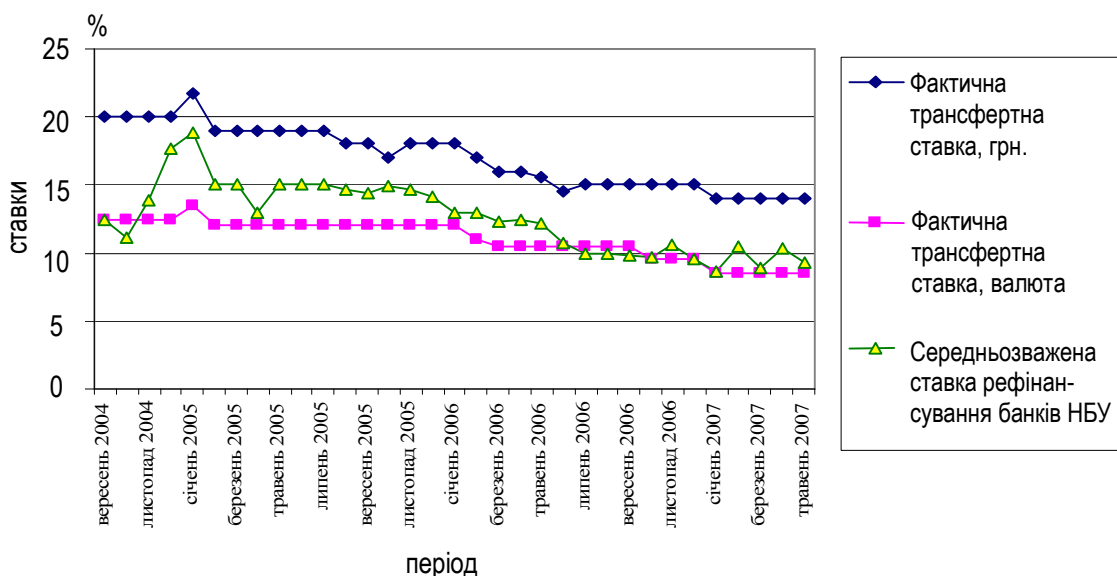

Рис. 5.6. Взаємозв'язок фактичних трансфертних ставок “стабільних” ресурсів та ставок рефінансування банків НБУ

Коефіцієнт кореляції фактичної трансфертної ставки в національній валюті та середньозваженої ставки рефінансування банків НБУ становить 84,5 %. Коефіцієнти кореляції фактичної трансфертної ставки в іноземній валюті та середньозваженої ставки рефінансування банків НБУ становлять 84 %. Наявність взаємозв'язку між ставками рефінансування та фактичними трансфертними ставками підтверджує

нашу гіпотезу щодо орієнтації казначейства банку на ставки рефінансування НБУ при визначенні величини маржі за строковими ресурсами, що залучаються головним банком від філій. Таким чином, при визначенні трансфертної ціни “стабільних” ресурсів банківська установа частково орієнтується на ставки рефінансування. Механізм рефінансування використовується комерційними банками для підтримки ліквідності або проведення заходів щодо фінансової стабілізації. Ефективні банки у “стабільних” макроекономічних умовах взагалі не користуються кредитами НБУ або використовують їх в обмеженому обсязі. Враховуючи зазначене, розглянута методика оцінки чистого грошового потоку “стабільних” ресурсів відділення видається недостатньо обґрунтованою.

Беручи за основу результати досліджень, які наведені у підрозділі 5.2, визначимо порядок *використання ринкових кредитних та депозитних ставок для розрахунку трансфертної ціни “стабільних” ресурсів ТВБВ № 3*. Перш за все відмітимо, що під ринковими кредитними та депозитними ставками ми маємо на увазі середньозважені ставки за кредитними та депозитними операціями з фізичними і юридичними особами в річному обчисленні. Національний банк України узагальнює статистичну звітність комерційних банків щодо грошової і банківської статистики і оприлюднює дану інформацію, зокрема щодо кредитних і депозитних ставок за операціями з фізичними і юридичними особами, на офіційному сайті. Адаптація розглянутої вище методики оцінки діяльності безбалансових відділень у напрямку використання ринкових кредитних та депозитних ставок для розрахунку трансфертної ціни “стабільних” ресурсів повинна проводитись на основі врахування таких застережень.

По-перше, безбалансові відділення банку не здійснюють операції на міжбанківському ринку та ринку цінних паперів. Таким чином, основним джерелом формування їх строкових ресурсів є проведення строкових депозитних операцій із фізичними та юридичними особами, а основним напрямком розміщення – кредитування фізичних і юридичних осіб. На ринку кредитних ресурсів України традиційно складається ситуація, коли депозитні та кредитні ставки за операціями банків з фізичними особами є дещо вищими, ніж за операціями з юридичними особами. Дану диференціацію ставок необхідно врахувати при розрахунку трансфертної ціни. Враховуючи, що трансфертна ціна встановлюється на чистий грошовий потік, при її визначенні доцільно орієнтуватись на той вид депозитів та кредитів, які мають найбільшу питому вагу у структурі активів та пасивів відділення. Саме

вони відобразатимуть найбільш вірогідні джерела нарощування ресурсної бази або напрямки розміщення ресурсів.

Наприклад, у структурі ресурсної бази ТББВ № 3 переважають строкові депозити фізичних осіб (додаток Н), станом на 30.04.2007 вони склали 1 455 873,34 грн. (рядок 1.3) або 62,2 % від суми залучених відділенням на ринку пасивів (рядок 6) та інвестиційних ресурсів головного банку (рядок 37). У структурі активів відділення переважають кредити фізичним особам (додаток Н), станом на 30.04.2007 вони склали 1 163 120,80 грн. (рядок 10.1) або 42,4 % від суми активів (рядок 14). Таким чином, при оцінюванні діяльності ТББВ № 3 необхідно орієнтуватись на ринкові ставки за кредитами та депозитами фізичних осіб.

По-друге, якщо банківські операції здійснюються централізовано на оптових ринках або встановлення їх регіонального розподілу є недоцільним, то при визначенні їх трансфертних цін доцільно орієнтуватись на середньозважені ринкові ставки в Україні. Регіональна варіація ринкових кредитних та депозитних ставок є незначною (підрозділ 5.2 роботи), що підтверджує можливість використання їх значень у цілому в Україні як орієнтирів для розрахунку трансфертної ціни. З іншого боку, діяльність безбалансового відділення має територіальні обмеження. Врахування особливостей регіонального ринку підвищує об'єктивність розрахунку трансфертної ціни, оскільки саме на даному місцевому ринку відділення буде проводити свої операції щодо формування та розміщення ресурсів. Як зазначалось вище, ТББВ № 3 здійснює діяльність на території Сумської області. Таким чином, логічно його оцінювати, використовуючи дані щодо ринкових ставок за депозитами та кредитами в Сумській області [158].

По-третє, у попередніх розділах роботи показано, що система трансфертного ціноутворення, орієнтована лише на оцінку діяльності операційних площадок (відділень та філій), не може ефективно використовуватись для управління ризиками. З цієї точки зору диференціація трансфертної ціни на ціну купівлі та продажу ресурсів є недоцільною, адже різниця між ними не може розглядатись як премія за управління відсотковим ризиком та ризиком ліквідності відділень.

У випадку встановлення трансфертної ціни не на весь обсяг активних та пасивних операцій відділення (валовий грошовий потік), а лише на різницю між його активами та пасивами (чистий грошовий потік), диференціація трансфертних цін на ціну купівлі та продажу не може також розглядатись як економічний інструмент управління відділеннями. При встановленні трансфертної ціни на валовий грошовий

потік більш динамічне підвищення трансфертної ціни продажу ресурсів філії, у порівнянні із трансфертною ціною купівлі ресурсів у філії, стимулює відділення до нарощування пасивних операцій і навпаки. Але при встановленні трансфертної ціни на чистий грошовий потік, враховуючи можливість роботи відділення як по залученню, так і по розміщенню ресурсів, управлінський вплив філії буде знівельовано.

Наприклад, філія купує ресурси у відділення банку, у даному випадку нібито необхідно розглядати відділення як структурний підрозділ, що формує ресурси, і оцінювати його діяльність за трансфертними цінами купівлі внутрішньобанківських ресурсів, які розраховуватимуться на основі ринкових депозитних ставок, що призведе до заниження трансфертного результату відділення. Необхідно враховувати, що більшість повноважень щодо видачі кредитів та встановлення ціни банківських продуктів, у межах доведених головним банком граничних розмірів, зосереджені на рівні філії. Як наслідок, керівництво філії може маніпулювати зазначеними важелями для стримування кредитного портфеля відділення, використання його ресурсів та заниження трансфертних доходів. Протилежна ситуація, коли донором ресурсів є філія, не означатиме, що у філії недостатньо напрямків їх використання, тому вона змушена реалізовувати ресурси за трансфертними цінами продажу, адже філії розміщуються в місцях з більшим економічним розвитком та концентрацією потенційних клієнтів. Дана ситуація виникне, коли відділення матиме більш ефективний напрямок використання ресурсів, а філія відмовляється від деяких активних операцій для надання ресурсів відділенню. Таким чином, у випадку встановлення трансфертної ціни для чистого грошового потоку відділення, більш доцільно використовувати єдину трансфертну ціну і розраховувати її як середньоарифметичне між ринковою ставкою за депозитами та кредитами. Використання середньоарифметичного значення забезпечить рівний розподіл відсоткової маржі між філією та відділенням та сприятиме зменшенню дискусій щодо справедливості розрахунку трансфертних цін.

При необхідності тимчасової диференціації трансфертної ціни для посилення управлінського впливу на відділення банку можна використовувати маржу стимуляції (дестимуляції) у вигляді додатної (від'ємної) відсоткової надбавки до базової ринкової трансфертної ставки. Порядок розрахунку та застосування зазначених коригувань повинен бути чітко описаний у внутрішніх документах.

Враховуючи проаналізовані вище аспекти, пропонуємо для розрахунку трансфертної ціни по “стабільних” ресурсах безбалансових

відділень банку на основі чистого грошового потоку використовувати таку формулу:

$$TC_{cp} = \frac{PPC_{\delta} + PPC_{\kappa}}{2} - M_{дестим} + M_{стим}, \quad (5.10)$$

- де PPC_{δ} – регіональна ринкова ставка за строковими депозитами, які переважають у структурі депозитного портфеля, структурованого за суб'єктами операцій (ЮО або ФО);
- PPC_{κ} – регіональна ринкова ставка за кредитами, які переважають у структурі кредитного портфеля, структурованого за суб'єктами операцій (ЮО або ФО);
- $M_{дестим}$ – дестимулююча маржа;
- $M_{стим}$ – стимулююча маржа.

Таким чином, для розрахунку трансфертної ціни “стабільних ресурсів” ТББВ № 3 необхідно використовувати середньоарифметичне значення між ринковою ставкою за кредитами фізичним особам та ринковою ставкою за строковими депозитами фізичних осіб у Сумській області за квітень 2007 року. Використовуючи дані офіційного сайту Національного банку України, розрахуємо трансфертну ціну для “стабільних” ресурсів ТББВ № 3 у національній валюті: $(13,9 + 20,6) / 2 = 17,25$ та трансфертну ціну для “стабільних” ресурсів ТББВ № 3 в іноземній валюті: $(8,1 + 12,8) / 2 = 10,45$.

Для оцінки економічного ефекту від зміни методики ціноутворення підставимо розраховані нами значення трансфертної ціни в аналітичну форму оцінки діяльності відділення (додаток П). Провівши відповідні розрахунки, знаходимо, що від'ємний трансфертний результат по “стабільних” ресурсах склав $-7\,627,81$ грн. (рядок 22, додаток П), тобто трансфертні витрати збільшилися на $1\,447,37$ грн. у порівнянні із витратами, розрахованими на основі діючої методики (рядок 22, додаток Н). Збільшення трансфертних витрат призвело до зміни фінансового результату діяльності відділення у звітному періоді з $-4\,927,59$ (рядок 35, додаток Н) до $-6\,374,96$ (рядок 35, додаток П), тобто збитки відділення зросли на $1\,447,37$ грн. або на $29,4\%$.

Наведений приклад доводить, що коригування методики розрахунку трансфертних ставок призводить до суттєвого уточнення фінансового результату діяльності відділення. У свою чергу, фінансовий результат, розрахований в управлінському обліку на основі прозорих і зрозумілих правил встановлення трансфертної ціни, забезпечує об'єктивну основу для оцінки ефективності діяльності відділення та прийняття управлінських рішень щодо преміювання (депреміювання)

співробітників, нарощення (скорочення) його матеріально-технічної бази та ін.

Використовуючи обґрунтоване правило встановлення трансфертної ціни на основі ринкових кредитних та депозитних ставок, розрахуємо щомісячні трансфертні ціни “стабільних” ресурсів (далі розрахункова трансфертна ставка) у розрізі валют за період з вересня 2004 по травень 2007 включно. Для порівняння наведемо фактичні трансфертні ставки (далі фактична трансфертна ставка), які були встановлені за операціями ТББВ № 3 на основі діючої методики трансфертного ціноутворення (рис. 5.7).

Як бачимо, на рис. 5.7 за період з вересня 2004 по вересень 2005 року включно величина фактичної трансфертної ставки була більшою від розрахункової, що призводило до завищення фінансових результатів діяльності відділення. За період з жовтня 2005 по лютий 2006 року (за трансфертними ставками для гривневих операцій) та по вересень 2006 року (за трансфертними ставками для операцій в іноземній валюті) розрахункові та фактичні трансфертні ціни майже збігались.

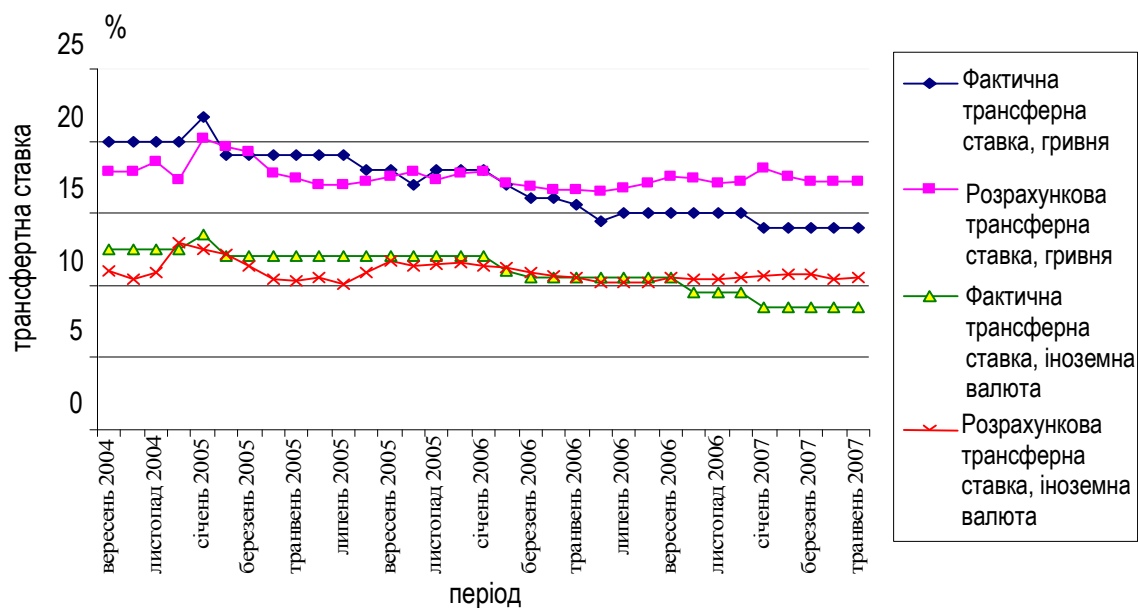

Рис. 5.7. Динаміка фактичних та розрахункових трансфертних ставок “стабільних” ресурсів за операціями ТББВ № 3

Даний факт говорить про те, що рівень внутрішніх витрат за депозитним портфелем фізичних осіб у цілому по банку, скоригований на маржу казначейства за операціями з філіями, знаходився на рівні, близькому до середньоарифметичного значення між ринковими ставками за депозитами і кредитами фізичних осіб у Сумській області, що

призвело до розрахунку близьких значень трансфертної ціни за обома методиками.

Починаючи із березня 2006 року, для операцій у національній валюті та з жовтня 2006 року для операцій в іноземній валюті розрахункова трансфертна ставка знаходиться на вищому рівні у порівнянні із фактичною, що призводить до завищення трансфертного результату відділення. Коливання розрахункової трансфертної ставки за гривневими операціями знаходились у межах від 20,2 до 16,6 %, а за валютними операціями – від 12,95 до 10,2 %. Фактична ставка за гривневими операціями коливалась від 21,7 до 14 %, а за валютними операціями – від 13,5 до 8,5 %. Таким чином, розрахункові трансфертні ціни протягом досліджуваного періоду були значно стабільніші, що підтверджує ефективність їх використання як орієнтира трансфертної ціни.

Останнім часом з метою мінімізації неопераційних витрат спостерігається тенденція до переведення на безбалансову основу філій банків. Операції філій і відділень відображаються на єдиному балансі банку – юридичної особи, що дозволяє значно скоротити адміністративні витрати філії. Обґрунтована методика використання ринкових кредитних та депозитних ставок, з певними додатковими застереженнями, може застосовуватись для оцінки діяльності таких філій.

Необхідно підкреслити, що обґрунтована нами методика використання ринкових кредитних та депозитних ставок призначена для оцінки діяльності безбалансових відділень на основі встановлення трансфертної ціни для чистого грошового потоку. Дана методика може бути використана для оцінки діяльності відділень банку на основі валового грошового потоку (див. рис. 3.8) за умови певної адаптації. По-перше, проведення більш детальної диференціації трансфертних цін залежно від строковості активів та пасивів. Тобто трансфертні ціни окремо розраховуватимуться по більшому спектру груп активів та пасивів, а не лише за групами “мінливих” та “стабільних” ресурсів. По-друге, доцільно окремо встановлювати трансфертну ціну купівлі та продажу ресурсів для забезпечення розподілу процентної маржі та стимулювання відділень до залучення або розміщення ресурсів.

Впровадження системи трансфертного ціноутворення, орієнтованої на оцінку діяльності усіх центрів відповідальності банку, повинно передбачати досить значну диференціацію трансфертних ставок залежно від виду та строковості активів і пасивів. У найбільш прогресивних системах трансфертного ціноутворення, які реалізуються у зарубіжних банках, передбачається можливість окремого встановлення трансфертної ціни по **визначному спектру** рахунків, які пов'язані із

формуванням, перерозподілом та розміщенням ресурсів банку. У даних системах одночасно підтримується до 432 000 різноманітних трансфертних ставок [125; 135]. Таким чином, ринкові кредитні та депозитні ставки будуть використовуватись поряд із іншими ринковими індикаторами, а саме: ставками національного та міжнародного міжбанківських кредитних ринків, ставками за борговими цінними паперами та ін.

Проблема недостатності публічної інформації про ринкові індикатори для розрахунку трансфертної ціни по всьому спектру строків може бути частково вирішена на основі методики, запропонованої Д.Н. Владиславлевим [14, с. 110]. Сутність даного підходу полягає у розрахунку трансфертної ціни на один місяць, орієнтуючись на операції казначейства, та трансфертної ціни на один рік – на кон'юнктуру відповідного ринку. Далі використовується коефіцієнт врахування фактора строку, який дозволяє розрахувати трансфертні ставки по необхідному спектру строків. Даний коефіцієнт розраховується на основі двох принципів: 1) між строком і величиною трансфертної ставки існує пряма залежність 2) при зростанні строку величина приросту трансфертної ставки зменшується. Істотним недоліком розглянутого підходу є певна умовність запропонованого коефіцієнта, що дещо знижує об'єктивність розрахованих на його основі значень трансфертних цін. Дана методика може застосовуватись тимчасово, до підвищення якості публічної інформації щодо ринкових кредитних та депозитних ставок.

Водночас Національний банк України публікує досить обмежений спектр ринкових кредитних та депозитних ставок. Але протягом останніх років відбуваються позитивні зміни щодо деталізації статистичної інформації, яка оприлюднюється у друкованих статистичних виданнях та на сайті НБУ. Даний процес обумовлюється удосконаленням системи збору статистичної інформації та реалізацією політики НБУ, спрямованої на збільшення інформаційної прозорості. За умови збереження зазначених тенденцій перелік ринкових кредитних та депозитних ставок, які оприлюднюються НБУ, буде розширюватись, що дозволить більш активно їх використовувати для розрахунку трансфертних цін.

Важливо розуміти, що ринкові кредитні та депозитні ставки іноді не можуть механічно вважатись трансфертною ціною подібних за валютою та строками активів та пасивів. У такому випадку дані ставки доцільно розглядати як базу для розрахунку трансфертної ціни за певними видами активних та пасивних операцій (перш за все кредитних та депозитних операцій з фізичними та юридичними особами), яка

повинна коригуватись з урахуванням внутрішніх факторів діяльності окремого банку.

$$TC = BC - M_{дестим} + M_{стим} + M_{пост}, \quad (5.11)$$

де TC – трансфертна ціна певного виду активів (пасивів);
 BC – базова ставка;
 $M_{дестим}$ – дестимулююча маржа;
 $M_{стим}$ – стимулююча маржа;
 $M_{пост}$ – маржа постійна.

Формула (5.11) має універсальний характер і може використовуватись для розрахунку трансфертної ціни за будь-яким видом активів та пасивів банку. Базовою ставкою (BC) є відповідна ринкова ставка (кредитна, депозитна, міжбанківська, ринку цінних паперів та ін.), яка диференціюється залежно від виду активу пасиву, валюти, строковості та інших параметрів (клієнти, банківські продукти та ін.). Постійна маржа ($M_{пост}$) використовується для забезпечення перерозподілу частини загальнобанківських адміністративних витрат, витрат на персонал і на центри відповідальності. Існують різноманітні способи здійснення даного перерозподілу. У пункті 2.3 роботи показано можливість його здійснення через розрахунок компенсаційної маржі. Якщо в управлінському обліку забезпечується ефективний розподіл усіх витрат, дана маржа може не застосовуватись.

Для стимулювання (дестимулювання) банківських установ щодо залучення або розміщення ресурсів певного виду використовуються стимулююча маржа ($M_{стим}$) або дестимулююча маржа ($M_{дестим}$) до базової ставки у вигляді додатної (від'ємної) відсоткової надбавки. Дані ставки дають можливість керівникам банківської установи управляти структурою та динамікою активів та пасивів банку з метою досягнення його стратегічних цільових орієнтирів та управління ризиками. Методичні рекомендації щодо управління ризиком ліквідності, відсотковим та валютним ризиками наведено в пункті 3.4 роботи.

Використання ринкових кредитних та депозитних ставок для розрахунку трансфертної ціни має певні обмеження. По-перше, ринки кредитних та депозитних операцій із фізичними та юридичними особами належать до роздрібних фінансових ринків. У свою чергу, казначейство працює на оптовому сегменті фінансових ринків і, у випадку використання ринкових кредитних та депозитних ставок за операціями з фізичними та юридичними особами як орієнтирів розрахунку

трансфертної ціни за певними видами активів та пасивів, не може повністю управляти відсотковим ризиком та ризиком ліквідності лише своїми інструментами. Виникає необхідність поточної координації діяльності комітету з управління активами та пасивами, який визначає цінові орієнтири кредитних та депозитних операцій із фізичними і юридичними особами, та казначейства банку щодо регулювання трансфертної ціни. Лише налагодження ефективної взаємодії зазначених вище суб'єктів управління системи трансфертного ціноутворення (див. рис. 2.1) дасть можливість використовувати трансфертні ціни для управління банківськими ризиками.

По-друге, доцільність використання ринкових індикаторів необхідно аналізувати у комплексі із результатами, які будуть отримані на кожному із етапів формування системи трансфертного ціноутворення (див. рис. 2.2). Наприклад, на етапі аналізу доцільності впровадження системи трансфертного ціноутворення визначено, що банк знаходиться у складі фінансової або фінансово-промислової групи. У разі позитивного рішення керівництва щодо необхідності впровадження системи трансфертного ціноутворення для забезпечення синергетичного економічного ефекту діяльності групи, скоріш за все, доцільно використовувати методику розрахунку трансфертної ціни, орієнтовану на внутрішні витрати. Доцільність розрахунку трансфертних цін на основі ринкових кредитних та депозитних ставок буде також залежати від корпоративної стратегії банку, визначених цілей впровадження системи трансфертного ціноутворення та вибору інших елементів системи.

ВИСНОВКИ

Трансфертне ціноутворення є дієвим інструментом банківського менеджменту. Однак недостатня наукова розробка проблематики трансфертного ціноутворення та незначний досвід його використання обумовлюють наявність певних проблем із ефективним використанням трансфертних цін у вітчизняних комерційних банках.

У першому розділі роботи наведено результати дослідження сутності трансфертної ціни та її функцій, а також проаналізовано методи формування даного виду цін. Зокрема, наведено результати дослідження генезису концепції трансфертного ціноутворення та сутності трансфертних цін. Ґрунтуючись на методології дедуктивного аналізу, проведено екстраполяцію результатів зазначеного вище дослідження на банківські установи для уточнення понять “трансфертна ціна” та “трансфертне ціноутворення” в контексті банківської діяльності. Відмінність авторських визначень полягає у врахуванні декількох аспектів. По-перше, необхідність детермінації суб’єктів даного процесу, як “центрів відповідальності”, а не “організаційних одиниць” або “структурних підрозділів”, адже перелік центрів відповідальності може не співпадати із існуючою організаційною структурою. По-друге, необхідність визначення трансфертного ціноутворення як процесу, який реалізовується на рівні внутрішньогосподарських та міжгосподарських (між взаємозалежними юридичними особами) відносин. Необхідно зазначити, що об’єктом дослідження є внутрішньогосподарські відносини (крім четвертого розділу роботи), тому в межах роботи зазначені терміни вживаються з урахуванням даного застереження. Основною характеристикою запропонованих дефініцій, яка детермінує їх специфіку в аспекті банківської діяльності, є визначення об’єктом трансфертного ціноутворення ресурсів комерційного банку.

З урахуванням основних постулатів теорії систем та уточнених визначень понять “трансфертна ціна” та “трансфертне ціноутворення” нами запропоновано визначення поняття “система трансфертного ціноутворення банку” як сукупності елементів організаційної, фінансової, інформаційної структур банку в їх взаємозв’язку, які визначають порядок розрахунку, затвердження та регулювання трансфертних цін банківських ресурсів, а також напрямки їх використання для оптимізації функціонування центрів відповідальності та управління ризиками. На нашу думку, дане поняття є одним із ключових в аспекті

розв'язання визначеного в роботі науково-практичного завдання, адже дослідження теоретичних основ функціонування, напрямків формування та удосконалення системи трансфертного ціноутворення в комерційних банках України повинно проводитись на основі вивчення її сутності та структури.

Методи розрахунку трансфертної ціни безпосередньо визначають ефективність її функціонування. На основі аналізу практики трансфертного ціноутворення в зарубіжних країнах визначено основні методи розрахунку трансфертної ціни, а саме: на основі витрат (44-39 % компаній); на основі ринкових цін (38-35 % компаній); на основі переговорів (20-16 % компаній). Причому ринкові ціни та внутрішні витрати активно застосовуються банками як орієнтири для визначення трансфертних цін. Договірний метод трансфертного ціноутворення майже не використовується через сприяння надмірній децентралізації підрозділів та зниження ефективності управління ризиками банку. Більшість науковців наголошує на необхідності розрахунку трансфертних цін на основі ринкових індикаторів за умови наявності конкурентного зовнішнього ринку на об'єкт трансфертного ціноутворення.

У другому розділі роботи запропоновано авторський підхід до визначення структури системи трансфертного ціноутворення та етапів її формування. Елементами системи трансфертного ціноутворення запропоновано вважати суб'єкти стратегічного управління, суб'єкти поточного управління, суб'єкти перерозподілу, методи розрахунку трансфертної ціни, об'єкти ціноутворення, цілі впровадження трансфертних цін, підсистему інформаційного забезпечення та підсистему організаційного забезпечення. У роботі досліджено сутність визначених елементів та особливості їх взаємозв'язків.

Значна кількість українських банків не застосовує трансфертні ціни або не має достатнього досвіду щодо їх використання, що зумовлює необхідність дослідження питання формування системи трансфертного ціноутворення. На нашу думку, доцільно виділити три етапи формування системи трансфертного ціноутворення: аналіз доцільності впровадження, визначення цілей, формування інших елементів системи трансфертного ціноутворення.

Сутність першого етапу полягає у формулюванні обґрунтованої позиції керівництва щодо доцільності впровадження трансфертних цін у даному банку. Нами запропонована графічна модель дослідження доцільності впровадження системи трансфертного ціноутворення, яка заснована на аналізі трьох динамічних факторів: величини активів банку, рівня незалежності банківського бізнесу та рівня функціональної універсалізації банку.

Другим етапом формування системи трансфертного ціноутворення є визначення цілей впровадження даної системи. Науковці виділяють близько десяти цілей впровадження системи трансфертного ціноутворення в комерційному банку. Вивчення механізму реалізації зазначених цілей дозволило виділити цілі першого (є безпосередньою метою впровадження трансфертних цін) та другого (досягаються на основі реалізації цілей першого порядку) порядків. До цілей першого порядку віднесено такі: оцінку діяльності філій та відділень, оцінку діяльності центрів відповідальності, управління ризиками. Вибір певної цілі (декількох цілей) першого порядку визначатиметься такими факторами: достатність економічних ресурсів для впровадження і підтримки системи трансфертного ціноутворення, якість управлінського обліку та методики розрахунку трансфертної ціни, відповідність цілей системи трансфертного ціноутворення тактичним та стратегічним цілям діяльності банку.

Сутність третього етапу полягає у формуванні інших елементів системи трансфертного ціноутворення. Особливості їх впровадження залежатимуть від визначеної цілі впровадження трансфертних цін та вектора впливу на комерційний банк внутрішніх і зовнішніх факторів.

У роботі окрема увага приділяється вивченню особливостей формування інформаційної та організаційної підсистем трансфертного ціноутворення.

У третьому розділі роботи проаналізовано напрямки використання системи трансфертного ціноутворення. Нами визначено три основні напрямки використання трансфертних цін у комерційному банку: 1) управління філіями та відділеннями; 2) комплексне управління центрами відповідальності; 3) управління ризиками.

Вивчення зазначених напрямків використання трансфертних цін проходило на основі врахування результатів проведеного нами анкетного опитування найбільших, великих та середніх банків. За результатами анкетування визначено, що близько 64 % опитаних банків використовують систему трансфертного ціноутворення. Виявлена пряма залежність між величиною активів банківської установи і використанням системи трансфертного ціноутворення. Більшість українських банків у процесі розрахунку трансфертних цін орієнтуються одночасно на ринкові індикатори та внутрішні витрати. Також визначено, що вітчизняні банки запроваджують системи трансфертного ціноутворення з метою оцінки та регулювання діяльності відділень або центрів відповідальності банку. Виявлено фактори впровадження системи трансфертного ціноутворення в банківській установі. Найбільш вагомими серед них такі: наявність ефективного управлінського обліку (91 бал),

організаційна структура та повноваження казначейства банку (59 балів), наявність зовнішніх орієнтирів для трансфертних цін (53 бали).

Першим напрямком використання системи трансфертного ціноутворення, який досліджувався в межах роботи, стало дослідження трансфертних цін як інструмента управління відділеннями та філіями банку. Система трансфертного ціноутворення, яка спрямована на оцінювання відділень та філій комерційного банку, може формуватись на основі використання методики, яка ґрунтується на встановленні трансфертної ціни на чистий або валовий грошові потоки, що генерується даним відділенням. Застосування першого варіанта методики передбачає наявність децентралізованої організаційно-управлінської структури та стимулюється прийняття менеджерами відділення ефективних рішень щодо цінкових параметрів нарощування активів та пасивів у межах встановлених філією планових завдань.

В умовах більшої централізації використовуються трансфертні ціни, розраховані на основі розподілу фіксованої процентної маржі, які встановлюються для валового грошового потоку. Дана методика стимулює менеджерів до нарощування об'ємних показників відділення і не стимулює проведення процентних операцій за ставками більш ефективними порівняно з тими, які встановлені в середньому по банку. Запровадження того чи іншого методу трансфертного ціноутворення щодо оцінки діяльності безбалансових відділень буде залежати від пріоритетних тактичних завдань фінансового менеджменту головного банку.

Наступним напрямком використання системи трансфертного ціноутворення є комплексне управління центрами відповідальності банку. Концептуальні підходи до вирішення зазначеного завдання були проаналізовані на основі змісту “Методичних рекомендацій щодо організації процесу формування управлінської звітності в банках України”, затверджених Національним банком України у вересні 2007 року.

Також нами досліджені методичні підходи щодо використання системи трансфертного ціноутворення для підвищення ефективності управління ризиками комерційного банку: ліквідності, процентним та валютним. Сутність механізму управління ліквідністю полягає у встановленні та регулюванні трансфертних цін у розрізі строковості та цільового призначення зобов'язань та робочих активів, що у свою чергу дозволяє управляти дисбалансами між ними. Використання трансфертних цін дозволяє оцінити ефективність формування та розподілу відсоткової маржі та забезпечити управління відсотковим ризиком банку. Керівництву банку важливо зрозуміти, яку частину чистої процентної маржі заробляє кожен підрозділ для прийняття адекватних рішень

щодо управління ризиками та забезпечення необхідного рівня прибутковості відсоткових операцій. Управління валютним ризиком здійснюється на основі диференціації трансфертних цін у розрізі валют та маніпулювання їх значеннями. Регулювання значень трансфертних цін у розрізі валют забезпечує балансування за строками та сумами активів та зобов'язань у кожній з іноземних валют, як наслідок, оптимізує управління валютною позицією банку.

У четвертому розділі роботи проведено дослідження державного регулювання трансфертного ціноутворення. Доведено, що на кінець 2007 року в банківській системі України існують економічні передумови для використання трансфертних цін із метою мінімізації податкових платежів до національного бюджету. Дана проблема набуває особливого значення, враховуючи відсутність у національному законодавстві дієвого механізму регулювання трансфертного ціноутворення.

У роботі детально проаналізовано зміст “Рекомендацій щодо трансфертного ціноутворення для багатонаціональних корпорацій та податкових адміністрацій”, які були прийняті Організацією економічного співробітництва і розвитку в 2001 році. Визначено напрямки удосконалення економіко-правового регулювання трансфертного ціноутворення в Україні на основі врахування основних положень зазначеного документа.

У п'ятому розділі роботи визначено напрямки удосконалення системи трансфертного ціноутворення. Як зазначалось вище, ефективність функціонування системи трансфертного ціноутворення значною мірою залежатиме від вибору банком методу розрахунку трансфертної ціни. Нами розроблено механізм оптимізації вибору методу трансфертного ціноутворення. Методологічною основою даного механізму є врахування взаємозв'язку між типом корпоративної стратегії банку та методом трансфертного ціноутворення. Взаємозв'язок стратегії диверсифікації та ринкових методів трансфертного ціноутворення, а також стратегії інтеграції та методів трансфертного ціноутворення, орієнтованих на внутрішні витрати, формалізовано на основі розробленої матриці “стратегія-трансфертна ціна”.

Оцінку ступеня використання стратегії диверсифікації та інтеграції запропоновано здійснювати за допомогою опитування керівників та працівників банку. Результати опитування коригуються на вагові коефіцієнти, які встановлюються диференційовано для певних груп респондентів. За результатами опитування розраховується бальна оцінка рівня використання даних стратегій. На основі значень бальної оцінки рівня використання стратегії інтеграції та диверсифікації

визначається сегмент матриці, який характеризує ступінь використання методів трансфертного ціноутворення.

У процесі дослідження теоретичних основ трансфертного ціноутворення та питань формування системи трансфертного ціноутворення в комерційних банках нами неодноразово висловлювалась думка щодо необхідності переважного використання ринкових методів розрахунку трансфертної ціни. Дана теза підтверджується результатами дослідження трансфертного ціноутворення в банківському секторі України, яке проводилось на основі використання графічних моделей встановлення трансфертної ціни.

З іншого боку, можливість використання ринкових методів вітчизняними комерційними банками стримується через недостатність якісних ринкових орієнтирів трансфертного ціноутворення. У зарубіжних банках для зазначених цілей переважно використовуються міжбанківські ставки, ставки за державними борговими цінними та депозитними сертифікатами. Нерозвиненість національного ринку цінних паперів обумовлює можливість використання українськими комерційними банками лише ставок міжбанківського ринку. Дані ставки використовуються як база розрахунку трансфертних цін поточних та короткострокових ресурсів. Як наслідок, актуальним залишається питання визначення ринкових орієнтирів для розрахунку трансфертних цін за середньостроковими та довгостроковими ресурсами.

Запропоновано використовувати ринкові кредитні та депозитні ставки як орієнтир трансфертного ціноутворення за строковими ресурсами банку. Однією з необхідних умов використання ринкових ставок щодо розрахунку трансфертних цін є достатньо високий рівень конкуренції на даних ринках. Дослідження рівня конкуренції на ринках депозитів та кредитів проводилось на основі розрахунку індексів Херфіндаля-Хіршмана та ринкової влади лідерів ринку за частками кредитного (депозитного) портфеля кожного банку в сукупному кредитному (депозитному) портфелі банківської системи станом на 01.01.2007. За результатами розрахунків визначено, що індекс Херфіндаля-Хіршмана складає для кредитного портфеля 438,92 одиниць, а для депозитного – 415,22 одиниць. Індекс ринкової влади лідерів склав для кредитного ринку 33,89 %, а для депозитного – 33,68 %. Розраховані значення індексів характеризують кредитний та депозитний ринки України як ринки із достатньо високим рівнем конкуренції.

Доцільність орієнтації методики трансфертного ціноутворення на ринкові депозитно-кредитні ставки підтверджується статистичним аналізом волатильності та ліквідності кредитно-депозитних ринків. За результатами розрахунків визначено, що абсолютне значення коефіцієнта

варіації знижується за кредитними і депозитними ставками в національній та іноземній валютах. Мінімальних рівнів (1,3-9,1 %) коефіцієнти варіації досягли в 2006 році, що свідчить про досягнення даними ринками високого рівня стабільності. Дослідження регіональної волатильності ставок за кредитами та депозитами дає підстави стверджувати, що протягом останніх років коливання кредитно-депозитних ставок, залежно від регіону України, знаходилось у прийнятних межах. Середня варіація ставок в іноземній валюті складала біля 8 %, а в національній валюті знаходилась у межах 11,3-12 %.

Питома вага кредитного портфеля вітчизняних банків у ВВП зроста в 2006 році порівняно з 1998 у 5,3 раза, а депозитів – у 4,2 раза. Таким чином, національний кредитний та депозитний ринки розвивалися більш інтенсивно, ніж економіка України в цілому. Питома вага кредитів в активах, а депозитів у пасивах банківської системи за досліджуваній період зроста на 68 та 35 % відповідно, що призвело до збільшення питомої ваги кредитного портфеля у структурі активів у 2006 році до 69,5 %, а депозитного у структурі пасивів – до 52,2 %. Випереджальне зростання обсягів кредитного та депозитного ринків засвідчує збільшення їх ліквідності, тобто підвищується можливість комерційних банків залучати (розмішувати) на даних ринках необхідні суми ресурсів, що підтверджує доцільність використання ринкових кредитних та депозитних ставок як орієнтира розрахунку трансфертної ціни.

Розроблено практичні рекомендації щодо використання середньозважених ринкових ставок за кредитними та депозитними операціями як орієнтирів розрахунку трансфертної ціни “стабільних” ресурсів безбалансового відділення банку. Рекомендації розроблено на основі даних щодо функціонування безбалансового відділення одного із комерційних банків Сумської області (для спрощення застосовуватимемо далі умовну назву – ТВБВ № 3) шляхом адаптації функціонуючої в даному банку методики.

Адаптація методики оцінки діяльності безбалансових відділень у напрямку використання ринкових кредитних та депозитних ставок для розрахунку трансфертної ціни проводилась на основі декількох принципів. По-перше, трансфертну ціну чистого грошового потоку безбалансового відділення доцільно розраховувати на основі ринкової ставки того виду депозитів та кредитів, які мають найбільшу питому вагу у структурі активів та пасивів даного відділення відповідно, адже саме вони відобразатимуть найбільш вірогідні джерела нарощування ресурсної бази або напрямки розміщення ресурсів. Таким чином, при оцінці діяльності ТВБВ № 3 необхідно орієнтуватись на ринкові ставки за

строковими кредитами та депозитами фізичних осіб. По-друге, врахування особливостей регіонального ринку підвищує об'єктивність розрахунку трансфертної ціни, оскільки саме на даному місцевому ринку відділення буде проводити свої операції щодо формування та розміщення ресурсів. Таким чином, логічно оцінювати діяльність ТВБВ № 3, використовуючи дані щодо ринкових ставок за депозитами та кредитами в Сумській області. По-третє, диференціація трансфертної ціни на ціну купівлі та продажу ресурсів є недоцільною, адже різниця між ними не може розглядатись як премія за управління відсотковим ризиком та ризиком ліквідності відділень.

Враховуючи проаналізовані вище принципи, запропоновано формулу розрахунку трансфертної ціни чистого грошового потоку по "стабільних" ресурсах безбалансових відділень банку. Економічний ефект від зміни методики ціноутворення проявився у зміні фінансових результатів діяльності ТВБВ № 3 на 29,4 %. Розроблена методика також може використовуватись для оцінки діяльності відділень банку на основі валового грошового потоку за умови певної адаптації. По-перше, більш значної диференціації трансфертних цін залежно від строковості активів та пасивів. По-друге, розрахунку трансфертної ціни в розрізі операцій купівлі та продажу ресурсів.

У деяких випадках ринкові кредитні та депозитні ставки не можуть механічно вважатись трансфертною ціною подібних за валютою та строками активів та пасивів. Дані ставки доцільно розглядати як базу для розрахунку трансфертної ціни, яка повинна коригуватись з урахуванням внутрішніх факторів діяльності окремого банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия : пер. с англ. / И. Ансофф. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 416 с.
2. Арсланбеков-Федоров А. А. Институт “казначейство” в банке. Концепция деятельности // Банковское дело. – 2001. – № 1. – С. 18-20.
3. Барановський О. І. Іноземний капітал на ринках банківських послуг України, Росії та Білорусі // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 9. – С. 12-20.
4. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Адрилияна. – 4-е изд. – М. : Институт новой экономики, 1999. – 1356 с.
5. Борисов О. И. Роль налогообложения в деятельности банков // Банковское дело. – 2005. – № 12. – С. 56-63.
6. Бушуєва І. Модельні дослідження організаційної структури комерційного банку при реструктуризації менеджменту / І. Бушуєва, В. Галіцин, О. Пахомов // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 4. – С. 22-25.
7. Васіна К. С. Вдосконалення трансфертного ціноутворення в системі внутрішнього економічного механізму підприємства : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / К. С. Васіна. – К., 2005. – 156 с.
8. Васин А. С. Система управленческого учета в банке // Финансы и кредит. – 2001. – № 13. – С. 10-14.
9. Васильченко З. М. Визначення вартості ресурсів комерційного банку // Фінанси України. – 2002. – № 12. – С. 95-101.
10. Васильченко З. М. Універсальний комерційний банк як центральна ланка фінансово-промислової групи // Банківська справа. – 2002. – № 5. – С. 53-61.
11. Вафина Н. Х. Трансфертное ценообразование: зарубежный опыт // Финансы и кредит. – 2003. – № 9. – С. 30-36.
12. Вересков А. В. К определению внутренних цен на унитарном предприятии / А. В. Вересков, В. Ф. Пресняков // Экономика и математические методы. – 1999. – № 4. – С. 39-54.
13. Владиславлев Д. Н. Формирование стратегии банка // Банковский менеджмент. – 2006. – № 7. – С. 13-18.
14. Владиславлев Д. Н. Энциклопедия банковского маркетинга / Д.Н. Владиславлев. – М. : Ось-89, 2006. – 256 с.

15. Возлюбленная Л. П. Сравнительная оценка прибыльности бизнес-направлений в банке [Электронный ресурс] // <http://www.bankclub.ru/release-14-24-10-04.htm>.
16. Волицька А. А. Трансфертна модель як інструмент управління валютним ризиком банку // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми: УАБС НБУ, 2005. – Т. 14. – С. 155-162.
17. Войко Д. Трансфертное ценообразование в отношениях между центрами финансовой ответственности // Проблемы теории и практики управления. – 2007. – № 2. – С. 81-91.
18. Гагаріна С. А. Деякі аспекти організації управлінського обліку в комерційних банках // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : Мрія ЛТД, 2002. – Т. 5. – С. 105-109.
19. Гірченко Т. Д. Стратегія конкурентоспроможності банків в умовах активізації розвитку ринку банківських послуг // Регіональна економіка. – 2003. – № 4. – С. 122-127.
20. Гладких Д. Казначейство як інструмент оперативного управління активами і пасивами банку / Д. Гладких, І. Корнійчук // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 8. – С. 41-46.
21. Гладких Д. Доходи й витрати як складові ціни банківських послуг // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 3. – С. 24-29.
22. Гмурман В. Е. Теория вероятностей и математическая статистика / В. Е. Гмурман. – М. : Высшая школа, 1998. – 479 с.
23. Голов С. Ф. Управленческий бухгалтерский учет / С. Ф. Голов. – К. : Скарби, 1998. – 379 с.
24. Грюнинг Х. ван Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском : пер. с англ. / Х. ван Грюнинг, С. Брайович Братанович. – М. : Весь мир, 2004. – 304 с.
25. Декрет Всероссийского центрального исполнительного комитета Совета Народных Комиссаров РСФСР “О государственных промышленных предприятиях, действующих на началах коммерческого расчета (трестах)” от 10 апреля 1923 года [Электронный ресурс] // <http://zaki.ru/pagesnew.php?id=1992>.
26. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] // <http://www.ukrstat.gov.ua>.
27. Дзюба П. Трансфертне ціноутворення: економічний зміст і специфіка // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 14-23.

28. Доун Д. Финансово-инвестиционный словарь : пер. с англ. / Д. Доун, Д.Э. Гурман. – 4-е изд. – М. : Инфра-М, 1997. – 585 с.
29. Другов О. О. Оцінка рівня та перспективи участі іноземних інвесторів у функціонуванні банківської системи України / О. О. Другов, В. В. Рисін // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 6. – С. 89-93.
30. Дубінін В. О. Вибір оптимальної організаційної структури банку // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : Мрія-1; УАБС, 2003. – Т. 7. – С. 289-294.
31. Економічна енциклопедія : в 3-х т. – К. : Академія, 2002. – Т. 3. – 951 с.
32. Экономика предприятия / под ред. О. И. Волкова. – М. : Инфра-М., 1997. – 414 с.
33. Ценообразование на товары народного потребления / Т. Г. Евдокимова, Д. Ф. Ковалевський. – М. : Финансы и статистика, 1987. – 186 с.
34. Цены и ценообразование : учебник / В. Е. Есипов. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 1999. – 214 с.
35. Жидко К. Теоретичні основи побудови системи трансфертного ціноутворення у банку // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 1. – С. 52-56.
36. Загородний А. В. Управленческий учет как система информационного обеспечения управленческих решений / А. В. Загородний, Г. О. Партин // Бухгалтерский учет и аудит. – 2004. – № 7. – С. 35-38.
37. Загорий Г. В. Роль организационной структуры в процессе управления ликвидностью банка // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : Мрія-1; УАБС, 2004. – Т. 10. – С. 325-333.
38. Зражевский В. В. Принципы построения комплексной системы финансового менеджмента в банке [Электронный ресурс] // http://www.bankclub.ru/seminar-article.htm?seminar_id=2&article_id=7.
39. Зубарев А. В. Внутренний хозрасчет в банке, трансфертное ценообразование // Банковское дело. – 2001. – № 1. – С. 14-18.
40. Исьемин А. Организационные структуры растущего банка // Банковский менеджмент. – 2006. – № 1. – С. 10-18.
41. Калініченко О. Нові організаційні підходи до управління банком як джерело підвищення стійкості банку // Банківська справа. – 2006. – № 2. – С. 83-90.
42. Кандиба О. В. Трансферт ресурсів у банку і внутрішні ціни // Финансовая консультация. – 2002. – № 7-8. – С. 50-52.

43. Кіндрацька Л. М. Передумови впровадження управлінського обліку в практичну діяльність банків України // Регіональна економіка. – 2000. – № 4. – С. 78-86.
44. Кіндрацька Л. М. Управлінський облік та контролінг у системі управління банку // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 8. – С. 20-25.
45. Козенкова Т. Трансфертныя цены в группе компаний // Проблемы теории и практики управления. – 2007. – № 8. – С. 49-59.
46. Косован К. С. Управление ресурсами в коммерческом банке // Деньги и кредит. – 2001. – № 6. – С. 32-36.
47. Криклій О. А. Внутрішній госпрозрахунок як основа управління фінансовою діяльністю філій банку // Вісник Української академії банківської справи. – 2002. – № 2. – С. 91-93.
48. Криклій О. А. Оптимізація управління комерційним банком зі структурними підрозділами // Вісник Української академії банківської справи. – 2001. – № 2. – С. 47-49.
49. Криклій О. А. Фінансовий механізм управління філіями банку : дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01 / О. А. Криклій. – Суми, 2004. – 185 с.
50. Крухмаль О. В. Структура управління інноваційними процесами в комерційних банках // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : Мрія-1; УАБС, 2003. – Т. 8. – С. 204-208.
51. Крылов В. М. Трансфертныя цены: основные функции и проблемы // Финансы и кредит. – 2002. – № 7. – С. 20-24.
52. Кулаков А. Е. Управление активами и пассивами банка: анализ методов управления; синтез структуры активов и пассивов; внутренняя имитационная модель / А.Е. Кулаков. – М. : БДЦ-пресс, 2004. – 256 с.
53. Кэмпбелл Р. Макконнел. Экономикс принципы, проблемы и политика : пер. с англ. / Макконнел Р. Кэмпбелл, Брю Л. Стэнли. – 11-е изд. – К. : Хагар-Демос, 1993. – 785 с.
54. Макаренко М. І. Бюджетно-монетарне регулювання цін у перехідній економіці України / М. І. Макаренко. – К. : Знання України, 2002. – 304 с.
55. Макаренко М. І. Трансфертне ціноутворення: концептуальні засади та значення для банківських установ / М. І. Макаренко, Т. Г. Савченко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 4. – С. 44-52.
56. Маркичев И. Сколько стоит управленческий учет? // Банковский менеджмент. – 2006. – № 5. – С. 19-26.

57. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування системи ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс]. Затверджені постановою Правління НБУ від 02.08.2004 № 361 // www.rada.gov.ua.
58. Методичні рекомендації щодо організації процесу формування управлінської звітності в банках України [Електронний ресурс]. Затверджені постановою Правління НБУ від 06.09.2007 № 324 // www.nau.kiev.ua.
59. Мещеряков А. А. Формування та використання ресурсної бази банку // *Фінанси України*. – 2006. – № 3. – С. 89-94.
60. Мещеряков А. А. Організація діяльності комерційного банку : навч. посіб. / А. А. Мещеряков. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 608 с.
61. Мещеряков А. А. Методологічні засади організації ефективної внутрішньої економіки комерційного банку : дис. ... докт. екон. наук: 08.04.01 / А. А. Мещеряков. – Суми, 2007. – 424 с.
62. Мигунова М. И. Методика формирования экспертной оценки значимости налоговых рисков / М. И. Мигунова, Т. А. Циркунова // *Финансовый менеджмент*. – 2007. – № 2. – С. 93-105.
63. Москаленко В. П. Экономические новации: поиск и внедрение / В. П. Москаленко. – Сумы : Довкілля, 2004. – 369 с.
64. Назаренко З. В. Современные подходы к развитию управленческого учета // *Вісник Української академії банківської справи*. – № 1. – 2006. – С. 32-34.
65. Никитин С. М. Трансфертное ценообразование в развитых странах / С. М. Никитин, Е. С. Глазова, М. П. Степанова // *Деньги и кредит*. – 2006. – № 4. – С. 35-41.
66. Никитин С. М. Трансфертное ценообразование: зарубежный опыт / С. М. Никитин, Е. С. Глазова, М. П. Степанова // *Финансовый менеджмент*. – 2006. – № 3. – С. 104-119.
67. Нуреев Р. М. Основы экономической теории : Микроэкономика / Р. М. Нуреев. – М. : Высшая школа, 1996. – 446 с.
68. Ольхова Р. Г. Современный банк: от оценки рентабельности до особенностей системы управления доходностью // *Банковские услуги*. – 2001. – № 7. – С. 3-47.
69. Оптовая цена в хозяйственном расчете предприятий / под. ред. А. И. Авраменко. – Минск : Наука и техника, 1987. – 219 с.
70. Орлова А. Н. Коммуникационная стратегия коммерческого банка // *Банковские услуги*. – 2005. – № 12. – С. 7-14.

71. Панов М. В. Трансфертное ценообразование в процессе бюджетирования деятельности коммерческого банка // Финансовый менеджмент. – 2007. – № 3. – С. 79-85.
72. Панов М. В. Подходы к ценообразованию на ресурсы коммерческого банка в рамках бюджетного управления // Деньги и кредит. – 2007. – № 8. – С. 35-38.
73. Перехожев В. А. Современные подходы к пониманию категорий “банковский продукт”, “банковская услуга” и “банковская операция” // Финансы и кредит. – 2002. – № 21. – С. 23-33.
74. Поваляев Д. Ю. Опыт внедрения внутреннего хозрасчёта [Электронный ресурс] // <http://www.bankclub.ru/release-10-24-10-04.htm>.
75. Пол А. Семюелсон. Микроекономіка : пер. з англ. / Семюелсон А. Пол, Нордгауз Д. Вільям. – К.: Основи, 1998. – 675 с.
76. Поморина М. Управление эффективностью деятельности банка через систему центров прибыльности: сильные и слабые стороны [Электронный ресурс] // http://www.bankclub.ru/seminar-article.htm?seminar_id=2&article_id=18.
77. Пришляк Г. В. Проблеми організації банківського управлінського обліку // Регіональна економіка. – 2007. – № 2. – С. 204-209.
78. Про оподаткування прибутку підприємств [Електронний ресурс]: Закон України від 28 грудня 1994 року // www.rada.gov.ua.
79. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність [Електронний ресурс]: Закон України від 16 липня 1999 року // www.rada.gov.ua.
80. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 7 грудня 2000 року // www.rada.gov.ua.
81. Про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України [Електронний ресурс]: Положення затверджене постановою Правління НБУ від 30 грудня 1998 року // www.rada.gov.ua.
82. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс]: Інструкція затверджена постановою Правління НБУ від 28 серпня 2001 року // www.rada.gov.ua.
83. Проект Податкового кодексу України від 28 березня 2007 року № 3405 [Електронний ресурс] // www.rada.gov.ua.
84. Прозоров Ю. Концентрація банківської системи України: подальші перспективи // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 1. – С. 54-56.
85. Протас И. К., Руденко Л. А. Проблемы хозрасчетных взаимосвязей внутри агропромышленных объединений / И. К. Протас, Л. А. Руденко // Хозрасчет, финансы и кредит: республиканский межведомственный научный сборник. – Киев-Одесса : Вища школа, 1986. – С. 35-41.

86. Рассказов Е. А. Управление свободными ресурсами банка / Е. А. Рассказов. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 96 с.
87. Роберт С. Піндайк. Мікроекономіка : пер. з англ. / Піндайк С. Роберт, Рубінфелд Л. Деніел. – К. : Основи, 1996. – 645 с.
88. Роуз Питер С. Банковский менеджмент : пер. с англ. / Питер С. Роуз. – 2-е изд. – М. : Дело, 1997. – 768 с.
89. Румянцев М. В. Вопросы методологии и методики трансфертного ценообразования // Банковские услуги. – 2004. – № 2. – С. 5-12.
90. Савченко Т. Г. Трансфертне ціноутворення в системі оцінки ефективності діяльності підрозділів банку // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : УАБС НБУ, 2005. – Т. 14. – С. 268-275.
91. Савченко Т. Г. Методологічні та методичні аспекти трансфертного ціноутворення у банківських установах України // Міжнародна економічна політика. – 2006. – № 5. – С. 5-33.
92. Савченко Т. Г. Методичні особливості розрахунку трансфертних цін по операціях безбалансових відділень банківської установи / Т. Г. Савченко, М.Г. Склярєнко // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 2. – С. 93-99.
93. Савченко Т. Г. Напрямки удосконалення економіко-правового регулювання трансфертного ціноутворення в Україні // Економіка і регіон. – 2006. – № 3. – С. 48-56.
94. Савченко Т. Г. Публічна система комплексної оцінки діяльності банків як інструмент підвищення якості інформації про банки // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 10. – С. 40-45.
95. Савченко Т. Г. Практика трансфертного ціноутворення в банках України // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 2. – С. 26-31.
96. Савченко Т. Г. Управлінський облік як методологічна основа трансфертного ціноутворення у банках України // Економіка і регіон. – 2007. – № 2. – С. 35-39.
97. Селезнева В.Ю. Механизм трансфертного ценообразования в многофилиальном коммерческом банке // Экономический журнал ВШЭ. – 2002. – № 1. – С. 68-84.
98. Семь нот менеджмента : Настольная книга руководителя. – 3-е изд. – М., 1998. – 424 с.
99. Синки Дж. мл. Управление финансами в коммерческих банках : пер. с англ. / Дж. мл. Синки; под ред. Р. Я. Левиты, Б. С. Пинскера. – 4-е изд. – М. : Catallaxy, 1994. – 820 с.

100. Смирнов А. В. Хозрасчет и бюджетирование в коммерческом банке [Электронный ресурс] // http://www.bankclub.ru/seminar-article.htm?seminar_id=2&article_id=8.
101. Соколовський С. Методика оцінки основних фінансових операцій комерційного банку за допомогою системи трансфертного ціноутворення // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 8. – С. 31-33.
102. Теория статистики : учебник / под ред. Р. А. Шмойловой. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 464 с.
103. Терещенко О. Дискримінанта модель інтегральної оцінки фінансового стану підприємства // Економіка України. – 2003. – № 8. – С. 38-44.
104. Терещенко О. О. Трансфертне ціноутворення як інструмент контролінгу / О. О. Терещенко, Н.В. Волошанюк // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 127-136.
105. Транснаціональні корпорації : навчальний посібник / В. Рокоча, О. Плотніков, В. Новицький [та ін.]. – К.: Таксон, 2001. – 304 с.
106. Уткин Э. А. Цены. Ценообразование. Ценовая политика : учебник / Э. А. Уткин. – М. : Экмос, 1997. – 223 с.
107. Хашиева Л. Х. Методы управления привлеченными ресурсами коммерческого банка: классификация, характеристика и основные тенденции развития // Финансы и кредит. – 2005. – № 28. – С. 28-38.
108. Хорнгрен Ч. Т. Бухгалтерский учет: управленческий аспект : пер. с англ. / Ч. Т. Хорнгрен, Дж. Фостер; под. ред. Я. В. Соколовой. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 416 с.
109. Циркунова Т. А., Мигунова М. И. Налоговые риски: сущность и классификация / Т. А. Циркунова, М. И. Мигунова // Финансы и кредит. – 2005. – № 33. – С. 48-53.
110. Шаповалов А. В. Огляд методичних підходів до внутрішньобанківського процесу управління ліквідністю // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми: Мрія-1; УАБС, 2003. – Т. 8. – С. 7-13.
111. Шемпелев В. А. Анализ эффективности деятельности газначейства коммерческого банка // Банковское дело. – 2002. – № 4. – С. 10-16.
112. Шпачук В. Структура банку: основні засади її ефективності // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 10. – С. 30-32.
113. Шнипко О. Транснаціональні корпорації та проблеми транснаціоналізації українського ринку // Економіст. – 2005. – № 11. – С. 58-63.

114. Штейн О. І. Стратегія комерційного банку на ринку банківських послуг // Економіст. – 2006. – № 1. – С. 44-48.
115. Шульга Н. П. Методичні основи формування центрів прибутку і витрат в комерційних банках України // Банківська система України: теорія і практика становлення : зб. наук. праць. – Суми: Мрія-1, 1999. – Т. 2. – 322 с.
116. Шульга Н. П. Трансфертне ціноутворення як інструмент бюджетування комерційного банку // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : Мрія, 2002. – Т. 5. – С. 201-204.
117. Яковлева А. Транснаціональные банки и финансовые институты: сущность и стратегия развития // Вопросы экономики. – 2006. – № 10. – С. 114-124.
118. Adelberg A. Resolving conflicts in intracompany transfer pricing // Accountancy. – 1986. – November. – P. 86-89.
119. Carfang A. Real Value in Commercial Funds // American Banker. – 2003. – July. – P. 7-8.
120. Charles I. The economics approach to transfer price // Accountancy. – 1985. – June. – P. 110-112.
121. Charles I. Transfer-price solution where market exists // Accountancy. – 1986. – July. – P. 96-99.
122. Coburn D. Dilemmas in multinational transfer prices // Management Accounting (USA). – 1981. – November. – P. 53-59.
123. Coffey John J. What is Funds Transfer Pricing? // Bank Marketing. – 2001. – November. – P. 48-49.
124. Coffey John J., Palm G. Using an MCIF to Price Products // Bank Marketing. – 2001. – April. – P. 52-53.
125. Coffey John J., Palm G. Why Marketers Should Be Interested In Cost Accounting. Profit Resources 2004 [Electronic resource] // http://www.profitres.com/documents/profitability_articles.
126. Cook P. W. Decentralization and the transfer price problem // Journal of Business. – 1955. – April. – P. 87-94.
127. Chenhall R. Some Elements of Organizational Control in Australian Divisinalised Firms // Australian Journal of Management. – 1979. – April. – P. 1-36.
128. Deville Christopher C. Using Funds Transfer Pricing to Support Business Decisions // Bank Accounting & Finance (Euromoney Publications PLC). – 2001. – Summer. – P. 35-40.
129. Drury C. Management and Cost Accounting. Fourth edition / C. Drury. – London: International Thomson Business Press, 1996. – 928 p.

130. Gayle R. Principles of cost accounting: using a cost management approach. Fifth edition / Richard d. Irwin, inc., 1993. – 986 p.
131. Gould J.R. Internal pricing on firms when are costs of using an outside market // *Journal of Business*. – 1964. – № 37 (1). – January. – P. 61-67.
132. Govindarajan V. Transfer Pricing Policies in Indian Companies: A Survey / V. Govindarajan, B. Ramamurthy // *Chartered Account.* – 1983. – November. – P. 296-301.
133. Harris D. R. Artificial transfer prices and foreign captives // *Management Accounting*. – 1986. – April. – P. 43-44.
134. Hirshleifer J. On the economies of transfer pricing // *Journal of Business*. – 1956. – July. – P. 172-184.
135. Historical Funds Transfer Pricing Brochure. Profit Resources 2001 [Electronic resource] // <http://www.profitres.com/documents/brochures>.
136. Kimball R. C. Innovations in performance measurement in banking // *New England Economic Review*. – 1997. – May/Jun. – P. 23-39.
137. Laixun Z. Decentralization and Transfer Pricing Under Oligopoly // *Southern Economic Journal*. – 2000. – № 67(2). – P. 414-426.
138. Mace B. Financial Services Companies Increase Preparedness as Transfer Pricing Challenge Escalate / B. Mace, C. Faiferlick, A. Mendoza // *Crosscurrents (Ernst & Yang)*. – Issue 29, Spring 2007.
139. McNally G. M. Profit centers and transfer prices // *Accounting and Business Research*. – 1973. – Winter. – P. 13-23.
140. Mostafa A. Transfer Pricing – A Survey Using Discriminant Analysis / A. Mostafa, J. Sharp, K. Howard // *Omega*. – 1984. – 12, No. 5. – P. 465-474.
141. Onsi M. A transfer pricing system based on opportunity cost // *The Accounting Review*. – 1970. – July. – P. 535-543.
142. Pavlenko L. Small banks learning trick of CD pricing to cut costs // *American Banker*. – 1997. – December. – P. 7-8.
143. Payant W. R. Making A/L Management Performance Count // *Bank Accounting & Finance (Euromoney Publications PLC)*. – 2000. – No.1 – P. 14-20.
144. Rice Jennifer D., Kocakulah Mehmet C. Fund Transfer Pricing. A Management Accounting within the Banking Industry // *Journal of Performance Management*. – 2002. – P. 3-13.
145. Roger Y. W. Tang. Transfer Pricing – Japanese vs. American Style / Tang Y. W. Roger, C. K. Walter, R. H. Raymond // *Management accounting*. – 1979. – January. – P. 12-16.
146. Ronen J. Transfer pricing for divisional autonomy / J. Ronen, G. McKinney // *Journal of Accounting Research*. – 1970. – Spring. – P. 99-112.

147. Serafi Rema. Banks' transfer pricing policies await Discussion Draft approval / Serafi Rema, Kyte Justin // *International Tax Review*. – 2004. – Industry Guide. – P. 23-27.
148. Stewart J.C. Multinational companies and transfer pricing // *Journal of Business Finance and Accounting*. – 1977. – Autumn. – P. 353-372.
149. Tang R. Canadian Transfer-Pricing Practices // *CA Magazine*. – 1980. – March. – P. 32-38.
150. Tang R. Y. W. Environmental variables of multiple transfer pricing: a UK perspective // *Journal of Business Finance and Accounting*. – 1982. – Summer. – P.179-190.
151. Tang R. Transfer pricing in the 1990's // *Management Accounting (USA)*. – 1992. – February. – P. 22-26.
152. The new United Kingdom Transfer Pricing Rules // *The International tax journal*. – 1999. – P. 58-69.
153. Tomkins C. Making sense of cost-plus transfer price where there are imperfect intermediate goods market by a 'pragmatic-analytical' perspective // *Management Accounting Research*. – 1990. – September. – P. 199-216.
154. *Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations-OECD Publishing, 2001.*
155. *Transfer Pricing Survey 2006. Resources, Risks and Emerging Trends for Financial Services Organizations [Electronic resource] // www.ey.com/global/content.nsf/International/Transfer_Pricing_Global_Survey_2005-2006.*
156. Watson D. H. Transfer pricing: a behavioral context / D.H. Watson, J.V. Baumler // *Accounting Review*. – 1975. – № 50(3). – P. 466-474.
157. <http://www.zakon.rada.gov.ua> [Electronic resource] – сайт Верховної Ради України.
158. <http://www.bank.gov.ua> [Electronic resource] – сайт Національного банку України.

Додаток А

Анкета дослідження практики трансфертного ціноутворення

(назва банку)

П.І.П. особи, що заповнила анкету)

(посада особи, що заповнила анкету)

1	Чи використовує ваша банківська установа трансфертне ціноутворення? <i>Поставте позначку напроти потрібного варіанта)</i>	Використовуємо більше 5 років	
		Використовуємо менше 5 років	
		Ні, але плануємо запровадити	
		Не використовуємо і не плануємо запроваджувати	
<i>Прохання: на питання № 2-6 відповідати представникам банківських установ, в яких використовується система трансфертного ціноутворення</i>			
2	З якою метою запроваджено систему трансфертного ціноутворення? <i>Поставте позначку напроти потрібного варіанта або напишіть свій варіант</i>	Аналіз та регулювання діяльності безбалансових відділень банку	
		Аналіз, оцінка та регулювання діяльності усіх центрів прибутку (відповідальності) банку	
		<i>Ваш варіант</i>	
3	Оцініть ступінь впливу факторів на впровадження системи трансфертного ціноутворення. <i>Поставте кількість балів: від 1 (найменш впливовий фактор) до 10 (найбільш впливовий фактор)</i>	Наявність ефективного управлінського обліку	
		Кількість відділень та філій	
		Ступінь децентралізації організаційно-управлінської структури банку	
		Наявність зовнішніх ринків як орієнтира для трансфертних цін	
		Стратегія розвитку банківської установи	
		Бажання керівництва запроваджувати нові (інноваційні) інструменти фінансового менеджменту	
		Модель коррахунків банку в СЕП	
		Наявність у складі акціонерів банку зарубіжних інвесторів	
		Організаційна структура та повноваження казначейства банку	
Нормативно-правове регулювання трансфертного ціноутворення з боку НБУ або інших державних органів			
4	Яка методика трансфертного ціноутворення використовується? <i>Поставте позначку напроти потрібного варіанта або напишіть свій варіант</i>	Орієнтована на витрати	
		Орієнтована на ринкові індикатори	
		Орієнтована на ринкові індикатори та витрати	
		<i>Інша (зазначте яка)</i>	
5	Які позитивні (негативні) результати впровадження системи трансфертного ціноутворення? <i>Визначте три основні</i>		
6	Які фактори значно впливають на ефективність методики трансфертного ціноутворення? <i>Напишіть три основні фактори</i>		

Дякуємо за допомогу у проведенні дослідження!!!

Додаток Б

**Методи розрахунку та контролю трансфертних цін,
які рекомендуються до застосування ОЕСР**

Назва методу	Основна сфера застосування	Основний параметр	Використання принципу "витягнутої руки"	Ступінь використання країнами – членами ОЕСР
<i>Методи традиційних угод (традиційні методи) (traditional transaction methods)</i>				
<i>Метод порівнянної неконтрольованої ціни</i> (comparable uncontrolled price method)	Найширше застосування при наявності порівнянної угоди та інформації про ціну в даній угоді	Ціна (price)	Пряме і найбільш послідовне використання	Є найбільш рекомендованим до застосування
<i>Метод ціни перепродажу</i> (resale price method)	При аналізі трансфертного ціноутворення продавця продукції незалежній компанії	Маржа ціни перепродажу (resale price margin)	Пряме використання	Рекомендується до застосування
<i>Метод "витрати плюс"</i> (cost plus method)	При аналізі трансфертних цін постачальника продукції асоційованій компанії	Витрати плюс націнка (cost plus mark up)	Пряме використання	Рекомендується до застосування
<i>Методи прибутку від угоди (transactional profit methods)</i>				
<i>Метод розподілу прибутку</i> (profit split method)	У випадках відсутності даних щодо застосування традиційних методів	Методика розподілу прибутку (profit split method)	Опосередковане використання	Використання при неможливості застосування традиційних методів
<i>Метод чистої маржі від угоди</i> (transactional net margin method)	У випадках відсутності даних щодо застосування традиційних методів	Чиста маржа (net margin)	Опосередковане використання	Використання при неможливості застосування традиційних методів
<i>Інші методи (other methods)</i>				
<i>Метод глобальної формули</i> (Global formulary apportionment)	Альтернатива методам, що використовують принцип "віддаленої руки"	Фіксована формула розрахунку трансфертної ціни	Не використовується	Не використовується

Додаток В

Оцінка ступеня використання корпоративних стратегій банку

№ пор.	Критерій оцінки	Інтеграція				Диверсифікація			
		Значення	Рівень відповідності	Бал	Відмітка респондента	Значення	Рівень відповідності	Бал	Відмітки респондента
1	Сутність корпоративної стратегії та процесу стратегічного планування	Загальна стратегія компанії	Мінімальний	0		Сукупність стратегій структурних одиниць	Мінімальний	0	
			Низький	0,25			Низький	0,25	
			Середній	0,5			Середній	0,5	
			Високий	0,75			Високий	0,75	
			Максимальний	1			Максимальний	1	
2	Тип організаційної структури	Функціональна	Мінімальний	0		Дивізійна	Мінімальний	0	
			Низький	0,25			Низький	0,25	
			Середній	0,5			Середній	0,5	
			Високий	0,75			Високий	0,75	
			Максимальний	1			Максимальний	1	
3	Сутність процесів управління	Зверху – вниз, значна централізація управлінських рішень	Мінімальний	0		Знизу – вгору, значна децентралізація управлінських рішень	Мінімальний	0	
			Низький	0,25			Низький	0,25	
			Середній	0,5			Середній	0,5	
			Високий	0,75			Високий	0,75	
			Максимальний	1			Максимальний	1	
4	Система оцінки діяльності структурних одиниць	Порівняння фактичних витрат із плановими та ретроспективний аналіз їх динаміки	Мінімальний	0		Порівняння фактичних показників прибутковості із плановими та показниками конкурентів	Мінімальний	0	
			Низький	0,25			Низький	0,25	
			Середній	0,5			Середній	0,5	
			Високий	0,75			Високий	0,75	
			Максимальний	1			Максимальний	1	
5	Система преміювання	За результатами діяльності банку в цілому	Мінімальний	0		За результатами діяльності підрозділу (центру відповідальності)	Мінімальний	0	
			Низький	0,25			Низький	0,25	
			Середній	0,5			Середній	0,5	
			Високий	0,75			Високий	0,75	
			Максимальний	1			Максимальний	1	
6	Основний спосіб контролю з боку вищого керівництва	Безпосередній управлінський вплив через організаційну структуру	Мінімальний	0		Через систему показників результатів діяльності	Мінімальний	0	
			Низький	0,25			Низький	0,25	
			Середній	0,5			Середній	0,5	
			Високий	0,75			Високий	0,75	
			Максимальний	1			Максимальний	1	
Бальна оцінка використання стратегії									
Скоригована бальна оцінка використання стратегії									

Додаток Г

**Розрахунок індексу Херфіндаля-Хіршмана та індексу
ринкової влади лідерів за активами комерційних банків**

Значення індексу ринкової влади лідерів – 31,17 %

Значення індексу Херфіндаля-Хіршмана – 389,393

№ пор.	№ у групі	Назва банку	Сумарні активи станом на 01.01.2006	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку
Група 1					
1	1	ПРИВАТБАНК	22 058 095	10,31	106,366
2	2	АВАЛЬ	19 258 774	9,00	81,082
3	3	ПРОМІНВЕСТБАНК	14 590 344	6,82	46,537
4	4	УКРСОЦБАНК	10 762 963	5,03	25,324
5	5	УКРСИББАНК	10 669 190	4,99	24,885
6	6	УКРЕКСІМБАНК	10 376 114	4,85	23,536
7	7	ОЩАДБАНК	9 515 315	4,45	19,793
8	8	РАЙФФАЙЗЕНБАНК УКРАЇНА	7 048 988	3,30	10,862
9	9	НАДРА	5 922 497	2,77	7,668
10	10	БРОКБІЗНЕСБАНК	4 768 831	2,23	4,972
11	11	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	4 421 711	2,07	4,274
12	12	УКРПРОМБАНК	4 109 059	1,92	3,691
Група 2					
13	1	ФОРУМ	3 752 673	1,75	3,079
14	2	ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	3 577 324	1,67	2,798
15	3	ХРЕЩАТИК	3 144 648	1,47	2,162
16	4	КРЕДИТПРОМБАНК	2 904 880	1,36	1,845
17	5	ІНГ БАНК УКРАЇНА	2 587 010	1,21	1,463
18	6	УКРГАЗБАНК	2 387 265	1,12	1,246
19	7	ВАБАНК	2 351 156	1,10	1,208
20	8	ПІВДЕННИЙ	2 302 891	1,08	1,159
21	9	ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК	2 215 329	1,04	1,073
22	10	ДОНГОРБАНК	2 141 040	1,00	1,002
23	11	АЛЬФА-БАНК	2 132 548	1,00	0,994
24	12	ПРАВЕКС-БАНК	2 123 520	0,99	0,986
25	13	КРЕДИТ БАНК (УКРАЇНА)	2 028 417	0,95	0,899
26	14	ТАС-КОМЕРЦБАНК	2 024 159	0,95	0,896
27	15	МРІЯ	1 927 942	0,90	0,813
Група 3					
28	1	РОДОВІД БАНК	1 829 178	0,86	0,731
29	2	ІНДУСТРІАЛБАНК	1 799 289	0,84	0,708
30	3	ІМЕКСБАНК	1 625 807	0,76	0,578
31	4	СІТБАНК (УКРАЇНА)	1 573 301	0,74	0,541
32	5	ХФБ БАНК УКРАЇНА	1 520 840	0,71	0,506

Продовж. додатка Г

№ пор.	№ у групі	Назва банку	Сумарні активи станом на 01.01.2006	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку
33	6	ЕКСПРЕС-БАНК	1 455 108	0,68	0,463
34	7	КИЇВ	1 441 494	0,67	0,454
35	8	ТАС-ІНВЕСТБАНК	1 237 675	0,58	0,335
36	9	КРЕДИТ-ДНІПРО	1 095 207	0,51	0,262
37	10	ПРОКРЕДИТ БАНК	1 073 555	0,50	0,252
38	11	МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	1 051 021	0,49	0,241
39	12	БІГ ЕНЕРГІЯ	1 013 015	0,47	0,224
40	13	КАЛІОН БАНК УКРАЇНА	948 268	0,44	0,197
41	14	НРБ-УКРАЇНА	902 363	0,42	0,178
42	15	МЕГАБАНК	812 129	0,38	0,144
43	16	ЕКСПОБАНК	734 469	0,34	0,118
44	17	УНІВЕРСАЛЬНИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА ПАРТНЕРСТВА	722 879	0,34	0,114
45	18	УКРІНБАНК	708 722	0,33	0,110
46	19	ФАКТОРІАЛ-БАНК	690 556	0,32	0,104
47	20	ДІАМАНТ	679 966	0,32	0,101
48	21	ЗАХІДІНКОМБАНК	673 496	0,31	0,099
49	22	ТАВРИКА	654 698	0,31	0,094
50	23	КИЇВСЬКА РУСЬ	626 763	0,29	0,086
51	24	ДНІСТЕР	615 704	0,29	0,083
52	25	АЖІО	613 719	0,29	0,082
53	26	ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	587 530	0,27	0,075
54	27	АГРОБАНК	572 450	0,27	0,072
55	28	БАНК ПЕТРОКОМЕРЦ-Україна	551 847	0,26	0,067
Група 4					
56	1	ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА	743 694	0,35	0,121
57	2	АКТИВ БАНК	605 984	0,28	0,080
58	3	“ВНЕСТОРГБАНК”	562 886	0,26	0,069
59	4	ЕЛЕКТРОН БАНК	514 188	0,24	0,058
60	5	БАЗИС	490 542	0,23	0,053
61	6	ТРАНСБАНК	473 802	0,22	0,049
62	7	АРКАДА	473 210	0,22	0,049
63	8	МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	466 807	0,22	0,048
64	9	НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ	461 705	0,22	0,047
65	10	УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК	443 307	0,21	0,043
66	11	ЗОЛОТІ ВОРОТА	441 366	0,21	0,043
67	12	ПОЛТАВА БАНК	439 258	0,21	0,042
68	13	АВТОАЗБАНК	436 812	0,20	0,042
69	14	ЕНЕРГОБАНК	432 302	0,20	0,041
70	15	УКРГАЗПРОМБАНК	417 351	0,20	0,038
71	16	ФІНАНСОВИЙ СОЮЗ БАНК	408 110	0,19	0,036
72	17	ЄВРОПЕЙСЬКИЙ	406 406	0,19	0,036

Продовж. додатка Г

№ пор.	№ у групі	Назва банку	Сумарні активи станом на 01.01.2006	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку
73	18	УКРАЇНСЬКИЙ ФІНАНСОВИЙ СВІТ	395 660	0,18	0,034
74	19	БАНК РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	390 343	0,18	0,033
75	20	МІСТО-БАНК	389 113	0,18	0,033
76	21	УНІВЕРСАЛЬНИЙ	385 527	0,18	0,032
77	22	НОВИЙ	379 050	0,18	0,031
78	23	ІНПРОМБАНК	376 342	0,18	0,031
79	24	ФОРТУНА БАНК	352 307	0,16	0,027
80	25	МЕРКУРІЙ	345 958	0,16	0,026
81	26	НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ	335 283	0,16	0,025
82	27	АРТЕМ БАНК	317 829	0,15	0,022
83	28	КАПІТАЛ	314 429	0,15	0,022
84	29	УКРКОМУНБАНК	304 574	0,14	0,020
85	30	СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК	303 227	0,14	0,020
86	31	УКРАЇНСЬКИЙ БІЗНЕС БАНК	297 655	0,14	0,019
87	32	ЛЕГБАНК	296 484	0,14	0,019
88	33	КЛІРИНГОВИЙ ДІМ	295 441	0,14	0,019
89	34	КАМБІО	294 164	0,14	0,019
90	35	МЕТАЛУРГ	287 296	0,13	0,018
91	36	ЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	286 672	0,13	0,018
92	37	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК	285 661	0,1	0,018
93	38	АГРАРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	284 598	0,13	0,018
94	39	ПРОМЕКОНОМБАНК	267 366	0,13	0,016
95	40	ДЕМАРК	259 148	0,12	0,015
96	41	ПРИВАТІНВЕСТ	240 051	0,11	0,013
97	42	ІНТЕГРАЛ	237 856	0,11	0,012
98	43	СИНТЕЗ	235 211	0,11	0,012
99	44	ІНТЕРБАНК	229 845	0,11	0,012
100	45	ІНТЕРКОНТИНЕНТБАНК	229 661	0,11	0,012
101	46	ПІВДЕНКОМБАНК	226 652	0,11	0,011
102	47	АВТОКРАЗБАНК	225 838	0,11	0,011
103	48	ЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК РАЦІОНАЛЬНОГО ФІНАНСУВАННЯ	217 436	0,10	0,010
104	49	БАНК ПЕКАО (УКРАЇНА)	214 177	0,10	0,010
105	50	ФІНБАНК	211 630	0,10	0,010
106	51	ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	207 851	0,10	0,009
107	52	ГРАНТ	200 902	0,09	0,009
108	53	РЕАЛ БАНК	196 604	0,09	0,008
109	54	ПРИКАРПАТТЯ	195 823	0,09	0,008
110	55	СТОЛИЦЯ	195 025	0,09	0,008
111	56	ПРИЧОРНОМОР'Я	194 295	0,09	0,008
112	57	КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСАЛЬНИЙ БАНК	192 150	0,09	0,008

Продовж. додатка Г

№ пор.	№ у групі	Назва банку	Сумарні активи станом на 01.01.2006	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку
113	58	УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ	190 247	0,09	0,008
114	59	КОНТРАКТ	178 292	0,08	0,007
115	60	ДАНІЕЛЬ	175 605	0,08	0,007
116	61	КООПІНВЕСТБАНК	174 111	0,08	0,007
117	62	ІКАР-БАНК	170 092	0,08	0,006
118	63	ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ	168 916	0,08	0,006
119	64	СТАРОКІЇВСЬКИЙ БАНК	163 512	0,08	0,006
120	65	ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	162 529	0,08	0,006
121	66	КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК	162 458	0,08	0,006
122	67	ПОРТО-ФРАНКО	162 257	0,08	0,006
123	68	ОБ'ЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	161 710	0,08	0,006
124	69	ТК КРЕДИТ	156 504	0,07	0,005
125	70	ПОЛКОМБАНК	153 153	0,07	0,005
126	71	ТАС-БІЗНЕСБАНК	151 017	0,07	0,005
127	72	ВОЛОДИМИРСЬКИЙ	148 810	0,07	0,005
128	73	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНО-ТОРГОВИЙ БАНК	145 904	0,07	0,005
129	74	ЮНЕКС	145 288	0,07	0,005
130	75	УКРАЇНСЬКА ФІНАНСОВА ГРУПА	142 282	0,07	0,004
131	76	СОЦКОМБАНК	131 091	0,06	0,004
132	77	ІНВЕСТБАНК	125 100	0,06	0,003
133	78	ФАМІЛЬНИЙ	122 767	0,06	0,003
134	79	АРМА	121 561	0,06	0,003
135	80	ОДЕСА-БАНК	113 451	0,05	0,003
136	81	УКООПСПІЛКА	112 412	0,05	0,003
137	82	РЕГІОН БАНК	111 197	0,05	0,003
138	83	ДІАЛОГБАНК	106 391	0,05	0,002
139	84	ТРАСТ-КАПІТАЛ	103 528	0,05	0,002
140	85	ТММ-БАНК	102 511	0,05	0,002
141	86	ЛЬВІВ	101 521	0,05	0,002
142	87	МОРСЬКИЙ	101 272	0,05	0,002
143	88	СЛАВУТИЧ	99 394	0,05	0,002
144	89	ІНВЕСТ-КРИВБАС БАНК	96 702	0,05	0,002
145	90	ОЛІМПІЙСЬКА УКРАЇНА	90 850	0,04	0,002
146	91	СХІДНО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	90 116	0,04	0,002
147	92	БАНК "ПЕРСПЕКТИВА"	88 614	0,04	0,002
148	93	МІЖНАРОДНИЙ ІПОТЕЧНИЙ БАНК	88 008	0,04	0,002
149	94	ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ	78 789	0,04	0,001
150	95	ПРАЙМ-БАНК	78 112	0,04	0,001
151	96	ФІНЕКСБАНК	69 438	0,03	0,001
152	97	РАДАБАНК	67 019	0,03	0,001

Продовж. додатка Г

№ пор.	№ у групі	Назва банку	Сумарні активи станом на 01.01.2006	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку
153	98	ВЕЛЕС	63 334	0,03	0,001
154	99	ФІНРОСТБАНК	61 868	0,03	0,001
155	100	ГАРАНТ	59 748	0,03	0,001
156	101	УКРАЇНСЬКИЙ БУДІВЕЛЬНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	55 510	0,03	0,001
157	102	АЛЬЯНС	54 527	0,03	0,001
158	103	ФЕРМЕРСЬКИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	54 068	0,03	0,001
159	104	УКРАЇНСЬКИЙ БАНК РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ	45 319	0,02	0,000
160	105	КЛАСИКБАНК	43 916	0,02	0,000
161	106	СТОЛИЧНИЙ	37 806	0,02	0,000
162	107	БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	35 121	0,02	0,000
163	108	ЄВРОБАНК	27 636	0,01	0,000
Усього по банках			213 877 982	100,00	389,393

Додаток Д

Розрахунок індексу Херфіндаля-Хіршмана та індексу ринкової влади лідерів за кредитним та депозитним портфелями комерційних банків

Показники кредитного ринку

Значення індексу ринкової влади лідерів – 33,89 %

Значення індексу Херфіндаля-Хіршмана – 438,92

Показники ринку депозитів

Значення індексу ринкової влади лідерів – 33,68 %

Значення індексу Херфіндаля-Хіршмана – 415,22

№ пор.	№ групи	Назва банку	Кредити надані			Кошти ЮО та ФО		
			Залишок станом на 01.01.2007	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку	Залишок станом на 01.01.2007	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку
Група 1								
1	1	ПРИВАТБАНК	28 767 500	11,72	137,2845	24 882 090	12,26	150,3438
2	2	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	21 735 198	8,85	78,3690	17 082 075	8,42	70,8587
3	3	УКРСИББАНК	18 212 232	7,42	55,0229	6 915 973	3,41	11,6150
4	4	УКРЕКСІМБАНК	13 993 034	5,70	32,4819	7 714 316	3,80	14,4513
5	5	ПРОМІНВЕСТБАНК	14 494 004	5,90	34,8493	15 382 090	7,58	57,4569
6	6	УКРСОЦБАНК	12 690 496	5,17	26,7162	10 992 553	5,42	29,3433
7	7	ОЩАДБАНК	4 456 734	1,82	3,2950	8 440 595	4,16	17,3005
8	8	ОТП БАНК	9 801 208	3,99	15,9359	4 081 814	2,01	4,0459
9	9	“НАДРА”	7 247 781	2,95	8,7142	5 646 794	2,78	7,7431
10	10	“ФОРУМ”	5 093 218	2,07	4,3033	4 265 385	2,10	4,4180
11	11	“ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ”	5 950 085	2,42	5,8730	5 029 539	2,48	6,1428
12	12	КРЕДИТПРОМБАНК	4 798 774	1,95	3,8201	3 734 117	1,84	3,3860
13	13	УКРПРОМБАНК	5 598 600	2,28	5,1997	4 780 764	2,36	5,5502
14	14	БРОКБІЗНЕСБАНК	4 581 055	1,87	3,4814	4 269 391	2,10	4,4263
15	15	ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ. МІЖНАРОДНИЙ БАНК	3 504 649	1,43	2,0375	3 045 443	1,50	2,2522
<i>Усього по групі 1</i>			160 924 568			126 262 939		
Група 2								
16	1	АЛЬФА-БАНК	4 869 107	1,98	3,9329	2 665 550	1,31	1,7254
17	2	УКРГАЗБАНК	2 164 449	0,88	0,7772	2 688 404	1,32	1,7551
18	3	ВАБАНК	2 570 816	1,05	1,0964	2 749 824	1,36	1,8362
19	4	ТАС-КОМЕРЦБАНК	2 879 539	1,17	1,3755	2 448 059	1,21	1,4553
20	5	“ПІВДЕННИЙ”	3 001 987	1,22	1,4950	2 860 154	1,41	1,9865
21	6	РОДОВІД БАНК	2 202 019	0,90	0,8044	1 999 597	0,99	0,9709
22	7	“ХРЕЩАТИК”	2 037 354	0,83	0,6886	2 416 703	1,19	1,4183
23	8	ПРАВЕКС-БАНК	2 425 339	0,99	0,9758	2 722 123	1,34	1,7994

Продовж. додатка Д

№ пор.	№ групи	Назва банку	Кредити надані			Кошти ЮО та ФО		
			Залишок станом на 01.01.2007	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку	Залишок станом на 01.01.2007	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку
24	9	ІНГ БАНК УКРАЇНА	1 966 337	0,80	0,6414	1 280 333	0,63	0,3981
25	10	КРЕДОБАНК	2 507 074	1,02	1,0427	2 422 859	1,19	1,4255
26	11	ДОНГОРБАНК	1 698 212	0,69	0,4784	2 229 434	1,10	1,2070
27	12	“МРІЯ”	1 969 626	0,80	0,6436	1 982 324	0,98	0,9542
28	13	ХФБ БАНК УКРАЇНА	2 079 527	0,85	0,7174	1 084 579	0,53	0,2856
29	14	ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК	1 588 854	0,65	0,4188	2 054 484	1,01	1,0250
30	15	ІНДУСТРІАЛБАНК	1 826 691	0,74	0,5535	1 854 270	0,91	0,8349
31	16	СІТІБАНК (УКРАЇНА)	1 688 419	0,69	0,4729	1 428 930	0,70	0,4958
32	17	“ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА”	1 599 933	0,65	0,4246	1 076 960	0,53	0,2817
33	18	ІМЕКСБАНК	1 431 388	0,58	0,3399	1 851 266	0,91	0,8322
34	19	КАЛІОН БАНК УКРАЇНА	1 541 752	0,63	0,3943	1 067 513	0,53	0,2767
Усього по групі 2			42 048 423			38 883 366		
Група 3								
35	1	ТАС-ІНВЕСТБАНК	1 532 091	0,62	0,3894	1 053 361	0,52	0,2694
36	2	ПРОКРЕДИТ БАНК	1 508 581	0,61	0,3775	1 199 580	0,59	0,3494
37	3	“КИЇВ”	1 332 505	0,54	0,2945	1 394 949	0,69	0,4725
38	4	АКТИВ БАНК	719 280	0,29	0,0858	512 600	0,25	0,0638
39	5	“ВНЕШТОРГБАНК”	1 113 429	0,45	0,2057	541 436	0,27	0,0712
40	6	“ДЕЛЬТА”	1 121 420	0,46	0,2086	262 187	0,13	0,0167
41	7	“КРЕДИТ-ДНІПРО”	1 107 598	0,45	0,2035	963 380	0,47	0,2254
42	8	ЕКСПРЕС-БАНК	862 078	0,35	0,1233	936 151	0,46	0,2128
43	9	УКРІНБАНК	707 815	0,29	0,0831	657 287	0,32	0,1049
44	10	МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	918 435	0,37	0,1399	905 134	0,45	0,1989
45	11	БАНК “НРБ-УКРАЇНА”	848 869	0,35	0,1195	736 369	0,36	0,1317
46	12	МЕГАБАНК	744 384	0,30	0,0919	830 958	0,41	0,1677
47	13	“БІГ ЕНЕРГІЯ”	634 056	0,26	0,0667	587 897	0,29	0,0839
48	14	“ТАВРИКА”	805 798	0,33	0,1077	705 983	0,35	0,1210
49	15	“КИЇВСЬКА РУСЬ”	700 308	0,29	0,0814	635 594	0,31	0,0981
50	16	“ПРЕСТИЖ”	533 650	0,22	0,0472	83 373	0,04	0,0017
51	17	УНІВЕРСАЛЬНИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА ПАРТНЕРСТВА	751 221	0,31	0,0936	646 348	0,32	0,1014

Продовж. додатка Д

№ пор.	№ групи	Назва банку	Кредити надані			Кошти ЮО та ФО		
			Залишок станом на 01.01.2007	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку	Залишок станом на 01.01.2007	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку
52	18	БАНК ПЕТРО-КОМЕРЦ-УКРАЇНА	684 840	0,28	0,0778	730 635	0,36	0,1296
53	19	“АРКАДА”	504 884	0,21	0,0423	696 336	0,34	0,1177
54	20	ЗАХІДІНКОМБАНК	814 397	0,33	0,1100	685 381	0,34	0,1141
55	21	АГРОБАНК	588 483	0,24	0,0574	755 530	0,37	0,1386
56	22	ЕКСПОБАНК	622 452	0,25	0,0643	464 980	0,23	0,0525
57	23	СЕБ БАНК	428 723	0,17	0,0305	381 318	0,19	0,0353
58	24	ФАКТОРІАЛ-БАНК	448 830	0,18	0,0334	668 313	0,33	0,1085
59	25	“ДНІСТЕР”	509 749	0,21	0,0431	414 690	0,20	0,0418
Усього по групі 3			20 543 876			17 449 770		
Група 4								
60	1	“ДІАМАНТ”	454 617	0,19	0,0343	473 842	0,23	0,0545
61	2	ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	379 529	0,15	0,0239	428 543	0,21	0,0446
62	3	ТРАНСБАНК	527 704	0,21	0,0462	541 640	0,27	0,0712
63	4	ЕЛЕКТРОН БАНК	489 853	0,20	0,0398	518 307	0,26	0,0652
64	5	“БАЗИС”	415 298	0,17	0,0286	496 376	0,24	0,0598
65	6	МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	484 605	0,20	0,0390	534 575	0,26	0,0694
66	7	ФІНАНСОВИЙ СОЮЗ БАНК	506 189	0,21	0,0425	348 493	0,17	0,0295
67	8	“ЄВРОПЕЙСЬКИЙ”	385 083	0,16	0,0246	367 706	0,18	0,0328
68	9	УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК	388 512	0,16	0,0250	370 725	0,18	0,0334
69	10	БАНК РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	472 997	0,19	0,0371	476 694	0,23	0,0552
70	11	АВТОАЗБАНК	517 838	0,21	0,0445	473 187	0,23	0,0544
71	12	“НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ”	433 273	0,18	0,0311	386 960	0,19	0,0364
72	13	МІСТО-БАНК	368 242	0,15	0,0225	338 470	0,17	0,0278
73	14	“УНІВЕРСАЛЬНИЙ”	452 973	0,18	0,0340	433 442	0,21	0,0456
74	15	“ЗОЛОТІ ВОРОТА”	460 079	0,19	0,0351	467 604	0,23	0,0531
75	16	ІНПРОМБАНК	419 676	0,17	0,0292	432 588	0,21	0,0454
76	17	ОБ'ЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	319 744	0,13	0,0170	372 515	0,18	0,0337
77	18	“ДЕМАРК”	438 606	0,18	0,0319	377 269	0,19	0,0346
78	19	УНІКРЕДИТ БАНК	251 990	0,10	0,0105	29 227	0,01	0,0002

Продовж. додатка Д

№ пор.	№ групи	Назва банку	Кредити надані			Кошти ЮО та ФО		
			Залишок станом на 01.01.2007	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку	Залишок станом на 01.01.2007	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку
79	20	“МЕРКУРІЙ”	366 748	0,15	0,0223	397 069	0,20	0,0383
80	21	ПОЛТАВА БАНК	345 935	0,14	0,0199	347 465	0,17	0,0293
81	22	ЕНЕРГОБАНК	330 492	0,13	0,0181	388 366	0,19	0,0366
82	23	“КАПІТАЛ”	316 216	0,13	0,0166	285 274	0,14	0,0198
83	24	“НОВИЙ”	309 963	0,13	0,0159	389 491	0,19	0,0368
84	25	“ПІВДЕНКОМБАНК”	295 284	0,12	0,0145	290 547	0,14	0,0205
85	26	“МЕТАЛУРГ”	360 410	0,15	0,0215	317 812	0,16	0,0245
86	27	ФОРТУНА БАНК	322 948	0,13	0,0173	292 514	0,14	0,0208
87	28	УКРАЇНСЬКИЙ БІЗНЕС БАНК	285 493	0,12	0,0135	331 966	0,16	0,0268
88	29	“НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ”	373 218	0,15	0,0231	329 824	0,16	0,0264
89	30	“УКРАЇНСЬКИЙ ФІНАНСОВИЙ СВІТ”	377 469	0,15	0,0236	230 439	0,11	0,0129
90	31	“СТОЛИЦЯ”	137 160	0,06	0,0031	325 181	0,16	0,0257
91	32	“КЛІРИНГОВИЙ ДІМ”	250 959	0,10	0,0104	248 021	0,12	0,0149
92	33	УКРГАЗПРОМБАНК	206 198	0,08	0,0071	214 970	0,11	0,0112
93	34	АРТЕМ БАНК	131 873	0,05	0,0029	230 099	0,11	0,0129
94	35	СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК	261 551	0,11	0,0113	232 859	0,11	0,0132
95	36	МІЖНАРОДНИЙ ІПОТЕЧНИЙ БАНК	324 576	0,13	0,0175	185 076	0,09	0,0083
96	37	БМ БАНК	211 508	0,09	0,0074	168 996	0,08	0,0069
97	38	“КАМБІО”	275 467	0,11	0,0126	233 423	0,12	0,0132
98	39	АГРАРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	156 962	0,06	0,0041	196 310	0,10	0,0094
99	40	ІНТЕГРАЛ	235 857	0,10	0,0092	216 824	0,11	0,0114
100	41	УКРКОМУНБАНК	184 402	0,08	0,0056	248 075	0,12	0,0149
101	42	“ДАНИЕЛЬ”	213 370	0,09	0,0076	190 307	0,09	0,0088
102	43	БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	213 807	0,09	0,0076	196 241	0,10	0,0094
103	44	ФІНБАНК	186 293	0,08	0,0058	165 497	0,08	0,0067
104	45	“АВТОКРАЗБАНК”	220 793	0,09	0,0081	230 568	0,11	0,0129
105	46	“СИНТЕЗ”	247 360	0,10	0,0102	187 667	0,09	0,0086
106	47	ПРОМЕКОНОМ-БАНК	229 497	0,09	0,0087	201 835	0,10	0,0099
107	48	“АРМА”	170 478	0,07	0,0048	157 959	0,08	0,0061
108	49	“ПРИВАТІНВЕСТ”	7 523	0,00	0,0000	296	0,00	0,0000
109	50	БТА БАНК	199 316	0,08	0,0066	146 816	0,07	0,0052
110	51	ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	157 857	0,06	0,0041	171 680	0,08	0,0072

Продовж. додатка Д

№ пор.	№ групи	Назва банку	Кредити надані			Кошти ЮО та ФО		
			Залишок станом на 01.01.2007	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку	Залишок станом на 01.01.2007	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку
111	52	ЛЕГБАНК	169 546	0,07	0,0048	196 780	0,10	0,0094
112	53	“ПОРТО-ФРАНКО”	167 016	0,07	0,0046	171 584	0,08	0,0071
113	54	“УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ”	149 824	0,06	0,0037	142 750	0,07	0,0049
114	55	“КОНТРАКТ”	149 193	0,06	0,0037	158 944	0,08	0,0061
115	56	ОДЕСА-БАНК	111 375	0,05	0,0021	102 736	0,05	0,0026
116	57	“ПРИЧОРНОМОР’Я”	201 032	0,08	0,0067	131 680	0,06	0,0042
117	58	ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ	184 384	0,08	0,0056	187 840	0,09	0,0086
118	59	ІНТЕРБАНК	115 568	0,05	0,0022	141 891	0,07	0,0049
119	60	УКРАЇНСЬКА ФІНАНСОВА ГРУПА	140 142	0,06	0,0033	101 394	0,05	0,0025
120	61	ПРИКАРПАТТЯ	151 148	0,06	0,0038	167 146	0,08	0,0068
121	62	“ГРАНТ”	185 724	0,08	0,0057	166 882	0,08	0,0068
122	63	“ТРАСТ-КАПІТАЛ”	139 644	0,06	0,0032	73 494	0,04	0,0013
123	64	СОЦКОМБАНК	185 801	0,08	0,0057	133 524	0,07	0,0043
124	65	ЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК РАЦІОНАЛЬНОГО ФІНАНСУВАННЯ	147 034	0,06	0,0036	35 937	0,02	0,0003
125	66	КООПІНВЕСТБАНК	152 780	0,06	0,0039	131 305	0,06	0,0042
126	67	“ТК КРЕДИТ”	92 166	0,04	0,0014	82 313	0,04	0,0016
127	68	ФІНРОСТБАНК	152 920	0,06	0,0039	131 873	0,06	0,0042
128	69	ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	104 723	0,04	0,0018	112 757	0,06	0,0031
129	70	СТАРОКИЇВСЬКИЙ БАНК	134 980	0,05	0,0030	172 802	0,09	0,0073
130	71	ІКАР-БАНК	143 839	0,06	0,0034	136 139	0,07	0,0045
131	72	ПОЛІКОМБАНК	152 129	0,06	0,0038	115 453	0,06	0,0032
132	73	РЕАЛ БАНК	88 153	0,04	0,0013	74 246	0,04	0,0013
133	74	ІНВЕСТБАНК	127 193	0,05	0,0027	123 953	0,06	0,0037
134	75	ІПОБАНК	108 340	0,04	0,0019	100	0,00	0,0000
135	76	“ВОЛОДИМИРСЬКИЙ”	127 143	0,05	0,0027	84 917	0,04	0,0018
136	77	ТАС-БІЗНЕСБАНК	141 906	0,06	0,0033	95 369	0,05	0,0022
137	78	АІС-БАНК	92 488	0,04	0,0014	62 316	0,03	0,0009
138	79	ПАРТНЕР БАНК	47 767	0,02	0,0004	115 807	0,06	0,0033
139	80	ІНВЕСТ-КРЕДИТ БАНК	108 421	0,04	0,0020	57 882	0,03	0,0008
140	81	“ЛЬВІВ”	143 926	0,06	0,0034	103 102	0,05	0,0026
141	82	ФІНЕКСБАНК	56 031	0,02	0,0005	124 367	0,06	0,0038

Продовж. додатка Д

№ пор.	№ групи	Назва банку	Кредити надані			Кошти ЮО та ФО		
			Залишок станом на 01.01.2007	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку	Залишок станом на 01.01.2007	Частка ринку банківської установи, %	Квадрат частки ринку
142	83	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК	18 490	0,01	0,0001	31 456	0,02	0,0002
143	84	МОРСЬКИЙ	62 156	0,03	0,0006	83 629	0,04	0,0017
144	85	“СЛАВУТИЧ”	125 535	0,05	0,0026	70 172	0,03	0,0012
145	86	РЕГІОН БАНК	119 667	0,05	0,0024	97 343	0,05	0,0023
146	87	“ФАМІЛЬНИЙ”	84 343	0,03	0,0012	65 623	0,03	0,0010
147	88	БАНК РЕНЕСАНС КАПІТАЛ	119 912	0,05	0,0024	4 084	0,00	0,0000
148	89	“ЮНЕКС”	74 289	0,03	0,0009	77 699	0,04	0,0015
149	90	“УКООПСПІЛКА”	76 697	0,03	0,0010	55 440	0,03	0,0007
150	91	“КОНКОРД”	102 000	0,04	0,0017	66 162	0,03	0,0011
151	92	ОЛІМПІЙСЬКА УКРАЇНА	94 326	0,04	0,0015	44 116	0,02	0,0005
152	93	КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК	28 484	0,01	0,0001	40 146	0,02	0,0004
153	94	ДІАЛОГБАНК	112 063	0,05	0,0021	41 236	0,02	0,0004
154	95	СХІДНО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	84 208	0,03	0,0012	63 347	0,03	0,0010
155	96	СИГМАБАНК	8 299	0,00	0,0000	31 402	0,02	0,0002
156	97	БАНК “ПЕРСПЕКТИВА”	53 227	0,02	0,0005	36 037	0,02	0,0003
157	98	ПРАЙМ-БАНК	38 191	0,02	0,0002	35 780	0,02	0,0003
158	99	“ВЕЛЕС”	59 588	0,02	0,0006	17 814	0,01	0,0001
159	100	ТММ-БАНК	42 943	0,02	0,0003	46 391	0,02	0,0005
160	101	“ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ”	59 752	0,02	0,0006	28 061	0,01	0,0002
161	102	УКРБУДІНВЕСТ-БАНК	47 547	0,02	0,0004	20 658	0,01	0,0001
162	103	ЄВРОБАНК	54 594	0,02	0,0005	37 387	0,02	0,0003
163	104	РАДАБАНК	46 997	0,02	0,0004	32 809	0,02	0,0003
164	105	КЛАСИКБАНК	52 467	0,02	0,0005	13 867	0,01	0,0000
165	106	“АЛЬЯНС”	53 084	0,02	0,0005	11 064	0,01	0,0000
166	107	БАНК НАРОДНИЙ КАПІТАЛ	51 162	0,02	0,0004	7 576	0,00	0,0000
167	108	“СТОЛИЧНИЙ”	47 078	0,02	0,0004	15 839	0,01	0,0001
168	109	УКРАЇНСЬКИЙ БАНК РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ	34 103	0,01	0,0002	2 859	0,00	0,0000
169	110	БАНК БОГУСЛАВ	8 330	0,00	0,0000	0	0,00	0,0000
Усього по групі 4			22 005 659			20 332 910		
Усього по банках			245 522 529			202 928 987		

Додаток Е

**Аналіз відсоткових ставок за кредитами та депозитами
в розрізі валют у 1998-2006 роках**

Період	Середньозважені ставки за портфелем кредитів (з урахуванням овердрафту)						Середньозважені ставки за портфелем депозитів					
	в національній валюті			в іноземній валюті			в національній валюті			в іноземній валюті		
	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень
1998 рік												
Січень	43,8	-	114,490	17,4	-	6,631	19,2	-	9,303	6,6	-	9,818
Лютий	48,7	111,2	33,640	19,2	110,3	0,601	18,0	93,8	18,063	8,1	122,7	2,668
Березень	48,9	100,4	31,360	20,2	105,2	0,051	18,7	103,9	12,603	6,9	85,2	8,028
Квітень	47,7	97,5	46,240	19,3	95,5	0,456	19,6	104,8	7,022	7,8	113,0	3,738
Травень	47,1	98,7	54,760	20,2	104,7	0,051	19,5	99,5	7,563	10,2	130,8	0,218
Червень	48,0	101,9	42,250	20,3	100,5	0,106	21,9	112,3	0,123	9,2	90,2	0,284
Липень	53,0	110,4	2,250	20,7	102,0	0,526	22,5	102,7	0,063	10,6	115,2	0,751
Серпень	57,4	108,3	8,410	20,5	99,0	0,276	22,8	101,3	0,303	11,3	106,6	2,454
Вересень	63,8	111,1	86,490	17,7	86,3	5,176	26,5	116,2	18,063	11,9	105,3	4,694
Жовтень	71,5	112,1	289,000	26,5	149,7	42,576	28,2	106,4	35,403	8,8	73,9	0,871
Листопад	63,7	89,1	84,640	17,7	66,8	5,176	26,6	94,3	18,923	13,0	147,7	10,671
Грудень	60,4	94,8	34,810	20,0	113,0	0,001	23,5	88,3	1,563	12,4	95,4	7,111
Сума	654,0	-	828,340	239,7	-	61,623	267,0	-	128,990	116,8	-	51,307
Середнє	54,5	<u>103,0</u>	69,028	20,0	<u>101,3</u>	5,135	22,3	<u>101,9</u>	10,749	9,7	<u>105,9</u>	4,276
Коефіцієнт варіації	-	-	<u>15,245</u>	-	-	<u>11,345</u>	-	-	<u>14,735</u>	-	-	<u>21,244</u>
1999 рік												
Січень	55,3	109,2	0,401	19,4	103,1	2,127	22,8	103,1	4,237	12,5	99,2	8,801
Лютий	58,4	105,6	15,210	18,5	95,4	5,562	21,3	93,4	0,312	13,0	104,0	12,018
Березень	68,0	116,4	182,250	21,3	115,1	0,195	27,2	127,7	41,710	12,1	93,1	6,588
Квітень	66,9	98,4	153,760	20,2	94,8	0,433	22,3	82,0	2,428	12,9	106,6	11,334
Травень	54,5	81,5	0,000	22,0	108,9	1,303	18,5	83,0	5,025	9,0	69,8	0,284
Червень	47,4	87,0	50,410	22,5	102,3	2,695	20,5	110,8	0,058	10,2	113,3	0,444
Липень	46,5	98,1	64,000	21,3	94,7	0,195	15,9	77,6	23,442	6,3	61,8	10,454
Серпень	50,7	109,0	14,440	19,8	93,0	1,120	20,1	126,4	0,412	6,0	95,2	12,484
Вересень	50,9	100,4	12,960	20,5	103,5	0,128	17,9	89,1	8,075	6,6	110,0	8,604
Жовтень	50,8	99,8	13,690	22,8	111,2	3,770	20,0	111,7	0,550	9,0	136,4	0,284
Листопад	54,7	107,7	0,040	21,9	96,1	1,085	21,7	108,5	0,918	8,3	92,2	1,521
Грудень	51,9	94,9	6,760	20,1	91,8	0,575	20,7	95,4	0,002	8,5	102,4	1,068
Сума	656,0	-	513,921	250,3	-	19,189	248,9	-	87,169	114,4	-	73,887
Середнє	54,7	<u>100,2</u>	42,827	20,9	<u>100,6</u>	1,599	20,7	<u>99,4</u>	7,264	9,5	<u>96,8</u>	6,157
Коефіцієнт варіації	-	-	<u>11,971</u>	-	-	<u>6,063</u>	-	-	<u>12,994</u>	-	-	<u>26,028</u>

Продовж. додатка Е

Період	Середньозважені ставки за портфелем кредитів (з урахуванням овердрафту)						Середньозважені ставки за портфелем депозитів					
	в національній валюті			в іноземній валюті			в національній валюті			в іноземній валюті		
	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень
2000 рік												
Січень	56,2	92,3	215,111	19,6	102,6	4,731	21,4	96,7	59,034	9,6	88,5	12,308
Лютий	49,4	87,9	61,884	21,2	108,2	14,251	16,7	78,0	8,900	8,4	87,5	5,328
Березень	42,5	86,0	0,934	21,2	100,0	14,251	13,7	82,0	0,000	6,9	82,1	0,653
Квітень	41,9	98,6	0,134	19,8	93,4	5,641	12,3	89,8	2,007	5,9	85,5	0,037
Травень	39,8	95,0	3,004	13,0	65,7	19,581	11,9	96,7	3,300	5,2	88,1	0,795
Червень	39,7	99,7	3,361	17,1	131,5	0,106	11,6	97,5	4,480	5,9	113,5	0,037
Липень	39,0	98,2	6,418	16,1	94,2	1,756	11,3	97,4	5,840	5,2	88,1	0,795
Серпень	35,6	91,3	35,204	16,3	101,2	1,266	10,1	89,4	13,080	5,4	103,8	0,478
Вересень	39,7	111,5	3,361	16,7	102,5	0,526	17,9	177,2	17,500	4,7	87,0	1,937
Жовтень	39,0	98,2	6,418	14,9	89,2	6,376	17,6	98,3	15,080	5,2	110,6	0,795
Листопад	38,3	98,2	10,454	17,2	115,4	0,051	10,9	61,9	7,934	4,9	94,2	1,420
Грудень	37,3	97,4	17,921	16,0	93,0	2,031	9,2	84,4	20,400	5,8	118,4	0,085
Сума	498,4	–	364,207	209,1	–	70,563	164,6	–	157,557	73,1	–	24,669
Середнє	41,5	<u>96,0</u>	30,351	17,4	<u>98,5</u>	5,880	13,7	<u>92,9</u>	13,130	6,1	<u>94,9</u>	2,056
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>13,264</u>	–	–	<u>13,916</u>	–	–	<u>26,417</u>	–	–	<u>23,537</u>
2001 рік												
Січень	37,4	99,7	26,266	16,6	96,4	9,610	11,7	78,6	0,514	5,9	98,3	0,090
Лютий	35,6	95,2	11,056	15,7	94,6	4,840	9,3	79,5	2,834	4,8	81,4	0,640
Березень	33,8	94,9	2,326	15,1	96,2	2,560	8,2	88,2	7,747	4,9	102,1	0,490
Квітень	33,0	97,6	0,526	14,6	96,7	1,210	11,3	137,8	0,100	5,2	106,1	0,160
Травень	31,7	96,1	0,331	13,5	92,5	0,000	8,6	76,1	5,680	5,5	105,8	0,010
Червень	32,1	101,3	0,031	13,4	99,3	0,010	13,0	151,2	4,067	5,8	105,5	0,040
Липень	31,1	96,9	1,381	13,0	97,0	0,250	11,3	86,9	0,100	5,9	101,7	0,090
Серпень	31,7	101,9	0,331	12,4	95,4	1,210	14,2	125,7	10,347	5,9	100,0	0,090
Вересень	30,6	96,5	2,806	12,6	101,6	0,810	10,5	73,9	0,234	6,3	106,8	0,490
Жовтень	30,5	99,7	3,151	11,5	91,3	4,000	12,7	121,0	2,947	5,7	90,5	0,010
Листопад	30,2	99,0	4,306	12,0	104,3	2,250	10,2	80,3	0,614	5,1	89,5	0,250
Грудень	29,6	98,0	7,156	11,6	96,7	3,610	10,8	105,9	0,034	6,2	121,6	0,360
Сума	387,3	–	59,663	162,0	–	30,360	131,8	–	35,217	67,2	–	2,720
Середнє	32,3	<u>98,0</u>	4,972	13,5	<u>96,8</u>	2,530	11,0	<u>97,4</u>	2,935	5,6	<u>100,3</u>	0,227
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>6,909</u>	–	–	<u>11,782</u>	–	–	<u>15,597</u>	–	–	<u>8,502</u>

Продовж. додатка Е

Період	Середньозважені ставки за портфелем кредитів (з урахуванням овердрафту)						Середньозважені ставки за портфелем депозитів					
	в національній валюті			в іноземній валюті			в національній валюті			в іноземній валюті		
	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень
2002 рік												
Січень	29,7	99,7	18,778	10,8	107,4	1,400	10,1	106,9	4,731	7,4	83,8	1,712
Лютий	29,4	99,0	16,268	11,9	110,2	0,007	9,2	91,1	1,626	6,5	87,8	0,167
Березень	27,6	93,9	4,988	11,9	100,0	0,007	8,6	93,5	0,456	6,7	103,1	0,370
Квітень	27,1	98,2	3,004	12,3	103,4	0,100	8,1	94,2	0,031	6,1	91,0	0,000
Травень	26,1	96,3	0,538	12,8	104,1	0,667	7,8	96,3	0,016	6,2	101,6	0,012
Червень	25,0	95,8	0,134	12,9	100,8	0,840	8,2	105,1	0,076	6,4	103,2	0,095
Липень	24,9	99,6	0,218	11,8	91,5	0,034	7,9	96,3	0,001	5,8	90,6	0,085
Серпень	24,0	96,4	1,868	12,0	101,7	0,000	7,6	96,2	0,106	5,7	98,3	0,153
Вересень	23,5	97,9	3,484	11,9	99,2	0,007	7,6	100,0	0,106	5,5	96,5	0,350
Жовтень	22,9	97,4	6,084	12,1	101,7	0,014	7,0	92,1	0,856	5,7	103,6	0,153
Листопад	22,4	97,8	8,801	12,1	100,0	0,014	6,1	87,1	3,331	5,1	89,5	0,983
Грудень	21,8	97,3	12,721	11,3	93,4	0,467	6,9	113,1	1,051	6,0	117,6	0,008
Сума	304,4	–	76,887	143,8	–	3,557	95,1	–	12,383	73,1	–	4,089
Середнє	25,4	<u>97,4</u>	6,407	12,0	<u>101,0</u>	0,296	7,9	<u>96,6</u>	1,032	6,1	<u>96,8</u>	0,341
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>9,979</u>	–	–	<u>4,543</u>	–	–	<u>12,818</u>	–	–	<u>9,583</u>
2003 рік												
Січень	18,6	117,2	0,526	11,8	95,8	0,031	6,8	101,5	0,037	5,2	115,4	0,538
Лютий	17,6	94,6	0,076	12,1	102,5	0,016	6,8	100,0	0,037	6,1	117,3	0,028
Березень	18,0	102,3	0,016	12,5	103,3	0,276	7,4	108,8	0,167	5,6	91,8	0,111
Квітень	18,3	101,7	0,181	12,8	102,4	0,681	6,8	91,9	0,037	6,3	112,5	0,134
Травень	17,9	97,8	0,001	13,1	102,3	1,266	6,8	100,0	0,037	6,2	98,4	0,071
Червень	17,2	96,1	0,456	12,6	96,2	0,391	6,7	98,5	0,085	6,0	96,8	0,004
Липень	18,2	105,8	0,106	11,6	92,1	0,141	6,3	94,0	0,478	6,0	100,0	0,004
Серпень	18,2	100,0	0,106	11,8	101,7	0,031	6,7	106,3	0,085	5,2	86,7	0,538
Вересень	17,2	94,5	0,456	11,7	99,2	0,076	6,7	100,0	0,085	5,5	105,8	0,188
Жовтень	17,8	103,5	0,006	11,6	99,1	0,141	6,9	103,0	0,008	5,9	107,3	0,001
Листопад	17,8	100,0	0,006	11,2	96,6	0,601	8,0	115,9	1,017	6,3	106,8	0,134
Грудень	17,7	99,4	0,031	10,9	97,3	1,156	8,0	100,0	1,017	6,9	109,5	0,934
Сума	214,5	–	1,963	143,7	–	4,803	83,9	–	3,089	71,2	–	2,687
Середнє	17,9	<u>100,9</u>	0,164	12,0	<u>99,0</u>	0,400	7,0	<u>101,5</u>	0,257	5,9	<u>103,6</u>	0,224
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>2,262</u>	–	–	<u>5,283</u>	–	–	<u>7,257</u>	–	–	<u>7,975</u>

Продовж. додатка Е

Період	Середньозважені ставки за портфелем кредитів (з урахуванням овердрафту)						Середньозважені ставки за портфелем депозитів					
	в національній валюті			в іноземній валюті			в національній валюті			в іноземній валюті		
	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень
2004 рік												
Січень	18,9	93,7	1,068	12,3	88,6	0,001	8,2	97,6	0,167	6,7	103,0	0,195
Лютий	18,7	98,9	0,694	12,3	100,0	0,001	8,2	100,0	0,167	6,6	98,5	0,117
Березень	18,1	96,8	0,054	12,3	100,0	0,001	8,5	103,7	0,502	6,6	100,0	0,117
Квітень	18,7	103,3	0,694	12,5	101,6	0,031	8,5	100,0	0,502	6,6	100,0	0,117
Травень	17,9	95,7	0,001	12,1	96,8	0,051	7,7	90,6	0,008	6,2	93,9	0,003
Червень	17,1	95,5	0,588	12,2	100,8	0,016	9,9	128,6	4,445	6,6	106,5	0,117
Липень	17,4	101,8	0,218	12,7	104,1	0,141	7,5	75,8	0,085	6,3	95,5	0,002
Серпень	17,5	100,6	0,134	12,9	101,6	0,331	6,5	86,7	1,668	5,2	82,5	1,120
Вересень	17,3	98,9	0,321	12,6	97,7	0,076	6,8	104,6	0,983	5,0	96,2	1,583
Жовтень	17,3	100,0	0,321	12,6	100,0	0,076	6,5	95,6	1,668	5,7	114,0	0,312
Листопад	17,8	102,9	0,004	12,0	95,2	0,106	7,3	112,3	0,242	6,6	115,8	0,117
Грудень	17,7	99,4	0,028	11,4	95,0	0,856	7,9	108,2	0,012	7,0	106,1	0,550
Сума	214,4	–	4,127	147,9	–	1,683	93,5	–	10,449	75,1	–	4,349
Середнє	17,9	<u>98,9</u>	0,344	12,3	<u>98,4</u>	0,140	7,8	<u>99,5</u>	0,871	6,3	<u>100,6</u>	0,362
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>3,282</u>	–	–	<u>3,038</u>	–	–	<u>11,976</u>	–	–	<u>9,620</u>
2005 рік												
Січень	18,3	96,7	3,180	12,3	92,7	0,514	9,9	79,8	1,778	7,9	88,6	1,156
Лютий	17,4	95,1	0,780	12,1	98,4	0,267	10,0	101,0	2,054	7,8	98,7	0,951
Березень	17,4	100,0	0,780	12,1	100,0	0,267	9,3	93,0	0,538	7,2	92,3	0,141
Квітень	16,9	97,1	0,147	12,1	100,0	0,267	9,1	97,8	0,284	6,6	91,7	0,051
Травень	16,4	97,0	0,014	11,3	93,4	0,080	8,3	91,2	0,071	6,3	95,5	0,276
Червень	15,7	95,7	0,667	11,0	97,3	0,340	7,6	91,6	0,934	6,2	98,4	0,391
Липень	15,6	99,4	0,840	11,1	100,9	0,234	8,7	114,5	0,018	6,5	104,8	0,106
Серпень	15,6	100,0	0,840	11,3	101,8	0,080	8,3	95,4	0,071	6,4	98,5	0,181
Вересень	15,8	101,3	0,514	11,2	99,1	0,147	7,7	92,8	0,751	6,6	103,1	0,051
Жовтень	16,3	103,2	0,047	11,3	100,9	0,080	7,7	100,0	0,751	6,7	101,5	0,016
Листопад	16,4	100,6	0,014	11,5	101,8	0,007	8,2	106,5	0,134	6,8	101,5	0,001
Грудень	16,4	100,0	0,014	11,7	101,7	0,014	8,0	97,6	0,321	6,9	101,5	0,006
Сума	198,2	–	7,837	139,0	–	2,297	102,8	–	7,707	81,9	–	3,323
Середнє	16,5	<u>98,8</u>	0,653	11,6	<u>99,0</u>	0,191	8,6	<u>96,4</u>	0,642	6,8	<u>97,9</u>	0,277
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>4,893</u>	–	–	<u>3,777</u>	–	–	<u>9,355</u>	–	–	<u>7,710</u>

Продовж. додатка Е

Період	Середньозважені ставки за портфелем кредитів (з урахуванням овердрафту)						Середньозважені ставки за портфелем депозитів					
	в національній валюті			в іноземній валюті			в національній валюті			в іноземній валюті		
	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, % річних	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень
2006 рік												
Січень	16,1	101,9	0,340	11,3	103,5	0,002	8,1	98,8	0,276	7,0	98,6	1,303
Лютий	16,1	100,0	0,340	11,4	100,9	0,020	7,8	96,3	0,051	6,6	94,3	0,550
Березень	16,0	99,4	0,234	11,4	100,0	0,020	7,3	93,6	0,076	6,3	95,5	0,195
Квітень	15,9	99,4	0,147	11,3	99,1	0,002	7,8	106,8	0,051	5,7	90,5	0,025
Травень	15,6	98,1	0,007	11,0	97,3	0,067	7,8	100,0	0,051	5,4	94,7	0,210
Червень	15,7	100,6	0,034	11,2	101,8	0,003	7,2	92,3	0,141	5,3	98,1	0,312
Липень	15,3	97,5	0,047	11,0	98,2	0,067	7,0	97,2	0,331	5,5	103,8	0,128
Серпень	15,2	99,3	0,100	11,2	101,8	0,003	7,3	104,3	0,076	5,3	96,4	0,312
Вересень	15,1	99,3	0,174	11,3	100,9	0,002	7,4	101,4	0,031	5,3	100,0	0,312
Жовтень	14,9	98,7	0,380	11,3	100,0	0,002	7,9	106,8	0,106	6,0	113,2	0,020
Листопад	14,9	100,0	0,380	11,2	99,1	0,003	7,4	93,7	0,031	5,8	96,7	0,003
Грудень	15,4	103,4	0,014	11,5	102,7	0,058	7,9	106,8	0,106	6,1	105,2	0,058
Сума	186,2	–	2,197	135,1	–	0,249	90,9	–	1,323	70,3	–	3,429
Середнє	15,5	<u>99,8</u>	0,183	11,3	<u>100,4</u>	0,021	7,6	<u>99,7</u>	0,110	5,9	<u>98,7</u>	0,286
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>2,757</u>	–	–	<u>1,280</u>	–	–	<u>4,383</u>	–	–	<u>9,125</u>

Додаток Ж
**Аналіз волатильності кредитних відсоткових ставок
за регіонами України**

Регіон	Січень 2005 р.				Січень 2006 р.				Січень 2007 р.			
	у національній валюті	квадрат відхилень	в іноземній валюті	квадрат відхилень	у національній валюті	квадрат відхилень	в іноземній валюті	квадрат відхилень	у національній валюті	квадрат відхилень	в іноземній валюті	квадрат відхилень
Автономна Республіка Крим	20,6	0,450	14,0	0,030	18,8	0,752	13,0	0,091	17,6	0,393	13,0	0,623
м. Київ	18,7	1,535	11,6	5,276	15,7	4,896	10,7	4,071	13,0	15,391	11,0	1,614
Вінницька	22,2	4,934	14,5	0,376	18,5	0,357	12,6	0,001	17,6	0,406	13,1	0,655
Волинська	19,3	0,395	14,0	0,020	16,3	2,666	13,2	0,223	16,5	0,179	12,1	0,036
Дніпропетровська	14,6	29,256	14,0	0,034	14,8	9,939	12,9	0,049	14,1	7,857	12,2	0,002
Донецька	19,0	0,863	12,8	1,096	17,0	0,927	12,8	0,010	16,8	0,023	11,0	1,614
Житомирська	20,7	0,595	14,4	0,328	18,5	0,381	13,6	0,778	17,8	0,651	13,4	1,254
Закарпатська	20,3	0,130	13,9	0,007	18,2	0,066	12,9	0,069	17,1	0,014	12,5	0,057
Запорізька	18,4	2,524	12,7	1,362	18,0	0,009	11,1	2,489	16,6	0,147	10,1	4,581
Івано-Франківська	17,5	6,294	14,6	0,613	17,1	0,727	13,2	0,283	15,0	3,815	12,4	0,014
Київська	21,9	3,925	14,7	0,780	18,9	1,035	12,7	0,000	18,0	1,096	12,8	0,270
Кіровоградська	18,1	3,308	11,9	3,908	18,5	0,381	13,7	1,086	18,1	1,248	12,5	0,073
Луганська	20,1	0,015	13,8	0,008	18,2	0,066	13,1	0,139	17,5	0,310	11,7	0,271
Львівська	19,9	0,002	13,1	0,528	17,4	0,253	12,4	0,083	16,2	0,582	12,8	0,336
Миколаївська	19,1	0,671	12,8	1,117	17,5	0,179	11,6	1,183	16,8	0,015	12,3	0,002
Одеська	20,1	0,017	13,4	0,191	19,1	1,271	13,3	0,400	15,1	3,508	12,8	0,324
Полтавська	20,5	0,304	14,3	0,233	17,8	0,020	11,7	0,898	17,3	0,100	11,2	1,041
Рівненська	20,1	0,020	13,9	0,002	17,3	0,375	13,2	0,273	17,1	0,014	12,2	0,000
Сумська	21,1	1,235	14,6	0,598	19,5	2,333	12,4	0,061	18,9	3,675	11,5	0,609
Тернопільська	21,9	3,885	13,4	0,182	18,6	0,432	12,5	0,025	18,7	3,229	12,4	0,029
Харківська	20,4	0,213	16,6	7,746	17,9	0,002	12,0	0,473	17,4	0,218	12,7	0,221
Херсонська	20,7	0,506	14,0	0,030	18,0	0,002	12,8	0,018	17,6	0,419	12,7	0,168
Хмельницька	19,1	0,826	14,1	0,064	17,5	0,223	11,9	0,669	17,0	0,002	12,6	0,096
Черкаська	21,6	2,596	14,6	0,494	19,6	2,847	13,0	0,074	17,0	0,003	11,0	1,614
Чернівецька	21,8	3,464	14,7	0,629	18,0	0,001	13,3	0,375	16,7	0,080	13,6	1,959
Чернігівська	21,2	1,491	13,6	0,047	19,5	2,583	14,2	2,257	19,4	5,793	12,9	0,476
Сума	518,9	69,453	360,3	25,699	466,0	32,724	329,6	16,079	440,5	49,168	318,3	17,938
Середнє	20,0	2,7	13,9	1,0	17,9	1,3	12,7	0,6	16,9	1,9	12,2	0,7
Коефіцієнт варіації	–	<u>8,189</u>	–	<u>7,175</u>	–	<u>6,260</u>	–	<u>6,203</u>	–	<u>8,116</u>	–	<u>6,786</u>

Додаток 3

*Аналіз волатильності депозитних відсоткових ставок
за регіонами України*

Регіон	Січень 2005 р.				Січень 2006 р.				Січень 2007 р.			
	у національній валюті	квадрат відхилень	в іноземній валюті	квадрат відхилень	у національній валюті	квадрат відхилень	в іноземній валюті	квадрат відхилень	у національній валюті	квадрат відхилень	в іноземній валюті	квадрат відхилень
Автономна Республіка Крим	11,0	0,203	7,9	0,076	7,8	1,014	8,0	0,045	8,6	0,161	6,2	0,363
м. Київ	9,8	0,435	7,7	0,217	7,7	1,203	6,9	0,752	7,2	2,928	5,8	1,046
Вінницька	11,4	0,848	9,3	1,263	8,2	0,381	7,9	0,018	8,2	0,535	6,3	0,284
Волинська	12,8	5,340	8,6	0,180	13,3	20,278	8,5	0,480	12,6	13,314	7,1	0,071
Дніпропетровська	11,6	1,256	8,8	0,365	7,8	1,096	6,8	0,994	8,6	0,161	6,5	0,086
Донецька	7,9	6,756	7,3	0,876	6,9	3,560	7,3	0,218	6,9	4,207	6,9	0,014
Житомирська	8,7	3,130	7,9	0,094	6,6	4,871	8,5	0,453	8,5	0,222	7,2	0,166
Закарпатська	9,0	2,278	7,4	0,699	7,6	1,580	6,4	1,868	8,3	0,492	6,1	0,537
Запорізька	10,2	0,122	7,8	0,134	9,7	0,728	7,1	0,432	9,3	0,122	6,6	0,033
Івано-Франківська	10,9	0,137	7,4	0,557	9,1	0,054	7,9	0,027	8,7	0,085	6,4	0,196
Київська	12,6	4,206	8,4	0,042	11,2	5,537	8,5	0,523	10,9	3,916	7,5	0,544
Кіровоградська	9,6	0,791	8,4	0,038	9,1	0,080	8,5	0,582	8,5	0,186	7,8	0,936
Луганська	8,6	3,800	8,5	0,098	6,6	4,826	8,0	0,041	5,9	9,249	7,1	0,066
Львівська	10,3	0,040	8,1	0,002	8,7	0,019	7,0	0,573	8,7	0,045	6,4	0,132
Миколаївська	9,9	0,371	8,5	0,118	7,1	2,982	7,5	0,088	8,3	0,450	6,2	0,317
Одеська	8,0	6,147	7,0	1,479	7,8	0,994	5,0	7,491	8,5	0,195	5,4	2,024
Полтавська	12,8	5,202	9,4	1,522	10,7	3,397	8,9	1,217	10,7	3,094	7,7	0,860
Рівненська	10,3	0,053	9,1	0,891	11,6	7,635	9,3	2,200	11,0	4,035	7,2	0,150
Сумська	11,6	1,279	9,9	2,802	9,5	0,414	8,7	0,871	8,4	0,338	6,8	0,000
Тернопільська	11,3	0,610	7,6	0,309	10,1	1,545	7,2	0,288	8,9	0,005	7,0	0,025
Харківська	12,2	2,758	6,3	3,595	9,0	0,030	8,0	0,069	9,3	0,136	6,6	0,037
Херсонська	11,1	0,326	8,2	0,001	8,5	0,135	7,5	0,094	10,8	3,345	6,8	0,001
Хмельницька	10,9	0,169	7,3	0,858	8,5	0,094	7,7	0,016	9,1	0,025	7,8	0,936
Черкаська	13,0	6,154	9,1	0,910	9,1	0,050	8,1	0,125	8,2	0,506	6,9	0,008
Чернівецька	9,4	1,165	7,8	0,134	8,4	0,191	8,3	0,317	9,4	0,159	7,1	0,107
Чернігівська	8,3	4,925	9,2	0,929	9,0	0,030	8,6	0,728	9,4	0,175	7,6	0,574
Сума	273,0	58,497	212,8	18,190	229,5	62,723	202,2	20,509	232,7	48,084	176,9	9,510
Середнє	10,5	2,2	8,2	0,7	8,8	2,4	7,8	0,8	9,0	1,8	6,8	0,4
Коефіцієнт варіації	–	<u>14,286</u>	–	<u>10,218</u>	–	<u>17,596</u>	–	<u>11,420</u>	–	<u>15,193</u>	–	<u>8,890</u>

Додаток И

Аналіз динаміки та волатильності кредитного портфеля банків України в 1997-2006 роках

Період	В національній валюті			В іноземній валюті		
	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень
1997 рік						
Січень	3 752	–	199 768	1 342	–	49 851
Лютий	3 837	102,3	131 011	1 386	103,3	32 139
Березень	4 126	107,5	5 322	1 412	101,9	23 493
Квітень	4 248	103,0	2 405	1 485	105,2	6 444
Травень	4 336	102,1	18 781	1 617	108,9	2 676
Червень	4 487	103,5	82 970	1 642	101,5	5 887
Липень	4 664	103,9	216 267	1 739	105,9	30 181
Серпень	4 915	105,4	512 721	1 757	101,0	36 759
Вересень	5 095	103,7	802 897	1 898	108,0	110 707
Жовтень	5 183	101,7	968 345	2 024	106,6	210 431
Листопад	5 116	98,7	840 972	2 088	103,2	273 244
Грудень	5 195	101,5	992 107	2 100	100,6	285 933
Сума	54 954,0	–	4 773 569	20 490,0	–	1 067 744
Середнє	4 199,0	<u>103,0</u>	397 797	1 565,3	<u>104,2</u>	88 979
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>15</u>	–	–	<u>19</u>
1998 рік						
Січень	4 997	104,0	203 975	2 162	97,1	380 016
Лютий	5 016	100,4	221 499	2 287	105,8	241 528
Березень	5 001	99,7	207 604	2 342	102,4	190 493
Квітень	5 075	101,5	280 515	2 418	103,2	129 927
Травень	5 060	99,7	264 851	2 520	104,2	66 799
Червень	5 104	100,9	312 075	2 530	100,4	61 730
Липень	5 091	99,7	297 719	2 728	107,8	2 546
Серпень	5 077	99,7	282 637	2 879	105,5	10 109
Вересень	4 985	98,2	193 280	4 198	145,8	2 015 109
Жовтень	4 761	95,5	46 499	4 130	98,4	1 826 675
Листопад	4 847	101,8	90 984	4 043	97,9	1 599 075
Грудень	5 102	105,3	309 844	3 752	92,8	947 791
Сума	60 116,0	–	2 711 482	35 989,0	–	7 471 798
Середнє	4 545,4	<u>100,2</u>	225 957	2 778,5	<u>105,1</u>	622 650
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>10</u>	–	–	<u>28</u>

Продовж. додатка И

Період	В національній валюті			В іноземній валюті		
	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень
1999 рік						
Січень	5 050	101,0	8 930	3 744	100,2	321 180
Лютий	5 177	102,5	49 062	3 993	106,7	100 951
Березень	5 190	100,3	54 990	4 382	109,7	5 080
Квітень	5 240	101,0	80 940	4 571	104,3	67 742
Травень	5 154	98,4	39 402	4 326	94,6	233
Червень	5 243	101,7	82 656	4 375	101,1	4 131
Липень	5 347	102,0	153 272	4 713	107,7	161 823
Серпень	5 427	101,5	222 312	5 071	107,6	578 015
Вересень	5 968	110,0	1 025 156	5 112	100,8	642 038
Жовтень	5 800	97,2	713 180	5 221	102,1	828 596
Листопад	5 779	99,6	678 152	5 487	105,1	1 383 618
Грудень	5 715	98,9	576 840	5 487	100,0	1 383 618
Сума	65 090,0	–	3684 895	56 482,0	–	5 477 024
Середнє	4 955,5	<u>101,1</u>	307 075	4 310,7	<u>103,3</u>	456 419
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>11</u>	–	–	<u>16</u>
2000 рік						
Січень	5 907	96,7	2 788 445	6 261	87,6	49 587
Лютий	6 399	108,3	1 387 363	6 212	99,2	73 811
Березень	7 245	113,2	110 133	6 604	106,3	14 476
Квітень	7 458	102,9	14 129	6 656	100,8	29 694
Травень	7 940	106,5	131 868	6 457	97,0	712
Червень	8 332	104,9	570 231	6 926	107,3	195 645
Липень	8 372	100,5	632 242	6 930	100,1	199 200
Серпень	8 805	105,2	1 508 319	7 156	103,3	452 012
Вересень	9 392	106,7	3 294 720	7 436	103,9	906 910
Жовтень	9 399	100,1	3 320 181	7 699	103,5	1 476 998
Листопад	9 638	102,5	4 248 283	8 221	106,8	3 018 274
Грудень	10 222	106,1	6 996 746	8 899	108,2	5 833 762
Сума	99 109,0	–	25 002 659	85 457,0	–	12 251 082
Середнє	7 576,9	<u>104,4</u>	2 083 555	6 483,7	<u>101,8</u>	1 020 923
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>19</u>	–	–	<u>16</u>

Продовж. додатка II

Період	В національній валюті			В іноземній валюті		
	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень
2001 рік						
Січень	10 572	96,7	3 517 330	8 965	99,3	769 528
Лютий	11 147	105,4	1 691 182	9 169	102,3	453 235
Березень	12 364	110,9	6 965	9 722	106,0	14 455
Квітень	12 744	103,1	87 939	10 127	104,2	81 096
Травень	13 319	104,5	759 591	10 439	103,1	356 138
Червень	14 093	105,8	2 707 820	10 922	104,6	1 165 909
Липень	14 294	101,4	3 409 730	11 151	102,1	1 712 886
Серпень	14 164	99,1	2 946 528	11 089	99,4	1 554 442
Вересень	14 978	105,7	6 403 660	11 589	104,5	3 051 215
Жовтень	14 834	99,0	5 695 599	11 648	100,5	3 260 815
Листопад	14 808	99,8	5 572 175	11 945	102,5	4 421 653
Грудень	15 845	107,0	–	12 528	104,9	7 213 375
Сума	163 162,0	–	32 798 520	129 294,0	–	24 054 746
Середнє	12 447,5	<u>103,1</u>	2 981 684	9 842,2	<u>102,8</u>	2 004 562
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>14</u>	–	–	<u>14</u>
2002 рік						
Січень	15 827	100,1	3 257 533	12 412	100,9	1 154 257
Лютий	16 325	103,1	1 707 893	12 592	101,5	799 886
Березень	17 201	105,4	185 643	13 157	104,5	108 480
Квітень	17 304	100,6	107 495	13 498	102,6	135
Травень	17 775	102,7	20 488	13 832	102,5	119 464
Червень	18 977	106,8	1 809 392	14 488	104,7	1 003 275
Липень	19 015	100,2	1 913 066	14 823	102,3	1 786 597
Серпень	19 741	103,8	4 448 456	15 172	102,4	2 841 370
Вересень	21 271	107,8	13 243 313	15 960	105,2	6 118 877
Жовтень	21 431	100,8	14 433 437	16 413	102,8	8 565 200
Листопад	22 305	104,1	21 838 203	17 088	104,1	12 971 784
Грудень	24 463	109,7	46 664 424	17 572	102,8	16 692 424
Сума	231 635,0	–	109 629 344	177 007,0	–	52 161 752
Середнє	17 631,9	<u>103,7</u>	9 135 779	13 486,4	<u>103,0</u>	4 346 813
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>17</u>	–	–	<u>15</u>

Продовж. додатка II

Період	В національній валюті			В іноземній валюті		
	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень
2003 рік						
Січень	24 300	100,7	21 236 178	17 706	99,2	6 219 356
Лютий	25 246	103,9	13 412 242	17 764	100,3	5 933 432
Березень	27 372	108,4	2 360 134	18 648	105,0	2 408 281
Квітень	27 800	101,6	1 228 268	19 273	103,4	859 076
Травень	28 865	103,8	1 873	20 008	103,8	36 812
Червень	31 541	109,3	6 931 253	21 115	105,5	837 475
Липень	31 551	100,0	6 984 007	21 535	102,0	1 782 589
Серпень	32 672	103,6	14 165 643	22 819	106,0	6 859 875
Вересень	35 791	109,5	47 371 935	24 700	108,2	20 251 227
Жовтень	35 701	99,7	46 141 144	25 755	104,3	30 859 540
Листопад	37 853	106,0	80 008 146	27 233	105,7	49 465 007
Грудень	39 563	104,5	113 523 213	28 272	103,8	65 159 385
Сума	378 255,0	–	353 364 035	264 828,0	–	190 672 055
Середнє	28 908,3	<u>104,2</u>	29 447 003	20 199,9	<u>103,9</u>	15 889 338
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>19</u>	–	–	<u>20</u>
2004 рік						
Січень	38 585	102,5	18 798 531	28 409	99,5	4 178 122
Лютий	40 012	103,7	8 460 694	29 655	104,4	636 877
Березень	42 915	107,3	33	30 515	102,9	3 838
Квітень	42 505	99,0	172 829	30 996	101,6	294 800
Травень	44 171	103,9	1 563 182	31 386	101,3	870 404
Червень	47 978	108,6	25 576 007	32 992	105,1	6 446 290
Липень	47 317	98,6	19 327 214	33 568	101,7	9 702 942
Серпень	48 797	103,1	34 530 581	34 234	102,0	14 295 617
Вересень	51 677	105,9	76 672 312	35 451	103,6	24 979 550
Жовтень	51 399	99,5	71 881 108	36 517	103,0	36 771 545
Листопад	53 799	104,7	118 336 818	37 970	104,0	56 504 606
Грудень	51 207	95,2	68 662 316	37 372	98,4	47 871 932
Сума	560 362,0	–	443 981 625	399 065,0	–	202 556 522
Середнє	42 920,7	<u>102,6</u>	36 998 469	30 453,0	<u>102,3</u>	16 879 710
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>14</u>	–	–	<u>13</u>

Продовж. додатка И

Період	В національній валюті			В іноземній валюті		
	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень
2005 рік						
Січень	50 000	102,4	93 639 051	37 406	99,9	36 465 678
Лютий	51 223	102,4	71 465 505	38 939	104,1	20 301 169
Березень	55 060	107,5	21 314 171	40 607	104,3	8 052 438
Квітень	56 158	102,0	12 381 442	40 475	99,7	8 819 010
Травень	58 500	104,2	1 384 687	42 398	104,8	1 095 543
Червень	63 611	108,7	15 478 502	45 131	106,4	2 843 669
Липень	65 561	103,1	34 624 666	47 127	104,4	13 559 467
Серпень	69 634	106,2	99 147 280	48 876	103,7	29 499 217
Вересень	74 128	106,5	208 839 283	52 144	106,7	75 678 137
Жовтень	75 548	101,9	251 897 298	55 154	105,8	137 108 132
Листопад	78 713	104,2	362 379 679	58 702	106,4	232 785 758
Грудень	81 274	103,3	466 442 189	62 144	105,9	349 664 500
Сума	779 410,0	–	1 638 993 753	569 103,0	–	915 872 719
Середнє	59 676,7	<u>104,3</u>	136 582 813	43 444,7	<u>104,3</u>	76 322 727
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>20</u>	–	–	<u>20</u>
2006 рік						
Січень	81 705	99,5	99 969 093	62 275	99,8	320 540 195
Лютий	84 297	103,2	54 855 569	65 471	105,1	216 314 567
Березень	87 963	104,3	13 991 000	69 831	106,7	107 073 578
Квітень	90 772	103,2	867 608	72 176	103,4	64 042 189
Травень	94 112	103,7	5 801 091	76 606	106,1	12 763 731
Червень	97 607	103,7	34 851 849	82 128	107,2	3 800 019
Липень	100 230	102,7	72 701 977	87 042	106,0	47 105 760
Серпень	103 290	103,1	134 248 036	92 985	106,8	164 002 950
Вересень	110 384	106,9	348 962 778	99 304	106,8	365 779 534
Жовтень	111 664	101,2	398 423 375	105 416	106,2	636 924 523
Листопад	118 117	105,8	697 675 383	113 538	107,7	1 112 847 142
Грудень	123 783	104,8	1 029 097 237	121 443	107,0	1 702 747 706
Сума	1 203 924,0	–	2 891 444 996	1 048 215,0	–	4 753 941 895
Середнє	91 703,5	<u>103,5</u>	240 953 750	80 178,6	<u>105,7</u>	396 161 825
Коефіцієнт варіації	–	–	<u>17</u>	–	–	<u>25</u>

Додаток К

Аналіз динаміки та волатильності зобов'язань банків України в 1997-2006 роках

Період	Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в національній валюті						Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в іноземній валюті					
	до запитання			строкові			до запитання			строкові		
	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилень
1997 рік												
Січень	2 351	-	9 383	1 433	-	2 300	887	-	2 183	605	-	820
Лютий	2 358	100,3	8 075	1 350	94,2	1 228	867	97,7	7 14	6 18	102,1	244
Березень	2 592	109,9	20 775	1 354	100,3	964	880	101,5	1578	594	96,1	1 571
Квітень	2 475	95,5	736	1 411	104,2	674	855	97,2	2 17	7 12	119,9	6 141
Травень	2 582	104,3	17 993	1 434	101,6	2 397	873	102,1	1071	674	94,7	1 629
Червень	2 870	111,2	178 199	1 439	100,3	2 911	1 045	119,7	4 1913	647	96,0	179
Липень	2 787	97,1	115 013	1 525	106,0	19 587	922	88,2	6 679	755	116,7	14 729
Серпень	2 834	101,7	149 101	1 575	103,3	36 083	995	107,9	23941	733	97,1	9 873
Вересень	2 947	104,0	249 137	1 619	102,8	54 735	996	100,1	24251	762	104,0	16 477
Жовтень	2 724	92,4	76 251	1 643	101,5	66 541	916	92,0	5735	721	94,6	7 632
Листопад	2 651	97,3	41 264	1 682	102,4	88 182	895	97,7	2995	728	101,0	8904
Грудень	2 919	110,1	221 969	1 819	108,1	188 317	839	93,7	2	833	114,4	39 746
Сума	32 090,0	-	1 087 898	18 284,0	-	463 917	10 970,0	-	111279	8 382,0	-	107 946
Середнє	2 447,9	102,0	90 658	1 385,0	102,2	38 660	840,3	99,5	9273	633,6	102,9	8 996
Коефіцієнт варіації	-	-	12	-	-	14	-	-	11	-	-	15

Період	Залишки за депозитними зобов'язаннями на національній валюті						Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в іноземній валюті					
	до запитання			строкові			до запитання			строкові		
	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилення	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилення	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилення	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квадрат відхилення
1998 рік												
Січень	2 742	106,5	34 901	1 597	113,9	10 100	1 055	79,5	52 108	629	132,4	103 830
Лютий	2 682	97,8	16 083	1 658	103,8	1 560	1 236	117,2	2 235	693	110,2	66 681
Березень	2 866	106,9	96 608	1 742	105,1	1 980	1 132	91,6	22 883	731	105,5	48 500
Квітень	2 574	89,8	354	1 891	108,6	37 442	1 212	107,1	5 080	762	104,2	35 807
Травень	2 599	101,0	1 920	1 954	103,3	65 792	1 461	120,5	31 587	807	105,9	20 802
Червень	2 836	109,1	78 859	2 044	104,6	120 062	1 125	77,0	25 050	862	106,8	7 962
Липень	2 788	98,3	54 204	2 135	104,5	191 406	1 215	108,0	4 661	985	114,3	1 141
Серпень	2 702	96,9	21 556	2 093	98,0	156 420	1 283	105,6	0	1 139	115,6	35 259
Вересень	2 795	103,4	57 513	1 807	86,3	11 990	1 808	140,9	275 339	1 457	127,9	255 806
Жовтень	2 838	101,5	79 986	1 760	97,4	3 906	1 804	99,8	271 157	1 361	93,4	167 914
Листопад	3 041	107,2	236 019	1 791	101,8	8 742	1 758	97,5	225 366	1 411	103,7	211 391
Грудень	3 203	105,3	419 668	1 843	102,9	21 170	1 782	101,4	248 729	1 451	102,8	249 773
Сума	33 666,0	-	1 097 671	22 315,0	-	630 573	1 687,0	-	1 164 195	12 288,0	-	1 204 864
Середнє	2 555,2	101,4	91 473	1 697,5	101,3	52 548	1 283,3	104,9	97 016	951,2	107,9	100 405
Коефіцієнт варіації	-	-	12	-	-	14	-	-	24	-	-	33

Продовж. додатка К

Період	Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в національній валюті						Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в іноземній валюті					
	до запитання			строкові			до запитання			строкові		
	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	кварт відхилення	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	кварт відхилення	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	кварт відхилення	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	кварт відхилення
1999 рік												
Січень	3 165	101,2	184 666	1 821	101,2	634	1 825	97,6	146 689	1 397	103,9	35 532
Лютий	3 125	98,7	220 644	1 884	103,5	1 430	1 845	101,1	131 769	1 487	106,4	9 702
Березень	3 416	109,3	31 943	1 846	98,0	0	2 062	111,8	21 316	1 590	106,9	20
Квітень	3 413	99,9	33 025	1 906	103,3	3 578	2 107	102,2	10 201	1 575	99,1	110
Травень	3 729	109,3	18 029	1 956	102,6	12 060	2 117	100,5	8 281	1 650	104,8	4 160
Червень	4 294	115,2	488 982	2 048	104,7	40 731	2 393	113,0	34 225	1 619	98,1	1 122
Липень	3 980	92,7	148 435	2 057	100,4	44 444	2 478	103,6	72 900	1 728	106,7	20 306
Серпень	4 197	105,5	362 732	2 074	100,8	51 901	2 681	108,2	223 729	1 828	105,8	58 806
Вересень	4 285	102,1	476 476	2 104	101,4	66 470	2 830	105,6	386 884	1 818	99,5	54 056
Жовтень	4 246	99,1	424 156	2 118	100,7	73 885	2 690	95,1	232 324	1 884	103,6	89 102
Листопад	4 567	107,6	945 314	2 199	103,8	124 481	2 768	102,9	313 600	2 029	107,7	196 692
Грудень	4 557	99,8	925 969	2 273	103,4	182 174	3 033	109,6	680 625	2 293	113,0	500 556
Сума	46 974,0	-	4 260 372	24 286,0	-	601 788	28 829,0	-	2 262 543	20 898,0	-	970 167
Середнє	3 594,7	103,2	355 031	1 846,2	102,0	50 149	2 208,0	104,1	188 545	1 585,5	104,5	80 847
Коефіцієнт варіації	-	-	17	-	-	12	-	-	20	-	-	18

Період	Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в національній валюті						Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в іноземній валюті					
	до запитання			строкові			до запитання			строкові		
	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квартат відхилення	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квартат відхилення	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квартат відхилення	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квартат відхилення
2000 рік												
Січень	4 642	98,2	1 053 142	2 406	94,5	85 184	3 286	92,3	216	2 385	96,1	75 475
Лютий	5 014	108,0	428 013	2 559	106,4	19 283	3 301	100,5	881	2 453	102,9	42 736
Березень	5 219	104,1	201 805	2 725	106,5	736	3 433	104,0	26 141	2 493	101,6	27 798
Квітень	5 085	97,4	340 154	2 795	102,6	9 435	3 367	98,1	9 155	2 588	103,8	5 145
Травень	5 961	117,2	85 716	2 842	101,7	20 775	3 606	107,1	112 012	2 635	101,8	611
Червень	6 331	106,2	439 268	2 931	103,1	54 353	3 665	101,6	154 985	2 717	103,1	3 280
Липень	6 606	104,3	879 418	2 987	101,9	83 600	3 793	103,5	272 152	2 869	105,6	43 795
Серпень	7 048	106,7	1 903 773	3 055	102,3	127 546	3 866	101,9	353 646	3 018	105,2	128 359
Вересень	6 494	92,1	681 901	3 185	104,3	237 302	3 851	99,6	336 031	3 046	100,9	149 207
Жовтень	6 691	103,0	1 046 064	3 185	100,0	237 302	3 689	95,8	174 458	3 438	112,9	605 708
Листопад	7 110	106,3	2 078 709	3 305	103,8	368 615	3 576	96,9	92 831	3 524	102,5	746 967
Грудень	7 987	112,3	5 376 707	3 446	104,3	559 708	3 362	94,0	8 223	3 790	107,5	1 277 516
Сума	74 188,0	-	14 514 669	35 421,0	-	1 803 840	42 795,0	-	1 540 732	34 956,0	-	3 106 599
Середнє	5 668,2	104,5	1 209 556	2 697,9	102,6	150 320	3 271,3	99,5	128 394	2 659,7	103,6	258 883
Коефіцієнт варіації	-	-	19	-	-	14	-	-	11	-	-	19

Продовж. додатка К

Період	Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в національній валюті						Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в іноземній валюті					
	до запитання			строкові			до запитання			строкові		
	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квартал відхилення	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квартал відхилення	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квартал відхилення	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квартал відхилення
2001 рік												
Січень	7 681	104,0	360 819	3 649	94,4	766 978	3 247	103,5	91 177	3 859	98,2	61 121
Лютий	7 842	102,1	193 320	3 760	103,0	584 877	3 379	104,1	188 317	3 918	101,5	35 430
Березень	8 502	108,4	48 540	3 995	106,3	280 659	3 281	97,1	112 865	4 017	102,5	7 962
Квітень	8 259	97,1	514	4 323	108,2	40 712	3 263	99,5	101 095	4 071	101,3	1 241
Травень	9 179	111,1	805 180	4 366	101,0	25 209	3 426	105,0	231 317	4 293	105,5	34 884
Червень	9 409	102,5	1 270 846	4 746	108,7	48 942	3 437	100,3	242 019	4 463	104,0	127 287
Липень	9 375	99,6	1 195 345	4 813	101,4	83 075	3 289	95,7	118 305	4 655	104,3	301 152
Серпень	9 277	99,0	990 658	5 133	106,6	369 940	3 243	98,6	88 777	4 692	100,8	343 130
Вересень	9 694	104,5	1 994 643	5 430	105,8	819 436	3 106	95,8	25 906	4 802	102,3	484 100
Жовтень	9 745	100,5	2 141 300	5 880	108,3	1 836 641	3 184	102,5	57 099	4 884	101,7	604 930
Листопад	9 498	97,5	1 479 430	6 347	107,9	3 320 512	2 982	93,7	1 366	5 012	102,6	820 424
Грудень	10 394	109,4	-	6 999	110,3	6 121 801	3 053	102,4	11 654	5 228	104,3	1 258 374
Сума	108 855,0	-	10 480 595	59 441,0	-	14 298 782	38 890,0	-	1 269 897	53 894,0	-	4 080 034
Середнє	8 281,7	102,9	952 781	4 524,8	105,1	1 191 565	2 945,0	99,8	105 825	4 106,2	102,4	340 003
Коефіцієнт варіації	-	-	12	-	-	24	-	-	11	-	-	14

Період	Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в національній валюті				Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в іноземній валюті							
	до запитання		строкові		до запитання		строкові					
	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи, %	відхилення квадрат	ланцюгові темпи, %	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи, %	відхилення квадрат	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи, %	відхилення квадрат		
2002 рік												
Січень	9 559	108,7	771 044	96,8	7 229	1 872 046	3 136	97,4	7 744	5 239	99,8	395 298
Лютий	9 830	102,8	368 559	105,5	7 628	939 402	3 162	100,8	3 844	5 441	103,9	182 096
Березень	10 716	109,0	77 790	103,7	7 910	472 281	3 115	98,5	11 881	5 599	102,9	72 214
Квітень	9 766	91,1	450 363	105,6	8 350	61 121	3 148	101,1	5 776	5 840	104,3	769
Травень	10 349	106,0	7 760	102,0	8 516	6 598	3 333	105,9	11 881	5 995	102,7	16 198
Червень	11 126	107,5	474 596	105,8	9 007	167 914	3 353	100,6	16 641	6 093	101,6	50 748
Липень	11 527	103,6	1 187 902	106,3	9 576	957 996	3 582	106,8	128 164	6 360	104,4	242 332
Серпень	11 830	102,6	1 940 196	105,7	10 123	2 327 982	3 816	106,5	350 464	6 623	104,1	570 437
Вересень	12 881	108,9	5 972 692	102,7	10 394	3 228 392	3 693	96,8	219 961	6 901	104,2	1 067 653
Жовтень	12 662	98,3	4 950 220	104,1	10 819	4 936 274	3 965	107,4	549 081	7 311	105,9	2 083 036
Листопад	124 59	98,4	4 088 116	103,4	11 187	6 706 923	3 953	99,7	531 441	7 657	104,7	3 201 497
Грудень	13 880	111,4	11 853 623	105,1	11 756	9 977 845	4 033	102,0	654 481	8 046	105,1	4 744 872
Сума	136 585,0	-	32 142 861	-	112 495,0	31 654 774	42 289,0	-	2 491 359	77 105,0	-	12 627 150
Середнє	10 437,1	103,9	2 678 572	103,9	8 597,2	2 637 898	3 224,0	102,3	207 613	5 867,7	103,6	1 052 263
Коефіцієнт варіації	-	-	16	-	-	19	-	-	14	-	-	17

Продовж. додатка К

Період	Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в національній валюті						Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в іноземній валюті					
	до запитання			строкові			до запитання			строкові		
	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	кварт відхиленя	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	кварт відхиленя	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	кварт відхиленя	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	кварт відхиленя
2003 рік												
Січень	13 230	104,9	4 425 860	12 057	97,5	7 282 393	4 105	98,2	675 684	8 436	95,4	1 934 502
Лютий	13 533	102,3	3 242 782	12 455	103,3	5 292 719	4 447	108,3	230 400	8 808	104,4	1 038 083
Березень	15 672	115,8	114 398	13 209	106,1	2 391 943	5 196	116,8	72 361	9 426	107,0	160 692
Квітень	15 094	96,3	57 491	14 068	106,5	472 781	5 522	106,3	354 025	9 472	100,5	125 928
Травень	15 586	103,3	63 619	14 641	104,1	13 131	5 500	99,6	328 329	9 655	101,9	29 537
Червень	17 455	112,0	4 499 605	15 720	107,4	930 085	5 761	104,7	695 556	10 082	104,4	65 095
Липень	17 220	98,7	3 557 853	16 263	103,5	2 272 282	5 825	101,1	806 404	10 662	105,8	697 453
Серпень	17 266	100,3	3 733 502	17 067	104,9	5 342 612	5 802	99,6	765 625	11 128	104,4	1 692 956
Вересень	19 468	112,8	17 091 835	17 858	104,6	9 624 942	5 868	101,1	885 481	11 752	105,6	3 706 150
Жовтень	17 838	91,6	6 271 154	18 812	105,3	16 454 455	5 653	96,3	527 076	12 373	105,3	6 482 810
Листопад	18 210	102,1	8 272 683	19 702	104,7	24 466 963	5 402	95,6	225 625	12 977	104,9	9 923 359
Грудень	20 109	110,4	22 802 796	21 685	110,1	48 016 710	5 359	99,2	186 624	14 212	109,5	19 229 421
Сума	200 681,0	-	74 133 578	193 537,0	-	122 561 016	64 440,0	-	5 753 190	128 983,0	-	45 085 985
Середнє	15 333,8	104,0	6 177 798	14 755,6	104,8	10 213 418	4 927,0	102,1	479 433	9 826,9	104,0	3 757 165
Коефіцієнт варіації	-	-	16	-	-	22	-	-	14	-	-	20

Продовж. додатка К

Період	Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в національній валюті						Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в іноземній валюті					
	до запитання			строкові			до запитання			строкові		
	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи, %	квартат відхиленя	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи, %	квартат відхиленя	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи, %	квартат відхиленя	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи, %	квартат відхиленя
2004 рік												
Січень	18 400	109,3	13 337 768	22 260	97,4	6 923 357	5 466	98,0	5 117 455	14 821	95,9	2 076 481
Лютий	18 792	102,1	10 628 193	23 073	103,7	3 305 950	6 051	110,7	16 995	15 084	101,8	1 387 684
Березень	21 484	114,3	322 727	24 162	104,7	531 772	6 128	101,3	2 848	15 499	102,8	582 169
Квітень	20 957	97,5	1 199 224	25 588	105,9	485 492	6 218	101,5	1 342	16 007	103,3	65 025
Травень	22 126	105,6	5 463	27 903	109,0	9 070 775	6 852	110,2	449 753	16 396	102,4	17 956
Червень	25 461	115,1	11 620 661	27 436	98,3	6 475 868	6 347	92,6	27 435	16 815	102,6	305 809
Липень	24 706	97,0	7 043 233	28 841	105,1	15 600 705	6 378	100,5	38 666	17 507	104,1	1 550 025
Серпень	25 867	104,7	14 553 531	29 936	103,8	25 449 732	6 254	98,1	5 276	18 330	104,7	4 276 624
Вересень	29 596	114,4	56 910 564	31 247	104,4	40 395 847	7 847	125,5	2 774 344	18 893	103,1	6 922 161
Жовтень	26 766	90,4	22 220 939	30 033	96,1	26 437 827	7 195	91,7	1 027 459	20 592	109,0	18 748 900
Листопад	26 277	98,2	17 849 857	27 703	92,2	7 906 066	8 691	120,8	6 298 275	21 286	103,4	25 240 576
Грудень	25 765	98,1	13 785 694	26 994	97,4	4 421 653	7 672	88,3	2 221 997	22 528	105,8	39 262 756
Сума	286 197,0	-	169 477 855	325 176,0	-	147 005 044	81 099,0	-	13 376 135	213 758,0	-	100 436 166
Середнє	22 052,1	103,6	14 123 155	24 891,2	101,4	12 250 420	6 181,4	102,7	1 114 678	16 262,0	103,2	8 369 681
Коефіцієнт варіації	-	-	17	-	-	14	-	-	17	-	-	18

Період	Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в національній валюті						Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в іноземній валюті					
	до запитання			строкові			до запитання			строкові		
	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи, %	квартал відхилень	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи, %	квартал відхилень	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи, %	квартал відхилень	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи, %	квартал відхилень
2005 рік												
Січень	25 289	101,9	23 675 744	28 241	95,6	23 974 377	7 961	96,4	55 268	23 230	97,0	7 158 300
Лютий	26 634	105,3	12 395 841	29 584	104,8	12 626 393	8 199	103,0	8	24 242	104,4	2 767 232
Березень	31 942	119,9	3 194 181	31 899	107,8	1 533 544	7 308	89,1	788 705	25 350	104,6	308 580
Квітень	30 281	94,8	15 933	33 741	105,8	364 377	8 666	118,6	220 815	25 795	101,8	12 210
Травень	31 278	103,3	1 261 640	33 938	100,6	641 019	8 124	93,7	5 197	26 251	101,8	119 370
Червень	34 316	109,7	17 315 812	35 010	103,2	3 506 767	8 872	109,2	456 853	26 476	100,9	325 470
Липень	32 166	93,7	4 045 035	36 361	103,9	10 391 831	8 799	99,2	363 499	27 629	104,4	2 970 452
Серпень	32 996	102,6	8 072 572	38 048	104,6	24 114 349	10 221	116,2	4 100 257	29 261	105,9	11 259 380
Вересень	36 243	109,8	37 066 511	39 103	102,8	35 588 817	9 677	94,7	2 193 092	30 095	102,9	17 551 910
Жовтень	35 208	97,1	25 535 106	40 379	103,3	52 441 297	10 181	105,2	3 939 884	33 053	109,8	51 086 756
Листопад	38 722	110,0	73 397 383	42 619	105,5	89 901 428	9 401	92,3	1 451 806	33 567	101,6	58 698 582
Грудень	40 103	103,6	98 967 226	47 096	110,5	194 843 529	10 247	109,0	4 206 228	35 299	105,2	88 237 842
Сума	395 178,0	-	304 942 985	436 019,0	-	449 927 729	107 656,0	-	17 781 592	340 248,0	-	240 496 087
Середнє	30 154,8	104,1	25 411 915	33 137,4	104,0	37 493 977	8 196,1	101,8	1 481 799	25 905,5	103,3	20 041 341
Коефіцієнт варіації	-	-	17	-	-	18	-	-	15	-	-	17

Період	Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в національній валюті						Залишки за депозитними зобов'язаннями на кінець періоду в іноземній валюті					
	до запитання			строкові			до запитання			строкові		
	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квартал	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квартал	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квартал	значення, млн. грн.	ланцюгові темпи зростання, %	квартал
2006 рік												
Січень	36 860	108,8	2 751 979	46 020	102,3	103 421	10 998	93,2	460 424	37 056	95,3	36 405 316
Лютий	38 182	103,6	1 135 508	45 148	98,1	1 424 659	11 449	104,1	51 777	38 316	103,4	22 788 038
Березень	38 600	101,1	6 576	45 855	101,6	236 771	11 237	98,1	193 200	39 926	104,2	10 008 883
Квітень	37 527	97,2	983 884	47 158	102,8	666 524	11 056	98,4	385 077	43 313	108,5	4 987 1
Травень	39 988	106,6	2 158 228	47 229	100,2	787 495	12 434	112,5	573 737	45 419	104,9	5 425 723
Червень	41 495	103,8	8 857 117	48 646	103,0	5 310 301	12 864	103,5	1 410 048	45 607	100,4	6 336 891
Липень	43 567	105,0	25 483 222	49 170	101,1	7 999 898	12 817	99,6	1 300 637	48 566	106,5	29 990 061
Серпень	42 580	97,7	16 492 459	50 426	102,6	16 682 398	14 133	110,3	6 034 169	50 648	104,3	57 128 174
Вересень	44 903	105,5	40 756 617	54 287	107,7	63 129 526	14 129	100,0	6 014 533	51 295	101,3	67 327 246
Жовтень	45 528	101,4	49 127 355	55 339	101,9	80 953 370	14 456	102,3	7 725 368	53 276	103,9	103 761 078
листопад	47 187	103,6	75 135 800	58 115	105,0	138 613 162	13 446	93,0	3 130 969	55 055	103,3	143 168 839
Грудень	48 957	103,8	108 953 742	65 136	112,1	353 229 813	13 334	99,2	2 747 156	56 807	103,2	188 164 818
Сума	505 374,0	-	330 820 487	612 529,0	-	669 137 337	152 353,0	-	30 027 095	565 284,0	-	670 554 938
Середнє	38 518,9	103,1	27 568 374	46 341,6	103,1	55 761 445	11 676,5	101,0	2 502 258	43 089,7	103,2	55 879 578
Коефіцієнт варіації	-	-	14	-	-	16	-	-	14	-	-	17

Додаток Л

Обсяг депозитних зобов'язань банків України в 1998-2006 роках

Рік	Усього			У національній валюті						В іноземній валюті					
	значення, млн. грн.	частка в номінальному ВВП, %	частка в пасивах, %	до запитання			строкові			до запитання			строкові		
				значення, млн. грн.	частка в номінальному ВВП, %	частка в пасивах, %	значення, млн. грн.	частка в номінальному ВВП, %	частка в пасивах, %	значення, млн. грн.	частка в номінальному ВВП, %	частка в пасивах, %	значення, млн. грн.	частка в номінальному ВВП, %	частка в пасивах, %
1998	8 278	8,07	38,63	3 203	3,12	14,95	1 843	1,80	8,60	1 782	1,74	8,32	1 451	1,41	6,77
1999	12 156	9,32	42,94	4 557	3,49	16,10	2 273	1,74	8,03	3 033	2,33	10,72	2 293	1,76	8,10
2000	18 738	11,02	47,00	8 013	4,71	20,10	3 537	2,08	8,87	3 364	1,98	8,44	3 824	2,25	9,59
2001	25 674	12,57	50,55	10 394	5,09	20,47	6 999	3,43	13,78	3 053	1,50	6,01	5 228	2,56	10,29
2002	37 715	16,70	55,65	13 880	6,15	20,48	11 756	5,21	17,35	4 033	1,79	5,95	8 046	3,56	11,87
2003	61 365	22,95	58,14	20 109	7,52	19,05	21 685	8,11	20,55	5 359	2,00	5,08	14 212	5,32	13,47
2004	82 959	24,04	58,63	25 765	7,47	18,21	26 994	7,82	19,08	7 672	2,22	5,42	22 528	6,53	15,92
2005	132 745	30,07	59,52	40 103	9,08	17,98	47 096	10,67	21,12	10 247	2,32	4,59	35 299	8,00	15,83
2006	184 234	34,38	52,18	48 957	9,14	13,87	65 136	12,16	18,45	13 334	2,49	3,78	56 807	10,60	16,09

Додаток М

Обсяг кредитного портфеля банків України в 1998-2006 роках

Рік	Усього			Короткострокових				Довгострокових							
	значення, млн. грн.	частка в номінальному ВВП, %	частка в активах, %	у національній валюті		в іноземній валюті		у національній валюті		в іноземній валюті					
				значення, млн. грн.	частка в номінальному ВВП, %	частка в активах, %	значення, млн. грн.	частка в номінальному ВВП, %	значення, млн. грн.	частка в номінальному ВВП, %					
1998	8 873	8,65	41,41	4 438	4,33	20,71	2 801	2,73	13,07	679	0,66	3,17	954	0,93	4,45
1999	11 787	9,04	41,64	4 714	3,61	16,65	4 428	3,39	15,64	1 002	0,77	3,54	1 643	1,26	5,80
2000	19 574	11,51	49,10	8 903	5,23	22,33	7 157	4,21	17,95	1 665	0,98	4,18	1 848	1,09	4,64
2001	28 373	13,90	55,87	13 034	6,38	25,67	9 184	4,50	18,08	2 811	1,38	5,54	3 344	1,64	6,58
2002	42 035	18,62	62,02	18 689	8,28	27,58	11 497	5,09	16,96	5 774	2,56	8,52	6 076	2,69	8,97
2003	67 835	25,37	64,27	24 737	9,25	23,44	12 545	4,69	11,89	14 826	5,55	14,05	15 727	5,88	14,90
2004	88 579	25,67	62,60	26 864	7,78	18,99	13 711	3,97	9,69	24 343	7,05	17,20	23 660	6,86	16,72
2005	143 418	32,49	64,31	39 474	8,94	17,70	15 346	3,48	6,88	41 801	9,47	18,74	46 798	10,60	20,98
2006	245 226	45,76	69,45	60 101	11,22	17,02	26 092	4,87	7,39	63 681	11,88	18,04	95 351	17,79	27,01

Додаток Н

**Оцінка діяльності відділення банку
з використанням фактичних трансфертних цін**

№ рядка	Показники діяльності ТВБВ № 3	усього, в гривневому еквіваленті	у гривні	у валюті
ОЦІНКА ПОКАЗНИКІВ АКТИВНО-ПАСИВНИХ ОПЕРАЦІЙ ТА ПРОЦЕНТНОЇ МАРЖІ				
1	Кошти фізичних осіб усього, у тому числі:	1562 058,79	1 193 921,15	368 137,63
1.1	Кошти на вимогу	12 012,44	9 292,75	2 719,69
1.2	Карткові рахунки до запитання*	94 173,00	94,165	8
1.3	Строкові кошти	1 455 873,34	1 090 463,40	365 409,94
2	Кошти юридичних осіб усього, у тому числі:	461 185,16	156 894,01	304 291,15
2.1	Кошти на вимогу	217 841,86	116 894,01	100 947,85
2.2	Строкові кошти	243 343,30	40 000,00	203 343,30
3	Всього залучені кошти (рядок 1 + рядок 2)	2 023 243,94	1 350 815,17	672 428,78
4	Інші пасиви	209 345,25	196 088,70	13 256,55
4.1	Коригування інших пасивів	0,00	–	–
5	Кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами	0,00	0,00	0,00
6	УСЬОГО ПАСИВІВ	2 232 589,19	1 546 903,87	685 685,33
7	Вартість залучених коштів у % річних, у т.ч.:	9,31	11,69	4,53
7.1	Вартість строкових депозитів	10,75	13,46	5,35
8	Всього місячних процентних витрат, у тому числі:	15 697,11	13 159,71	2 537,40
8.1	Процентні витрати за строковими депозитами	15 217,24	12 679,84	2 537,40
8.2	Процентні витрати за картковими рахунками*	479,87	479,87	–
9	Резерв коштів на коррахунку	35 789,00	35 789,00	–
10	Обсяг кредитно-інвестиційного портфеля, у тому числі:	2 083 803,95	2 063 551,45	20 252,49
10.1	Кредити фізичним особам	1 163 120,80	1 142 868,31	20 252,49
11	Інші активи	437 024,92	434 354,68	2 670,24
11.1	Коригування інших активів	0,00	–	–
12	Каса	175 648,34	–	
13	Дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами	11 844,45	11 844,45	0,00
14	УСЬОГО АКТИВІВ	2 744 110,66	2 671 975,01	72 135,65

Продовж. додатка Н

№ рядка	Показники діяльності ТВБВ № 3	усього, в гривневому еквіваленті	у гривні	у валюті
15	Дохідність вкладених коштів у % річних	25,16	25,30	11,11
16	Усього місячних процентних доходів	43 693,15	43 505,59	187,56
17	Обсяги проданих (+) / куплених (-) ресурсів (МФК) "МІНЛИВІ"	-126 073,60	-107 963,35	-18 110,25
18	Обсяги проданих (+) / куплених (-) ресурсів (МФК) "СТАБІЛЬНІ"	-276 957,87	-908 617,80	631 659,93
19	Розрахункова ставка МФК	19,10	12,97	8,94
19.1	Трансферна ставка МФК "мінливих"*	-	2	3.25
20.1	Трансферна ставка МФК "стабільних"*	-	14	8.5
21	Умовні доходи/витрати за місяць від МФК "мінливих"	-234,07	-183,39	-50,68
22	Умовні доходи/витрати за місяць від МФК "стабільних"	-6 180,44	-10 803,84	4 623,40
	Кількість днів у місяці*	31	31,00	31,00
23	Всього процентних доходів за місяць (рядок 16 + рядок 21 + рядок 22)	37 278,64	32 518,36	4 760,28
24	Процентна маржа (рядок 23 – рядок 8 – рядок 38)	19 922,96	17 700,09	2 222,88
ОЦІНКА НЕПРОЦЕНТНИХ ДОХОДІВ І ВИТРАТ				
25	Всього непроцентних витрат	0,00	0,00	0,00
26	Комісійні доходи, у тому числі:	3 968,55	3 413,52	555,03
26.1	Від кредитного обслуговування клієнтів	58,64	58,64	0,00
27	Інші непроцентні доходи	162,15	162,15	0,00
28	Всього непроцентних доходів	4 130,70	3 575,67	555,03
29	Умовний результат від операцій з готівкою та валютообмінних операцій*	2 034,00	2,034	-
30	Результат від непроцентних операцій (рядок 28 – рядок 25 + рядок 29)	6 164,70	5 609,67	555,03
ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ				
31	Операційний прибуток (рядок 24 + рядок 30)	26 087,66	23 309,76	2 777,91
32	Відрахування у резерви на покриття можливих збитків	7 912,66	7 927,86	-15,20
33	Операційні небанківські витрати	5 879,59	5 879,59	0,00

Продовж. додатка Н

№ рядка	Показники діяльності ТВБВ № 3	усього, в гривневому еквіваленті	у гривні	у валюті
34	Коригування операційних небанківських витрат та витрат на сплату податків*	17 223,00	17,223	–
34.1	Інші коригування фінансового результату	0,00	–	–
35	Фінансовий результат звітного періоду (рядок 31 – рядок 32 – рядок 33 – рядок 34 + рядок 34.1)	–4 927,59	–7 720,69	2 793,11
36	Інвестиційні ресурси (3 %)*	0,00	–	–
37	Інвестиційні ресурси під придбання приміщення (18 %)*	108 490,00	108,490	–
38	Витрати за інвестиційними ресурсами	1 658,56	1 658,56	–

*Показники підлягають ручному введенню відповідно до затвердженої методики.

Додаток П

**Оцінка діяльності відділення банку
з використанням ринкових трансфертних цін**

№ рядка	Показники діяльності ТББВ № 3	усього, в гривневому еквіваленті	у гривні	у валюті
ОЦІНКА ПОКАЗНИКІВ АКТИВНО-ПАСИВНИХ ОПЕРАЦІЙ ТА ПРОЦЕНТНОЇ МАРЖІ				
1	Кошти фізичних осіб усього, у тому числі:	1 562 058,79	1 193 921,15	368 137,63
1.1	Кошти на вимогу	12 012,44	9 292,75	2 719,69
1.2	Карткові рахунки до запитання*	94 173,00	94,165	8
1.3	Строкові кошти	1 455 873,34	1 090 463,40	365 409,94
2	Кошти юридичних осіб усього, у тому числі:	461 185,16	156 894,01	304 291,15
2.1	Кошти на вимогу	217 841,86	116 894,01	100 947,85
2.2	Строкові кошти	243 343,30	40 000,00	203 343,30
3	Всього залучені кошти (рядок 1 + рядок 2)	2 023 243,94	1 350 815,17	672 428,78
4	Інші пасиви	209 345,25	196 088,70	13 256,55
4.1	Коригування інших пасивів	0,00	–	–
5	Кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами	0,00	0,00	0,00
6	ВСЬОГО ПАСИВІВ	2 232 589,19	1 546 903,87	685 685,33
7	Вартість залучених коштів у % річних, у тому числі:	9,31	11,69	4,53
7.1	Вартість строкових депозитів	10,75	13,46	5,35
8	Всього місячних процентних витрат, у тому числі:	15 697,11	13 159,71	2 537,40
8.1	Процентні витрати за строковими депозитами	15 217,24	12 679,84	2 537,40
8.2	Процентні витрати за картковими рахунками*	479,87	479,87	–
9	Резерв коштів на коррахунку	35 789,00	35 789,00	–
10	Обсяг кредитно-інвестиційного портфеля, у тому числі:	2 083 803,95	2 063 551,45	20 252,49
10.1	Кредити фізичним особам	1 163 120,80	1 142 868,31	20 252,49
11	Інші активи	437 024,92	434 354,68	2 670,24
11.1	Коригування інших активів	0,00	–	–
12	Каса	175 648,34	126 435,43	49 212,91
13	Дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами	11 844,45	11 844,45	0,00
14	УСЬОГО АКТИВІВ	2 744 110,66	2 671 975,01	72 135,65

Продовж. додатка П

№ рядка	Показники діяльності ТББВ № 3	усього, в гривневому еквіваленті	у гривні	у валюті
15	Дохідність вкладених коштів у % річних	25,16	25,30	11,11
16	Всього місячних процентних доходів	43 693,15	43 505,59	187,56
17	Обсяги проданих (+) / куплених (-) ресурсів (МФК) "МІНЛИВИ"	-126 073,60	-107 963,35	-18 110,25
18	Обсяги проданих (+) / куплених (-) ресурсів (МФК) "СТАБІЛЬНІ"	-276 957,87	-908 617,80	631 659,93
19	Розрахункова ставка МФК	23,41	15,93	11,02
19.1	Трансферна ставка МФК "мінливих"*	-	2	3.25
20.1	Трансферна ставка МФК "стабільних"*	-	17.25	10.45
21	Умовні доходи/витрати за місяць від МФК "мінливих"	-234,07	-183,39	-50,68
22	Умовні доходи/витрати за місяць від МФК "стабільних"	-7 627,81	-13 311,87	5 684,06
	Кількість днів у місяці*	31	31	31
23	Всього процентних доходів за місяць (рядок 16 + рядок 21 + рядок 22)	35 831,27	30 010,33	5 820,94
24	Процентна маржа (рядок 23 – рядок 8 – – рядок 38)	18 475,59	15 192,05	3 283,54
ОЦІНКА НЕПРОЦЕНТНИХ ДОХОДІВ І ВИТРАТ				
25	Всього непроцентних витрат	0,00	0,00	0,00
26	Комісійні доходи, у тому числі	3 968,55	3 413,52	555,03
26.1	Від кредитного обслуговування клієнтів	58,64	58,64	0,00
27	Інші непроцентні доходи	162,15	162,15	0,00
28	Всього непроцентних доходів	4 130,70	3 575,67	555,03
29	Умовний результат від операцій з готівкою та валютообмінних операцій*	2 034,00	2,034	-
30	Результат від непроцентних операцій (рядок 28 – рядок 25 + рядок 29)	6 164,70	5 609,67	555,03
ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ				
31	Операційний прибуток (рядок 24 + рядок 30)	24 640,29	20 801,72	3 838,57
32	Відрахування у резерви на покриття можливих збитків	7 912,66	7 927,86	-15,20
33	Операційні небанківські витрати	5 879,59	5 879,59	0,00

Продовж. додатка П

№ рядка	Показники діяльності ТВБВ № 3	усього, в гривневому еквіваленті	у гривні	у валюті
34	Коригування операційні небанківських витрат та витрат на сплату податків*	17 223,00	17,223	–
34.1	Інші коригування фінансового результату	0,00	–	–
35	Фінансовий результат звітного періоду (рядок 31 – рядок 32 – рядок 33 – рядок 34 + + рядок 34.1)	–6 374,96	–10 228,73	3 853,77
36	Інвестиційні ресурси (3 %)*	0,00	–	–
37	Інвестиційні ресурси для придбання приміщення (18 %)*	108 490,00	108,490	–
38	Витрати за інвестиційними ресурсами	1 658,56	1 658,56	–

*Показники підлягають ручному введенню відповідно до затвердженої методики.

Наукове видання

*Макаренко Михайло Ілліч
Савченко Тарас Григорович*

СИСТЕМА ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ
У КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ

Монографія

Редактор *Г.М. Нужненко*

Технічне редагування *І.О. Кругляк*

Комп'ютерна верстка *Н.А. Височанська*

Дизайн обкладинки *Ю.М. Хижняк*

Підписано до друку 06.06.2008. Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 12,11. Ум. друк. арк. 15. Тираж 300 пр. Зам. № 797

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи Національного банку України”
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК, № 3160 від 10.04.2008

Надруковано на обладнанні Державного вищого навчального закладу
“Українська академія банківської справи Національного банку України”
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57

